

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

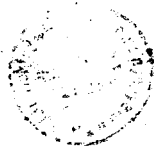
SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLVIII. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1938.

50024

TARTALOM.

I. Előadások és cikkek.

	Lap
József kir. herceg ig. és t. t., elnök: <i>Szent István, a legnagyobb magyar király.</i> (Elnöki megnyitó beszéd az ünnepélyes közülésen.)	15
<i>Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei gróf Sándor Mórchoz.</i> Közzétette Lukinich Imre ig. és r. t., osztálytitkár	143

II. Jelentések a pályázatokról.

Jelentés a Magyar Általános Köszénbánya R. T. <i>Berzeviczy Albert</i> -jutalmáról	51
— a m. kir. vallás- és közokt. minisztérium <i>Berzeviczy Albert</i> -jutalmáról érdemes tanítók részére	36
— <i>Budapest</i> székesfőváros <i>hadtörténeti</i> jutalmáról	68
— <i>Budapest</i> székesfőváros <i>művészettörténeti</i> jutalmáról	63
— a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	44
— az együttesen kezelt <i>hagyományok- és adományokból</i> létesített jutalomról	72
— a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara <i>Horthy Miklós</i> -jutalmáról	39
— a <i>Kazinczy Gábor és neje</i> -jutalomról	37
— a <i>Kónyi Manó</i> -jutalomról (Melléklet)	57
— a <i>Molnár Kálmán</i> -féle jutalomról	57
— a <i>Nagyjutalomról</i> és a <i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról	32
— a <i>Sámuel—Kölber</i> -jutalomról	37
— a <i>Vojnits</i> -jutalomról	150
— a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalomról	69
— a m. kir. vallás- és közokt. minisztérium <i>br. Wlassics Gyula</i> -jutalmáról	36
— a <i>br. Wodianer Albert</i> -jutalomról	36

III. Akadémiai ügyek.

A M. T. Akadémia <i>belső tagjai</i>	I
— <i>halottai</i> 1938-ban	190
— <i>jutalomtétellei</i> 1938-ban	77
— újabb <i>kiadványai</i>	136, 207
— <i>költségvetése</i> 1938. második felére	90
— <i>költségvetése</i> 1939. első felére	176
— <i>munkássága</i>	24—31, 173—176, 182—186
— 98. <i>naggyűlése</i>	5

	Lap
A M. T. Akadémia pénztári számadása 1937-ről.....	81
— új tagjai	12—14
— ülései 1938-ban	182
— ünnepélyes közlése	15

IV. Jelentések.

Főtitkári jelentés az Akadémia 1937—38. évi munkásságáról	24
Jelentés a M. T. Akadémia könyvtárának állapotáról 1937-ben	163
— a pályázatok eredményéről	5—8, 27—29
— az akadémiai tagválasztásokról	12, 30—31
— az osztályok által a tagválasztó nagygyűlés elé terjesztett tagajánlásokról	8—11
A Történettudományi Bizottság jelentése 1937—38. évi működéséről	173

V. Költségvetés.

A M. T. Akadémia költségvetése az 1938. év július—december hónapjaira	90
— költségvetése az 1939. év január—június hónapjaira ..	176

VI. A két gróf Vigyázó-vagyon.

A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1937. december 31-én..	97
---	----

VII. Alkalmi beszédek, nekrológok.

Berzeviczy Alberti ig. és t. t., néhai elnök emlékezete az Akadémián	129
Császár Elemér ig. és t. t. gyászbeszéde Bajza József l. t. ravatalánál	131
Divéky Adorján l. t. gyászbeszéde Zdziechowski Marián k. t. temetésén Wilnóban	204
Hekler Antal r. t. gyászbeszéde Kuzsinszky Bálint r. t. ravatalánál	198
Horger Antal l. t. beszéde Tolnai Vilmos r. t. síremlékének felavatásán Sopronban	206
József kir. herceg Ő Fensége ig. és t. t., elnök beszéde a Berzeviczy Albert-, báró Wlassics Gyula- és báró Wodianer Albert-jutalmak kiosztásakor	111
— elnöki megnyitó szavai Halecki Oszkár varsói egyetemi tanárnak előadása alkalmából a szellemi együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén	109
— üdvözlő szavai Herczeg Ferenc ig. és t. taghoz 75. születésnapja alkalmából	186
Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök beszéde az Akadémia ünnepélyes közlését követő díszebédjén	133
— üdvözlő szavai Fettich Nándor l. t. székfoglalója alkalmából	187
— Illyefalvi Lajos l. t. székfoglalója alkalmából	187
— Lepold Antal l. t. székfoglalója alkalmából	120

	Lap
<i>Kornis Gyula</i> üdvözlő szavai Menyhárház Gáspár l. t. székhely- lője alkalmából	121
— Szüllő Géza k. t. előadása alkalmából	120
<i>Lukinich Imre</i> ig. és r. t., osztálytitkár gyászbeszéde Gombos Ferenc Albin r. t. ravatalánál	205
<i>Melich János</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszéde Áprily Lajos l. t. székhelylője alkalmából	113
— Laziczius Gyula l. t. székhelylője alkalmából	116
<i>Orsós Ferenc</i> l. t. gyászbeszéde Győry Tibor l. t. ravatalánál	132
<i>Szladi Károly</i> l. t. gyászbeszéde Grosschmid Béni l. t. ravatalánál	201
<i>Tangl Károly</i> ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő szavai Bay Zoltán l. t. székhelylője alkalmából	128
— Buzágh Aladár l. t. székhelylője alkalmából	189
— Gróh Gyula r. t. székhelylője alkalmából	122
— Hoor-Tempis Mór r. t. székhelylője alkalmából	127
— Illyés Géza l. t. székhelylője alkalmából	125
— Jávorka Sándor l. t. székhelylője alkalmából	125
— Prinz Gyula l. t. székhelylője alkalmából	188
— Riesz Frigyes r. t. székhelylője alkalmából	123
— Rohringer Sándor l. t. székhelylője alkalmából	124
— Verebely Tibor r. t. székhelylője alkalmából	122
— Wellmann Oszkár l. t. székhelylője alkalmából	126
<i>Thirring Gusztáv</i> r. t. beszéde Magyar László l. t., Afrika-kutató emlékművének felavatásán Szombathelyen	193
<i>Viszota Gyula</i> r. t. gyászbeszéde Reiner János l. t. ravatalánál	199
<i>Voinovich Géza</i> t. t., főtitkár megemlékezése Bajza József és Győry Tibor l. tagok haláláról	129
— megemlékezése elhunyt tagokról az 1938. okt. 3-i összes ülésen	190
— beszéde Kölcsey Ferenc újon emelt síremlékének fel- avatásán, Csekén	191

BETŰRENDES NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

	Lap
<i>A M. T. Akadémia</i> belső tagjai	I
— halottai 1938-ban	190
— jutalomtétellei 1938-ban	77
— 1937. évi jutalomtételleiről jelentések	32—76, 150
— kiadványai 1938-ban	136, 207
— költségvetése 1938. második felére	90
— költségvetése 1939. első felére	176
— könyvjutalmai 1938-ban	7
— könyvtárának állapota 1937-ben	163
— munkássága	24—31, 173—176, 182—186
— nagygyűlése 1938-ban	5—31
— pénztári számadása 1937. évről	81
— ülései 1938-ban	182
— ülésein tartott előadások	15, 31
— üléssora 1939. évre	467. füzet 3. borítéklap
— ünnepélyes közlése	15—31
— választásai	8, 12
— Vigyázó-vagyonának kimutatása	97
<i>v. Aggházy Kamill</i> nyeri el Budapest székesfőváros hadtört. jutalmát	6
<i>Andrássy Géza</i> gróf ig. t. haláláról a főtitkár megemlékezése ..	191
<i>Áprily Lajos</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	113
<i>Bajza József</i> l. t.-ről a főtitkár megemlékezése	129
— ravatalánál Császár Elemér ig. és t. t. gyászbeszéde ..	131
<i>Bakó Elemér</i> «Hangtani tanulmányok» c. dolgozatát dicsérettel tüntette ki az Akadémia	28
<i>Barnóthy Jenő</i> és <i>Forró Magdolna</i> nyerik el a Weiss Fülöp- jutalmat	7
<i>Bartók György</i> nyeri el a Marczibányi-mellékjutalmat	6
<i>Bay Zoltán</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	128
<i>Berzeviczy Albert</i> emlékezete az Akadémián	129
— -jutalomról (M. Á. K.) jelentés	51
— -jutalom (M. Á. K.) odaítélése Szekfű Gyulának	6
— és báró Wlassics Gyula-jutalomról (jeles tanítók részére) jelentés	36
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök beszéde	111
<i>Bizottságok</i> jelentése évi működésükről	173
— jelentése jutalomtettelekről	32—76, 150
<i>Budapest székesfőváros</i> hadtört. jutalmáról jelentés	68
— hadtört. jutalmának odaítélése v. Aggházy Kamillnak ..	6

	Lap
<i>Budapest székesfőváros művészettört. jutalmáról jelentés</i>	63
<i>Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-jutalmáról jelentés</i>	39
— odaítélése Heller Farkasnak	6
<i>Buzágh Aladár</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	189
<i>Chorin Ferenc-jutalomról jelentés</i>	44
— odaítélése v. Surányi-Unger Tivadarnak	6
<i>Császár Elemér</i> ig. és t. t. gyászbeszéde Bajza József l. t. ravatalánál	131
<i>Csathó Kálmán</i> nyeri el a Vojnits-jutalmat	163
<i>Divéky Adorján</i> l. t. gyászbeszéde Zdziechowsky Marián k. t. temetésén Wlnoban	204
<i>Együttesen kezelt hagyományok- és adományokból létesített jutalomról jelentés</i>	72
— odaítélése Kopits Imrének	7
<i>Elhunyt tagok</i>	190
— -ról a főtitkár megemlékezése	129, 190
<i>Előadások</i>	15, 31
<i>Fettich Nándor</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	187
<i>Forró Magdolna</i> és Barnóthy Jenő nyerik el a Weiss Fülöp-jutalmat	7
<i>Főtitkár</i> jelentése az Akadémia 1937—38. évi munkásságáról ..	24
— megemlékezései az elhunytakról	129, 190
<i>Gombos F. Albin</i> r. t. ravatalánál Lukinich Imre ig. és r. t. gyászbeszéde	205
<i>Gróh Gyula</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	122
<i>Grosschmid Béni</i> l. t. ravatalánál Szladits Károly l. t. gyászbeszéde	201
— -ról a főtitkár megemlékezése	191
<i>Gyászbeszéd</i> ek	129—133, 198—207
<i>Győry Tibor</i> l. t.-ről a főtitkár megemlékezése	129
— ravatalánál Orsós Ferenc l. t. gyászbeszéde	132
<i>Halecki Oszkár</i> varsói egy. tanár előadása alkalmából József kir. herceg elnöki megnyitó szavai	109
<i>Halottaink</i> 1938-ban	190
— -ról a főtitkár megemlékezése	129, 190
<i>Hekler Antal</i> r. t. gyászbeszéde Kuzsinszky Bálint r. t. ravatalánál ..	198
<i>Heller Farkas</i> nyeri el a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-jutalmát	6
<i>Herczeg Ferenc</i> ig. és t. t. üdvözlése	186
— nyeri el a Kónyi Manó-jutalmat	6
<i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t.: Szent István király. (Előadás az ünnepélyes közülésen.)	31
<i>Hoor-Tempis Mór</i> ic r. t. üdvözlése székfoglalóján	127
<i>Horger Antal</i> l. t. gyászbeszéde Tolnai Vilmos r. t. síremlékének felavatásán Sopronban	206
<i>Horthy Miklós-jutalomról</i> (Budapesti Keresk. és Iparkamara) jelentés	39
— odaítélése Heller Farkasnak	6
<i>Illyefalvi Lajos</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	187
<i>Illyés Géza</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	125
<i>Jávorka Sándor</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	125
<i>Jelentés</i> jutalomtátelekről	32—76, 150

	Lap
<i>Jelentés a könyvtár 1937. évi állapotáról</i>	163
— a Történettud. Bizottság 1937—38. évi működéséről...	173
<i>József kir. herceg</i> ig. és t. t., elnök: Szent István, a legnagyobb magyar király. (Elnöki megnyitó beszéd az ünnepélyes közülésen.)	15
— megnyitó szavai Halecki Oszkár varsói egyet. tanár előadásán	109
— üdvözlő szavai Herczeg Ferenc t. t.-hoz	186
— üdvözlő beszéde a tanítói jutalmak kiosztásakor.....	111
<i>Jutalmi bizottságok jelentései</i> 32—76,	150
<i>Jutalomkönyvek</i>	7
<i>Jutalmak odaítélése</i>	5, 163
<i>Jutalomtételek 1938-ban</i>	77
<i>Kazinczy-jutalomról</i> jelentés	37
— odaítélése Scherffel Aladárnak	6
<i>Kéky Lajos</i> l. t.: Jelentés az 1938. évi Vojnits-jutalomról...	150
<i>Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-jutalmáról</i> jelentés	39
— odaítélése Heller Farkasnak	6
<i>Kiadványaink 1938-ban</i>	136, 207
<i>Kónyi Manó-jutalomról</i> jelentés	57
— odaítélése Herczeg Ferencnek	6
<i>Kopits Imre</i> nyeri el az Együttesen kezelt hagyományok- és adományokból létesített jutalmat	7
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t., osztályelnök beszéde az Akadémia díszebédjén	133
— nyeri el a Nagyjutalmat	5
— üdvözlő beszédei székfoglalókon	120—121
— üdvözlő beszédei székfoglalókon	120—121, 187
<i>Kölcsey Ferenc</i> csekei síremlékének felavatásán Voinovich Géza t. t., főtítkár beszéde	191
<i>Költségvetések</i>	90, 176
<i>Könyvjutalmak</i>	7
<i>Könyvtár állapotáról</i> jelentés	163
<i>Kuzsinszky Bálint</i> r. t.-ről a főtítkár megemlékezése	190
— ravatalánál Hekler Antal r. t. gyászbeszéde	198
<i>Lazicius Gyula</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	116
<i>Lepold Antal</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	120
<i>Lukinich Imre</i> ig. és r. t., oszt. titkár: Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei gróf Sándor Mórchoz	143
— gyászbeszéde Gombos F. Albin r. t. ravatalánál	205
<i>Magyar Általános Köszénbánya R.-T. Berzeviczy Albert-jutalmáról</i> jelentés	51
— odaítélése Szekfű Gyulának	6
<i>Magyar László</i> l. t. szombathelyi emlékművének felavatásán Thirring Gusztáv r. t. beszéde	193
<i>Malán Mihály</i> pályaműve külön jutalomban részesül'.....	28
<i>Marczibányi-mellékjutalomról</i> jelentés	32
— odaítélése Bartók Györgynek	6
<i>Megemlékezés elhunytakról</i>	129, 190
<i>Melich János</i> ig. és r. t., oszt. elnök üdvözlő beszédei székfoglalókon	113—119
<i>Menyhárh Gáspár</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	121
<i>Molnár Kálmán-jutalomról</i> jelentés	57

	Lap
Nagyjuttalomról jelentés	32
— odaítélése Kornis Gyulának	5
Nagygyűlés	5—31
Orsós Ferenc l. t. gyászbeszéde Győry Tibor l. t. ravatalánál	132
Pénztári számadás 1937-ről	81
Prinz Gyula l. t. üdvözlése székfoglalóján	188
Reiner János l. t.-ről a főtktár megemlékezése	191
— ravatalánál Viszota Gyula r. t. gyászbeszéde	199
Riesz Frigyes r. t. üdvözlése székfoglalóján	123
Rohringer Sándor l. t. üdvözlése székfoglalóján	124
Román Goldzieher Klára pályaműve dícsértben részesül	28
Sámuel—Kölber-juttalomról jelentés	37
— odaítélése Techert Józsefnek	6
Scherffel Aladár nyeri el a Kazinczy-juttalmat	6
Serédi Jusztinián ig. és t. t.: Szent István törvényei a római joggal és az egykorú kánonjoggal összehasonlítva. (Előadás az ünnepélyes közülésen)	31
v. Surányi-Unger Tivadar nyeri el a Chorin Ferenc-juttalmat ..	6
Széchenyi István gróf kiadatlan levelei gróf Sándor Mórchoz ..	143
Szekfü Gyula nyeri el a M. Á. K. Berzeviczy Albert-juttalmát ..	6
Szellemi együttműködés M. N. Bizottságának ülésén József kir. herceg, elnök megnyitó szavai	109
Szladits Károly l. t. gyászbeszéde Grosschmid Béni l. t. ravatalánál ..	201
Szüllő Géza k. t. üdvözlése előadása alkalmából	120
Tagok jegyzéke	1
Tagválasztások	8, 12
Tangl Károly ig. és r. t., oszt. elnök üdvözlő beszédei székfoglalókon	122—128, 188—189
Tantítók Berzeviczy-, Wlassics- és Wodianer-juttalmáról jelentés ..	36
— juttalmának kiosztásakor József kir. herceg, elnök üdvözlő beszéde	111
Tartalommutató német, francia és angol fordítása	138, 210
Techert József nyeri el a Sámuel—Kölber-juttalmat	6
Thirring Gusztáv r. t. beszéde Szombathelyen Magyar László l. t. emlékművének felavatásán	193
Tolnai Vilmos r. t. síremlékének felavatásán Horger Antal l. t. gyászbeszéde	206
Történettudományi Bizottság jelentése	173
Üdvözlő beszédek	109—129, 186
Ülések 1938-ban	182
Ünnepélyes közülés	15—31
Ünnepi beszédek	15, 133, 191—197
Választások	8, 12
Vallás- és közokt. minisztérium Berzeviczy Albert- és br. Wlassics Gyula-juttalmáról jelentés	36
Verebely Tibor r. t. üdvözlése székfoglalóján	122
Vigyázó-vagyon kimutatása	97
Viszota Gyula r. t. gyászbeszéde Reiner János l. t. ravatalánál ..	199
Voinovich Géza t. t., főtktár beszéde Csekén, Kölcsey Ferenc síremlékének felavatásán	191
— főtktári jelentése	24
— megemlékezése elhunytakról	129, 190

	Lap
<i>Vojnits-jutalomról</i> jelentés	150
— odaítélése Csathó Kálmánnak	163
<i>Weiss Fülöp-jutalomról</i> jelentés	69
— odaítélése Barnóthy Jenőnek és Forró Magdolnának ...	7
<i>Wellmann Oszkár</i> l. t. üdvözlése székfoglalóján	126
<i>Wlassics—Berzeviczy-jutalomról</i> jelentés	36
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök üdvözlő beszéde	III
<i>Wodianer-jutalomról</i> jelentés	36
— kiosztásakor József kir. herceg, elnök üdvözlő beszéde	III
<i>Zdziechowski Marián</i> k. t. temetésén Wilnoban Divéky Adorján	
l. t. gyászbeszéde	204

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA

XLVIII. KÖTET

1938

JANUÁR–MÁJUS

I.

Az Akadémia belső tagjai.

(Az 1938. évi nagygyűlés után).

Elnökség.

József kir. herceg, ig. és t. t., elnök
Ravasz László, t. t., másodelnök
Voinovich Géza, t. t., főtítkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián, t. t.
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, t. t.
Teleszky János
Gr. Andrássy Géza
Gr. Széchenyi Bertalan
12. Balogh Jenő, t. t.

Az Akadémia választottjai:

Herczeg Ferenc, t. t.
Szinyei József, r. t.
Melich János, r. t.
Domanóvszky Sándor, r. t.
Hóman Bálint, r. t.
Kornis Gyula, r. t.
Hegedüs Loránt, t. t.
Lukinich Imre, r. t.
Tangl Károly, r. t.
Mauritz Béla, r. t.
Br. Korányi Sándor, t. t.
12. Császár Elemér, t. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Ravasz László, másodelnök
Badics Ferenc
Csengery Ferenc János

Petz Gedeon.
Voinovich Géza, főtítkár
Császár Elemér, ig. t.
8. Gyomlay Gyula.

II. osztály.

Károlyi Árpád
Gr. Bethlen István
Földes Béla
Serédi Jusztinián, ig. t.
Hegedüs Loránt, ig. t.

Jankovich Béla, ig. t.
Angyal Dávid
Balogh Jenő, ig. t.
9. Finkey Ferenc.

III. osztály.

Lenard Fülöp	Br. Korányi Sándor, ig. t.
József kir. herceg, ig. t., elnök	Mágócsy-Dietz Sándor
Ferdinánd v. cár	Rados Gusztáv.
Gr. Teleki Pál, ig. t.	9. Schaffer Károly
Bláthy Ottó Titusz	

Rendes és levelező tagok.

Alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

Rendes tagok:

Szinnyei József, ig. t., osztály-
titkár
Melich János, ig. t., osztály-
elnök
Zolnai Gyula
Vári Rezső
Németh Gyula
Láng Nándor
7. Förser Aurél.

Darkó Jenő
Horger Antal
Mészöly Gedeon
Husztai József
Schmidt Henrik
Gr. Zichy István
Klemm Antal
Csűry Bálint
Pais Dezső
Zsirai Miklós
Moravcsik Gyula
Szidarovszky János
Laziczius Gyula
Nagy József Béla
Ligeti Lajos
18. Sági István.

Levelező tagok:

Kúnos Ignác
Vikár Béla

B) Széptudományi alosztály.

Rendes tagok:

Horváth Cirill
Szinnyei Ferenc
Pintér Jenő
Horváth János
Viszota Gyula
6. Solymossy Sándor.

Levelező tagok:

Vargha Damján
Papp Ferenc
Zlinszky Aladár
Szász Károly
Thienemann Tivadar

Petrovics Elek
Kéky Lajos
Zsigmond Ferenc
György Lajos
Pukánszky Béla
Gulyás Pál
Csathó Kálmán
Alszeghy Zsolt
Brisits Frigyes
Áprily Lajos
Bartók Béla
Mitrovics Gyula
Fest Sándor
Keményfy János
20. Rédey Tivadar.

II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölcséleti és társadalmi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Dékány István
Thirring Gusztáv	Holub József
Bernát István	Kováts Ferenc
Kornis Gyula, ig. t., osztály- elnök	Kenéz Béla
Angyal Pál	vitész Moór Gyula
Polner Ödön	Laky Dezső
Erekly István	Bartók György
Kolosváry Bálint	Navratil Ákos
Heller Farkas	Tomcsányi Móric
Fellner Frigyes	Vinkler János
Illés József	Staud Lajos
11. Schütz Antal.	Balás Károly
	Kuncz Ödön
	Mattyasovszky Miklós
<i>Levelező tagok:</i>	Szladits Károly
Grosschmid Béni	vitész Surányi-Unger Tivadar
Reiner János	Illyefalvy Lajos
Balogh Artúr	Irk Albert
Schneller István	Vladár Gábor.
Kovács Alajos	Menyhárház Gáspár
Czettler Jenő	Buza László
	28. Konkoly-Thege Gyula.

B) Történettudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Szekfü Gyula
Domanovszky Sándor, ig. t.	Bruckner Győző
Kuzsinszky Bálint	Tóth Zoltán
Hóman Bálint, ig. t.	Heinlein István
Szentpétery Imre	Nagy Miklós
Lukinich Imre, ig. t., osztály- titkár	Hajnal István
Hodinka Antal	Fögel József
Gerevich Tibor	Mályusz Elemér
Hekler Antal	Divéky Adorján
Eckhart Ferenc	Szabó Dezső
Gyalóky Jenő	Györffy István
Gombos Ferenc Albin.	Miskolczy Gyula
12. Madzsar Imre	Alföldi András
	Nagy Lajos
	Markó Árpád
<i>Levelező tagok:</i>	Révész Imre
Marczali Henrik	Tompa Ferenc
Erdélyi László	Herzog József
Sebestyén Gyula	Lepold Antal
Mahler Ede	Fekete Lajos.
Barabás Samu	Fettich Nándor
Varjú Elemér	vitész Házi Jenő
	29. Balanyi György.

III. A matematikai és természettudományok osztálya.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

Rendes tagok:

Tangl Károly, ig. t., osztályelnök
 Winkler Lajos
 Szarvasy Imre
 'Sigmond Elek
 Zemplén Géza
 Fejér Lipót
 Pogány Béla
 Rybár István
 Riesz Frigyes
 Gróh Gyula
 Hoor-Tempis Móric
 12. Szent-Györgyi Albert.

Levelező tagok:

Zipernowszky Károly
 Bugarszky István
 Steiner Lajos
 Oltay Károly
 Konek Frigyes
 Szily Kálmán

Mikola Sándor
 Pekár Dezső
 Ortvyai Rudolf
 Fröhlich Pál
 Császár Elemér
 Zechmeister László
 Hüttl Dezső
 Varga József
 Gyulai Zoltán
 Mihailich Győző
 Kerékkjártó Béla
 Finkey József
 Doby Géza
 Szőkefalvi Nagy Gyula
 Széki Tibor
 Mauthner Nándor
 Wälder Gyula
 Rohringer Sándor
 Grosschmid Lajos
 vitéz Verebélly László
 Bodnár János
 Bay Zoltán
 29. Buzágh Aladár.

B) Természettudományi alosztály.

Rendes tagok:

Zimányi Károly
 Preisz Hugó
 Mauritz Béla, ig. t., osztály-
 titkár
 Vendl Aladár
 Entz Géza
 Filarszky Nándor
 Zimmermann Ágoston
 Verebélly Tibor
 Kenyeres Balázs
 Marek József
 11. Gelei József.

Levelező tagok:

Hollós László
 Tuzson János
 Magyar-Kossa Gyula
 Vitális István
 Cholnoky Jenő

Papp Károly
 Vámosy Zoltán
 Kerpely Kálmán
 Jakabházy Zsigmond
 Kaán Károly
 Csiki Ernő
 Scherffel Aladár
 Manninger Rezső
 Rozlozsnik Pál
 Orsós Ferenc
 Szentpétery Zsigmond
 Telegdi Roth Károly
 Herzog Ferenc
 Szabó Zoltán
 Dudich Endre
 Vendl Miklós
 Prinz Gyula
 Jávorka Sándor
 Wellmann Oszkár
 Illyés Géza
 Neuber Ede
 27. Schréter Zoltán.

II.

XCVIII. nagygyűlés.

1938. május 3—8.

I. nap.

Május 3. Az osztályok ülése. Tárgyai :

- a) A pályamunkák bírálatainak bemutatása. (Egyetemi hallgatók könyvjutalmai.)
- b) Új pályázatok kitűzése.
- c) Szavazás az osztályokba ajánlott tiszteleti, rendes, levelező és külső tagokra.
- d) A II. osztály javaslatot tesz a Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaítélése tárgyában.

II. nap.

Május 4. Összes ülés.

Jegyzőkönyv

a M. T. Akadémia 1938. évi XCVIII. nagygyűlésének 1938. május 4-én délután tartott összes üléséről.

Elnök : Ravasz László t. tag. Jelen voltak : Badics Ferenc, Balogh Jenő, báró Korányi Sándor és Rados Gusztáv t. tagok, Domanovszky Sándor, Eckhart Ferenc, Entz Géza, Fejér Lipót, Gyalókay Jenő, Hoor-Tempis Mór, Kornis Gyula, Láng Nándor, Lukinich Imre, Mauritz Béla, Pintér Jenő, Polner Ödön, Szinnyi József, Tangl Károly, Zemplén Géza, Viszota Gyula és Zimmermann Ágoston r. tagok, György Lajos, Hajnal István, Hüttl Dezső, Kaán Károly, Jávorka Sándor, Markó Árpád, Moravcsik Gyula, Ortway Rudolf és Rohringer Sándor l. tagok.

A jegyzőkönyvet a főtítkárs vezeti.

I. Az elnök az ülést megnyitja és felszólítja a főtítkárt jelentéseinek megtételére.

A főtítkárs az előző nap délutánján tartott osztályüléseknek a jutalmak dolgában hozott határozatait terjeszti elő.

A *Nagyjutalom* a bölcsészet körébe vágó munkát illetett ; e jutalommal a II. osztály Kornis Gyula osztályelnök, ig. és

r. tag karakterológiai nagy munkáját, *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata* címűt javasolja kitüntetni, megtisztelve ezzel a szerzőnek egész munkásságát ;

a *Marczibányi-mellékjuttalmat* az osztály Bartók György 1. tag *Az erkölcsi értékeszme története* c. művének kívánja kiadatni.

A *Kazinczy Gábor-juttalmat* az erre kiküldött bizottság Scherffel Aladár 1. tagnak javasolja kiadatni.

Az I. osztály :

a *Sámuel—Kölber-juttalmat* Techert József *Csokonai nyelvi forrásai* című dolgozatának javasolja kiadatni, továbbá dicséretben részesítette Bakó Elemér *Hangtani tanulmányok* c. dolgozatát.

Budapest székesfőváros művészettörténeti jutalmának tárgya a neoklasszicizmus építészetének vizsgálata ; a pályadíj kiadását a bizottság a mű átdolgozásához és befejezéséhez kívánta kötni.

A II. osztály :

a *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara* által a Kormányzó Úr Ó Főméltóságának a csepeli kikötő felavatásakor a kereskedelem fontosságáról mondott beszéde emlékére tett alapítvány kamatai most első ízben adatnak ki ; az osztály Heller Farkas r. tag *Közgazdasági lexikonját* ajánlja a jutalomra.

A *Chorin Ferenc-alapítvány* kamataival v. Surányi-Unger Tivadar 1. tagnak *Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében* c. művét kívánja kitüntetni.

A *Magyar Általános Köszénbánya* által *Berzeviczy Albert* nevére tett alapítvány jutalmával Szekfű Gyulának a *Magyar Történet* 2. kiadásában megjelent kötetét kívánja megkoszorúzni.

A *Kónyi Manó-jutalomra* a publicisztikai irodalomból Herczeg Ferencnek *Napkelte előtt* címen kötetbe gyűjtött vezércikkeit ítéli az osztály legkiemelkedőbbnek.

A *Molnár Kálmán* által a főkegyúri jog vizsgálatára hirdetett pályázatra beküldött mű nem találtatott a jutalomra érdemesnek.

A *székesfőváros hadtörténeti* jutalmát vitéz Aggházy Kamill ezredes átdolgozott műve kiérdemelte.

A III. osztály:

a *Weiss Fülöp*-jutalomra Barnóthy Jenő és Forró Magdolna munkáját a kozmikus sugarak rendszeres vizsgálata körében a jutalomra érdemesnek találja.

Az *együttesen kezelt hagyományok* címen létesített jutalomdíjjal hét pályamű közül Kopits Imrét ajánlják jutalmazásra, Malán Mihályét külön jutalomra, Románné Goldzieher Klárát pedig dícséretre.

Az Akadémia évenkénti *könyvjutalmában* a következők részesültek:

a *budapesti* Pázmány Péter-Tudományegyetemen: Szende Aladár IV. éves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra);

a *debreceni* Tisza István-Tudományegyetemen: Szabó István IV. éves bölcsészettanhallgató, Szabó Magda III. éves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra), Torma Margit IV. éves bölcsészettanhallgató (történelmi jutalomra);

a *szegedi* Ferenc József-Tudományegyetemen: Stubenvoll Anna IV. éves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra), Vincze Ferenc Ferdinánd IV. éves bölcsészettanhallgató (történelmi jutalomra);

a *pécsi* Erzsébet-Tudományegyetemen: Miklós Róbert III. éves bölcsészettanhallgató (nyelvészeti jutalomra), Barlas Magdolna IV. éves bölcsészettanhallgató (történelmi jutalomra).

Kaán Károly «Természetvédelem és természeti emlékek» c. művének adományában részesültek az alábbi egyetemi hallgatók:

a Pázmány Péter-Tudományegyetemen Rainiss Lajos IV. éves,

a gróf Tisza István-Tudományegyetemen Tatár Miklós IV. éves,

a Ferenc József-Tudományegyetemen Vincze Ferenc Ferdinánd IV. éves,

az Erzsébet-Tudományegyetemen Nagy Emma gyakorló tanárjelölt,

a József Nádor-Műegyetem állatorvosi és mezőgazd. osztályán Vincze György Frigyes IV. éves,

a József Nádor-Műegyetem bánya- és erdőmérnöki osztályán Pfandler Mihály IV. éves,

a keszthelyi Gazdasági Akadémián Kovács Sándor II. éves,

a debreceni Gazdasági Akadémián Karmazsin Károly III. éves,

a magyaróvári Gazdasági Akadémián Vas József III. éves.

A La Fontaine-Társaság ajándékából a Vikár Béla-féle Kalevala-fordítás adományában részesültek :

a budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetemen Lévai Ágnes IV. éves,

a debreceni Tisza István-Tudományegyetemen Nagy Jenő IV. éves,

a szegedi Ferenc József-Tudományegyetemen Ditrői Zsófia IV. éves,

a pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen Klenner Ferenc IV. éves egyetemi hallgatók.

Az elnök minden pontnál kijelenti, hogy az összes ülés *tudomásul veszi*.

II. A most kitűzendő pályatételekre nézve az osztályok meghozták a határozatokat ; ezek jegyzéke már szét is küldött s az Értesítőben is meg fog jelenni (L. 77. l.).

A Kornfeld-alapítvány kamatait az Igazgató-Tanács engedelmével az I. osztály Ybl Ervin pályanyertes Lotz életrajzának kiadására kívánja fordítani.

Az együttesen kezelt alapítványok kamatait az I. osztály a Nyelvtudományi Bizottságnak kívánja átadatni.

Gróf Klebelsberg Kunó életrajzának megírására egy tisztelője 2000 pengőt ajánlott fel ; az életrajzot az összes ülés megbízás útján kívánja megíratni.

Tudomásul vétetnek.

III. Az osztályok által a május 6-i tagválasztó nagygyűlés elé terjesztendő ajánlások a következők :

az Igazgató-Tanácsban ma legkisebb számmal az I. osztály lévén képviselve, az Akadémia választása alá eső tagul az I. osztály egyhangúlag Császár Elemér r. tagot jelöli.

A tiszteleti, rendes és levelező tagsági helyekre az összes ülésnek ajánltatnak :

az I. osztályba

tiszteleti tagnak :

Császár Elemér r. t.	31	szóval	2	ellen,
Gyomlay Gyula l. t.	28	«	6	«
Voinovich Géza r. t.	34	«		egyhangúlag,

az A) alosztályba

rendes tagnak:

Förster Aurél l. t. 28 szóval 7 ellen,
Husztai József l. t. 29 „ 5 „

levelező tagnak:

Sági István c. középisk. igazgató ... 33 szóval 2 ellen,

a B) alosztályba

levelező tagnak:

Fest Sándor irodalomtörténész ... 30 szóval 5 ellen,
Keményfy János c. középisk. igaz-
gató, irodalom-történész 29 „ 6 „
Rédey Tivadar a M. N. Múzeum
főkönyvtárnoka 27 „ 7 „

a II. osztályba

tiszteleti tagnak:

Finkey Ferenc r. t. 44 szóval 3 ellen,

az A) alosztályba

rendes tangak:

Schütz Antal l. t. 40 szóval 7 ellen,

levelező tagnak:

Buza László egyet. tanár, jogtudós . 38 szóval 9 ellen,
Konkoly-Thege Gyula, a M. Kir.
Közp. Statisztikai Hiv. elnöke . 34 „ 13 „

a B) alosztályba

rendes tagnak:

Madzsar Imre l. t. 43 szóval 4 ellen,

levelező tagnak:

Balanyi György gimn. igazg., egy-
háztörténész 32 szóval 15 ellen,
Fettich Nándor, egyet. m. tanár,
archeológus 36 „ 11 „
vitéz Házi Jenő, Sopron város fő-
levéltárosa 33 „ 14 „

külső tagnak:

Brandi Károly göttingai egyet. tanár, történész	47 szóval	egyhangúlag,
Brynolf Honkasalo, a helsinki egyet. a büntetőjog tanára	47 «	«
Jakabffy Elemér, lugosi ügyvéd, a M. Kisebbség c. folyóirat szerk.	47 «	«
Kelemen Lajos, a kolozsvári Er- délyi Múzeumegylet levéltárának vezetője	47 «	«
Laur Ernő, a zürichi egyetem ny. tanára, közgazdász	46 «	1 ellen,
Tentelis Ágost, rigai egyet. tanár, lett kultuszminiszter, történész..	47 «	egyhangúlag,
Zwiedineck-Südenhorst Ottó, mün- cheni egyet. tanár, közgazdász ..	46 «	1 ellen,

A III. osztályba*tiszteleti tagnak:*

Schaffer Károly r. t.	41 szóval	5 ellen,
----------------------------	-----------	----------

az A) alosztályba*rendes tagnak:*

Szent-Györgyi Albert l. t.	41 szóval	5 ellen,
---------------------------------	-----------	----------

levelező tagnak:

Buzágh Aladár, a kolloidkémia művelője	45 szóval	1 ellen,
---	-----------	----------

a B) alosztályba*rendes tagnak:*

Gelei József l. t.	41 szóval	5 ellen,
Marek József l. t.	45 «	1 «

levelező tagnak:

Neuber Ede egyet. tanár, orvos	45 szóval	1 ellen,
Schréter Zoltán főgeológus	45 «	1 «

külső tagnak:

Mościcki Ignác, a lengyel köztárs.			
elnöke, vegyész	46	szóval egyhangúlag,	
Bohr Niels, a koppenhágai egyetem-			
men a fizika tanára	46	«	«
Mark Herman, a bécsi egyetem			
tanára, vegyész	44	«	2 ellen.

Tudomásul szolgál.

IV. A főtitkár előírás szerint bemutatja az ünnepélyes közülés tárgysorát. Ez évi közülésünk Szent István király emlékének van szentelve. Az ülésen megjelenik a Kormányzó Úr Ő Főméltósága a Főméltóságú Asszonnyal együtt s az elnök úr Ő Kir. Fenséégének fenséges családja. Az ülés kezdete pontosan 11 óra. — Tudomásul vétetik.

V. A főtitkár végül jelenti, hogy a tavalyi nagygyűlés óta az Akadémia szép ajándékban részesült: néhai Ilosvay Lajos másodelnök családja az Akadémiának ajándékozta a megboldogult másodelnöknek Lotz Károly által festett kitűnő arcképét. Javasolta a nagygyűlésnek, hogy ezt az arcképet függesszék ki az Akadémia palotájában. Az elhunyt kitűnő érdemeire való tekintettel a nagygyűlés egyhangúlag így határozott.

Festményekkel ajándékozta meg az Akadémiát néhai Horváth Géza t. tag özvegye is: Széchenyi István, Jósika Miklós, Mednyánszky Alajos, Fáy András és Kállay Ferenc arcképeivel. A nagygyűlés az ajándékot köszönettel elfogadta.

Felszólalás vagy indítvány nem lévén, az elnök az ülést bezárja, s az ülésen résztvevők átmennék a patkósterembe, ahol az említett képek megtekintésre ki voltak állítva.

VI. Több tárgy nem lévén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Badics Ferenc t. és Finkey Ferenc r. tagokat és az ülést berekeszti.

Jegyezte:

Voinovich Géza r. t.

főtitkár.

Hitelesítésül:

Ravasz László t. t.

másodelnök.

Hitelesítők:

Badics Ferenc t. t.,

Finkey Ferenc r. t.

III. nap.

Május 6. Tagválasztó nagygyűlés.

Jegyzőkönyv

a M. T. Akadémia 1938. évi XCVIII. nagygyűlésének 1938. május 6-án tartott tagválasztó összes üléséről.

Elnök : József kir. herceg, ig. és t. t. elnök úr Ó Fensége.
 Jelen vannak : Ravasz László másodelnök, Badics Ferenc, Csengery F. János, Petz Gedeon, Hegedüs Lóránt, Jankovich Béla, Angyal Dávid, Balogh Jenő, gróf Teleki Pál, Bláthy Ottó Titusz, Mágócsy-Dietz Sándor, Rados Gusztáv t. tagok, Szinnyei József, Melich János, Szinnyei Ferenc, Pintér Jenő, Viszota Gyula, Solymossy Sándor, Németh Gyula, Láng Nándor, Thirring Gusztáv, Domanovszky Sándor, Bernát, István, Kornis Gyula, Finkey Ferenc, Szentpétery Imre, Angyal Pál, Polner Ödön, Kuzsinszky Bálint, Lukinich Imre, Hodinka Antal, Ereky István, Kolosváry Bálint, Heller Farkas, Gerevich Tibor, Hekler Antal, Eckhart Ferenc, Gyalókey Jenő, Fellner Frigyes, Illés József, Gombos Ferenc Albin, Tangl Károly, Szarvasy Imre, Preisz Hugó, Mauritz Béla, 'Sigmond Elek, Schaffer Károly, Fejér Lipót, Vendl Aladár, Entz Géza, Zimmermann Ágoston, Riesz Frigyes, Gróh Gyula, Hoor-Tempis Móric r. tagok.

Az elnök üdvözli a megjelenteket, az ülést megnyitja és elrendeli a szavazást, először az I. osztály által az *Igazgató-Tanács*ba ajánlott tag fölött.

A szavazólapok szétosztatván, beadatott 50 szavazat, Császár Elemérre 48 igen és 2 üres.

Az elnök ezután elrendeli a szavazást az osztályok által ajánlott tiszteleti, rendes és levelező tagokra. Sorshúzás útján a szavazást az I. osztály kezdi.

A szavazás eredménye a következő :

Az I. osztályba

tiszteleti tagnak :

Császár Elemér r. t.	40 szóval	12 ellen,
Gyomlay Gyula l. t.	37 «	13 «
Voinovich Géza r. t.	39 «	6 «

az A) alosztályba*rendes tagnak:*

Förster Aurél l. t.	40 szóval	9 ellen,
Husztli József l. t.	32 „	18 „

levelező tagnak:

Sági István	41 szóval	9 ellen,
-------------------	-----------	----------

a B) alosztályba*levelező tagnak:*

Fest Sándor	38 szóval	9 ellen,
Keményfy János	38 „	9 „
Rédey Tivadar	40 „	11 „

A II. osztályba*tiszteleti tagnak:*

Finkey Ferenc r. t.	43 szóval	7 ellen,
--------------------------	-----------	----------

az A) alosztályba*rendes tagnak:*

Schütz Antal l. t.	39 szóval	7 ellen,
-------------------------	-----------	----------

levelező tagnak:

Buza László	35 szóval	8 ellen,
Konkoly-Thege Gyula	34 „	9 „

a B) alosztályba*rendes tagnak:*

Madzsar Imre l. t.	36 szóval	7 ellen,
-------------------------	-----------	----------

levelező tagnak:

Balanyi György	34 szóval	10 ellen,
Fettich Nándor	36 „	8 „
vitéz Házi Jenő	32 „	9 „

A III. osztályba*tiszteleti tagnak:*

Schaffer Károly r. t. 34 szóval 6 ellen,

az A) alosztályba*rendes tagnak:*

Szent-Györgyi Albert l. t. 34 szóval 5 ellen,

levelező tagnak:

Buzágh Aladár 31 szóval 2 ellen,

a B) alosztályba*rendes tagnak:*

Gelei József l. t. 26 szóval 7 ellen,

Marek József l. t. 28 „ 4 „

levelező tagnak:

Neuber Ede 29 szóval 4 ellen,

Schréter Zoltán 29 „ 5 „

Ezek után az elnök elrendeli a szavazást a *külső tagokra*, ami együttes nyomtatott jegyzékkel történik. Ezen szavazásnál beadatott 33 szavazat.

A II. osztályba ajánlott Zwiedineck-Südenhorst Ottó nevét egy szavazólapról kitörölték, a többi ajánlott az összes szavazatokat megkapta. Így a *II. osztályba*: Jakabffy Elemér, Kelemen Lajos, Brandi Károly, Brynolf Honkasalo, Laur Ernő, Tentelis Ágost és Zwiedineck-Südenhorst Ottó; a *III. osztályba*: Mościcki Ignác, Bohr Niels és Mark Herman választattak meg külső tagokul.

Az elnök az eredményt kihirdetvén, a jegyzőkönyv hitelesítésére Csengery Ferenc János t. és Lukinich Imre ig. és r. t. tagokat kéri fel és az ülést berekeszti.

Jegyezte :

Hitelesítésül :

Voinovich Géza

József kir. herceg

t. t., főtitkár.

Hitelesítők :

ig. és t. t., elnök.

Csengery Ferenc János t. t.,
Lukinich Imre ig. és r. t.

Ünnepélyes közülés.

1938. május 8.

a) Elnöki megnyitó beszéd.

— *Szent István, a legnagyobb magyar király.* —

Tartotta JÓZSEF KIR. HERCEG ig. és t. tag, elnök.

Nemzeti létünk legnagyobb alakját, a keresztény Magyarország megalapítóját, Szent István királyt ünnepli az ország és az egész keresztény világ. Az első magyar királyt, aki alkotmányunk erős várának első alapjait lerakta, ezzel az ország és nemzet fennállásának előfeltételeit egy évezredre és ha Isten úgy akarja, azon túl is sok évszázadra biztosította. Ő kérte a Szentkoronát, mely az idők folyamán a nemzet és király fölé emelkedve, a megföllebbezhetetlen, legfőbb jog és hatalom forrásává, a nemzet évszázados erejévé, szent misztériumává, a magyar nemzeti élet alapjává lett.

A Magyar Tudományos Akadémiának, mely a tudományok fellelőjére, magyarságunk hűséges őre és szilárd támasza, kedves és lelkesen vállalt erkölcsi kötelessége, ezévi ünnepi közüését nagy királyunknak, a magyar történelemben végigvonuló erőforrások megteremtőjének, a katolikus egyház fölmagasztalt szentjének, minden magyar legtiszteltebb alakjának szentelni és őt a földteke valamennyi magyarjával együtt ünnepelni, az ő hatalmas egyéniségében mindnyájunkat összefűző eltéphetetlen kapcsolatot keresve megtalálni.

István születésénél a nagy legenda egy jövendölésre hivatkozik, mely így szól:

«A pogányok népe, mely sötétben jár vala, nagy világosságot látá. A láthatatlan világosság világa a Krisztus, kit a népek akkor érdemeltek meglátni, midőn a sötétből kihatólva őt igaz világnak, valódi Istennek és embernek hitték.»

Vajkot ötéves korában megkeresztelték, mikor is István vértanúnak nevét nyerte. Stephanus görög szó és annyit jelent, mint «megkoronázott».

István nagykéességű és tehetségű, nemes hajlamú ifjú volt, kinek fogékony lelkét Szent Adalbert tanítása egész

életére eltöltötte. Adalbert volt az, aki Istvánnak figyelmét Gizella bajor hercegnőre felhívta, majd ő járt közben e házasság érdekében a bajor hercegnél és Ottó császárnál. Így lett az apácának készülő fiatal hercegnő István hitvesévé és szent hivatásában társává.

Géza fejedelem e házasságban a Krisztus anyaszentegyházával kötött frigy megpecsételését látta. Ő a béke híve volt és az erősebb szomszédokkal törekedett barátságra lépni. Ezek között a legnagyobb súlyt a magyar-bajor baráti viszonyra helyezte, ezért is Gizella házassága Istvánnal igen nagy sikernek számított politikájában. Géza nemzetének sorát eldöntötte azzal, hogy nem keletre, hanem nyugatra fordult tekintete és magyarjait a nyugati szellembe kapcsolta.

A krónikás szerint: «Géza Istvánt jelölte utódjául. Összehívta Magyarország előkelőit és a következő rendeket, a közös tanácskozás határozatából maga után uralkodóvá emelte s ennek erősségéül mindnyájuktól hűségesküket vett.»

Koppány, vérbeli rokonuk, az ősi pogány felfogás alapján a keresztény hit és jogrend ellen fellázadt. Szent István seregével a lázadó ellenség ellen indult. Akkor övezték föl először karddal és két előkelő vitézt, Hontot és Pázmányt tették testőreivé. Az ütközetben a felek sokáig erősen harcoltak. Isten segítségével István fejedelem dicsőséges győzelmet aratott. Koppány elesett.

Nagy győzelme után Székesfehérváron aranyban és kincsekben gazdag templomot épített a «Böldságos Szűz» nevére.

A Képes Krónika szerint: «Miután Szent István király fölség koronáját elnyerte, híres és nyertes háborút viselt Gyula nevű anyai nagybátyja ellen, aki abban az időben az egész erdélyi részeket kormányozta. Az Úr 1002-ik esztendejében ugyanis Szent István királytól megintve sem tért Krisztus hitére, sem a magyarok háborgatásával föl nem hagyott; igen széles országát, melyet magyar nyelven Erdélynek neveznek, Szent István egészen a magyar királysághoz csatolta».

Ezután a magyar hadak bolgár földre vonulva Keán szláv fejedelmet győzték le.

István fejedelem még e háborúk előtt Asztrik apátot Rómába küldte, hogy II. Szilveszter pápától királyi címe, méltósága elismerését és a magyar katolikus egyház megszervezésére fölhatalmazást szerezzen és királyi koronát kérjen.

Ezáltal Magyarország semmiféle birodalomnak vagy császárságnak, vagy politikai alakulatnak részévé vagy függvényévé nem lett, hanem öncélú, teljesen független királysággá vált, mert a koronát nem egy földi állam uralkodójától, nem egy országcsoport császárájától, hanem Krisztus földi helytartójától, ugyanattól a pápától kérte és kapta, akitől a császárok maguk is kapták, és így semmiféle állami vagy államjogi közösségbe nem olvadt. — A cseh-német hűbéri államrend sem tudta később bekebelezni, bár ismételten megpróbálta. Így Magyarország a nyugati államrendnek egyenjogú tagja lett.

Az ezredik év karácsonyán, mint a krónikás mondja: «Elhozatván az apostoli áldás, korona és kereszt, a papság és a magyar nép örömrivalgások közt egyszívvel, egylelekkel királlyá kiáltotta ki, szent kenettel fölkenve, a királyi méltóság jelvényével szerencsésen megkoronázta Istvánt, az Isten választottját. És így az első magyar király, szent fogadalmat téve, az apostoli kereszttel jobbájában, megkezdé a krisztusi hit terjesztését, Magyarország fölvirágoztatását, egyháza megalapítását és népe boldogítását.»

Szent István apostoli munkájának magasztos eredménye a magyar nemzet megtérése lőn. Nagy tudással, eréllyel, szilárd akarattal, erős hittel, meggyőződéses elszántsággal vitte népét a krisztusi igazság útjára. Bár körös-körül véres harcok dúltak, vérengzések dúltak, a szent király a maga útján, — Krisztus útján — haladt, magát és országát a Boldogságos Szűz Máriának felajánlva, népét átvezeti a keresztény világ fenséges létébe, a Regnum Marianum-ot megteremtve. Személyes befolyása, erős parancsszava legyőzött minden akadályt. Így kapcsolta bele népét egy évezred történetébe, ennek alapjait a krisztusi hit sziklájára rakva le. Tudta ő, hogy e nép csak a kereszténység útjain boldogulhat, csak ezen az alapon remélhet virágzó jövőt a krisztusi hitben megerősödött népek közösségében.

A pápa, midőn az apostoli keresztet küldte: «*crucem insuper anteferendam regi, velut insignium apostolatus misit*», kijelentette: «*Ego iniquus sum apostolicus, ille vero merito Christi apostolus, per quem tantum sibi populum Christus conventus convertit!*»

Szent István kormányzásában és uralkodásában sejté a mennyei boldogsághoz vezető utat, eszközt; a magyarnak szerető apja, de szent célja elérésére kemény, erőskezű uralkodója volt. Még saját rokonai: Koppány, Gyula, Vászoly,

majd pedig nemesei: Ajtony és Tanuszaba s mások, akik krisztusi birodalmának megszervezését akadályozni akarták és ellene cselekedtek, akik, mint ő mondta: «megbontották a Szentháromság alkotmányát», büntető kezének súlya alatt összetörték.

Szent István király szoros kapcsolatot tartott fenn a Szent Benedek-rend clunyi apátjával, akivel levelezésben állott és akinek nagy befolyása volt a királyra. «A clunyszellemű bencések — mondja Hóman Bálint (Magyar Történet I. kötet 195. lap) — a legteljesebb benső vallásosság és erkölcsösség, az önmegtagadásig menő emberszeretet, a nélkülözés és testi szenvedés iránt való érzéketlenség, a hitért való vértanúság vágya, másrésről azonban a rendszeres és folytonos alkotó, gazdasági, kulturális és politikai munka, az emberiség földi jólétének és hitbeli gyarapodásának elősegítése jellemzi.»

E szellem vonult be István munkatársaival — akik közül a Bencés-rendnek oly igen sokat köszönhet az ország és a nemzet — Magyarországra, az ifjú király nemes lelkét is eltöltve.

Legjellemzőbb vonásai a jószívűség, igazságszeretet, kegyesség és mélységes hithű, vallásosság voltak. A nagy legenda szerint Szent István komoly természetű volt élete végéig és ajkát nevetésre majdnem soha nem mozdította. Mindig úgy viselte magát, mintha Krisztus ítélőszéke előtt állana, lelki szemével annak jelenlétét ihletett ábrázattal szemlélve kimutatta, hogy Krisztust hordja szívében. «Minden tekintetben igazi keresztény, Isten kegyelméből való király volt ő. Szigorú erkölcsű, igazságos, hazáját és népét melegen szerető, de a mellett megingathatatlan akaraterejű, ha szükséges, kérelhetetlenül kemény, szigorú, megfontolt, előrelátó; hatalmas alkotó és szervező erő. Korabeli külföldi történetíró jegyzi fel róla: «A legyőzöttekkel kegyesebben, a jámborokkal szelídebben senki sem bánt nála!» — Másutt ezt írja: «Híre, neve világszerte elterjedt és ajkának ítéletei nagy dicsérettel lettek ismeretessékké!» Az üldözötteket befogadta és vendégeként kezelte magánál. Koronázása után templomokat épít, püspökségeket alapít, monostorokat létesít. Esztergomot, hol Magyarország Nagyasszonya és Szent Adalbert tiszteletére templomát emel, a magyar egyház metropolisának tűzi ki. Domonkos-szerzetest nevez ki Magyarország első érsekének. 1002-ben alapítja a veszprémi Szent Mihály-székesegyházat.

Első műve a pannonhalmi Szent Benedek-rend kolostora, melyet sok kivételes joggal ruházott föl. A Szent Benedek-rend pannonhalmi lelkes szerzeteseinek és a közülök kikerült püspököknek nagyszerű, buzgó munkája folytán a Dunán túl, a Duna-Tisza közén, északnyugaton és északkeleten Szent István uralkodásának első felében befejeződött a hit-térítés magasztos műve. A bencések működését az idő rövidsége miatt csak egy mondattal jellemzem: Ezek a keresztény, hazafiasan magyar nemzet megalapozásának legkiválóbb előmozdítói és majdan a nagy szent király alkotásának ezer esztendőn át hűséges, lelkes fenntartói, fejlesztői, szorgalmas kertészei voltak mindig; tökéletes és emberfölötti munkát végeztek és így a nemzet multhatatlan hálája, megbecsülése és tisztelete illeti meg őket.

Az ország keleti részét nehéz volt megtéríteni, mert Erdély, Békés, Bihar kemény pogány magyarjainak nyakaságát nem volt oly egyszerű megtörni. Oda külön térítő érsekséget telepített és szervezett meg Szent István király, melynek székhelye Kalocsa lőn. A király 12 egyházmegyének létesítését tervezte, de csak tízig jutott el. Húsz kolostort alapított. Határait még nem vonta meg, midőn halálát közeledni érezve összehívta a püspököket és ezt mondta nekik: «*En Magyarországot még régen Szűz Mária asszonyunknak ajánlottam és őt választottam a magyarok patrónájának és az ő nevére verettem a magyarok pénzét. Ez okáért állhatatos szívvel szolgáljatok mindnyájan asszonyunknak. És ha valami veszedelem akarna jönni reátok, ő az ő palástjával befedezi és megoltalmazza az Magyarországot, mert ő patrona Hungariae!*» (Heltai Gáspár 1574-ben Kolozsvárott kiadott magyar Bonfini-je.)

Szent István államszervező munkálataiban először a királyi hatalom gazdasági alapjait vetette meg. Azután az alattvalók birtokjogainak és tulajdonjogainak megszervezése és örökösödési jogainak rendezése következett, mely az allodium és beneficium alakjában létesült. Ezzel bizonyos kötelezettségek hárultak a birtokosokra, illetőleg a haszonélvezőkre. Az öröklési jogot is pontosan megszabta. A pénzverdét megindította a fölségjog alapján Esztergomban. Megszervezte a kereskedelem szabályait, a gazdasági szabályokat, a katonai és közigazgatási szabályokat létrehozta. A nádorispáni és számos más hivatali állást ő létesítette. Előrelátó gondoskodásai a jövőnek alapjait csodálatos tudatossággal és alapossággal vetették meg.

Szent István a keresztény királyság megalapozásán dolgozva, csakis a központi hatalmat veszélyeztető régi politikai szervek maradványait törölte el, és nem nyúlt a magyar nemzetségek ősi társadalmi és gazdasági szervezeteihez, a meggyökeresedett jogszokásokat nem bántotta. Fiához, Szent Imréhez írja ennek megkapóan világos indokát: «Kormányozhat-e görög ember latinokat görög szokások, vagy pedig latin ember görögöket latin szokások szerint? — Semmiképen sem!» — Bölcs mondás! — Önkénytelenül fölfakad a kérdés lelkünkben, hogy milyen boldog lehetett volna Magyarország, és mennyi szerencsétlenséget el lehetett volna kerülni, ha későbbi századokban megtartották volna Szent István ezen olyan világosan egyszerű elveit. — Ő sok új szabályt, rendszert hozott be a nélkül, hogy a bevált, régi, egészséges magyar történeti intézményeket lerombolta volna és az ősi szokásokat kiirtotta volna.

Szent Imre herceghez intézett intelmeiben Szent István az előbb idézett bölcs tanácson kívül a tanácskozásokra vonatkozólag még a következőket mondja:

«Mikor van a tanácskozásnak valóban haszna? — mert úgy tetszik nekem, hogy bolondok, fennhéjázók vagy csekélyesű férfiakból összeállítani a tanácsot nem jó; hanem a nagyobbaknak és jobbaknak, a magasabbaknak és legbecsületesebb öregeknek kell nyilatkozniuk és ékesszólaniuk. — Azért, fiam, az ifjakkal és kevésbé bölcsekkel ne tanácskozzál, vagy tanácsot tőlük ne kérj, hanem az öregebbektől, akiket ez a föladat koruk és bölcsességük miatt illessen meg, mert a királyi tanácsoknak a bölcsék szívében kell bevégeztetniük és nem a fölületesek szelességéből sarjadniuk! — Minden kor abban gyakorolja magát, ami hozzá való: az ifjak fegyverben, az öregek tanácsban. — De azért a fiatalokat sem kell egészen kizárni a tanácsból. Valahányszor azonban velük tanácskozol, még ha helyes is a tanácsuk, közöld mégis az öregekkel, hogy minden cselekedetedet a bölcseség mértéke szabja meg.»

Szent István csakis a régi jogrend fölé építette fel a keresztény királyságot és belékapcsolta a katolikus egyház szervezetét. Ő Magyarország függetlenségének és állami szuverenitásának alapítója, melyekről a nemzet soha le nem mondott a mai napig, és melyek ezeréves létének alapvető tényezői voltak és maradnak a jövőben is mindenkoron. A nemesi társadalom belső kifejlődésének gyökerei és a Szentkorona elmélete Szent Istvánig nyúlnak vissza, és az utóbbi

ettől kezdve fejlődött a mai magasztos tanáig, mely szerint a Szentkorona személyföldrétvé yált. A Szentkorona a legfelsőbb hatalmat jelenti és annak jelképe. — «Auctoritate iurisdictionis sacrae coronae regni» történnek az ítélkezések. — Jellemző Szent Istvánnal való legszorosabb kapcsolatra az, hogy midőn el volt rabolva a Szentkorona, a nemzet Szent István ereklyetartójának koronájára ruházta át hatékonyságát, jelentését és misztériumát. Ezzel koronázták meg és adták át a hatalmat Ulászló királynak. A szuverénítás teljessége egyesegyedül a Szentkoronával való megkoronázás által illeti meg az uralkodót.

Egyszóval a Szentkorona a fejedelmi hatalomnak tényleges megszemélyesítője lett, mely a király személyétől függetlenül kisugározza erejét és fényét a királyság minden alattvalójára. Őket a benne élő jogok részeseivé teszi, és «*Sacra corona radix omnium possessionum est!*» (1351). A Szentkorona minden tulajdonnak gyökere is! A korona a nemzeté, és így nem annyira a király személyi hatalmát, hanem a nemzet szuverénitását és függetlenségét jelképezi és fejezi ki. A királynak csakis az adja meg a jogszerűségét, ha a nemzet a Szentkoronát a fejére teszi. Minden hatalom a Szentkoronán, minden jog a Szentkoronából fakad. Ezt soha senki kétségbe nem vonta. A korona fogalmában rejlik Szent István királyságának megdönthetetlen, ezeréves ereje és vitathatatlan hatalma.

Szent István a békét kereste, békében akarta nagy építő és — mondhatnám — teremő munkáját végezni. II. Henrik császár idejében — akivel a legjobb viszonyban volt — érte el a németiség a Lajta folyót, és azt a vonalat mind a két fél elfogadta határként.

Szent István, mint már mondtam, hadat a lázadók ellen viselt és azok ellen, akik Magyarországot megtámadták. 1027-től 1030-ig a magyar csapatok a horvátokkal együtt harcoltak a görögök ellen. — Nagy és súlyos háborút viselt 1030-ban, midőn II. Konrád német császár nagy sereggel betört Magyarországra. Oldalán volt a cseh Bretislav herceg, hadaival. Ez, miután a lengyelektől elfoglalta volt Morvországot, a Vág völgyén tört Magyarországra. Ellenállásra nem találva, a Duna balpartján, Komárom táját és Esztergommal szemben levő vidéket fosztogatta. Konrád főserégével Heinburg felől a Duna jobbpartján nyomult előre. Szent István nem vette fel a nyílt csatát, hanem az ősi magyar harcmodor szerint visszavonulva a Rába-menti gyepűvonal

mögé, a természetes akadályokat mesterségesekkel egészítette ki és mindent feléltetett, elpusztított az előnyomuló ellenség előtt. A Fertő, Rába és Rábca mocsarainak alig járható, ezer veszedelmet rejtő vidékére csalta a nehézfegyverzetű német sereget, melynek igen nagy része az erdőkben, mocsarakban pusztult el, más része pedig a mindentől megfosztott vidéken éhenhalt. Mialatt a császár szégyenletes kudarc után visszavonulását megkezdte, Szent István hadai Kapuvárnál a mocsarakból kibontakoztak s a németek hátába kerültek és Bécszet elfoglalták, s a császár egész vállalkozását megghiúsították.

Más minden bizonnyal bosszúhadjáratra használta volna fel akkoriban a nagy eredményt ; Szent István békejobbát nyújtotta a vesztés fél felé. A császár fiát küldte 1031 tavaszán Esztergomba, mint ő mondta : «az igazságtalanul megbántott» magyar királyhoz és a Morvamezőt neki átengedve, békét kötött. — Szent István fiatal királysága nagyszerűen kiállotta a rettenetes próbát és a hatalmas császár megindított nagy háborújából területben és tekintélyben meggyarapodva került ki. A császár ezután minden vállalkozásában messze elkerülte a magyar határt. A csehekre támaszkodva hódolatra kényszerítette Lengyelországot és a Kárpátoktól északra kárpótolta magát magyarországi hadjárataiban szenvedett nagy veszteségeiért.

Szent Istvánt családi életében a súlyos csapások hosszú sorozata érte. Több gyermeke közül fiai is kis korukban elhaláloztak.

Imrét, egyedüli életben maradt fiát szeretettel oktatta és nevelte jövődő magyar királlyá. Hozzá intézet intelmei a «Corpus Juris Hungarici» hivatalos törvénytárába kerültek.

Az Intelmekből már előbb idézettekhez még csak egyet kívánok felemlíteni :

«Ha kívánod a királyság tisztességét, légy béketűrő. Ítéld béketűrőssé, szánakozással és nyugalommal, mert a jó cselekedetek törvénye fő ékesség a királyok koronáján. Illik a királynak kegyesnek, irgalmasnak és több egyéb jóságokkal teljesnek és ékesnek lenni, mert a kegyetlenséggel és gonzsággal fertőzött király haszontalan keres királyi nevet, mivel zsarnoknak mondatik. — Uralkodjál mindenki fölött harag, kevélység, gyűlölködés nélkül, békességesen, szelíden, ember-ségesen, megemlékezvén szüntelen, hogy minden ember azon egy állapotban vagyon és semmi föl nem emel, csak az alá-

zatosság, semmi meg nem aláz, csak a kevélység és gyűlölség.»

Imre volt minden reménysége, de az Isten a szentéletű ifjút 1031-ben elszólította az élők sorából. Állítólag egy vadászaton vadkan támadta meg, halálosan megsebezte, és mint a krónikás mondja: «E mulandó életet az örök étellel cserélte föl, a mennyei lakosok társaságába iktattatott!»

«Siratá őt Szent István király és az egész Magyarország vigasztalanul, nagy zokogással.» Az elhagyatott apa, akin először teljesedett be nagy királyaink azóta annyiszor megismétlődött tragédiája, Szent István utódok nélkül maradva, lelkében keservesen gyászolt. «Nagy szomorúság és keserűség gyötörte, — folytatja a krónikás — mert atyafiai közül egy sem látszék alkalmasnak, hogy halála után országát a kereszténységben megtartsa.»

Jellemző a király igazságosságára Vászoly esete, aki a királyt meg akarta gyilkoltatni, de a fölbérelt gyilkos a király ágya előtt törét véletlenül elejtette, mire a király fölébredve kérde: «Mi dolog?» Ekkor a bérenc térdre borulva bocsánatot kért, amit a király meg is adott; de a főbűnösöket megbüntette, szemük világát vétetvén, mert megkoronázott, fölkent király személyére merték gyilkos szándékkal kezüket emelni. — Ez az Európában általános büntetési mód, melyet Szent István alkalmazott, nem lepett meg senkit. Ő azonban kortársai példáját nem követte, akik az ártatlan gyermekeket is megcsonkították ilyen esetben, hanem törvénye szerint: «aki a király életére tör, vagy országárulást követ el, vagy idegen földre szökik, a királyra szálljanak javai, őt magát pedig ítéljék meg, de ártatlan fiainak semmi bántódásuk ne legyen.» — Vászoly három fiának nem lett bántódása, csak száműzték őket.

Szent István királynak személyes élete, uralkodása és állami berendezése mindenképen keresztény eszmény volt; élete, tettei és tervei között ür sohasem volt. Szentágostoni «Rex iustus, pius et pacificus» volt életének célkitűzése, ahogy ezt a följegyzések megállapítják. Ezen eszményi keresztény magyar király tükröződik minden cselekedetéből és egész kormányzásából. Szavait mindig tettek követték és minden berendezésében minden magyarról gondoskodott.

Hogy Szent István halálát jellemezzem, idézem a történetíró:

«Amidőn tehát István nem kételkedett többé, hogy elköltöztetésének napja közelgett, hívatta a püspököket és udva-

rának Krisztus nevével dicsekvő előkelőit. Először tanácsot tarta a maga helyébe állítandó király, tudniillik húga Velenében született fia, Péter felől, kit már régen hadai fővezérévé tett. Azután inté őkét, hogy igaz hittel tartsák meg, szeresék az igazságot... és különösen örködjének a kereszténység új ültetvénye fölött. Majd utódjának kijelölése után 1038. augusztus havának 15. napján, Nagyasszony ünnepén, életének hetvenedik, uralkodásának 42. évében meghalt. A magyarok első és legnagyobb királyát a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt családi egyházban temették el.»

«Egész Magyarország kobza síralomra fordult, s az ország egész népe, nemesek és nemhez nem tartozók, gazdagok és szegények együtt és egyaránt sűrű könnyhullatással és jajgatással siránkoznak a szent király, az árvák legkegyesebb atyja halálán, s vala nagy és vigasztalan szomorúság, míglen Pannónia minden részéből Fejérvárra sereglett a nép.»

Szent István népének valódi, istenáldotta apostola volt, nemzeti önállóságunknak letéteményese, nagyszerű szimboluma, a keresztény Magyarország alapjának megvetője, mely alapról letérni egyenlő volna a történelem viharzó tengerének örvénylő hullámain hazánk eddig győztesen küzdő hajóját szirtzátonyra vezetni, ahol összetörve a hullámok martaléka lenne. — Álljunk tovább is szilárdan a Szent István alapította független keresztény Magyarország alapján, a szent-istváni királyság ezer év viszontagságai által meg nem rendített szikláján és akkor föl fog támadni Szent István Magyarországa, mert a szentistváni eszme az, mely a hazánkat fenyegető veszélyek ellenére is egyesíteni fog minden igaz magyart a Szentkorona ezeréves szimboluma alatt.

Ezen törhetetlen meggyőződéstől áthatva nyitom meg Akadémiánk szentistvánévi ünnepi közülését.

b) Főtitkári jelentés.

Előterjesztette VOINOVICH GÉZA főtitkár.

Képet adni röviden Akadémiánk egyévi gazdag és sokoldalú munkásságáról, olyanforma feladat, mint ha egy napi járóföldjéről beszélne a végtelenbe nyúló útnak utasa. Az Akadémia sokoldalú munkássága folyvást él és halad, bárha nem mutathat fel minden egyes évben sorozatos eredményeket, olyat sem mindíg, mely fölkeltené a közérdeklődést. A most folyó évnek mégis van egy közérdekű, országra szóló

munkája : a *Szent István* király ünnepére kiadott nagy *Emlékönyv*, mely a nagytudományú bíboros hercegprímás ő eminenciájának szerkesztésében Gombos Albin társunk segítségével, e távoli korszakot eddig alig elképzelhető sokoldalúsággal és részletességgel világítja, sőt eleveníti meg. E hatalmas mű félszáz tanulmányban idézi fel a honfoglaláskori Magyarország állapotát, néprajzi képét, az akkori mezőgazdasági életet, Géza fejedelem korát, a térítő munka kezdeteit, hazánk külpolitikai helyzetét Szent István korában, egyház-alapításait, háborúit, mindezt háttérül a szent király csodálatra méltó alakjának, aki mint a népvándorlás utolsó hullámán jött pogány nép fiatal vezére, fölismerthe a nyugati kereszténységbe való beolvadás szükségét s át tudta téríteni kalandozó népét a szeretet vallására, a törzseket egyesíteni tudta királyi koronája alatt s nyugat felé fordulva meg tudta védeni népének önállóságát. Szellemi életünknek is első nagy megindítója, *Intelmeivel* kezdődik a magyar gondolkodás története ; bárki fogalmazta is ezeket, sok helyütt atya érezte és király diktálta.

A nagy mű föleveníti a szent király apostoli tevékenységét, az egyház megalapítását hazánkban, államszervező munkáját, törvényeit, okleveles emlékeit, rajzolja alakját a külföldi és hazai történetírásban, a művészetben, az egyházi és világi költészetben. Figyelemre méltó, hogy a századok homályából népünk szaggatott emlékezete két király alakját őrizte meg legelőbb, oly két királyt, akik a magyar művelődés megalapítói és lendítői : Szent Istvánét, aki a középkori egyházi művelődés útját nyitotta meg népe előtt és Mátyásét, ki a renaissance világi műveltségét ültette át. A *Szent István-könyv* nagy munkájában részt vett minden tudós, aki e kort búvárolta, s hozzá fizették a maguk tudományát Akadémiánk tagjai mellett fiatal tudósok is.

Hasonló nagyszabású munkára készül Akadémiánk Hunyadi Mátyás közeledő nagy századfordulójára, befejezven a *Hunyadiak kora* címen még első elnöke, gróf Teleki József által kezdett, egész könyvtára menő nagy művet, s összefoglalva eredményeit egy kötetben.

Állandó munkásságát lankadatlanul folytatta az Akadémia. Nyolc összes ülés mellett az I. osztály 8, a II. 9 felolvasó ülést tartott ; magának a természettudományi III. osztálynak ülésein 116 dolgozat és kutatás eredményéről számoltak be, részben vendégképpen jeles fiatal kutatók. Ez az osztály kapcsolódik legerősebben a maga tudományágainak

nemzetközi munkájába, ami természetes, mert e tudománykör valóban közös minden nemzetnél. A történeti és filozófiai II. osztály képviselői is több kongresszuson vettek részt külföldön s tartottak előadásokat meghívásra; ilyenekre viszont Akadémiánk is készséggel nyitotta meg körét és termeit. Az I. osztály, a nyelv- és széptudományi, van leginkább a hazához kötve, itthon vár reá nagy feladat, melyet derekasan teljesít. A nagy szótárnak adatgyűjtése mellett már rendezése is megindult. Az Etymologiai Szótárból új füzetek jelentek meg. Új füzetekkel gazdagodott a Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve is, s munkában van a Helyesírási Szótár, a magyar Duden. A *Magyarosan* folyóirat, mely a közhasználatba belopódzott idegenszerűségek irtását tűzte feladatául, egyre jobban terjed, főképp az iskolákban, s onnan a családokba; sikerült megingatni a mestersegek elrontott idegen szakkifejezéseit is. Minderre égető szükség van. A nyelv védelme Akadémiánknek legfőbb feladatai közé tartozik; erre alapította Széchenyi, 1842-i elnöki beszédében «a nemzet fennmaradásának zálogát látta a nyelvben»; a Tudós Társaság első alapszabálya is úgy szólt: hogy «a tudományok minden neveiben a nemzeti nyelv kiműveltetésén igyekeznek»; s az első elnök, Teleki József szerint is a cél: «a tudományok... nemzetesítése a magyar nyelv segítségével»; csak tudományos életünk fel lendülésével változott meg a fogalmazás, hogy a cél: «a tudományok nemzeti nyelven való művelése».

Az újabb elmélet ugyan nem a nyelvet tartja a nemzet legfőbb összetartó kapcsának, inkább a közös hagyományokat, de ezek is a nyelv segítségével maradtak fenn és tudnak elterjedni.

Az ülések felolvasásai nyomtatásban is megjelentek az Értekezések, vagy az Emlékbeszédek során, részben Akadémiánk folyóirataiban.

Kiadványaink száma tekintélyes. Az Akadémia kilenc folyóiratot tart fenn, négyet segélyez, azonkívül három külföldi magyar intézet Évkönyveit. Ezek nyitva állanak a tudomány fiatal munkásai előtt. Ezek mellett kiadtunk Gombocz Zoltán és Pauler Ákos nagybecsű hagyatékából egy-egy kötetet, továbbá Angyal Dávid kisebb történelmi tanulmányainak gyűjteményét egy kötetben, s befejezéshez jutott III. kötetével Arany János életrajza. Befejeződött Gyöngyösi István költői munkáinak kiadása Badics Ferenc t. tag által; a Régi Magyar Könyvtárban *Zalán futá-*

sának eddig lappangott első fogalmazása látott napvilágot ; összegyűjtjük Hegedüs István fordításait Janus Pannonius latin verseiből. A képzőművészeti bizottság Lotz Károly életrajzának kiadására készül. Erősen halad a magyar népzene kincsének gyűjtése. A II. osztály körében br. Brandenstein Béla három kötetes nagy műve látott napvilágot. A közgazdaság köréből a konjunktúra-kutatás módszereiről szóló kötet. A jogtudomány terén Tóth Lajos nagy munkája jelenik meg. Új könyvsorozatot is indított Akadémiánk *Magyarság és nemzetiség* címen. Az első kötet Ugocsa megye birtokainak és birtokosainak századokra visszamenő leírását foglalja magában Szabó Istvántól, bizonyosságául, hogy e föld századok óta magyar föld. Hasonló nemzeti célt szolgál Thirring Gusztáv társunk sajtó alatt levő munkája, mely a II. József korában tartott népszámlálás adatait dolgozza föl. Szabó Zoltán társunk befejezte Degen Árpád *A Velebit flórájáról* szóló három kötetes nagy művének sajtó alá rendezését, mely néhai tagtársunk özvegyének költségén adatott ki. Ezek mellett jelentős összeget fordított az Akadémia természettani kutatásokra is.

Kiadványaiból az elmúlt év folyamán 74,000 pengő értékű könyvet ajándékozott az Akadémia nyilvános és iskolai könyvtáraknak. Saját könyvtára gyarapítására 10,000 pengőt fordít, főkép azonban külföldi intézetekkel fennálló csere útján gazdagítja.

Ezt a bőkezűséget s az Akadémia munkásságának zavartalan folytatását gróf Vigyázó Sándor és Ferenc nagy hagyatéka teszi lehetségessé.

Az Akadémia azzal igyekszik leróni háláját az adományozók iránt, hogy — gr. Vigyázó Sándorné báró Podmaniczky Zsuzsánna végrendeleti kívánságához képest — összegyűjtette — főként a Felvidéken — a Podmaniczky-családra vonatkozó okleveleket (egyelőre 1351-től 1510-ig) s kiadta bő felvilágosító jegyzetekkel s családtörténeti bevezetéssel. E munkát Lukinich Imre társunk végezte kiváló gonddal.

Céljait az Akadémia jutalmak kitűzésével is szolgálja. Az idei nagygyűlés kisebb jutalomdíjak és könyvjutalmak kiadásán felül tíz nagyobb pályázatról döntött.

A *Nagyjutalmat*, mely a bölselet körébe vágó munkát illetett, az Akadémia egyhangúlag Kornis Gyula *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata* c. nagy munkájának ítélte

oda, kifejezve ezzel elismerését a tudós szerző egész munkássága iránt.

A *Marczibányi-mellékjutalmat* Bartók Györgynek *Az erkölcsi értékeszme története* c. munkája nyerte el.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara a *Kormányzó Úr Ő Főméltóságának* a csepeli kikötő fölavatása alkalmából tartott beszéde emlékére, melyben nagy államférfiúi bölcsességgel vázolta a kereskedelem fontosságát a nemzeti élet egészében, alapítványt tett Akadémiánknál, melynek kamatai most adatnak ki először, Heller Farkas *Közgazdasági Lexikonának*

A M. Általános Köszénbánya R. T. által Vida Jenő elnök kezdeményezésére, *Berzeviczy Albert* néhai nagyérdemű elnökünk emlékére tett nagy alapítvány kamataival a bizottság egyhangúlag Szekfű Gyulának az új *Magyar Történet* kötetében megjelent nagy munkáját tüntette ki.

A *Kónyi Manó-jutalom* publicisztikai, közírói munkásságot illet, ezzel a bizottság egyhangúlag Herczeg Ferenc *Napkelte előtt* c. kötetét és a Pesti Hirlapban közölt kitűnő vezércikkeit koszorúzta meg.

A *Chorin Ferenc*-alapítvány kamatait Surányi-Unger Tivadar műve nyerte el: *Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében*.

Molnár Kálmán által a *főkegyúri jog jogalapjának* vizsgálatára kitűzött jutalmat a bizottság nem találta kiadhatónak.

A *székesfőváros hadtörténeti jutalmát* az osztály vitéz Aggházy Kamill ezredes *Budavár 1849-i ostromáról* szóló átdolgozott művének kiadta.

A *Kazinczy Gábor* jutalommal Scherffel Aladár I. tagot a *Sámuel—Kölber-jutalommal* Techert Józsefnek *Csokonai nyelvi forrásai* c. művét jutalmazta meg az Akadémia, ez utóbbi mellett dícsérettel tüntette ki Bakó Elemér *Hangtani tanulmányok* c. dolgozatát.

A *Weiss Fülöp-jutalom* a kozmikus sugarak rendszeres tárgyalására volt kitűzve, erre Barnóthy Jenő és Forró Magdolna művét találták érdemesnek.

Az *együttesen kezelt hagyományokból* létesített jutalomdíjjal hét pályázat közül Kopits Imre dolgozatát tüntette ki a bizottság, Malán Mihály dolgozata külön jutalomban részesült, Románné Goldzieher Klára munkája pedig dícséretben.

Budapest székesfőváros *művészettörténeti* jutalmának ki-

adását a *neoklasszicizmus építészetének* vizsgálatáról az Akadémia a mű befejezéséhez kötötte.

A színművek jutalmazására szolgáló *Vojnits-éremmel* Zilahy Lajos darabját koszorúzta meg az Akadémia.

Nem kétséges, hogy a jutalmazott pályaművek a tudomány gyarapítására szolgálnak.

Az idei nagygyűlés 14 tudományos jutalmat hirdet, ezeken felül az igazságügyminisztérium hirdet pályázatot Akadémiánknál egy nagy tudományos, egyszersmind gyakorlati fontosságú kérdésre: hogy a magyar jogrendszernek megfelelő milyen jogi és gazdasági eszközökkel lehet előmozdítani azt, hogy a mezőgazdasági birtok a családban nemzedékeken át megmaradjon, s e mellett az ingatlan öröklésében nem részesülő családtagok érdeke is megóvassék.

Megbízást ad az Akadémia buzgó támogatója, a nagy miniszter: gróf Klebelsberg Kunó életrajzának megírására, egy tisztelőjének adományából. A kiadás költségét az Akadémia vállalja magára.

A szakadatlan munka közben, fájdalom, időnként egy-egy sirnál kellett megállanunk. A lefolyt 1937. év valósággal megtizedelte körünket. 17 név töröltetett ki a munkás tagok sorából, s vésetett rá a halottak márványtáblájára. Köztük oly ragyogó nevek, mint Hubay Jenőé, Zala Györgyé, kik a magyar művészetnek világhírű mesterei voltak. Az irodalom csoportjából hiányzik Pekár Gyula, kiben a regényest kedvelő képzelet ritka műveltséggel egyesült, s aki a Petőfi-kultusz lelkes terjesztésével is nagy szolgálatot tett. Tolnai Vilmosban kitűnő nyelvészt és irodalombúvárt veszítettünk; a rokon nyelvek kutatóját Munkácsi Bernátnban. Az orvostudomány nagy veszteségét gyászolja Bókay Jánosban és Buday Kálmánban. Horváth Géának tudományos munkássága 69 esztendőre terjedt, s a kerek világon úgyszólván minden szakmabeli tudós társaság elismerését, tagságát megszerezte számára. Pilch Jenő szorgalmas tolla a magyar katona történetét és dicsőségét szolgálta.

És akik ez év első napjaiban tűntek el közülünk: Bajza József, aki fiatalkori betegségéből gyógyulását arra fordította, hogy a Délvidéken megtanulja a szerb és horvát nyelvet s e két nép történetének, irodalmának, sőt jelen mozgalmainak is avatott bűvára és ismerője lett, ismereteinek hazánk sokszor nagy hasznát láthatta volna a szomszédi viszonyban; és Győry Tibor, az orvostudomány történetének világszerte ismert és elismert művelője, aki e tudományszakban pótol-

hatatlan. A babérkoszorú, melyet az Akadémia koporsójukra tett, hervadhatatlan, azzá teszi nevök és munkásságuk érdeme.

De mint a fákon a leváló levélkocsány alatt ott az új rügy helye, itt is új nevek tűnnek fel, jól ismertek már a tudományban, — s mint a görög phalanxban, új küzdők lépnek a kidőlték helyébe.

Tiszteleti taggá választottak az I. osztályba: Császár Elemér irodalomtörténetíró, a Petöfi-Társaság elnöke,

Gyomlay Gyula, a klasszikus nyelvek és irodalmak jeles bűvára; a harmadik t. tag Voinovich Géza.

Rendes taggá választották Förster Aurélt, a klasszikus görög auctorok magyarázóját,

levelező taggá Sági István kiváló magyar nyelvészt, a Nagy Szótár munkálatainak vezetőjét,

Fest Sándort, magyar és külföldi történelmi és irodalmi kapcsolatok nagyműveltségű bűvárát,

Keményfy (Hartmann) Jánost, a kiváló író, mély elemzőt és bátor kritikust,

Rédey Tivadar versköltőt és jeles essayíró, a Nemzeti Színház történetének megíróját.

A II. osztályba tiszteleti taggá: Finkey Ferenc koronaügyészt, régi r. tagot, tudományszakának folytonos kiváló művelőjét;

rendes tagnak: Schütz Antal hittudományi és bölcséleti író, Prohászka püspök műveinek kiadóját,

Madzsar Imrét, történelmi kérdések és adalékok finom elemzőjét,

levelező taggá Buza Lászlót, a nemzetközi jogtudomány művelőjét,

Konkoly-Thege Gyula államtitkárt, a Központi Statisztikai Hivatal elnökét,

Balanyi Györgyöt, a középkori történet kutatóját,

Fettich Nándort, a népvándorlás korának jeles archeológusát,

Házi Jenőt, Sopron város főlevéltárnokát, a civitas fidelissima történetének nyomozóját.

Külső taggá: Jakabffy Elemér közíró, az erdélyi magyar kisebbségek védőjét,

Kelemen Lajost, a kolozsvári Múzeumegylet levéltárának vezetőjét,

Brandi Károly göttingai tanárt, történettudóst,

Brynolf Honkasalo helszinkai jogtanárt,

Laur Ernőt, a zürichi műegyetemen a közgazdaságtan nyug. tanárát,

Tentelis Ágost lett kultuszminisztert, néprajzi író, Zwidineck-Südenhorst Ottó bajor közgazdasági író.

A III. osztályba megválasztottak:

tiszteleti taggá Schaffer Károly r. tag, az idegélet nagy-
érdemű és nagyíró kutatója,

rendes taggá Szent-Györgyi Albert, a Nobel-díj nyertese,

Gelei József, az Akadémia Marczibányi-jutalmával kitüntetett zoológus és

Marek József, az állatgyógyászat világhírű művelője,

levelező taggá Buzágh Aladár kémikus, aki számos külföldi egyetemen tart meghívásra előadásokat,

Neuber Ede kiváló bőrgyógyász,

Schréter Zoltán geológus, a M. Kir. Földtani Intézet igazgatója.

A III. osztályba kültaggá megválasztott:

Mościcki Ignác, a lengyel köztársaság elnöke, kiváló elektrotechnikus és kémikus,

Bohr Niels dán fizikus, a Nobel-díj nyertese és

Mark Herman osztrák vegyész, a magyar kapcsolatok ápolója.

E névsor mutatja, hogy Akadémiánk éber figyelemmel kíséri a hazai tudósok munkásságát; mutatja azt is, hogy szorosan bekapcsolódik a külföld tudományos életébe.

A belföldi új tagok jórésze még az élet és a pálya delelője előtt áll. Az élők folytatják a halottak munkáját, ez a megújulás, — így halhatatlan az Akadémia.

c) *Serédi Jusztinián* bíboros hercegprímás, ig. és t. tag előadása:

Szent István törvényei a római joggal és az egykorú kánonjoggal összehasonlítva.

(Megjelenik a Budapesti Szemle júniusi számában.)

d) *Hóman Bálint* vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, ig. és r. tag előadása:

Szent István király.

(Megjelenik a Budapesti Szemle júniusi számában.)

III.

Jelentések a pályázatokról.

a) Az 1938. évi Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaitélése tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

A *bölcséleti* tárgyú munkák legutóbbi jutalmazása (1928) óta a magyar filozófiai irodalom terén örvendetes gyarapodást állapíthatunk meg. Mintha a nagy elődök, egy Böhm, egy Pauler után a filozófusok tábora aránylag gyorsan megnépesedett volna, ugyanakkor pedig a bölcsélet témakörében is egyre újabb témafajok jelentek meg, olyanok, melyek eddigelé a többiek között csíra-állapotukban csak lappangtak. Ez az élénk lendület a külföldi irodalomban — azt hisszük — az előző időkhöz képest nem mutatkozik hasonlóan fokozottnak, mint nálunk, és pedig azért, mert ott régebbi a megindulás és az összehasonlítás alapja jelentékenyebb. Nálunk sokkal inkább hazai előzmények nélkül dolgozik a filozófus, kevésbbé van meg a témák fejlődésének a folytonossága, ami kétségtelen nehézséget jelent. Megvan azonban ennek az az előnye, hogy a filozófus kötetlenebbül és szabadabban választhatja meg tárgyát és követendő módszerét. Így kerül nálunk újabban előtérbe pl. a filozófiai antropológia, illetve annak alkalmazása, a karakterológia, így a jog- és társadalomfilozófia, a kultúrfilozófia stb., általában az ember problémája jut homlokterbe. Ez a fejlődés különben nem analógia nélkül való. A külföldi irodalom is azt mutatja, — elég, ha egy M. Schelerre, egy Nic. Hartmannra, Heideggerre, Sprangerre és követőikre utalunk — hogy a filozófiai antropológia előtérbe jutott ott is, valamint a fent említett többi diszciplína is. Az is eléggé feltűnő, hogy mind külföldön, mind hazánkban minő új életet nyert a metafizika. Okát ennek abban láthatjuk, hogy az utolsó évtizedek európai életének tragikus fordulatai egyre mélyebben az *emberi* sors, a humanum és a világ kapcsolatának kérdéseire irányítják a figyelmet. Innen az «*exisztenciális*» filozófia előtérbe jutása is. Ezzel bizonyos mértékben háttérbe szorul a mult században olykor nagyon is előtérben állott, gyakran természet-tudományi módszer-analógiákban utánzó jellegűvé lett «*elemi*» lélektan, a természetfilozófia, továbbá az ismeretelmélet.

Hazai íróink között alulírt bizottság figyelme már az érintett szempontok alapján is *Kornis Gyulára* és *Bartók Györgyre* irányult. Mindkettőjük munkássága nemcsak évtizedekre nyúlik vissza, nemcsak igen intenzív volt az elmúlt időszakban, hanem mélyrehatóan érintve a humanum megváltozott életperspektívájától, oly témákra is fordult figyelmük, amelyek az emberi lét problémájával, étoszával, erkölcsi habitusával és ezenfelül közületi szerepével vannak kapcsolatban.

Kornis Gyula egész gondolatvilágát a múlt évtizedben a magyar sors, a magyar kultúra és közélet világnézeti háttere foglalkoztatta egyre fokozottabban. 1934-ben jelent meg *A kultúra válsága* című tanulmánykötete, mely bevilágít műveltségünk történeti és filozófiai alapjaiba. Nem egy tanulmány (mint pl. *A kultúra és az értékek formális jellege*, *A kultúra mint államcél* — ez németül is az Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie 26. kötetében, *Neveléstörténet és szellemi történet* — németül is Erziehungs-geschichte u. Geistesgeschichte. Bécs 1937., stb.) szerencsésen helyezi köztudatunk központjába azt a kérdést, mivel tartozunk nemcsak a magyar műveltség öntudatos és elvszerű ápolásának, de elvi alapú, világszemléleti szempontú továbbfejlesztésének. Továbbá minduntalan egy-egy szellemi nagyunk felé fordul tekintete, (mint Madáchra *Az ember mai tragédiájában*, Paulerre *Kezdet és vég* című tanulmányában), de aztán sorozatosan következnek, szinte a múlt értékállományával viaskodó, lelkiismereti harcot megvívó tanulmányai, minő *Apponyi világnézete* (1935. 119 l.), *Pázmány személyisége* (1935. 66 l.), *Az élő Tisza István* (1937. 16 l.), majd *Petőfi pesszimizmusáról* írt tanulmánya (1936), legutóbb, ez évben pedig *Kölcseyről* írt jeles értekezése. Közben az előző időszak egy témaköre — a kultúrpolitikai témakör — is hozzájárul a kultúrfilozófiai témakörhöz (*Egyetem és politika*, 1936. 61 l.), nemrégiben jelent meg németül *Ungarische Kulturideale 1777—1848* c. neveléstörténeti, majd angolul közoktatási szervezetünket ismertető nagy műve.

Az embernek, mint közületi lénynek filozófiai antropológiája, annak karakterológiája és tipológiai problematikája, főképp a vezetőember kérdése, filozófusunkat igen élénken foglalkoztatta. Ez irányban jelent meg legnagyobb, kétkötetes munkája: *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata* (1933. 306 és 331 l.). Ez a könyv, melynek francia nyelvre átdolgozott kiadása most jelenik meg (a Bibliothèque de philosophie

contemporaine c. sorozatban, Páris, F. Alcan), oly témát tárgyal, amely a világirodalomban eddigelé nem jutott sem a pszichológus, sem a karakterológus kutató asztalára, s követett módszerében is nem egy kezdeményt tartalmaz. A szerző, ki a történelmi megismerés elvi kérdéseivel történetfilozófiájában (1924) foglalkozott, most kipróbál két útvonalat: nagyszámú életrajz adatainak karakterológiai felhasználását és államférfiak naplóinak s más írásainak lélektani kiaknázását. Műve sikeresen küzd meg a nagy anyaggal. Az első részben foglalkozik az államférfi *étoszával* (hivatástudata, eszménytudata, a politikai erősz, az akaraterő és sugalmazó erő, a felelősségérzés, emberismeret és valóságérzék kérdéseivel), a második részben az államférfi *lelki alkatával* (értelem, érzélem, akarat, társadalmi rétegek a politikában), s itt a «politikai lélek típusai» terén tipológiai vizsgálatokat végez (szubjektív és objektív, konkrét és absztrakt, sztatikus és dinamikus típusok, továbbá típusok életkorok, lelki egység, érzelmi és akarat habitus stb. szerint). Mindebből kitűnik vizsgálatának rendszeres volta. Az a bő lélektani ismeretrendszer, mely három évtizedes irodalmi működése első felének adta meg jellegét, most új téren talál bőséges alkalmazást, s oly területre világít be, melyhez nemcsak a lélektan elvont fogalmainak ismerete, hanem életlátás, pszichognózis is szükséges. Műve így életteljes, fordulatokban, felvillanó ötletekben is gazdag. Aluljelzett bizottság, visszaemlékezve Kornis Gyula három évtizedes, intenzív és gazdag irodalmi munkásságának eredményeire is, tisztelettel javasolja, hogy a Nagyjutalom az utóbb jelzett műnek ítéltesse oda.

Bartók György művei mögött szintén több évtizedes tudományos és irodalmi mult áll. A most szóbanforgó időszakban számos könyve és tanulmánya jelent meg, publikáció terén életének ez az időszak a bizonyára a leggazdagabb, és pedig két útvonalon: az erkölcsi és filozófiai irodalom története, valamint rendszeres filozófiáját felépítő tanulmányai terén. 1930-ban jelent meg *Kant etikája és a német idealizmus erkölcsbölcselete* (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára, 4. kötet, 335 l.), mely nemcsak Kantot, hanem Fichte, Schelling, Hegel, Schleiermacher, Fries, Beneke, Schopenhauer etikáját is tüzetesen és beható gondnal méltatja. (E jeles mű, mely Gorove-díjat már nyert, a jutalmazható könyvek sorában ez alkalommal nem jöhet számításba.)

Nemrégiben jelent meg Bartóknak *A középkori és újkori filozófia története* című műve (1935. 446 l., Ref. Egy-

házi Könyvtár, 18. kötet), mely az egyházatyáktól Wundtig, Nietzscheig, Böhmig tárgyalja, bár tankönyvnek készült, mégis egy tankönyv igényén felülemelkedve, a bölcselet történelmét. Bartók Györgynek kétkötetes nagy munkája: *Az erkölcsi értékeszme története a görög philosophiában* (1926. 171. l. Acta litt. ac scient. reg. univ. Franc. Jos. Tom. II.) most nyert befejezést, miután megjelent a mű zömét jelentő II. kötete: *Az erkölcsi eszme az egyházatyák, a középkor és újkor filozófiájában* (1935. 327 l., ugyancsak a szegedi «Actakban»). Nem az erkölcsi különféle elmékedések és tanítások történelmi vizsgálatáról van szó e könyvben, hanem az erkölcsi értékeszme fejlődéséről, s e téren a szerzőnek a külföldi irodalom nem nyújtott példát. Hogy az élv, a haszon, az erkölcsi, ideális értéktudat három síkján — mely kategóriák magukban kissé szűkek és merevek volnának, de a szerző hajlékony elmével alkalmazza őket — mit jelentenek az európai művelődés széles horizontján felmerülő etikai írók művei, errenézve Bartók könyve igen becses kalauzul szolgál. A szerző mélyen megbecsüli az európai művelődés múltjában rejlő nagy értékeket, maga is, etikus életmagatartásának tapasztalati alapján állva, becsületes gonddal és kötelességtudással elemzi az általa említett szerzők álláspontját. A vizsgálat ugyan Benthamig és John Stuart Millig terjed, mindamellett csaknem teljes történeti hosszsmetszetet kapunk az erkölcsi értékeszme tantörténetét és bizonyos tekintetben kritikáját illetőleg is. Erkölcsi öneszmélésünket lényegesen fogja szolgálni Bartók könyve. Említendőnek tartjuk továbbá azt is, hogy néhány év óta Bartók *Szellem és élet* címen egy filozófiai folyóiratot is ad ki.

Mint már utaltunk rá, ez időszakra esnek Bartók tanulmányai, melyek rendszertani álláspontját körvonalozzák. Ez értékes tanulmányok (*A szellem filozófiai vizsgálata*, 1934, *A metafizika célja és útjai*, *A lét bölcseleti problémája*, 1936, *Ösztön, tudat, öntudat*, 1937.) együttesen figyelemreméltó rendszert tükröztetnek. A bizottság azonban azon álláspontját fejezi ki, hogy egyes értekezések foglatának sem adhat előnyt akkor, midőn a szerzőnek egy, magában is értékes, kétkötetes művét jutalomra ajánlhatja. Így tisztelettel javasoljuk, hogy a Marczibányi-mellékjutalom Bartók György *Az erkölcsi értékeszme története* című, kétkötetes művének ítéltessek oda.

Mielőtt jelentésünket befejeznők a magyar filozófia elmúlt évtizedének fellendülő korszakáról, meg kell említe-

nünk, hogy — jelen bizottság tagjainak működését elvileg kizárva — nem egy oly szerzőt voltunk kénytelenek mellőzni, akinek ugyancsak a szóba jövő időszak alatt nagyértékű munkássága jutalomra mindenkép érdemes lett volna. Utalunk itt *Halasy-Nagy József: Az antik filozófia* (1935. 477 l.) című igen kiváló munkájára, mely még egy oly kiválókép átkutatott területen is, minő a görög és római filozófia története, igen számottevő alkotás, továbbá báró *Brandenstein Béla* könyvére (*Bölcseleti alapvetés*, 1935. 546 l.), mellyel szerzője a magyar filozófusok körében újból a rendszeralkotó erő kiemelkedő példája gyanánt jelent meg. Utalhatnánk továbbá nem egy kiváló könyvre, mely legalább is dícsérő kiemelést érdemelne.

Az utolsó időszak természetét átvizsgálva, minden körülményt egybevetve, mindezekután a M. Tud. Akadémiának mély tisztelettel javasoljuk, hogy a fentjelzett műveknek, és pedig *Kornis Gyula: Az államférfi c. nagy művének a Nagy-jutalmat*, *Bartók György: Az erkölcsi értékeszme története c. művének pedig a Marczibányi-mellékjutalmat* odaítélni kegyeskedjék.

Budapest, 1938. április hónapban.

Finkey Ferenc r. t.,

a bizottság elnöke.

Dékány István, l. t.,

a bizottság előadója.

Madzsar Imre l. t.,

vitész Moór Gyula l. t.,

Schüttz Antal l. t.,

a bizottság tagjai.

b) Jelentés a m. kir. vallás- és közokt. minisztérium Berzeviczy Albert- és báró Wlassics Gyula-jutalmának és a báró Wodianer-jutalom odaítéléséről.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr néhai *Berzeviczy Albert* és báró *Wlassics Gyula emlékére felajánlott jutalmakkal*, egyenként 500—500 pengővel, 1938-ban a kiváló elemi iskolai tanítók közül két-két tanítót tüntetett ki és pedig név szerint a Berzeviczy Albert-jutalommal: *Tenkey József* szolnoki áll. népiskolai igazgató-tanítót és *Kisszebeni Ede* kesztölci igazgató-tanítót; a báró Wlassics Gyula-jutalommal: *Kiss Lajos* makói áll. népiskolai igazgató-tanítót és *Ehrenwert Hugó* csornai igazgató-tanítót.

A Magyar Tudományos Akadémia bevételeiből néhai báró

Wodianer Albert emlékére a kiváló elemi iskolai tanítók részére hirdetett nagygyűlési jutalomtétel alapján 1938-ban 500—500 pengős jutalmat kaptak: *vitéz Somogyi Dezső* záhonyi áll. népiskolai igazgató, iskolafelügyelő és *Jósa Ernő* veszprémi róm. kat. népiskolai igazgató-tanító.

c) Jelentés a Kazinczy Gábor és neje Várady-Szabó Anna úrnő alapítványából kiadott jutalomról.

Alulírott bizottság a Kazinczy Gábor és neje Várady-Szabó Anna úrnő alapítványából kiadható jutalmat, ez alapítvány folyó évi kamatait Akadémiánk egyéb bevételeiből 400 pengőre kiegészítve, egyhangúlag *Scherffel Aladár* 1. tag úrnak javasolja odaítélni.

A bizottságnak 1938. évi február hó 28-án tartott üléséből.

Balogh Jenő

ig. és t. t., elnök.

Szinnyei József

ig. és r. t., osztálytitkár.

Lukinich Imre

ig. és r. t., osztálytitkár.

Mauritz Béla

ig. és r. t., osztálytitkár.

Domanovszky Sándor

ig. és r. t.

d) Jelentés a Sámuel—Kölber-jutalom odaítéléséről.

A Bizottság egyhangú határozattal azt javasolja, hogy méltóztassék az idei Sámuel—Kölber-jutalommal *Techert József dr.* középiskolai tanárnak *Csokonai nyelvi forrásai* című dolgozatát kitüntetni (megjelent a Magyar Nyelv 1936. és 1937. évi folyamában s innen különnyomatban : Budapest, 1937. 8° 44 l.). A dolgozat célja kimutatni, hogy Csokonai olvasmányainak, mintáinak, forrásainak milyen szerepük volt egyrészt költői szókincsének kialakulásában, másrészt a nyelvújításról s annak módjairól vallott elveiben. Ezt a feladatát a szerző igen kiválóan oldja meg. A dolgozat hét részre oszlik. Az első fejezetben kikeresi azokat az írókat, költőket, akik annyira hatottak Csokonaira, hogy ennek határozott és félreismerhetetlen nyoma van költői kifejezéseiben, szólásaiban. A második fejezetben elmondja, hogy Csokonait kora ortológusnak tartotta, mert benne csupán népi szavak

átültetőjét látta. A kor ez ítéletében nagy része volt Kölcsey bírálatának s Kazinczy tartózkodó nyilatkozatainak. Ezzel szemben Techert kimutatja, hogy «a *neológus* Földi elvei félreismerhetetlen nyomokat hagytak a *neológus* Csokonai fel fogásában, de jelentős szerepe volt Földinek Csokonai költői szólamkincsének a kialakításában is.» A harmadik fejezetben azt tárgyalja, hogy milyen hatással volt Kazinczy Csokonai nyelvére, a negyedikben meg azokat a szavakat, amelyek Csokonai kora költői nyelvének divatos elemei voltak. Megállapítja, hogy általában mindazok a szavak, szólamok, kifejezések, melyek az ébredező, kifinomultabb magyar műköltészetet jellemzik, kevés kivétellel Csokonainál is megtalálhatók. Az ötödik fejezetben Techert azoknak a — jobbára református — költőknek a nyelvi befolyásával foglalkozik, akikkel Csokonai személyes ismeretségben volt, vagy akikkel barátság fűzte (Pétzeli József, P. Horváth Ádám, Szilágyi Sámuel, Márton József stb.). A hatodik fejezetben a szerző néhány olyan nyelvújítási szót tárgyal, amelyeket egyesek Csokonaival valamilyen vonatkozásba hoztak. Mikor így Csokonai szókészletének, szólamkincsének forrásait — természetesen a népköltészetből vett részt is — a szerző áttekintette, megállapítja Csokonai helyét a magyar költői nyelv fejlődésében. Csokonai «nyelvileg végeredményben a műköltészet talajában gyökerezik, s nyelvi népiessége éppúgy csak új színnel gazdagítja a magyar költői nyelvet, mint ahogy költészete is a műköltői hagyományokon épül fel, s a népköltészet hangja benne csak művészi motívum, illetőleg megnyilatkozási forma».

E nagyértékű dolgozat mellett a bizottság dicsérettel említi *Bakó Elemér: Hangtani tanulmányok* című dolgozatát (megjelent a «Dolgozatok a debreceni Tisza István-Tudományegyetem magyar nyelvészeti szemináriumából. Szerkeszti: Csúry Bálint» 3. szám. Debrecen, 1937., 8°, 62 l.). A szerző kísérleti fonétikai alapon nyújt adalékokat a magyar orrhangú magánhangzók, továbbá a magyar vegyes zárhangok kérdéséhez. A kimográf-, valamint a röntgenfelvételeket a szerző a lipcei egyetem indogermán intézetében, továbbá az ottani röntgenintézetben végezte.

Budapesten, 1938. március 10-én.

Szinnyei József ig. és r. t.,
a bizottság elnöke,

Melich János ig. és r. t.,
a bizottság előadója,

Petz Gedeon t. t.,
biz. tag.

e) Jelentés a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványa 1937. évi kamatainak odaítéléséről.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványa 1937. évi kamatainak odaítélésére kiküldött *Bizottság* az alapítvány ügyrendjének 8. szakasza értelmében 1938. évi február hó 21-én, valamint 1938. évi március hó 21-én tartott ülésein a bizottsági előadó véleményes javaslata alapján behatóan foglalkozott a jutalomdíj elbírálásánál tekintetbejövő tudományos és publicisztikai művekkel.

A Bizottság mindenekelőtt a jutalomdíj odaítélésénél elfoglalt *elvi álláspontjainak* kiemelését tartja szükségesnek. A Bizottság mérlegeléseinek folyamán figyelmen kívül hagyta a tagjainak tollából megjelent műveket. Figyelmen kívül hagyta továbbá azokat a kereskedelmet népszerűsítő tetteket és rövidebb nyilatkozatokat, amelyek nem tekinthetők tudományos vagy publicisztikai műveknek és amelyek ilyenképpen az alapítvány ügyrendjének 3. szakasza értelmében a jutalomdíj odaítélésénél nem is jöhetnek tekintetbe. A számbajöhető munkák megjelenési idejéül a Bizottság a rajtuk szereplő évszámot tekintette mérvadóul. Amennyiben pedig a számbajöhető műveken évszám nem szerepel, a megjelenés tényleges időpontja szolgált alapul. A Bizottság továbbá arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jutalomdíj odaítélésénél oly műveket, amelyek korábban már más jutalomdíjban részesültek, nem vesz tekintetbe. Ezekhez képest a Bizottság javaslatát a következőkben bocsátja a tekintetes Akadémia bölcs döntése alá.

Az előrebocsátott elvi szempontok alapján a jutalomdíj odaítélésénél tekintetbejövő munkák sorából két igen érdekes mű válik ki. Az első *dr. Éber Antalnak Szabadkereskedelem és protekcionizmus* (Gergely R. könyvkereskedése kiadása, 8° 131 l.) című könyve, amely tényleg még az 1937. év végén jelent meg, amelynek címlapján azonban megjelenési évként az 1938. év szerepel. A másik mű *dr. György Ernő: A termelőtől a fogyasztóig* (Gergely R. könyvkereskedésének kiadása, 8° 250 l.) című könyve, amely korábban már elnyerte a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Lánczy Leó közgazdasági irodalmi alapítványi díját.

A jutalomdíj odaítélésénél számbajöhető munkák *három*

csoportra oszthatók: az első csoportba azok a művek tartoznak, amelyek elsősorban a kereskedelem tárgykörével foglalkoznak; a második csoport azokból a munkákból áll, amelyek inkább a kereskedelem tárgykörének határán mozognak; harmadik csoportként végül azok a művek mérlegelhetők, amelyek egyéb problémákra is kiterjeszkedő, tehát tágabb tárgykörükön belül tetemes figyelmet szentelnek a kereskedelmet érintő kérdéseknek.

Az első csoporthoz két munka sorozható: *dr. Szilvay Gyula: Piackutatás Északafrikában és közel Keleten* (May János Nyomdai Műintézet Rt. kiadása, 8° 205 l.) című és *Kertay Ferenc: A bőrpar és bőrkereskedelem kialakulása és fejlődése Magyarországon* (A «Magyar Bőripar, egyesítve a Bőriparral» kiadása, 8° 167 l.) című könyve. Szilvay Gyula dolgozatában a Közelkelet áru piacainak összetételét vizsgálja abból a szempontból, hogy magyar áru kivitelünk azokon mennyiben jöhetne tekintetbe. Kertay Ferenc pedig a középkorig nyúl vissza és főleg történeti síkon vázolja — a bőripar mellett — a bőrkereskedelem magyarországi fejlődését: különösen hazai bőrkereskedelmünk újabb fejlődési hullámaira mutat rá érdekes vonásokkal. Noha mindkét könyv szorgalmas dolgozat, azt a színvonalat, amely a jutalomdíj odaítélésénél a Bizottság szeme előtt lebeg, egyikök sem éri el.

A második csoportban három munkát kell megemlítenünk: *dr. Illyefalvi I. Lajos: Budapest Székesfőváros áruforgalma* (Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadása, 2° 150 l.), *Milhoffer Sándor: A világ gazdasági válság mezőgazdasági árpolitikája* (Gergely R. könyvkereskedése, 8° 226 l.), valamint *Gyömrei Sándor és Vértessy Miklós: Baross Gábor* (A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara kiadása, 8° 184 l.) című könyveit.

Sorukban értékénél fogva kimagasló *Illyefalvi I. Lajos* nagyszabású műve. A terjedelmes könyv zöme a statisztikai kutatás mai nemzetközi színvonalán mozgó grafikai ábrákból áll. Budapest áruforgalmának általános áttekintése után behatóan részletezi a fontosabb áruk forgalmának összetételét, majd pedig táblázatosan dolgozza fel az idevágó statisztikai anyagot. A könyvnek nemcsak hatalmas és igen figyelemreméltó számszerű anyaga emelendő ki, hanem a benne alkalmazott grafikai ábrázolásnak ötletes és rendkívül szemléltető módszere is. Székesfővárosunknak a legfontosabb életszükségleti cikkekkel való ellátása szempontjából

csaknem felbecsülhetetlen értékűek azok a statisztikai meg-
látások, amelyeket ez a mű tartalmaz. Kétségtelen, hogy
Budapest áruellátásának minden jól átgondolt irányítása a
jövőben csakis az itt közölt gazdag adatok ismeretére támasz-
kodhatik. Ha tekintetbe vesszük, hogy korábbi szakirodal-
munk ezen a téren mennyire hézagos, Illyefalvi I. Lajos mun-
káját egyenesen úttörőnek kell mondanunk. A szerző érde-
meit csak kevéssé csorbitja az a körülmény, hogy a könyv-
höz írt előszavában két helyen is megemlíti a Székesfővárosi
Statisztikai Hivatal személyzetének a munka kivitelében
való részesedését. Célkitűzésénél fogva azonban a könyv
csak az áruforgalom tárgyi jelenségének statisztikai boncol-
gatását tartalmazza és nem foglalkozik a kereskedelemnek,
mint a kereskedő személyi tevékenységének azon folyamatai-
val, amelyeknek vizsgálata elsősorban alkalmas a kereske-
delem népszerűsítésére.

Milhoffer Sándor korábbi érdemes munkáinak gondolat-
menetét folytatja, amidőn a világgazdasági válság mező-
gazdasági árpolitikáját több külföldi országra vonatkozólag
elemzi és a mezőgazdasági cikkek kereskedelméről is mélyen-
szántó tájékoztatást nyújt. Könyvének ezen utóbbi részei
azonban viszonylag csak alárendeltebb jelentőségűek és ily-
képen a kereskedelem népszerűsítésének ügyét is csak meg-
felelően csekély nyomattal szolgálják. *Gyömrei Sándor* és
Vértesy Miklós érdekes, lendületes életrajzát nyújtják Baross
Gábornak. A magyar közlekedési politika kialakulásával
kapcsolatosan a szorosabb értelemben vett kereskedelem
fejlődéséről is figyelemreméltó mondanivalójuk van. A keres-
kedelmi vonatkozású megjegyzések azonban ebben a mun-
kában is csak mellékes szerepet töltenek be.

A tekintetbe jövő munkák szóbanforgó második csoport-
jának kapcsán utalhatunk még szépen gyarapodó idegenfor-
galmi szakirodalmunknak különösen két érdemes termékére
is: *dr. Gundel Endre: Az idegenforgalom elmélete és gyakor-
lata* (Idegenforgalmi Könyvtár, szerkeszti Tábori Kornél,
kiadja az Idegenforgalmi Érdekeltségek Szövetsége, 8° 150 l.)
és *dr. Károlyi Sándor: A magyar idegenforgalom jövője* (a
szerző kiadása, 8° 124 l.) című dolgozatára. Az idegenfor-
galm tárgykörén belül mindkettő dicséretes felkészültséggel
érint kereskedelmi problémákat is. Ezek tárgyalásának azon-
ban behatóbb figyelmet már csak munkáik célkitűzésénél
fogva sem szentelhetnek.

A mérlegelendő munkáknak *harmadik* csoportja igen

népes. Hazai szakirodalmunk az 1937. esztendőben is számos oly művel büszkélkedhetik, amelyek általánosabb közgazdasági tárgykörükön belül a kereskedelem kérdéseit is különböz, népszerűsítésre alkalmas szempontokból világítják meg. A Bizottság ezeknek a munkáknak sorából kettőt vélt kiemelendőnek: *dr. Bud János: A munka mítosza* (Az Athenaeum kiadása, 8° 183 l.) című könyvét mint elsősorban publicisztikai alkotást és *dr. Heller Farkas: Közgazdasági lexikon* (Grill Károly könyvkiadóvállalatának kiadása, 16° 499 l.) című könyvét mint tudományos művet

Amit *Bud János* szóbanforgó munkájában nyújt, az a hazai publicisztikának kétségtelenül legkiválóbb termékei közé tartozik. A könyvben összegyűjtött 26, javarészt napilapokban megjelent tanulmány közül több találóan utal a kereskedelem mai égető kérdéseire. Kizárólag ezekkel a kérdésekkel foglalkozik «A kereskedelempolitika válaszüton» című 24 lapos dolgozat, amelyet szerzője eredetileg a Magyar Közgazdasági Társaság 1936. évi közgyűlésén adott elő. Széles nemzetközi látkör alapján elemzi a szabad és az irányított kereskedelem közötti ellentétek bonyodalmas összefüggéseit. Fejtegetéseinek eredményeként gazdag szakbavágó gyakorlati tapasztalatok segítségével határozta el a kereskedelempolitikai beavatkozás helyesnek mondható mértékét attól a területtől, amelyen a szabadkereskedelem érvényesülése hasznosabb gyümölcsöket hozhat. A Bizottság felfogása szerint a szóbanforgó dolgozat tetemesen járult hozzá a kereskedelem népszerűsítéséhez.

Még fokozottabb mértékben állapítja meg azonban a Bizottság ugyanezt *Heller Farkas* közgazdasági lexikonjáról. A munka, amint az már címének is megfelel, felkarolja a gazdaságelméletnek, a gazdaságpolitikának és a közgazdaságtan történetének úgyszólván valamennyi fejezetét és legfontosabb szempontjaikat szótári sorrendben taglalja. Jelenlény mértékben hangsúlyozza azokat a címszokat, amelyek közvetlenül vagy közvetve a kereskedelem tárgykörét érintik. A Bizottság a munkának nemcsak a kereskedelemről általában, a kiskereskedelemről és a nagykereskedelemről, a belkereskedelemről és a külkereskedelemről szóló címszóit tette mérlegelés tárgyává, hanem azokat a címszóit is, amelyek az árelmélet, az árszínvonal, az áreltolódások, az árretegzés, az árrolló, a monopólár, az egyensúlyi ár, a kapcsolt árak és az áruelemzés szempontjait boncolgatják. Tekintetbe vette, hogy a könyv a szabad versenyre, a szabadkereske-

delmi elméletre, a szabad piacra és az általános költségelméletre (állandó költségek, általános költségek, egységköltség, legmagasabb költségek törvénye, összehasonlító költségek, drágaság stb.) vonatkozólag is igen alapos és világos ismereteket nyújt, amelyek nélkül a kereskedelem helyes értelmezése meg nem állhat. A kereskedelem kérdései iránt érdeklődők azonkívül megtalálják ebben a lexikonban mindazokat a további felvilágosításokat is, amelyekből a kereskedelemnek általános közgazdasági jelentősége kidomborodik.

A Bizottság nem tartja szükségesnek, hogy ebben az összefüggésben részletesen utaljon Heller Farkasnak azokra az igen nagy érdemeire, amelyeket a hazai közgazdasági szakirodalom fejlesztése körül már korábbi munkáival is szerzett. Kutatásaival messze Magyarország határain túl, külföldön is általánosan elismert szaktekintéllyé emelkedett. Heller Farkasnak ezt a munkásságát behatóan méltatta már az a bizottsági jelentés is, amelynek alapján a Magyar Tudományos Akadémia egyik előbbi művét az 1933. évi Chorindíjjal tüntette ki. A szerző közgazdasági lexikonja érett leiszűrődése korábbi kutatásai eredményeinek. Ezeket rendkívül szemléltető, élénk, de azért tömör előadásban tárja elénk. Munkája a magyar szakirodalomban, amelyben eddig nélkülöznünk kellett az ilyen áttekintő, de mégis könnyen kezelhető és viszonylag kisebb terjedelmű kézikönyvet, hézagot pótol. A könyv megjelenése óta eltelt egynéhány hónap is már világosan bizonyítja, hogy mennyire szükség volt rá. Nemcsak a gazdaságtudományi szakkörök, hanem ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi vállalataink, valamint hitelintézeteink is sűrűn használják ezt a könyvet, amikor munkájuk folyamán közgazdaságtani útmutatásra szorulnak. A műnek a kereskedelemre vonatkozó fentemlített címszói-ból nevezetesen a kereskedelem lényegének és egyes részletkérdéseinek is szabatos, gyakorlatilag kiválóan használható értelmezését kapják. A Bizottságnak pedig meggyőződése, hogy a kereskedelmet legsikeresebben azok a munkák népszerűsítik, amelyek a kereskedelmet tévesen megítélő és manapság széles rétegekben uralkodó nézetekkel szemben a kereskedelemnek és a kereskedők tevékenységének *helyes magyarázatát* nyújtják.

Ezen megfontolások alapján a kiküldött Bizottság az összes tekintetbejövő művek közül a *legérdemesebbnek* Heller Farkas *Közgazdasági lexikon-ját* találta és azzal a javaslattal járul a tekintetes Akadémia elé, hogy a Budapesti

Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-alapítványának 1937. évi kamataival mint jutalomdíjjal ezt a munkát kosszorúzza.

Budapest, 1938. március hó 21-én.

Fellner Frigyes r. t.,
a bizottság elnöke,

vitész Surányi-Unger Tivadar l. t.,
a bizottság előadója,

vitész Gyulay Tibor,
Kováts Ferenc l. t.,
Navratil Ákos l. t.,
a bizottság tagjai.

f) Jelentés a Chorin Ferenc-alapítvány 1937. évi kamatainak odaítéléséről.

1. A Chorin Ferenc-alapítvány 1937. évi kamatait odaítélő bizottság az alapítványi ügyrend 3. szakasza értelmében megalakulván, szemlét tartott a jutalom szempontjából tekintetbe jövő irodalmi művek felett.

Mielőtt a szemle ismertetését megkezdenők, kiemeljük, hogy az ügyrend 2. szakasza értelmében a bizottság ezúttal is kikapcsolta mérlegeléseinek köréből azok műveit, akik a díjat egyízben már megkapták; természetes az is, hogy a bizottság tagjainak munkái a jutalom odaítélésénél szintén nem vétettek figyelembe.

A bizottság mindenekelőtt megállapítja azt a tényt, hogy a Chorin-díj elnyerése céljából a tek. Akadémia elé ebben az évben egy munka terjesztetett be. Erről alább szólnunk. A bizottság azonban most is azzal a rendszerrel dolgozott, hogy rendre átvizsgálta az 1937. év folyamán a magyar könyvpiacra megjelent azokat a *közgazdaságtudomány* körébe vágó munkákat, amelyek dr. Chorin Ferenc díjáért versenyezhetnek.

Korábbi jelentéseinkben is elég határozottan kidomborodott a Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak odaítélése ügyében javaslatot tevő bizottságoknak az a felfogása, hogy szorosan ragaszkodván az alapítványi ügyrend 2. szakaszában foglalt elvekhez, a jutalomdíjra érdemes munkákat első-sorban a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományok körébe vágó munkák között keresték, s így csak másod-sorban és kivételesen kerülhetett sor arra, hogy tudományos

vagy irodalmi becsénél fogva kiváló államtudományi munka jutalmazására használtassék fel a díj.

2. A díjra pályázott *Remethey Fülepp Dezső: A nagy szenvedély* (A dohányzás története) c. művével (Budapest, 1937., szerző kiadása, 250 l.). A mű a díj odaítélésénél egyáltalán nem jöhet számba; inkább csevegésszerű elmeszélésnek látszik, mintsem olyan alkotásnak, melyet a közgazdasági tudomány körébe sorolhatnánk.

3. Az az örvendetes fejlődés azonban, amely közgazdasági irodalmunk művelésében a világháború óta oly szemléltető módon mutatkozott, az 1937. évben sem vesztette el erejét. A szorosabb értelemben vett közgazdaságtudományi és gazdaságpolitikai irodalmunk a folyó évben is szépen gazdagodott, s azoknak a műveknek sorozata is értékes egységekkel bővült, amelyek vagy a szorosabban vett statisztika köréhez tartoznak, vagy a közgazdasági tudomány körébe vágó fontos kérdéseket a *statisztikai módszer* segítségével világítottak meg. A bizottság örömmel látja azt, hogy közgazdasági irodalmunk megmunkálásába mindinkább beleszővődik a gondosan összeválogatott és ellenőrzött statisztikai anyag. Ez egyrészt a gazdaságelmélet által lefektetett alapvető tételek szélesebb körökben való megértésének hatékony eszköze, másrészt pedig a gazdaságelmélet fontosabb célkitűzéseinek jobb megközelítését is lehet várni attól, hogy a rendelkezésre álló statisztikai anyag kellő módszerességgel feltáratik.

4. *Tóth József: Közgazdaságtan reformerek számára* c. könyvében (Budapest, Gergely R. kiadása, 178 l.), melynek címe kissé idegenszerű, mert közgazdaságtan mint tudomány csak egy van, a pénz és tőke szerepét igyekszik elsősorban megvilágítani. Vizsgálati módszerének jellemző vonása, hogy az egyes írók felfogását nagy vonásokban ismerteti, azután kissé kurtán fűzi hozzá mondanivalóit. A szerző fejtegetéseinek igazi célja mégis az állami beavatkozásról vallott véleménye kifejtése. Felfogását azonban túlságosan tömören foglalta össze, az olvasó vágyának arra, hogy a tagadhatatlanul szép irodalmat átvett s komoly feladatra vállalkozó szerző gondolatait elmélyedettebben munkálja ki. «Semmi akadály sincs — mondja pl. — a beavatkozásnak akkor, amikor az a termelőket tömöríti kényszerszervezetbe s pontosan megszabja az áru útját a termelőtől egészen a fogyasztóig». A probléma megoldása talán mégsem ennyire egyszerű. Újból hangsúlyozzuk azonban a szerző jó szándékait s tudományos

törekvését, örülve azon, hogy a fiatalabb írói nemzedékhez tartozó szerző számottevő előtanulmányok után lépett a nyilvánosság elé művével.

5. *Dr. György Ernő: A termelőtől a fogyasztóig* c. művében (Budapest 1937., Gergely R. kiadása, 250 l., a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Lánczy Leó-alapítvány díjával jutalmazott pályamű) a kereskedelmi árrés problémáját dolgozta fel. Bizonyos alapvető kérdések tisztázása után vázolja a kereskedelmi áralakulás problémáit. Tanulságosak a kereskedelmi árkalkulációk szokásos módjaira, valamint a kereskedelmi költségek közelebbi alakulására vonatkozó fejtegetései s azok a vizsgálódásai is, amelyeket egyes árucsoportok árának változására vonatkozólag végzett el. És bár e részben tudomásul kell vennünk azt, hogy a szerző csak szaggatottan végezhetette vizsgálódásait, s az általa feldolgozott anyag egyébként is számos vonatkozásban szűk terjedelme (keves adatot szolgáltat) folytán alig alkalmas arra, hogy teljesen megnyugtató képet szerezzünk a rendkívül fontos kérdés egyik vagy másik részlete felől, György Ernő munkája mégis olyan problémakörrel való foglalkozást könnyít meg, mely egyfelől az élet érdeklődésének előterében áll, másrészt pedig amelynek újra meg újra való tárgyalása a közgazdaság jelenségeinek helyes megítélése érdekében felette kívánatos.

6. Hatalmas nagy munkával jelent meg közgazdasági irodalmunkban *Ihrig Károly: A szövetkezetek a gazdaságban* (Budapest 1937., szerző kiadása, 574, XV lap). Művét, mely két nagy részre oszlik, a magyar irodalomban joggal a szövetkezeti ügy kézikönyvének mondhatjuk. Az első részben a szövetkezeti élet kérdéseit dolgozza fel a szerző, a másodikban az ú. n. szövetkezeti elméletet nyújtja. A bizottság úgy véli, hogy Ihrig Károly munkájának megírásával nagyon hasznos szolgálatot tett a hazai szövetkezeti mozgalomnak, s azzal közgazdasági irodalmunknak is kétségkívül nyereséget hozott. A fogyasztási, a lakás-, a hitelszövetkezetek, kisiparosok és kiskereskedők szövetkezetei, a mezőgazdasági beszerzőszövetkezetek, a biztosítószövetkezetek, a mezőgazdasági áruelhelyező-szövetkezetek és a bérmunkások szövetkezetei azok a jellegzetes csoportok, amelyekkel a szerző munkájában foglalkozott. Tárgyalási módszere az, hogy előbb az egyes szövetkezeti csoportok általános jellemzését nyújtja, — sokszor talán túlsok részletességgel dolgozva fel a vonatkozó irodalmat — majd a szövetkezeti mozgalom tényleges

eredményeire támaszkodva állítja fel mintegy az egyes szövetkezeti csoportok gazdasági mérlegét. Szövetkezeti elmélet címen a szerző a szövetkezés lényegéről, a szövetkezeti alapelvekről, a szövetkezeti irányokról és a szövetkezésről mint társadalmi mozgalomról szól. E részben kiemeli a bizottság a szerzőnek a széleskörű s nyilván a szövetkezeti irodalom teljes ismeretén nyugvó olvasottságát. Nagy kérdés azonban, hogy a szövetkezeti elméletnek mondott fejtegetések valóban külön elmélet szintjére érhetnek-e fel, s nem lett volna-e helyesebb az ú. n. szövetkezeti elmélet anyagát inkább azoknak a szemlélődéseknek körébe illeszteni, amelyek a szerző szerint a szövetkezeti «élet» tudományos kifejtését célozták.

7. *Agrárválság és adósvédelem* címen Nótél Rudolf tollából jelent meg becses tanulmány. (Budapest, 1937., XIV, 272 l., Budapesti Kir. Magyar Tudományegyetem Közgazdasági Intézetének — igazgatója dr. Navratil Ákos — II. sz. kiadványa.) A tanulmány szerzője elgondolásainak csak első részét foglalja magában (elméleti vonatkozások és nemzetközi összehasonlítás); mint a mű előszavából értesülhetünk, az elsőt követő második rész főképp a kérdés magyarországi vonatkozásait fogja kidolgozni. Nótél Rudolf műve annak idején pályanyertes egyetemi pályamű volt, melynek éppen az a része készült el szűkebb keretek között, amely most nyilvánosság elé került. Bírálatusunk szempontjából megállapíthatjuk, hogy a szerző művének már ez a része is számos vonatkozásban érinti a magyar viszonyokat. Ezen a címen tehát, de elméleti megalapozottsága révén is, szívesen emlékezünk meg a legfiatalabb közgazdasági írói nemzedék sokatígérő tagjának munkájáról, melynek érdekes vizsgálati irányát jól megvilágítja rendszere: a szerző a mezőgazdasági válságot és adósvédelmet a mezőgazdaság tőkeintenzívitása és az agrárkivitelű vagy behozatalú államok szerint tárgyalja, művének legértékesebb részében pedig összefoglaló áttekintést nyújt az európai államok termelési struktúrájáról, mezőgazdaságuk eladósodásáról s a védelmi lehetőségekről.

8. Az utóbbi években nagy fejlődést vett közgazdasági irodalmunkban a földreform-törekvések szolgálata. Számos könyvről, melyek a magyar mezőgazdasági termelés átszervezésére vonatkoztak, korábbi bizottsági jelentéseinkben is megemlékeztünk. A mult esztendő hasonló természetű termeléséből szívesen említjük fel *Adorján János: A magyar föld korszerű problémái* c. művét, mely szintén új munkaterv

kidolgozását tűzi ki célul, de dicséretreméltó önuralommal és jó meglátással azoknak a tényezőknek vizsgálatára helyezve a fősúlyt, melyek a magyar mezőgazdasági üzemek gazdaságosságát növelhetik.

9. Szőnyi Gyula: *A magyar városok hitelintézményei* c. művében (Statisztikai Közlemények, szerkeszti dr. Illyefalvi I. Lajos, 68. kötet, 3. sz., 144 l.), az 1925—34. évek adataira támaszkodva dolgozta fel elsősorban a városokban székelő hitelintézetek adatait, sok vonatkozásban az 1849. évig eszközölvén visszapiillantást. Szőnyi is alkalmazza a magyar statisztika feldolgozásaiban a mult évtized dereka óta mindinkább előtérbe kerülő azt a módszert, hogy nem csupán a demográfia, hanem a gazdaságstatisztika anyagát talán méginkább célszerű és kívánatos város és vidék szerint tagolni, világos fejtegetései pedig megkönnyítik az érdekes kérdések áttekinthetését.

10. A Székesfővárosi Statisztikai hivatal kiadásában (70. kötet, 2. és 3. sz., 335 + 272 l.) jelent meg *Thirring Gusztáv* t. tagtársunk nagy monográfiája: *Budapest székesfőváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben*, melynek gazdag anyagában egy hosszú és kiváló eredményekben bővelkedő élet sok tapasztalatát sűríti be a jeles szerző; a mű méltán sorakozik a magyar statisztika e kiváló tekintélyének sokszor méltányolt nagyértékű tudományos munkásságának javához. Thirring Gusztáv művének beható méltatásáról a bizottság mégis lemondott, egyfelől azért, mert e munka alapvetését (Budapest székesfőváros félszázados fejlődése 1873—1923.) a tek. Akadémia 1927-ben már a Széchenyi-díjjal jutalmazta, másrészt pedig a most megjelent munka is jutalmaztatott már a tek. Akadémia által. A nagy monográfia t. i. a Körösi József alapítványból még az 1923. évi nagygyűlésen a II. osztály javaslatára kitűzött pályatétel nyertese, azzal a különbséggel, hogy a székesfőváros áldozatkészsége folytán a Statisztikai Hivatal publikációi között sokkal nagyobb terjedelemben lehetett a szerzőnek munkáját kidolgoznia, semmint arra abban az esetben nyílt volna mód, ha az a tek. Akadémia kiadásában jelenik meg.

11. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal adta ki azt a roppant érdekes statisztikai forrásmunkát is, melynek szerzője *Illyefalvi I. Lajos* t. tagtársunk. *Budapest székesfőváros áruforgalma* e mű címe, s abban Illyefalvi túlnyomórészt azt a modern módszert alkalmazta, mely a statisztika által gyűj-

tött adatok eredményeinek közlésében napjainkban mindinkább előtérbe jut. A mellett t. i., hogy a székesfőváros áruforgalmának adatait Illyefalvi a 70-es évek közepéig visszanyúlóan havonként kimutatta s a Budapestre irányuló felhozatal adatait a járási adatok szerint is taglalta, a nagy munka igazi célját az áruforgalomra vonatkozólag 119 lapon közölt grafikonok tömege testesíti meg. Az egyes fontosabb árucikkek felhozatalát statisztikai térképek is ábrázolják, a felhozatal és elszállítás 9 évi idősorait pedig rendre szemléltető grafikonok szövegezik meg. Illyefalvi I. Lajos ennek a nagy munkájának kitervelésével, valamint logikusan következetes megvalósításával nemcsak a statisztika és a székesfővárosi közigazgatás ügyének tett jó szolgálatot, hanem a hazai közgazdasági kutatásnak a belső áruforgalmat illető fegyvertárába is olyan nagy erejű eszközt állított be, amivel eddig ott nem rendelkezünk.

12. Eddig megejtett szemlének eredménye az, hogy a Chorin Ferenc-alapítvány múlt évi kamatait odaítélő bizottság elé számos olyan becses munka került, melyek egyike-másika a díj odaítélésénél is komolyan számbajöhetett volna. A bizottság azonban abban a szerencsés helyzetben van, hogy a múlt évre vonatkozó szemléje keretében mondhat véleményt egy olyan munkáról is, melynek célkitűzése és tartalma a legszerencsésebben elégíti ki azokat a kívánalmakat, melyeket a díj odaítélésére érdemesnek talált munkákkal szemben a bizottság mindenkor támaszt.

A múlt évben jelent meg két kötetben vitéz dr. *Surányi-Unger Tivadarnak Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében 1925—34.* című munkája (Statisztikai Közlemények 85. kötet, 3. és 4. sz. Kiadja Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 364 + 458 l.). A jeles szerző kutatásainak eredményéről könyvének öt nagy fejezetében (mezőgazdaság és ipar, kereskedelem és forgalom, hitel, fogyasztás és jövedelem, közületi háztartás) számol be Budapest, sőt a valóságban Magyarország gazdaságtársadalmi életének legújabbkori fejlődéséről. Műve kétségtől forrásmű gazdasági életviszonyaink vizsgálatának abban az időszakában, mely pénzünk stabilizálása óta a legutóbbi gazdasági válság végéig telt el. Surányi-Unger Tivadar nagy közgazdasági műveltségére támaszkodva tárgyalja azokat a gazdasági kérdéseket, amelyeket illetőleg országunkban statisztikai adattár rendelkezésre áll. A gazdasági fellendülés és a depresszió hatásainak erős kidomborítására irányuló törekvéseiből következik az,

hogy Surányi vizsgálataiban a konjunkturális szempontok hangsúlyozása akkora szerephez jutott, mint a magyar statisztika korábbi termékeiben csak ritkán. Ha paradoxonnak is látszik, de kár, hogy Budapest a mezőgazdasági termelésben adottságainál fogva csak alárendelt szerepet játszik, mert így az egész magyar mezőgazdaságot illetőleg kényszerűen elestünk azoktól a legszélesebbkörű és magasabb szempontú fejtegetésektől, amelyeket végtelen érdeklődéssel követhetünk nyomon a szerző munkájának egyéb részeiben.

Külön felhívjuk a figyelmet a tárgyalt munkának azokra a szakaszaira, ahol Surányi-Unger Tivadar a hitelintézeti statisztika anyagát szenvedő és cselekvő hitelügyletek szerint taglalja — nemcsak azért, mert a kérdésnek ilyen értelmű megfogását irodalmunkban ő alkalmazta először, hanem még inkább azért, mert az a bölcs óvatosság, amelyet a statisztika adatainak felhasználásában mindvégig tanúsít, itt éri el csúcspontját.

Szinte sajnáljuk, hogy a szerző kritikai erejére támaszkodva a jövedelemeloszlásra vonatkozó kutatásaiban nem kísérelte meg adóstatistikánk idevágó adatainak erősebb igénybevételét. Annál nagyobb elismeréssel mérlegeltük azokat a gondolatfűzéseket, amelyek keretében Surányi-Unger Tivadar most már a közületi kiadásoknak nála sajátos feldolgozását nemcsak az állami, hanem a székesfővárosi kiadásokra vonatkozólag is elvégezte. Joggal hivatkozik a szerző arra, hogy akkor, amidőn Budapest országos gazdasági szerepének vonalait rajzolta meg, székesfővárosunk és sok vonatkozásban Magyarország 1925—1934. terjedő gazdaságtörténetét is nyújtotta, amivel különben a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal publikációinak egyike-másikában már korábban jelentkezett tudományos törekvések vonalát vezette tovább.

Vizsgálódásainak összefoglalásában Surányi-Unger Tivadar megrajzolja a fejlődés irányvonalait, kiszámít bizonyos korrelációkat, s nagyon fontos az a megállapítása, hogy országunk gazdasági életének fejlődése a vizsgált évtized folyamán fokozódó mértékben vált függővé a székesfővárosi kezdeményezésektől: Budapest gazdasági jelentősége növekedett, holott az ország megcsonkítása következtében az ellenkezőjét várhattuk volna. Felteszi a kérdést, vajjon a nemzetgazdaság egészének szempontjából Budapestnek ez az emelkedése öröndetes jelenség-e vagy sem; rámutat az ellentmondásokra, úgy véli, hogy az egymásra döbbenő ellentmondások-

ból nincs más kivezető út, mint az, amely minden nemzeti célkitűzésünknek alapja, t. i. a valamennyiünk lelkében élő revíziós gondolatnak megvalósítása.

Meggyőződésünk az, hogy amikor azt javasoljuk, hogy a benne tárgyalt problémák gazdag sokaságánál, a problémák tudományos elmélyedéssel történt tárgyalásánál és eredményeinek az egész magyar közéletet is megtermékenyíthető hatásainál fogva az 1937. évi *Chorin Ferenc-díjjal* vitéz *dr. Surányi-Unger Tivadar t. tagtársunk: Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében 1925—34. c. nagy monográfiája jutalmaztassék*, javaslatunk elfogadása esetén a tek. Akadémia egyfelől valóban kiváló szorgalmú tudós nagyjelentőségű munkáját koszorúzná meg, másfelől pedig a maga súlyos tekintélyével felhívná a figyelmet arra, hogy a sajátos magyar problémákkal való elmélyedő foglalkozás a jobb magyar jövő útját egyengeti, s így a legbiztosabb záloga hazánk felemelkedésének.

Budapest, 1938. április 12.

Heller Farkas r. t.,

a bizottság elnöke,

Laky Dezső l. t.,

a bizottság előadója,

Bláthy Ottó Titusz t. t.,

Hegedűs Loránt ig. és t. t.,

Jankovich Béla ig. és t. t.,

Kaán Károly l. t.,

Kovács Alajos l. t.,

a bizottság tagjai.

g) Jelentés a Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat Berzeviczy Albert-alapítványa jutalomdíjának odaítéléséről.

Akadémiánk ügyrendje szerint a bizottság feladata kijelölni az 1935—1937. évkörben nyomtatásban megjelent történettudományi művek közül a legértékesebbet.

A bizottság magától értetődő kötelességének tartja, hogy ennek az utasításnak megfelelően tegye meg javaslatát, nem fojthatja el azonban sajnálkozását, hogy annak idején az alapítványt tevő részvénytársulatnak a vezetősége nem nyert felvilágosítást a felől, hogy nem annyira, a legkimagaslóbb munkák utólagos kitüntetésére volna szükség,

mint inkább alkalmat adni, hogy a fiatal, tehetséges történet-írók erő kifejtésének útjából legalább a legsúlyosabb, de annál bénítóbb anyagi természetű akadályok elháruljanak. A mai szabályok érvényesülésével ugyanis a jutalmat valószínűleg nem egy esetben oly művek fogják elnyerni, amelyek szerzőinek alig jelent valamit a dekorummal együtt járó előny, mivel a sikeres történetírói tevékenységnek megfontoltság és megállapodott ítélőképeség, tudás és műveltség, továbbá hosszas kutatómunka egyaránt feltétele lévén, az eddigi tapasztalatok szerint a legjobb történeti munkák szerzői az idősebb generációk tagjai közül szoktak kikerülni. Holott másoknak, akik kénytelenek legmunkabíróbb éveiket szétaprózni és elvállalni oly megbízásokat, melyek teljesítésével csak jó mesteremberekké lesznek, már a jutalomdíjnak egy része is komoly segítséget jelenthet, továbbá lehetőséget, hogy tehetségük a legmegfelelőbb munkakörben fejlődjék ki. Nem egyetemi hallgatókról, kezdőkről van szó, mint az élettől távolállók talán gondolják. Mindenki, aki nyitott szemmel néz körül, észreveheti, hogy ma a harmincas évekbe belépett fiatalemberek is még csak ott vannak, ahol a nagyjutalmak várományosai közvetlenül egyetemi tanulmányaik elvégzése után állottak.

A bizottságtól távol áll annak gondolata is, hogy a karitatív tevékenységet az Akadémia feladatának tekintse. Azonban meggyőződése szerint pályadíjak fokozottabb kitűzésével az Akadémia nemcsak serkenthetné, hanem irányíthatná is az újabb és újabb kutató generációk érdeklődését és kikényszeríthetné, hogy az elszakított magyar népcsoportok multjával a legmodernebb tudományos kutatóeszközöket felhasználva foglalkozzanak. Mivel a bizottság tagjai az Akadémiára háruló felelősséget egyre súlyosabban érzik, szükségesnek tartják ismételten nyíltan és határozottan kijelenteni, hogy nagyobb örömmel tettek volna eleget megbízásuknak, ha a jutalomdíj odaítéléséről javaslatukat oly pályamunkák bírálatának keretében terjeszthették volna elő, amelyek az erdélyi vagy északmagyarországi kisebb-nagyobb nyelvszigetek történetének feldolgozását nyújtják.

De ha erre — nagy sajnálatára — a bizottságnak nincs is alkalmá, annál inkább kötelességének érzi, hogy most, amidőn a II. osztály legelőször dönt a jutalomdíjról, lehetőleg oly munkákat hozzon javaslatba, amelyek alkalmasak, hogy az államjogilag részekre hullott magyarság körében egységes történeti tudatot építsenek ki. Ezt annál inkább megteheti,

mivel éppen a Berzeviczy Albert-alapítvány szabályai is tanácsolják annak a műnek előnyben részesítését, amely «tárgyánál, tartalmánál, szempontjainál vagy esetleg keletkezése körülményeinél fogva a magyar nemzeti szempontokat fokozottabb mérvben szolgálja».

Ez a kíváncsi és felfogás bírta rá a bizottságot, hogy kirekessze a számbavehető munkák közül azokat, amelyek egyetemes történeti tárgyuak, noha éppen ebben az évkörben jelent meg egy négykötetes sorozatban a világtörténet modern összefoglalása, másrészt pedig azokat a monográfiákat, amelyek egy-egy intézmény multját ismertetik meg, mint a Pázmány Péter-Tudományegyetem történetét feldolgozó kötetek, vagy egy-egy időben elhatárolt részletkérdést tárgyalnak, mint *Lukinich Imrének* a II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okirattára (1935., I—II. k.) című lelkiismeretes kutatással, körültekintő gonddal készült és tárgyát világos előadásban ismertető munkája. Ugyanezért kellett mellőznie *Gombos Albin*nek minden dícséretet megérdemlő hatalmas forráspublikációját, — a napokban jelent meg középső, második kötete — amely az Árpád-kor valamennyi elbeszélő kútfőjét tartalmazza, s egy önmegetagadó, csak a közösség és az utókor érdekeire gondoló tevékeny élet fáradozásainak eredménye.

A bölcs tanítómesterek iránti hálás érzelmekkel regisztrálja a bizottság *Károlyi Árpád* és *Angyal Dávid* kötetait. Hálával, amiért a nyugalom éveit arra használják fel, hogy történetirodalmunkat kutatásaik újabb eredményeivel gazdagítsák. *Károlyi Árpád* az utolsó rendi országgyűlés törvénycikkei szentesítésének történetét tárta fel (Az 1848-i pozsonyi törvénycikk az udvar előtt. 1936. 374 l.) s 1848 legnehezebben áttekinthető hónapjainak eseményeiről, a Bécsben és Innsbruckban folyt tárgyalásokról adott tüzetesen kidolgozott rajzot; a szabadságharc kitörését közvetlenül megelőző bizonytalan időszakról, az udvari körök hangulatáról, azokról a közjogi problémákról, amelyek már magukban rejtették az összeütközés csíráit. A sokszor rapszódikus gyorsaságú tárgyalások összebonyolódott szálait Károlyi ebben a művében is biztos kézzel választotta szét, hogy az érdeklődést felcsigázó, drámai elrendezésű képpé szője össze. Itt minden adat, a legkisebb is, levéltári kutatások eredménye, az egész munka pedig tanúskodik a biztonságról, amellyel Károlyi 1848/49 történetére összegyűjtött hatalmas anyaga felett uralkodik, azon érdekes és nagyszerűségű irat-

anyag felett, amelynek — töle független okokból — csak egy részét tudta kiadványában közzétenni. *Angyal Dávid* kötete kisebb tanulmányainak egy csoportját tartalmazza (*Történeti tanulmányok*. 1937. 556 l.), folyóiratok régi kötetiben eltemetett dolgozatokat, amelyek semmit sem veszítettek frisseségükből, szóljanak akár Széchenyiről, akár a világháborút megelőző diplomáciai küzdelmek egyik epizódjáról vagy Ocskay Lászlóról. A XV. századtól kezdődőleg történetünk minden korszaka megelevenedik az essay-író finom tolla nyomán, annak bizonyosságául, hogy Angyal a magyar mult minden korszakában otthon van, a fiatal generációk számára pedig tanulságul, hogy miként kell megértenie nemzetünk nagyjait, nemcsak egy Széchenyit, hanem Bethlent és Rákóczi is.

A bizottság ez utóbbi munkák értékének legteljesebb elismerése mellett is azokat helyezi előtérbe, amelyek öntudatlanul is a jövő szolgálatába próbálják állítani a magyar mult áttekintése közben nyert eredményeiket. *Szabó István* könyve — *Ugocsa megye* (1937. 616 l.) — látszólag érdektelen helytörténeti monográfia és nagy terjedelme ellenére is messze elmarad a megyei történetek megszokott sokkötetes sorozatai mellett. Csakhogy Szabó éppen azt nyújtja, amit a szokványos feldolgozások mellőztek; megismerteti ugyanis, hogy a kezdetleges természeti táj a magyarság munkája következtében hogyan alakult át kultúrtájjává. Igen kis területre korlátozta kutatását, de éppen így sikerült az elérhető teljes forrásanyagot összegyűjtenie, feldolgoznia és szinte mennyiségtani pontossággal megállapítania, hogy a magyarság miként szállotta meg a Tisza mellékét az ugoccai területen és sorsa a később beköltöző román és rutén népelem szomszédságában miként alakult a XVIII. század végéig. Az ő előadásában Magyarország e kis darabjának története az egész magyar nép végzetét tükrözi: az újkor elejéig folytonos belső erősödés, a népi erők felhalmozódása a jellemző, azután a török korban, annak következményei gyanánt, a sík vidéken élő lakosság pusztulása, felbomlása, ugyanakkor pedig a védettebb hegyi tájakon élő, eredetileg pásztorkodó népelemek létszámának megnövekedése, ami a XVI. századi arány megváltozásához vezet. A nemzetiségi eltolódásokat Szabó nem egyszerűen csak leírja a statisztika módszerével, hanem rávilágít a gazdasági és társadalmi okokra is. Kiforrott történetírói egyéniség mutatkozott be a munkában, amely szerény címe ellenére megállapításaival a jövő útját jelöli ki.

Az elfogulatlan olvasó ugyanis kell hogy azt a következtetést vonja le, hogy a magyarság és szomszédai közt érvényesülhet a teljes harmónia, ha egyszer évszázadokon keresztül valóban békésen tudtak egymás mellett, sőt egymással összekeveredve élni. Ugyanakkor azonban még az is, aki politikai okokból nem tartaná kívánatosnak a magyarsággal való együttműködést, kénytelen meghajolni a munka eredményei előtt, amelyek kétségtelenné teszik, hogy a ma Ugocsa megye területén lakó magyarság ősei évszázadokon keresztül a legbensőségesebben összeforrottak a földdel, s így az, ami ma birtokában van, megmásíthatatlanul őt illeti meg.

A történettudomány és mai élet közt a kapcsolatot fokozottabb mértékben lehetett érzékeltnie annak a műnek, — a legnagyobb szabásúnak az évkörünkben megjelentek között — amely az egész magyar mult megismertetését tűzte ki céljául. *Hóman Bálint és Szekfű Gyula Magyar Története* lényegében harcos írás; de nemcsak egy világnézeti felfogásnak, hanem úttörő történetkutatói iránynak is a kifejezője. Ha jelentőségére utalunk, eleve nem gondolunk a mű népszerűségére, hanem arra a felfogásra és modern módszerre, amelyek a munkát a magyar történet nagy összefoglalóinak, egy Praynak vagy Szalay Lászlónak, Horváth Mihálynak a műveihez méltóvá teszik. Mivel azonban a Berzeviczy Albert-alapítvány szabályai szerint a jutalom «meg nem osztható», s mert a szabályok által megengedett kivétel — hogy t. i. megosztható, ha «a jutalmazásban részesített mű (kutatás, találmány) két vagy több társszerző közös szellemi tulajdona» — nem vonatkozik oly munkára, amelynek szerzői a két részre tagolt és élesen elhatárolt tárgykört külön-külön dolgozták fel, a bizottság ezúttal nem tér ki Hóman Bálint hasonlóképpen rendkívül nagyjelentőségű művének méltatására, javasolja, hogy a jutalom a Magyar Történet 2. kiadásának *Szekfű Gyula* által írott III—V. kötetének (1935—36. 644, 664, 690 l.) ítéltesse oda.

A bizottság hangsúlyozza, hogy mint minden emberi munkának, Szekfű művének is vannak árnyoldalai, s ezt a magától értetődő jelenséget nem is hallgatja el. Az érdemek azonban annyira túlsúlyban vannak, hogy a terjengősség elkerülése végett csak néhányra utalhatunk. Elsősorban Szekfű művészi érzékére, amellyel a hatalmas anyagot nemcsak tetszetősen rendezte el, hanem abból előadását úgy építi fel, hogy az olvasó előtt egy arányos műalkotás bontakozik ki, amelyben az újabb és újabb részletek kezének egyre talá-

lőbb és gyakorlottabb lendületeiről tanúskodnak. Azután sokoldalú érdeklődésére, amely arra ösztönözte, hogy történeti előadásába oly jelenségek ismertetését is beillessze, amelyek korábban vagy teljes mellőzésben részesültek, vagy csak függelékként említődtek meg. A kutatói módszer minden kis részletének oly fölényes ismeretére, hogy annak birtokában a még oly távoli ismeretanyagot is játszva tudja felhasználni és igen sokszor a hazai kísérletek teljes hiányában történetileg úgy értékesíteni, hogy kezdeményezésével a szakkutatásnak is irányt szabott. De lehetetlen nem utalni a forrásgyűjtemények és történeti irodalom széleskörű ismeretére, amely arra képesítette, hogy kis tanulmányokban és helyi kiadványokban lappangó elszórt adatokat tudjon felhasználni. Jegyzetei valósággal csak azért nem helyettesítik hiányzó történeti bibliográfiánkat, mivel bizonyos folyóiratokban régebben megjelent cikkeket mellőz.

Azonban a munka, amely ily kivételes képességű történetíró tolla alól kikerült, nem egyszerűen csak tudományos mű, az újkori magyar történetnek a feldolgozása, hanem nagyszabású kísérlet a multon keresztül a jelen és jövő magyarságának nemzettudatát irányítani. A mult századnak részletekbe vesző történetkutatói bizonyára visszariadtak volna attól, hogy a történetírót ennyire a jelenben élni lássák, ma azonban határozottabban ítélniük már meg írónak és korának kapcsolatát. Mivel pedig a tapasztalatok szerint a XIX. század nagy nyugati historikusai sem voltak érzéketlenek a maguk közösségének gondjai és törekvései iránt, sőt nagyságuk is nem kis részben éppen megértő képességükben rejlik, a bizottság Szekfű igazi jelentőségét a történetírói hivatásról vallott és érvényesített határozott felfogásában ismeri fel. Teljesen más kérdés, hogy az értékek, amelyeket a multból kiemel, hogy a jövőre magyar nemzettudatot kisugárzó erőt képviseljenek, a legalkalmasabbak-e erre a szerepre. A bizottság tagjainak a véleménye erre vonatkozólag megoszlik, s magának az előadónak az a meggyőződése, hogy az egyházas és «bécsi» szempontok előtérbe helyezésére nem volt szükség. A fontos azonban az, — s erre vonatkozólag nincs nézeteltérés — hogy maga a kísérlet, a merész kezdeményezés, nálunk merőben új volt és hatalmas tettnek, cselekedetnek számíthat. Szekfű munkájában kész, rendszeres elgondolást adott közvetve jövőnkéről is. Ezzel — ismételnék — lehet vitatkozni s kell is vitatkozni, mindez azonban nem változtathat a tényen, hogy Szekfű az egész magyar

történetírásnak szerzett társadalmunk előtt megbecsülést és tekintélyt. Nem is csak egyszerűen irányítja tehát a közvéleményt, hanem valósággal alakítja is.

Mindezek alapján a bizottság megismétli javaslatát hogy a Berzeviczy Albert-alapítvány jutalomdíja a 2. kiadású *Magyar Történet III—V. kötete alapján Szekfű Gyűlése* adassék.

Eckhart Ferenc r. t.,

a bizottság elnöke,

Mályusz Elemér l. t.,

a bizottság előadója,

Hajnal István, l. t.,

Madzsar Imre l. t.,

a bizottság tagjai.

h) Jelentés a Kónyi Manó-jutalom odaítéléséről.

(Mellékelve mint különnyomat az *Értesítő* végén.)

i) Jelentés a Molnár Kálmán-féle jutalomról.

A kitűzött pályakérdésre ez alkalommal egy munka érkezett *Csizmadia Andort* nevezve meg mint szerzőt, Győrből. A pályamunka 170 írógépes ívlap és tíz fejezetre oszlik.

Az I. fejezet a főkegyúri jog alapját, a II. a természetét és a III. a tartalmát tárgyalja összesen 27 lapon.

A IV. fejezet a főkegyúri jog körüli gyakorlatot ismerteti Szent Istvántól Mária Terézia haláláig, a 28-tól 49-ig terjedő lapon; míg az V—IX-ig terjedő fejezetek (50—156. l.) ugyanennek a gyakorlatnak ismertetését folytatják egészen az összeomlásig.

A X. fejezet (157—164. l.) a főkegyúri jogra vonatkozólag az összeomlástól napjainkig tett intézkedésekkel foglalkozik.

Az utolsó hat lap (165—170.) az irodalmat sorolja fel nagy részletességgel.

A kitűzött jutalomtétel két irányban jelöli meg a dolgozandó munka tárgyát.

Először azt kívánja, hogy fejtsenek ki a főkegyúri jog jogalapja és a magyar közjog idevágó szabályai.

Másodszor a magyar király főkegyúri joga körül Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlat ismertetését kívánja meg.

A fent vázolt tartalomról kitűnik, hogy a munka a pályatétel két kívánalmának külsőleg megfelel, amennyiben ki-

terjed mind a főkegyúri jog jogalapjának és a magyar közjog szabályainak fejtegetésére, mind a Mária Terézia óta e tárgyra vonatkozólag kialakult gyakorlat ismertetésére.

A pályatétel *első feladatára* vonatkozó fejtegetései azonban *nem kielégítőek*.

A főkegyúri jog alapját fejtegető, az 1-től 9. lapig terjedő első fejezetben néhány sorban megállapítja, hogy a főkegyúri jog alapja tekintetében az egyházjogászok és közjogászok között eltérés áll fenn, és átnézetét adja az e kérdésben egyes egyházjogászok és közjogászok által vallott nézeteknek, s végkövetkezményként elfogadja a pályatételt kitűző *Molnár Kálmánnak* felfogását. Nézetét abban foglalja össze, hogy a főkegyúri jog Szent Istvánnak az egyház részéről adott felhatalmazáson, a konstanzi zsinat által elismert privilégiumon alapul, úgy, amint azt a Hármaskönyv is megállapította. Bár a főkegyúri jog mai terjedelmében csak Zsigmond óta áll fenn megszakítás nélkül, a gyökér Szent Istvánig nyúlik vissza.

A második, tíz lapra terjedő fejezetben azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a főkegyúri jog egyházi vagy államhatalmi jogosítvány-e, s megállapítja, hogy e tekintetben egyházjogászaink és a közjogászok között áthidalhatatlan ellentét áll fenn. A zavart nézete szerint az okozza, hogy a közjogászok legnagyobb része Deák Ferencen kezdve e sorok írójáig összetévesztik a főkegyúri jogot a vallás körüli felségjogokkal s ez utóbbiakhoz sorozzák az előbbi. Helyes álláspontot foglal el azonban Molnár Kálmán. A többi közjogász eltérő álláspontját nézete szerint részletesen és nagy alapos-sággal megcáfolta Túri Béla, akinek azután e kérdésre vonatkozó okfejtését több lapon át (13—15. l.) közli.

E kérdéssel kapcsolatban foglalkozik a pályázó az 1848. évi III. t. c. 6. és 7. §-ának azzal a rendelkezésével is, amely a főkegyúri jogosítványok gyakorlásához a miniszteri ellenjegyzést kívánja meg. A szerző ezt csak alaki kelléknek tekinti, amely nem csorbíthatja és nem homályosíthatja el a főkegyúri jogot, mint a királynak személyes jogát. A «személyes jog» megjelöléssel a szerző azt akarja kifejezésre juttatni, hogy nem államhatalmi jogosítvány, tehát a jog nem az államé, hanem a mindenkori királyoké és csak a királyoké.

Ennek a tételnek a megerősítéséül hivatkozik arra, hogy a király mint főkegyúr intézkedési jogával 1848. előtt is mindig megbízott valakit, így a helytartó tanácsot, vagy annak egyik bizottságát; valamint arra, hogy a vallás- és tanul-

mányi alapot is a miniszter kezeli, s az állami költségvetésbe mégsem vétetik fel.

Míndezen folyományaként a pályázó kijelenti (17. l.), hogy a magyar király főkegyúri joga *személyes jog*, amely *egyházi eredetű* egyházhatalmi jogosítvány s amely, mint ilyen, *kizárólag az egyház jog szabályai szerint gyakorolható*.

Ezután még annak a nézetének ad kifejezést, hogy a főkegyúri jogot meg nem koronázott király is gyakorolhatja, mert arra a jogot ugyan a pápa kétségkívül a koronával egyidejűleg adta meg Szent Istvánnak, de a koronázást e jog feltételéül nem kötötte ki (18. l.). Arra pedig nincs tételes jogszabály, hogy meg nem koronázott király e jogot nem gyakorolhatja. E tekintetben nézete eltér Molnár Kálmánétól.

Foglalkozik még továbbá azzal a kérdéssel, hogy a kormányzó miért nem gyakorolhatja a főkegyúri jogot.

Előbb jelzett álláspontjából folyóan önként következik erre vonatkozó válasza, hogy azért nem, mert ezt a jogot a Szentszék beleegyezése vagy kifejezett újabb privilégiuma nélkül más szerv, mint az ország királya, önjogán nem gyakorolhatja, s egyúttal csodálkozásának ad kifejezést, hogyan jöhet szóba az, hogy esetleg nem katolikus személy befolyasson e jog gyakorlásába.

A harmadik fejezet tárgya a főkegyúri jog tartalma. Öt pontba foglalva határozza meg ezt a tartalmat, ú. m.: 1. az egyházszervezési, 2. kinevezési, 3. vagyontelügyeleti jogkört, 4. az apostoli cím és kettős kereszt használatát, 5. az egyetemes kegyúri jogot. Ezeket azután a hét lapra terjedő fejezetben részletesebben ismerteti.

A 22 lapra terjedő negyedik fejezet már a főkegyúri jog történeti fejlődésére vonatkozik, Mária Terézia haláláig, de annyiban kapcsolatos az előbbi három fejezettel, mert éppen ez a fejlődés az alapja a három előbbi fejezetben elfoglalt elméleti álláspontnak. A jelzett időre terjedő történeti fejlődést majdnem egészen Fraknói nyomán vázolja, némi kiegészítésekkel. A belőle vont következtetések is ugyanazok, amelyekkel már más munkálatokban is találkozunk, s amelyeket a pályázó összefoglalva csak ismétel.

Ezek szerint tehát a pályázó a pályakérdést úgy véli megoldani, hogy a pályátételt kitűző és a pályadíjat adományozó Molnár Kálmánnak a kérdés érdemére vonatkozó felfogását nagyjában helyesnek tartja és magáévá teszi, de *ezen túlmenőleg nem jelöl meg olyan újabb szempontokat és műve nem tartalmaz olyan fejtegetéseket*, melyek ennek a felfogásnak meg-

erősítésére alkalmasak volnának, sőt még a pályatételt kitűzőnek szempontjait és érveléseit sem meríti ki teljesen.

Ez az eljárás a pályakérdés kitűzésének célját és feladatát egészen félreérti.

Ez a cél nem lehet az, hogy a pályakérdés kitűzőjének felfogását *egyszerűen elfogadja és visszhangozza*, hanem az, hogy a fennforgó kérdésnek elfogulatlan és előítéletektől mentes, beható és részletes vizsgálata alapján újabb szempontok és érvek találásával vagy megerősítse ezt a felfogást, vagy pedig esetleg ellenkező eredményre jutván, azt megdöntse és magát a pályakérdést kitűzőt is más meggyőződéssre vezesse.

Ezt a célt azonban csak úgy lehet elérni, ha az ember a kérdést megoldandó feladatnak, «problémának» tekinti és nem megoldott és elintézett dolognak. A pályázó ezt teszi azáltal, hogy egyoldalúan dogmatikus álláspontból kiindulva, kijelenti, hogy a főkegyúri jog mint egyházhatalmi jogosítvány, kizárólag egyházjogi szabályok szerint ítéltető meg (17. l.).

A pályadíjat kitűző Molnár Kálmán a szerző által többször idézett munkájában (Magyar Közjog, 3. kiad., Pécs, 1929., 626—646. l.) megállapítja, hogy a főkegyúri jog *két szuverén jogrend* talajából fejlődött ki (641. l.), s hogy ez az intézmény megítélése tekintetében nehézségeket rejt magában. Az élet, az ezeréves gyakorlat a kérdést mégis megoldotta, mert kölcsönös megértéssel és önmérsékléssel olyan «modus procedendi» alakult ki, amely mellett az ellentétek letompultak és elsímultak (u. o.). A pályázó e nehézségeket nem látja, neki a megítélés könnyű, s azt pusztán az egyik jogrend talaján végzi el, és így a nehézséget okozó feladat megoldását meg sem kísérli. A tényleg felmerült és általa is megállapított ellentéteket pedig csak pártos («liberális») elfogultságnak tulajdonítja.

A pályázó ezzel az álláspontjával nemcsak a pályakérdést kitűzőnek azzal a felfogásával jut ellentétbe, amely szerint e kérdést nem lehet sem *egyoldalúan* egyházjogi, sem *egyoldalúan* közjogi felfogással megítélni (i. m. 641. l.), hanem magát a kitűzött pályatételt is figyelmen kívül hagyja, amennyiben az világosan a *magyar közjognak* s nem az egyházi jognak a főkegyúri jogra vonatkozó szabályai kifejtését kívánja meg.

A pályatétel tehát a kérdésnek közjogi szempontból való fejtegetését kívánván meg, a közjogi szempontoknak

mellőzendővé és csak egyházi jogi szempontból megítélendővé nyilvánítása *olyan hiány, amely elegendő arra*, hogy megakadályozza a pályadíj odaítélését.

Maga a pályázó sem zárkózhatik el azelől, hogy mégis foglalkozzék közjogi szempontból is a kérdéssel. Ez a foglalkozás azonban nem szerencsés. Amint láttuk, foglalkozik azzal, hogy a főkegyúri jogot a meg nem koronázott király gyakorolhatja-e, vagy nem. Válasza igenleges, s ezt egyházi jogi intézkedés mellett a magyar közjoggal is igyekszik igazolni annyiban, amennyiben megállapítja, hogy tételes magyar jogszabály nincs arra, hogy meg nem koronázott királyaink nem gyakorolhatják a főkegyúri jogot. (Az azonban kikerüli a figyelmét, hogy a főpapi kinevezések az állandó gyakorlat szerint privilégiumként történtek, a privilégiumadáshoz pedig az 1790/I. évi III. t. c. világosan megkívánja a megkoronáztatást).

Amíg azonban ezt a kérdést a magyar közjog alapján is elbírálja, annak eldöntésére, hogy a meg nem koronázott király csak akkor gyakorolhatja e jogot, ha az államfői teendőket tényleg ellátja, már az egyházat tekinti illetékesnek, amennyiben megállapítja (18. l.), hogy az egyház az «örökös» király főkegyúri jogát csak erre az esetre ismeri el. Itt egyúttal nem veszi észre, hogy ezáltal a főkegyúri jog mégis csak az államfői minőséggel jön szoros kapcsolatba.

Önellenmondásba kerül a pályázó azáltal is, hogy az I. Ferenc József által 1855-ben kötött konkordátumnak a főkegyúri jogot érintő rendelkezéseit Magyarországra nézve jogilag érvénytelennek minősíti (6., 110., 111. l.) és ezáltal szintén közjogi szempontból ítél. Ha azonban a főkegyúri jog a királynak olyan nem államhatalmi, csak személyét illető jogosítványa, amelyet koronázás nélkül is gyakorolhat, hacsak az államfői teendőket tényleg ellátja, akkor ezen az alapon semmi akadálya nem volt, hogy Ferenc József 1855-ben, mint az államfői teendőket tényleg ellátó «örökös» király, e személyét illető jogról a konkordátumban lemondjon, és akkor ennek jogilag érvényességét Magyarországra nézve sem lehet megtagadni.

A pályázó tehát önmagával ellentétben, közjogi térre lépve, ott újabb ellenmondásba keveredik a csak egyházi jogi alapon felállított tételével.

Az 1848. évi III. tc.-kel kapcsolatban is kifogás alá kell esnie a pályázó módszerének és következtetéseinek.

Az 1848. évi III. tc.-nek abból a rendelkezéséből, amely

a főpapi kinevezéseket a király személyes elintézésének tartja fenn, szintén azt következteti, hogy az ilyen kinevezés nem államhatalmi jogosítvány, hanem a király «személyes joga» (16., 17. l.), holott e törvényben a személyes elintézésnek fenntartás — de az is mindig miniszteri ellenjegyzés mellett — egészen más jelentőségű. Ez a törvény a nemesség adományozást, kegyelmezést, a hadsereg feletti intézkedést stb. éppúgy a király személyes elintézésének tartja fenn, mint a főpapi kinevezéseket, s hogy ez intézkedések államhatalmi jogosítványok, azt nem lehet tagadni. Az idézett törvénynek ebből a rendelkezéséből tehát a főkegyúri jognak nem államhatalmi jellegű «személyes jogára» nem lehet következtetni.

Azzal a közjogi szempontból igen fontos következménnyel pedig, amely abból vonható, hogy királyaink a főkegyúri jogot úgy 1848 előtt, mint az 1848-as törvény értelmében az őket megillető állami hatalom gyakorlásánál segédszerveként szolgáló kancellária és helytartótanács, majd az országgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolták, igen könnyen végez. Mindössze két könnyed megállapítást tesz. Az egyik az a meglehetősen zavaros és nem egészen érthető kijelentése, hogy a miniszteri ellenjegyzés alakjára, amelyet a «parlamentáris» kormányzás bevezetése következtében az országgyűlés kinevezett tagjaival (?) szemben feltétlenül a magyar állam szempontjából meg kellett kívánni; de ez nem csorbitotta, sem el nem homályosította a király személyes természetű főkegyúri jogát (16. l.). A másik pedig az, amellyel indokolás nélkül egyszerűen tagadásba veszi, hogy a minisztérium az ezen jog gyakorlásában való közreműködésért az országgyűlésnek felelős volna (16. l.).

Ennek a kérdésnek behatóbb megvizsgálása szükséges, bármily eredményre jusson is a vizsgálat; a kérdés ilyen könnyed elintézése nem elégíthet ki.

A pályatétel másik feladatára vonatkozó része a munkának kielégítőbb. A kegyúri jog gyakorlatának Mária Terézia haláláig terjedő időre nagyrészt Fraknoi munkája alapján való vázolása után részletesen ismerteti az arra, különösen az egyházzervezésre és főpapkinevezésre vonatkozó gyakorlatot.

Ennek a résznek a II. József, II. Lipót, I. Ferenc és V. Ferdinánd idejére (1780—1848-ig), valamint a háborús összeomlástól napjainkig terjedő időre vonatkozó fejezetei a főkegyúri jog gyakorlását összefoglalva egészen újonnan

ismertetik, részben már egyes, idevonatkozó részszerű művek, részben saját kutatásai alapján. Kevésbé mondható ez az 1848-tól a háborús összeomlásig terjedő időre vonatkozó részre, mert az erre vonatkozó részletes ismertetést Eckhart Ferenc munkája (A püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig. Budapest, 1935.) már nagyrészen elvégezte, s a pályázó is ennek a nyomán dolgozott. Erre az időre vonatkozólag is vannak azonban értékes kiegészítések, különösen azokban az irányokban, amelyekre Eckhart munkája nem terjed ki.

A pályázó művének e részével *elismerésre méltó* munkát végzett. Minthogy azonban művének a pályatétel fontosabb, elméleti kérdésével foglalkozó része a fentebb ismertetett hiányokban szenved és az ott jelzett kifogások alá esik, a pályamű egészben nem minősíthető abszolút becsú munkának, s azért nézetem szerint a *pályadij nem ítélhető oda neki*.

1938. március 17-én.

Polner Ödön r. t.

előadó.

Szandtner Pál

egyetemi tanár,
a Jogtudományi Bizottság meghívott tagja

j) Jelentés Budapest székesfőváros művészettörténeti jutalmáról.

(«A neoklasszicizmus építészete Magyarországon.»)

I.

Midőn az Akadémia a fenti tárgykörből kiírt pályázatra beérkezett pályaműveket elbírálta, úgy határozott, hogy felszólítja a két szerzőt, írják meg a művet közösen, mert azt találta, hogy *dr. Zádor Anna* pályaművében a korfestés és a történelmi rész jobb, viszont a szigorúan építészeti méltatás és stílus-ismertetés szempontjából *dr. Rados Jenő* nyújtott több kilátást ennek a résznek szakszerű tanulmány alapján történendő megírására*.

Most előttünk fekszik a két szerző kidolgozott műve, és bár beigazolódott, hogy a munka két részre osztása helyesnek bizonyult, mégis az is megállapítható, hogy a feladatnak megoldása csak részben sikerült.

* L. Akadémiai Értesítő XLIV. (1934.) 181—185. l.

Hiányzik ugyanis az együttműködés alapján megírandó részek összehangolása és egyöntetűségbe hozása.

Zádor Anna írta meg a korfestő bevezetést, azoknak a viszonyoknak és annak a politikai helyzetnek ismertetését, melyek az újklasszicizmus stílusának kifejlődésére befolyással voltak, és az egyes alkotó művészek történetét, *Rados Jenő* a tipológiával, a stílus alakzataival, elveivel és az egyes alkotások építészeti elrendezésével foglalkozik.

Mindkét szerző valóban elismerésre méltó munkát végzett és gyönyörű anyagot gyűjtött ezen a nálunk kevésbé feldolgozott területen, újabb történelmi és életrajzi adatokat, emlékeket, rajzokat, mégis a mű mai alakjában még nagyon hiányos.

Különösen a *Zádor Anna* által írott rész a bevezetésen kívül csak egy «A Hild-család művészete» című fejezetet ad, mely ennek az építészcsaládnak történetéről szól igen bőséges és igen érdekes adatokkal, melyeket valóban pompásan dolgozott föl, azonban a továbbiakban hiányzik az összes többi, kiváló működést kifejtett építész hasonló feldolgozása, azok életrajza, működése és ennek méltatása, pl. Pollack, Kassalik, Zitterbarth, Péchy stb. Ezek nélkül pedig a mű csonkának mondható.

Viszont az együttműködés hiányára vall az, hogy a Hild-család történetének egyes részeit *Rados* a mű II. részében ismét leírja, és így fölösleges ismétlésekbe merül.

Mindenekelőtt tehát a két szerzőnek meg kell egyeznie a megírandó részek felől, másrészt a már megírt fejezeteket össze kell szerkeszteniök, mert csak így lehet biztosítani azt a tartalmat, egységességet és értéket, melyet a már megírt fejezetek alapján a kész munkától méltán várni lehet.

Tulajdonkép bírálati jelentést akkor kellene írni a munkáról, hogyha ezek a pótlások már megtörténtek, egynéhány megjegyzést mégis már most szükségesnek tartok.

Zádor Anna bevezetője kissé nehézkes fejtegetéssel indul. Nehezen érthető, erőszakolt mondatok, melyek kínlódvá íródtak és olyan kifejezéseket tettek szükségessé, amelyek mint pl. «stílusfenomenológia», valóban nem teszik a mondatot érthetőbbé.

Általában sok helyen alkalmaz idegen szót, ott, ahol erre szükség nincsen: affectus, oeuvre, in nuce, retardarius, kategzochen, addicio stb. stb.

A «romantikus», «romanticizmus» kifejezést, amely pedig egy építész korszakra van lefoglalva, zavarosan használja, pl.

az esztergomi székesegyház belső romantikus díszítéséről (65. l.) vagy a lipótvárosi templomról, mint romantikus épületről (71. l.) szól.

Viszont a Hermina-kápolna stílusát «neogót»-nak nevezi, pedig ez tényleg «romantikus». Az eklekticizmus korának stílus-felelevenítéseit nevezzük a neo-elnevezéssel, neoromán, neogót, neorenaissance-nak, így az esztergomi székesegyház belsejét neorenaissance stílusban dekorálta Lippert, Ybl pedig kezdetben romantikus stílusban dolgozott, később áttért a neorenaissance-ra, sőt neorománra (Ferencvárosi templom) is.

A bevezetőben foglalkozik a szerző az újklasszicizmust előkészítő korról, amelyet késő barokk-nak nevez. Véleményem szerint jobb volna ezt a kort, mely nálunk Mária Terézia kora, és melyet Ausztriában és Németországban zopf-stílus néven neveznek, az újklasszicizmusba sorolni, már csak azért is, mert annak franciaországi megtelelő stílusa, a Louis XVI. stílus, szintén az újklasszicizmus bevezetője és nagyobb jelentőségű a stílusváltozás a rokokó és XVI. Lajos stílusa közt, mint ez és az empire stílus közt. Igaz, hogy nálunk, Ausztriában és Németországban több ennek az átmeneti stílusnak a barokk reminiscenciája.

A barokk szót egy k-val írni helytelen francia hatásra vall. Ott nemcsak a barocco-szóból csináltak baroque-ot, hanem Sappho-ból is Sappho-t a lágyabb kiejtés végett.

A *Rados Jenő* által írt részben ellentmondások is találhatók Zádor Anna megállapításaival szemben, pl. az egri székesegyház tárgyalásánál.

Téves megállapítása Radosnak, hogy a lipótvárosi templom Hild-féle tervéről «lealkudták» a keleti homlokzat tornyait. Ezek el is készültek és Ybl bontatta le azokat, mikor az épületet neorenaissance köntösbe öltöztette át.

Ybl átalakítási munkáját Zádor Annának is fel kellett volna említenie, Thalherrnek alkotásáról, a pesti görög-macedón templomról szóló sorokban (36. l.). Ezt a templomhomlokzatot Ybl építette át a zopf-stílusból. Érdekes volt megfigyelni a nemrég a szomszédház lebontása által rövid időre napfényre került oldalsó torony ablakainak eredeti újklasszicista architektúráját és annak eltéréseit az Ybl-féle átalakítástól.

Szintűgy helyes lett volna rámutatni az egri székesegyház belsejében a szentélynek neorenaissance átépítésére, melyet Nagy Virgil végzett gazdag színes díszítéssel, amivel a templom szép egységes hatását szétrobbantotta.

Nem kívánok egyes apróbb megjegyzéseket tenni, ezek

a mű végleges, nyomtatás előtti átnézésénél lesznek figyelembe vehetők.

Teljes elismeréssel adózom a szerzőknek eddig végzett munkájukért, ezt a munkát azonban befejezettnek még nem lehet tekinteni. Súlyt kell még helyezni a bemutatott szép illusztráció-anyagnak nagyobb méretű és tiszta reprodukálására és kiegészítésére is.

Budapest, 1938. április hó 9.

Hülll Dezső l. t.

II.

Jelentésem bevezetésében mindenekelőtt hangsúlyozni kívánnám, hogy a pályatétel címében szereplő «neo-klasszicizmus», mint stílusmegjelölés, téves és zavartkeltő. A XIX. század első tizedei stílustörekvéseinek megjelölésére a tudományos irodalom világszerte a klasszicizmus szót használja, amelyhez való ragaszkodás reánk nézve is kötelező. Az egy időben felkapott neo-barokk és neo-gótika analógiájára megalkotott neo-klasszicisztikus jelzőt a művészettörténet a XX. században főként Itáliában és a német építészetben felbukkanó újabb klasszicisztikus stílusjelenségek számára próbálta igénybevenni.

Sajnálatos, hogy a szerzők, mielőtt munkájukhoz fogtak, nem tisztázták kellőképpen a határkérdéseket, s úgy látszik, munkaközben sem volt meg közöttük az együttesen vállalt feladat sikeres megoldásához szükséges szoros és állandó együttműködés. Már pedig e nélkül a munka egysége veszélyben forog, és a határátlépések, mint a benyújtott kéziratok bizonyítják, fölösleges és fárasztó ismétlésekre vezetnek.

Sem *Zádor Anna*, sem *Rados Jenő* benyújtott kézírata nem tekinthető teljes pályaműnek. Zádor az általános kortörténeti keretet adó bevezetésen kívül csak egy fejezetet mutat be, melyben a Hild-család művészetét tárgyalja. Rados kézírata sem öleli föl az 5. lapon felsorolt összes épületcsoportokat. Hiányzanak a fürdők, kórházak, szállók, technikai alkotások, stb. A benyújtott kézirat alapján az a benyomásunk, hogy Rados a vidéki magyar kastélyokat és tornácos udvarházakat, melyeket egy másik kötetében már feldolgozott, itt érinteni sem kívánja, pedig ezek nélkül a magyar klasszicisztikus építészetnek a képe hiányos. Hiszen éppen a vidéki udvarházak azok, amelyeken ez a különben rideg és fegyelmezett stílus hozzámelegedett a magyar lélek-

hez. Ez az a terület, ahol a leginkább juthatunk el a magyar klasszicizmus diagnosztikájához. A templom-építészet tárgyalása során nélkülöznünk kell a Hofrichter József által 1816-ban épített Deák-téri ref. templomot, melynek homlokzata rokonságot mutat a körmöcbányai ref. templommal (1824—26). A kutató szent hevülete Radost az egyes építészeti alkotások értékelésében sokszor túlzásokra ragadja. Ilyen pl. amikor a debreceni Nagytemplom építőjét, Péchy Mihályt Neumann Boldizsárral állítja egy vonalba. Stílustörténeti megállapításai is bizonytalanságról tesznek több helyütt tanúságot. Ezt mutatja a Hild-féle egri Székes-egyház alaprajzi elrendezésének a velencei San Marco-hoz való kapcsolása, holott ez görög kereszt alakú centrális épület, amaz ellenben a Kis-Ázsiában gyökerező kupolás bazilikák nemzedékének egy késői leszármazottja.

Zádor Anna bemutatott kéziratában főként a Hild-család művészetéről szóló fejezetet kell elismerőleg kiemel-nünk. Kevésbé sikerült a terjengős és sokszor messze kika-nyarodó bevezető fejezet, mely lényeges rövidítést és átdolgozást tesz szükségessé. A szerző jobban tenné, ha meg-maradna a történeti tények világánál, mert ahol a szellem-történet és művészetelmélet régióiba emelkedik, ott a motor sok esetben kihagy és a fogalmazás zavarossá lesz.

E jelentésnek azonban nem a részletes bírálat a feladata, hanem pusztán annak az öröndetes ténynek a megállapítása, hogy a benyújtott fejezetek egyes fogyatkozások ellenére is megfelelnek a pályaművekhez fűzött várakozásnak. Mindkét szerző elismerésre méltó, értékes és eredményes kutató és gyűjtő munkát végzett. A bemutatott fejezetek kellő biz-tosítékot nyújtanak arra, hogy a klasszicizmus építészete Magyarországon munkájuk révén mindenképpen méltó és teljes feldolgozásra fog találni.

Minthogy egyik dolgozat sem teljes, azt javaslom a tekintetes Akadémiának, méltóztassék a pályadíjak jelenlegi kiadásának mellőzésével, a pályázat határidejét egy esztendő-vel meghosszabbítani.

Budapest, 1938. április 12.

Hekler Antal r. t.

III.

A fenti bírálatokhoz hozzájárulok. A két pályamunka legértékesebb része a nagy szorgalommal gyűjtött emlék-és forrás-anyag, valamint bibliográfiai adat. Ezért aján-

landó a pályázóknak, hogy ezek további gyűjtésére és rendszerezésére, összefüggő és egyöntetű feldolgozására helyezték a súlyt, s mellőzzék, vagy legalább is a legszükségesebbre csökkentsék a szellemtörténeti részt, valamint az elvont elméleti fejtegetéseket, amelyek mindkettőnél zavarosak és kiforratlanok. Elismerésre méltó munkájuk így lesz valóban értékes. Javasolom továbbá, hogy végleges kéziratuk stílusbeli csiszolására annakidején kérjen fel valakit a tekintetes Akadémia.

Budapest, 1938. április. 14.

Gerevich Tibor, r. t.

k) Jelentés Budapest székesfőváros hadtörténeti jutalmának odaítélése tárgyában.

(Buda ostroma 1849-ben.)

A Magyar Tudományos Akadémia II. osztálya 1937. április 27-i ülésében azt határozta,* hogy vitéz *Aggházy Kamill* ezredes Budavár 1849-i ostromáról szóló pályaművének jutalmazásához csak abban az esetben járul hozzá, ha a szerző a bírálóban felsorolt hibákat eltünteti. Így különösen, ha a merőben feleslegesnek ítélt részeket elhagyja s ezzel a túlságosan terjengős munkát alaposan megrövidíti. Határidőül 1937. december 31-ét tűzte ki az osztály.

Jelentjük, hogy a szerző teljesítette az osztály kívánságát s pályaművét, a vele közölt feltételeknek megfelelően átdolgozta, a hozzácsatolt részletes jelentés kíséretében kellő időben újra benyújtotta.

A kéziratot átvizsgálva megállapítottuk, hogy a szerző körülbelül 180 gépirásos lapnyit kihagyott s ezzel eltüntette az egyes részek terjedelme között fennállott aránytalanságot.

Az okmánytár 256 tételéből 121 felesleges tételt törölt. Végül pedig a csupán család- és helytörténeti — tehát az ostrom szempontjából nem fontos — adatokat elhagyta és számos magyartalan szövegmódot is megfelelőbbel pótolta.

Mivel tehát vitéz *Aggházy Kamill* ezredes a II. osztály követelményeinek eleget tett: javasoljuk, hogy Budapest székes főváros pályadíját a szerzőnek odaítélni méltóztassék.

Budapest, 1937. december hó 24-én.

Gyalóka János r. t.

Markó Árpád l. t.

* L. Akadémiai Értesítő XLVII. (1937.) 85—88. l.

1) Jelentés a Weiss Fülöp alapítvány 1937. évi kamatainak odaitéléséről.

A Tekintetes Akadémia a III. osztály javaslatára elhatározta, hogy a Weiss Fülöp alapítvány 1937. évi kamataival oly munkát óhajt jutalmazni, amely a kozmikus sugárzásról szól. A hirdetett pályázatra egyetlen munka érkezett be, amelynek szerzői: *Barnóthy Jenő* és *Forró Magdolna*.

Körülbelül egynegyed évszázad előtt a földi légréteg rádióaktivitásának tanulmányozása közben fedezték fel azt, hogy a világűrből ismeretlen, igen nagy áthatolóképességű sugárzás érkezik földünkre. E kozmikus eredetű sugárzás megismerésére azonnal beható vizsgálatok indultak meg, amelyek a világháború után évről évre állandóan fokozódó lendülettel és mind nagyobb és nagyobb iramban folytatódtak, úgy hogy ma már földünk minden táján igen sok kutató, fáradságot nem kímélve, lázasan kutatja e sugárzás tulajdonságait, természetét, eredetét, továbbá — mint azt az eddigi vizsgálatok megállapították — ennek az anyaggal való kapcsolatát is.

Bár e rengeteg észlelés ma még nem hozta meg a kívánt eredményt, mert a kozmikus sugárzás természetéről, de különösen eredetéről még ma sem tudunk teljesen biztosat, mégis a nagy kísérleti és elméleti munka sok értékes eredményt tárt fel, s mind közelebb hoz bennünket a kozmikus sugárzás megismeréséhez. E vizsgálatok a mellett atomfizikai szempontból is rendkívül értékesek, mert hiszen már eddig is számos igen fontos atomfizikai eredmények megállapításához és felfedezéséhez vezettek.

Barnóthy és *Forró* pályamunkája a kozmikus sugárzásra vonatkozó ezen vizsgálatoknak és ezek eredményeinek alapos ismertetése. A szerzők a kitűzött pályatétel kidolgozására a leghivatottabbak hazánkban, mert a kozmikus sugárzás vizsgálatát ők honosították meg itt és évek óta behatóan és eredményesen foglalkoznak e sugárzás tanulmányozásával. *Barnóthy* és *Forró* dolgozatukban megmutatják azt, mi az, amit ma a kozmikus sugárzásról már tudunk.

Rövid történeti áttekintés után részletesen ismertetik a kozmikus sugárzás tanulmányozásához használatos műszereket és mérési módszereket. Leírják a különböző kutatók által használt ionizációs kamrákat, számláló csöveket és Wilson-kamrákat, jelezve egyszersmind azt a célt, amelyet az illetők vizsgálataikkal el akartak érni.

Különösen részletesen foglalkoznak a Geiger—Müller-féle számlálócső működésével, továbbá a koincidencia-módszerrel és annak elméletével.

Dolgozatuk további részében a sugárzás tulajdonságai-val, abszorpciójával és annak magyarázatával foglalkoznak, hivatkozva a kvantummechanikai eredményekre. Kiindulnak azokból az alapvető eredményekből, amelyek a sugárzás erősségét adják a légrétegben a tengersík fölötti különböző magasságban (Regener és Pfozter mérései), továbbá a vízrétegben vagy a vízrétegre átszámított szilárd testben a tengerszint alatti mélységekben (Clay, Follettés, Crawshaw, Barnóthy és Forró mérései). Ez észlelések azt mutatják, hogy a földünkre érkező kozmikus sugárzás erőssége anyagi közegen (levegőn, vizen, szilárd anyagon) való áthaladás közben folytonosan csökken, azaz a sugárzás abszorpciót szenved. Ez az abszorpció az a ma ismeretes legfontosabb tapasztalati tény, amelyből a sugárzás természetére lehet következtetni. A szerzők sorra veszik a kozmikus sugárzásban feltételezhető sugárfajokat, mint a γ és a gyorsan mozgó elektromos töltésű részeket, és kimutatják, hogy a kozmikus sugárzás, vagy legalább is annak puha komponense sem primer γ , sem primer elektronsugárzás nem lehet, mert bármekkora is emelnők ezek energiáját, ezek nagyfokú abszorpciójuk folytán a föld légkörén nem juthatnának át. Ezek után a szerzők ismertetik a kozmikus sugárzásnak tovaterjedésére vonatkozó ma elfogadott elméleteket: a Bhabha és Heitler-től származó kaszkád-elméletet. Ez elmélet értelmében a kozmikus sugárzásban lévő és földünk légköréhez érkező elektron energiáját kevésszámú, nagy energiájú fotonnak adja át, minden ilyen foton rövid időn belül elektronn párt termel, az így keletkezett elektron ismét fotont bocsát ki, ezek megint elektronn párokat termelnek és így tovább. A szerzők ismertetik azokat a számítási eredményeket, amelyek segítségével meg lehet határozni a kaszkád-elmélet alapján a légrétegben az abszorpciós görbét, és kimutatják, hogy az így nyert elméleti görbe a puha komponens mért abszorpciós görbéjével jól egyezik.

A kaszkád-folyamatnak megfelelő kísérleti jelenségek a Wilson-féle kamrában észlelt záporok. Ez a tapasztalati tény a kaszkád-elméletnek kísérleti támasza. A szerzők a záporok keletkezésének elméletét ismertetik kvantummechanikai eredmények alapján. Itt rámutatnak arra, hogy nagy mélységben végzett méréseik azt mutatták, hogy záporok itt is keletkeznek, bár kisebb hatótávolsággal és kisebb sűrűség-

gel, mint a tengerszinten. Mivel ily nagy mélységben a kis hatótávolságú záporokon kívül más ionizáló sugárzás nincs jelen, a záporok jelenlétéből arra következtetnek, hogy e záporokat a kozmikus sugárzásban tovaterjedő neutrino okozza, amelyről már Heisenberg elméleti úton kimutatta, hogy záporokat létesíthet.

Miután a szerzők ismertették a kozmikus sugárzás tulajdonságaira, természetére és tovaterjedésére vonatkozó eddigi ismereteinket, foglalkoznak azokkal a hatásokkal, amelyeket külső okok gyakorolnak a kozmikus sugárzásra. Ilyenek a földi mágneses erőnek befolyása a kozmikus sugárzásban tovaterjedő elektromos töltésű részecskékre, a meteorológiai tényezőknek, mint a légnyomásnak és a hőmérsékletnek hatása, továbbá a föld tengelykörüli forgásából származó változás, az ú. n. csillagidő-periodicitás és a tejútrendszer mozgása miatt származó eltolódása a csillagidő periodicitásának. Itt ki kell emelnünk a szerzőknek a barométer effektusra és a csillagidő-periodicitás eltolódására vonatkozó vizsgálatait, amelyekkel e kérdések tisztázásához ők is hozzájárultak.

Végül a dolgozat a primer sugárzás eredetéről szóló feltevéseket ismerteti.

A fentiekben felsorolt tartalmi összeállításból kitetszik, hogy a szerzők a kozmikus sugárzásra vonatkozó mai eredményeket teljesen ismerik és hogy ez ismereteket dolgozatukban rendszeresen állították össze, megemlékezve saját vizsgálataik eredményeiről is. Mindenütt a kísérleti tapasztalatokból indulnak ki és azokra támaszkodnak, az elméleteket mindenkor a kísérleti tényekkel hasonlítják össze. A dolgozat eleget tesz a kitűzött pályatételnek, amely a kozmikus sugárzás rendszeres tárgyalását kívánta. A kozmikus sugárzásról szóló hasonló összefoglaló ismertetések a külföldi irodalomban már megjelentek, azonban e munka a hazai irodalomban az első, amely a kozmikus sugárzásra vonatkozó vizsgálatokat és eredményeket kimerítően ismerteti.

A dolgozatnak az itt említett értékei mellett azonban vannak fogyatékoságai is. A szerzők, akik a kozmikus sugárzás tanulmányozásával éveken át behatóan foglalkoztak, saját vizsgálataikról csak röviden emlékeznek meg: itt-ott, a dolgozat megfelelő helyein majdnem éppen csak említést tesznek azokról. Pedig kívánatos lett volna, ha saját megfigyeléseiket és eredményeiket részletesebben ismertették volna. Ez különösen áll a koincidenca-módszer kifinomítására

vonatkozó eredményeikre nézve, amelyekről, sajnos, csak röviden emlékeztek meg. De a dolgozat más helyén is vannak tömören fogalmazott, homályos helyek, amelyeket a szakember is csak az eredeti értekezések elolvasása után érthet meg. A fogalmazás sem teljesen kifogástalan. E fogyatékos-ságok azonban mind olyanok, hogy azok kiegészítéssel és átdolgozással eltüntethetők.

Amikor a bizottság az említett hiányok ellenére is javasolja a Tekintetes Akadémiának, hogy *Barnóthy Jenő és Forró Magdolnának a Weiss Fülöp-pályadíjat kiadni* méltóztassék, teszi ezt különösen azért, hogy ezzel elismerését fejezze ki nekik azért az évek során át végzett fáradságos munkáért, amelyet a kozmikus sugárzás tanulmányozása céljából végeztek, továbbá azokért az eredményekért, amelyekkel a barométereffektus és csillagidő-periodicitás eltolódásának magyarázatához hozzájárultak, de különösen, amelyeket a koincidencia-módszer kísérleti kifinomításában értek.

Tangl Károly r. t.,

a bizottság elnöke.

Rybár István r. t.,

Ortway Rudolf l. t.,

a bizottság tagjai.

m) Jelentés az együttesen kezelt hagyományok- és adományokból létesített jutalom odaítéléséről.

Tekintetes Akadémia!

A Magyar Tudományos Akadémia III. osztálya pályázatot írt ki a következő szöveggel:

«Az együttesen kezelt alapítványokból és adományokból az 1937. évben befolyó kamatjövedelemből a következő pályatétel íratik ki:

Vizsgáltassék meg valamely emberi tulajdonságcsoporth öröklékenysége ikerkutatások alapján.

A pályaművek benyújtásának határideje 1937. december 31.»

Tisztelettel jelentjük, hogy a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatala nyolc pályaművet tett át a III. osztály által kiküldött bizottság elnökéhez. E nyolc dolgozat közül a bizottság nézete szerint *Csik Lajos* és *Apor László: Antropológiai vizsgálatok egy- és kétpetéjű ikreken* című dolgozata, bár valamennyi benyújtott dolgozat közül kiemel-

kedik tudományos értékével, a pályázók közül kapcsoltassék ki, mert a mű már nagyobb terjedelemben németül megjelent és a magyar pályamű ennek rövidített kivonata.

A többi hét dolgozatot a következőkben ismertetjük:

1. *Jankovich Adél: A nemi érés időpontjának kutatása.*

A dolgozat 8 írógépes lap, amelyben megállapítja, hogy az egypetéjű ikrek nemi érésének eltolódása 5·1, a kétpetéséké 11·5 hónap. Egyúttal megállapítja a nemi érés idejét befolyásoló külső tényezőknek nagy hatását is. A dolgozatban kevés az eredetiség.

2. *Jankovich Adél: Az ikerszülésre való hajlam öröklése.*

Terjedelme 8 írógépes lap. A szerző 432 ikerpár családjának adatait állította össze és az esetek 58·3%-ában mutatja ki az öröklést. Megerősíti azt a nézetet, hogy a kétpetés ikrek az anya öröklött hajlama révén keletkeznek, az egypetések pedig inkább a hímivarsejt hatására. Az ikrek családjában négyszer olyan gyakori az ikresség, mint az össznépeességben. Megerősíti azt a tapasztalatot is, hogy az anya korával párhuzamosan nő az ikerszülésre való hajlam, de szerinte a testvérsorban való elhelyeződés nem játszik lényeges szerepet. A zsidóságban beltényesztés miatt az ikresség nagyobb gyakoriságú. Kíváncsún tartja az öröklődő ikresség figyelembe vételét az eugenikában.

3. *Gruber Ferenc és Freinreis István: Elektrocardiographiás vizsgálatok egy- és kétpetéjű ikerpárokon.* A dolgozat terjedelme 8 lap, 2 táblázattal és 12 fényképfelvétellel. A pályázók 17 egypetés és 21 kétpetés ikerpáron végeztek vizsgálatot. Az első táblázatból kitűnik, hogy az egypetés ikrek nagyobb hasonlóságot mutatnak, mint a kétpetések az alakszerinti összehasonlítás eredményében. A hullámok nagyságát illetőleg is igen kifejezett a hasonlóság az egypetés ikrek között. A vizsgálati anyag csekély volta miatt az eredmények még nem szolgálhatnak általánosítás alapjául.

4. *Krepuska István: Fülészeti és gégeszeti jellegzetes elváltozások és megbetegedésre való hajlam öröklékenységeinek kutatása ikervizsgálatok kapcsán.*

A dolgozat 9 lap terjedelmű, 23 ívlap képpel. A pályázó 307 ikerpárt vizsgált meg. Vizsgálatainak eredménye egyénenkénti és nem páronkénti feldolgozású, tehát sem a morbolítás, sem az alaki elváltozás öröklöttségéről tájékozódást nem nyújt. A képek érdekesek és értékesek, de igen laza kapcsolatúak a szöveggel. Az egyébként gazdag és érté-

kes adatgyűjtemény öröklési szempontból nem nyert kellő feldolgozást.

5. *Malán Mihály: Tájékozódási kísérletek egy- és kétpetéjű ikrekkel.*

A dolgozat 34 lap terjedelmű, a tudományos értekezések módszerét felhasználó mű, amelyben a pályázó negyven egypetéjű és negyven kétpetéjű ikret dolgoz fel. A Liebig-féle módszer alapján, némi módosítással. Az igen érdekes és alapos megfigyelések eredményeképpen megállapítja, hogy az egypetéjű ikrek mindig kisebb eltérést mutatnak a párokon belül, mint a kétpetéjűek, vagyis az egypetéjű ikerpárok megegyezése százalékosan éppen úgy, mint abszolút mértékben, lényegesen több, mint a kétpetéjűeké, vagyis a tájékozódási képesség öröklődése bizonyítható.

6. *Románné Goldzieher Klára: Ikreken folytatott írásvizsgálatok.*

A dolgozat terjedelme 38 lap, 8 táblázattal és 6 ívlap képpel. A pályázó a kétféle ikrek írásainak összehasonlításával foglalkozva, igyekszik a megegyezés mértékét, a diszkordancia okát és öröklöttségét megállapítani. Vizsgálatait eredeti, grafodin elnevezésű műszerrel végezte. Ennek segítségével sikerült az íráspárok egyezését és eltérését pontosan megállapítani és kimutatni azt is, hogy az egyik ikerfél túlnyomórészt balkezes, a másik pedig jobbkezes, amivel megerősítette az előző szerzők hasonló nézetét. Az öröklöttségre vonatkozólag arra a következtetésre jut, hogy valamely ikeregység balkezessége veleszületett megváltozás és környezeti hatások révén alakult ki. Különösen hangsúlyozza a balkezes gyermek nevelésének olyan irányítását, amely egyéni sajátosságait előmozdítja és nem hátráltatja. A dolgozat nagy elmélyedésről és szakértelemről tesz tanúságot, bár nem választhatók el pontosan a szerző saját vizsgálati eredményei az előző szerzőkétől.

7. *Kopits Imre: Ortopédiai vizsgálatok ikreken, különös tekintettel a láb-, térd- és gerincelváltozásokra.* 107 írógépi ívlap szöveg, 10 lap irodalomjegyzék, 20 egészíves táblázat (törzsjegyzék).

A szerző bevezetésében tárgyalja az örökléstan célját és feladatát. Felsorolja az örökléskutatás módszereit. Majd az ikerkutatás problémáit fejtegeti. Ezután ismerteti a hazai ikerkutatás megszervezését.

300 ikerpárt vett ortopédiai szempontból vizsgálat alá. Ezeknek egyharmadrésze egypetéjű ikerpár volt. A láb-

vizsgálatra vonatkozó ortopédiai irányú ikerkutatás irodalmának ismertetése után táblázatos összeállítások alapján egyelőre csak a lábakon és a térden végzett vizsgálatok eredményeit ismerteti. A gerincoszlop vizsgálatának csak táblái vannak mellékelve, a szöveget pótlólag fogja benyújtani.

Azt találta, hogy a lábakon leggyakoribb elváltozás a valgus-állás, amely 52%-ban volt feltalálható, de ez 34%-ban az élettani határokon belül marad. A pes-valgus patológiás alakja az öregebb életévekkel szaporodik, a fiziológiás alak rovására. Egypetéjű ikerpároknál a láb valgus-állására vonatkozó konkordancia 93%, míg a kétpetéjűeknél csak 65,5%, vagyis kétpetéjű pároknál a diszkordancia mutatja a legnagyobb eltérést az egy- és kétpetéjű párok között. Kétpetéjűeknél tízszer akkora, mint egypetéjűeknél.

Az ikreket álló és ülő foglalkozás szerint osztályozván, azt találta, hogy fiziológiás valgus-állás a foglalkozástól független, míg a patológiás valgus-állás nagymértékben függ tőle. Ezt ugyanis $\frac{1}{5}$ -részben találta meg álló és csak $\frac{4}{5}$ -részben ülő foglalkozásúaknál. Megállapítja, hogy a láb alakját a genotipikus diszpozíció szabja meg. Ez dönti el a tengely állását, a külvilág túlterhelés nélkül csak a genotipikus valgus-állást fokozhatja. A láb egyéb elváltozásai között a kifejezetten genotípusos jellegűek egypetéjű ikreken konkordanciát, a paratípusosak pedig diszkordanciát mutatnak. Hasonló eredményre jut a térdre vonatkozó vizsgálataiban is.

Kopits Imre nem terjeszkedett ki dolgozatának címéhez képest teljes mértékben a gerincelváltozásokra, de a láb- és térdelváltozásokat kimerítő részletességgel tárgyalta. Bár témája és a felvetett kérdések megoldásánál alkalmazott módszerek nem eredetiek, vizsgálati adatait új vonatkozásban használja fel és segítségükkel eredeti tudományos következtetésekhöz jut. Kopits Imre a legkimerítőbben ismerteti az irodalmat is és a saját vizsgálatainál is a legnagyobb elmélyedéssel és körültekintéssel járt el.

Tekintetes Akadémia! A Csik—Apor-féle pályamű ki-
kapcsolása után megmaradó hét dolgozat egyaránt megfelel annak a követelménynek, amely szerint valamely emberi tulajdonságcsoporthoz öröklékenysége ikerkutatások alapján vizsgálható és csak örömeinknek adhatunk kifejezést, hogy a kitűzött tétel ily széleskörű érdeklődést keltett. A dolgozatok nagy részéről az a benyomásunk, hogy a nagy megfigyelési anyag feldolgozására a pályázóknak kevés idő állott rendelkezésükre. E miatt teljesen kiérlelt eredménnyel

tulajdonképen csak három dolgozat dicsekedhetik, még pedig a *Malán Mihály*, *Románné Goldzieher Klára* és *Kopits Imre* dolgozata.

Ezek közül *Románné dolgozata elismerést és dicséretet érdemel*, különösen a vizsgálatokhoz használt grafodin elnevezésű műszer feltalálása- és alkalmazásáért. A másik két dolgozattal szemben azonban kevesebb a tudományos értékű, eredeti örökléstudományi eredménye, azonkívül a szerző értékes megfigyeléseinek egy része már a «A balkezesség» címmel megjelent művében ismertté vált.

Malán Mihály és Kopits Imre dolgozatai egyaránt jutalmazásra érdemesek. Mivel azonban a pályadíj megosztása nem volna helyes, *a teljes pályadíjat Kopits Imre dolgozatának javasoljuk kiadni*, melynek csak rövid előzetes kivonata jelent meg. Kopits Imre nagyobb terjedelmű dolgozata igen tekintélyes adattömegben épül fel, s ha nem is öleli fel a teljes tárgykört, melyet címül választott, de orvosi szempontból is, örökléstudományi szempontból is oly értékes és eredeti, hogy a jutalmazásra elsősorban ajánlható. *Malán Mihály* kisebb tárgykörű és terjedelmű dolgozatának érdemeit olyképen javasoljuk elismerni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia III. osztálya a tudományos kutatásokra szolgáló alapból ítéljen meg részére *200 P jutalomdíjat*.

A kiküldött bizottság 1938. évi március hó 26-án tartott üléséből.

Entz Géza r. t.,
elnök.

Szabó Zoltán l. t.,
előadó.

Orsós Ferenc l. t.,
előadó.

Schaffer Károly r. t.,

Dudich Endre l. t.,

bizottsági tagok.

IV.

A Magyar Tudományos Akadémia
jutalomtétellei 1938-ban.

I.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium Berzeviczy Albert jutalomdíja és báró Wlassics Gyula jutalomdíja.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium két jeles tanítót Berzeviczy Albert jutalomdíjban, úgyszintén két jeles tanítót báró Wlassics Gyula jutalomdíjban részesít. A négy jutalomdíj két állami és két nem állami alkalmazásban lévő tanító közt oszlik meg. A jutalom egyenként 500—500 pengő.

A jutalmazandókat a tanfelügyelők által felterjesztettek közül az alapító-levelben meghatározott bizottság jelöli ki, s javaslatát az Akadémia 1939. márciusi összes ülése elé terjeszti.

A jutalom az áprilisi összes ülésen adatik át a jutalmazottaknak.

A bizottság figyelembe veszi, ha az ajánlottak érdemes pedagógiai működésükön felül a magyar nyelv tanítása terén is kiváló eredményeket értek el.

2.

Báró Wodianer Albert jutalom tanítók részére.

A M. T. Akadémia saját bevételeiből id. báró Wodianer Albert alapítványtevő emlékére egyenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki Magyarországon bármely népiskolájában működő legérdemesebb két néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1939. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőktől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Kazinczy Gábor és neje Várady-Szabó Anna alapítványa.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bírő és neje Várady-Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengőt) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író vagy művész megjutalmazására tűzi ki, akinek hosszabb időn át kifejtett tudományos, irodalmi vagy művészi munkássága révén elért jövedelme nincs arányban végzett szellemi munkájának belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat az 1939-i nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1938. december 31-ig küldendő be a főttkári hivatalba. Ha a jutalomra érdemes tudós, író vagy művész a kitűzött határidő előtt jelentkeznek e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésében is kiadhatja a jutalmat.

Az I. osztályból.**Új jutalomtételek.**

4.

Özv. Vojnits Tivadarné jutalom.

Az *özv. Vojnits Tivadarné* jutalomra (a M. T. Akadémia Vojnits-érme) az 1937. szeptember 1-től 1938. augusztus 31-ig Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1938. évi októberi összes ülésen fog odaítéltetni.

5.

Sámuel—Kölber alapítvány.

Az 1938-ban megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjelesbiké a M. T. Akadémia bevételeiből és a *Sámuel—Kölber* alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése az 1939. évi nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázatban résztvesznek az összes 1938-ban megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

6.

Weiss Fülöp alapítvány.

A Weiss Fülöp alapítvány (10,000 dollár) 1938. évi osztalékát az I. osztály a megelőző öt év valamely *képzőművészeti* alkotásának jutalmazására fordítja.

A pályázók fel is hívhatják alkotásaikra a bizottság figyelmét.

A jutalom odaítélése az 1939. évi nagygyűlésen fog kihirdettetni.

Már hirdetett jutalomtételek.

7.

Budapest székesfőváros művelődéstörténeti jutalomtétele.

Budapest székesfőváros az 1937. évben 800 pengő jutalmat tűzött ki egy pályatételre, melynek tárgya: *Magyar nyelvű színelőadások Budán és Pesten a Nemzeti Színház megnyitása előtt*. A pályaművek benyújtásának határideje 1939. december 31.

A II. osztályból.**Új jutalomtételek.**

8.

Nagyjutalom és Marczibányi mellékjutalom.

Az 1939. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 pengő) és a *Marczibányi mellékjutalom* (800 pengő) az 1930—38. évkörben megjelent *társadalomtudományi* munkák legjobbjának adatik ki. Az Akadémia

felhívja az ily kinyomatott munkák szerzőit, hogy művüket 1938. évi december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be, feljegyezvén röviden, amit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Be nem küldött munka is — amelyről a bíráló bizottság tagjainak tudomásuk van — pályázhatnak; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

A jutalmat az 1939. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

9.

Chorin Ferenc alapítvány.

A Salgótarjáni Köszénbánya R. T. által, elhunyt elnökének *dr. Chorin Ferencnek* emlékére tett 40,000 pengős alapítvány részvényeinek 1938. évi osztaléka az 1939. évi nagygyűlésen a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében 1938-ban megjelent munkának, amennyiben pedig a kiküldött bizottság jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem talál, olyan *államtudományi* munkának jutalmazására használható fel, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalmazásra méltó.

Az Akadémia felszólítja az ily munkák szerzőit, hogy művüket 1938. december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be. Be nem küldött munka is — amelyről a bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk van — pályázhatnak. Kéziratban bemutatott munka is tekintetbe vehető.

A jutalmat az 1939. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

10.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós alapítványa.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1937-ben 25,000 pengős alapítványt tett a Kormányzó Úr Ó Főméltóságának a csepeli kikötő felavatásán tartott beszéde emlékére. Az alapítványi tőke egy évi kamatjővedelme az 1939. évi nagygyűlésen egy a *kereskedelem népszerűsítését és előmozdítását* az előző évben legjobban szolgáló tudományos vagy publicisztikai mű szerzőjének jutalmazására adható ki.

E pályázatban résztvesznek az összes 1938-ban megjelent idevágó művek, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

11.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Gróf Széchenyi István alapítványa.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank a M. T. Akadémia alapításának századik évfordulója alkalmából gr. Széchenyi István nevére tett alapítványának kamatjővedelméből pályázatot hirdet ezen kérdésre: *Az irányított gazdaság érvényesülésének előfeltételei, különös tekintettel Magyarország viszonyaira.*

A pályamunkák 1938. dec. 31-ig nyújtandók be a M. T. Akadémia főttkári hivatalánál.

A jutalmat az 1939. évi nagygyűlés ítéli oda.

12.

Az igazságügyi m. kir. minisztérium jutalomtételle.

A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium a Magyar Tudományos Akadémia útján pályázatot hirdet olyan munka jutalmazására, amely a magyar magánjog alapelveinek Grosschmid Béni műveiben megörökített értelmében s a gazdasági és családi élet viszonyainak sajátos magyar nemzeti szempontokból meghatározott szemléletében gyakorlatilag értékesíthető javaslatok előterjesztésével kifejti, hogy

a magyar jogrendszernek megfelelő milyen jogi és gazdasági eszközökkel lehet előmozdítani azt, hogy a mezőgazdasági birtok a családban nemzedékeken át megmaradjon, s e mellett az ingatlan öröklésében nem részesülő családtagok érdeke is megóvassék.

A pályaművek, idegen kézzel vagy géppel írva, 1938. dec. 31-ig küldendők be a M. T. Akadémia főtitkári hivatalához.

A pályadíj ezer pengő.

A bíráló bizottságban a Magyar Királyi Igazságügyminisztérium képviselője is részt vesz.

A III. osztályból.

Új jutalomtételek.

13.

A Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat Berzeviczy Albert alapítvány.

A Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat 1936-ban néhai elnökének, Berzeviczy Albertnek emlékére 100,000 pengős alapítványt tett.

Az alapítványi tőke hozadéka (3600 pengő) 1939-ben az Akadémia harmadik osztályának javaslatára a *műszaki tudományok* körébe eső, az 1936—38. évkörben nyomtatásban megjelent művek legjobbjának, kivételesen az ezen tudományok terén végzett kutatásnak vagy nagyjelentőségű találmánynak jutalmazására adatik ki. A jutalmat az 1939. évi nagygyűlés ítéli oda.

14.

Budapest székesfőváros természettudományi jutalma.

Budapest székesfőváros 800 pengő jutalmat tűz ki egy pályátételre, melynek tárgya: *«Vizsgáltassanak meg a budai hőforrások összes rádió-aktív alkatrészei. Milyen következtetések vonhatók a nyert eredményekből ezeknek a vizeknek származására.»*

A pályaművek benyújtásának határideje 1938. december 31.

A jutalmat az 1939. évi nagygyűlés fogja odaítélni.

V.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA
1937-RŐL.

A Magyar Tudományos Akadémia

AKTIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Ingatlanok :</i>		
a) Az Akadémia palotája, bérháza, könyvtár-készlete és egyéb felszerelések értéke ...	1,525.000—	
b) A széphalmi birtok és Kazinczy mauzó-leum ...	80.000—	1,605.000—
2. <i>Értékpapírok :</i>		
a) Az Akadémia sajátja ...	3.484.04	
b) Alapítványok értékpapírai ...	91.074.48	94.558.52
3. <i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékbetétekben :</i>		
a) Az Akadémia sajátja ...	114.019.74	
b) Alapítványok betétei ...	270.426.17	384.445.91
4. <i>Előre kifizetett jövő évi tartozások ...</i>		1.690—
		2,085.694.43

Budapest, 1937. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla, ig. és t. tag, s. k.

vagyonmérlege 1937. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Különféle alapítványok _ _ _ _ _	228.391·35	
2. Adományok és hagyományok _ _ _ _ _	92.941·11	321.332·46
3. Alapítványok és adományok kamata _ _ _ _ _		40.168·19
4. Tudományos művekre tartalékolva _ _ _ _ _		14.138·55
5. Osztályok és bizottságok kiadására tartalékolva		12.700·—
6. Folyó évi tartozások tartaléka _ _ _ _ _		11.000·—
7. Egyéb tartalékok _ _ _ _ _		36.459·24
8. Előre befolyt jövő évi házbér _ _ _ _ _		200·—
9. Jövő évre átvendő költségvetési felesleg _ _ _		6.840·18
10. Vagyon _ _ _ _ _		1,642.855·81
		2,085.694·43

december hó 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János, ig. tag, s. k.

TARTOZIK

A Magyar Tudományos Akadémia veszteség- és

	Pengő	Pengő
<i>I. Személyi kiadások:</i>		
1. A főtitkár, főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, az építész, orvos és könyvvezető tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei ~ ~ ~ ~ ~	37.270'72	
2. Nyugdíjak, segélyek és jutalmak ~ ~ ~ ~ ~	24.268'04	
3. Előre nem látott kiadások ~ ~ ~ ~ ~	3.959—	65.497'76
<i>II. Dologi kiadások:</i>		
4. Adók és illetékegyenérték ~ ~ ~ ~ ~	16.071'92	
5. Az Akadémia épületeinek fenntartása, illetőleg javítására fordított költségek ~ ~ ~ ~ ~	26.623'00	
6. Fűtés-világítás ~ ~ ~ ~ ~	9.081'87	
7. Irodai és kisebb kiadások ~ ~ ~ ~ ~ 7.821'57		
	243'60	
8. Kazinczy-ingatlan jókarbantartása ~ ~ ~ ~ ~	915'77	
9. Épülettartozási kölcsön törlesztésére ~ ~ ~ ~ ~	8.000—	
10. A gr. Vigyázó-hagyatékkal kapcsolatos kiadások ~ ~ ~ ~ ~	9.500—	78.257'82
<i>III. Tudományos kiadások:</i>		
11. Akadémiai Almanach ~ ~ ~ ~ ~	1.538'56	
12. Akadémiai Értesítő ~ ~ ~ ~ ~	1.973'30	
13. Budapesti Szemle ~ ~ ~ ~ ~	14.000—	
14. Alapszabály és ügyrend ~ ~ ~ ~ ~	877'06	
15. Az I. osztály és bizottságai ~ ~ ~ ~ ~	32.596'08	
16. A II. osztály és bizottságai ~ ~ ~ ~ ~	25.695'57	
17. A III. osztály és bizottságai ~ ~ ~ ~ ~	42.583'53	
18. Néptudományi bizottság ~ ~ ~ ~ ~	4.479'84	
19. Nagygyűlési jutalmak és költségek ~ ~ ~ ~ ~	16.852'05	
20. Érdemes tanítók jutalmazására ~ ~ ~ ~ ~	3.000—	
21. Szótári bizottság ~ ~ ~ ~ ~	7.964—	
22. Könyvkiadó bizottság ~ ~ ~ ~ ~	18.673'42	
23. Könyvtár ~ ~ ~ ~ ~	9.889'83	
24. Tudományos és irodalmi segélyek ~ ~ ~ ~ ~	14.160'42	
25. Osztályok és bizottságok kiadására fordítva ~ ~ ~ ~ ~	12.579—	
26. Folyó évről átvitt tartozások ~ ~ ~ ~ ~	11.000—	217.871'66
27. Jövő évre átvitt költségvetési felesleg ~ ~ ~ ~ ~		6.840'18
		368.467'42

Budapest, 1937. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla, ig. és t. tag, s. k.

Értékpapírok 1937. december 31-én.

	Értékpapírok értéke pengőben
<i>I. Az Akadémia értékpapírai:</i>	
K 96.200 n. é. különféle záloglevél	7·70
K 8.900 n. é. Magy. Koronajáradék és földteherment. kötv.	—·71
K 2,043,200 n. é. Hadikölcsön	163·44
Üzletrészek és sorsjegyek	136·19
Országos Földhitelintézeti üzletrész	1.050·—
40 drb. Pesti Hazai Első Takarékpénztár részvény	800·—
5 « Első Budapesti Gőzmalom részvény	40·—
12 « Belvárosi Takarékpénztár részvény	36·—
10 « Magyar Nemzeti Bank részvény	1.250·—
	3.484·04
<i>II. Alapítványok értékpapírai:</i>	
Chorin Ferenc-alapítvány:	
329 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	41.125·—
Fabriczy Sámuel-alapítvány:	
K 4.400 n. é. 4 % M. Földhitelint. záloglevél	—·36
K 208.400 n. é. 4 % « « «	16·66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény	50·40
3 « Farbenindustrie részvény M 1600	2,084·35
4 « Deutsche Bank und Disc. Ges. részvény M 80	81·42
	2.233·19
Hangya-alapítvány:	
Hangya üzletrész	500·—
Kazinczy Gábor és neje-alapítvány:	
27 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	3.375·—
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány:	
137 1/4 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	17.156·25
Platthy György és neje-alapítvány:	
25 drb. Magyar Nemzeti Bank Részvény	3.125·—
Serbán János-alapítvány:	
20 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	2.500·—
Átvitel:	73.498·48

	Értékpapírok értéke pengőben
Áthozat:	73.498.48
Unghváry László-alapítvány:	
64 ¹¹ / ₃₅ drb. Magyar Ált. Hitelbank részvény	1.031.04
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank	1.480.—
8 „ Pesti Hazai Első Takptár	232.—
26 „ Rimamurányi	392.60
30 „ Osztrák Magyar Államvasút	252.—
	3.387.64
Weiss Fülöp-alapítvány:	
9.500 dollár Pesti Magyar Keresk. Bank 7 %-os záloglevél	17.575.—
Együttesen kezelt alapítványok értékpapirjai	97.40
Összesen:	94.558.52

Budapest, 1937. évi december 31-én.

A könyvelésért:
Voit Lajos s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk:

Jankovich Béla, ig. és t. tag, s. k.
Teleszky János, ig. tag, s. k.

Alapítványok, adományok és azok kamatai 1937. december 31-én.

	Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és értékpapírban vannak elhelyezve:</i>		
Chorin Ferenc alapítványa	41.125.—	—
Együttesen kezelt alapítványok	20.763·10	—
Fabriczy Sámuel alapítványa.....	2.233·19	2.898·12
Hangya Szövetkezet «	500.—	61.—
Kazinczy Gábor és neje «	5.228·42	898·57
Báró Kornfeld Zsigmond alapítványa	17.156·25	2.419·64
Serbán János «	2.500.—	1.033·27
Unghváry László «	3.387·64	4.540·07
Unghváry László (jutalom) «	—	6.463·66
Weiss Fülöp «	20.429·50	188·38
Platthy György és neje «	3.125.—	—
<i>II. Alapítványok kizárólag készpénzben elhelyezve:</i>		
Benedek Sándor alapítványa	400.—	567·66
Bizony Ákos «	4.000.—	2.395·31
Darányi Ignác «	1.240.—	955·48
Halmos Izor «	2.272·86	2.179·45
Hegedüs István «	1.800.—	1.254·98
Kara Győzőné «	1.000.—	727·15
Kónyi Manó «	10.000.—	1.400·31
Magyar Általános Kőszénbánya rt. «Berzeviczy Albert» alapítványa	100.000.—	762.—
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank «gr. Széchenyi István» alapítványa	8.000.—	3.186·63
Szemző István alapítványa	1.393·49	2.179·74
Vészi József «	1.000.—	399·58
Wellisch Alfréd «	1.600.—	1.096·10
<i>III. Hagyományok és adományok határozott rendelkezéssel készpénzben elhelyezve:</i>		
Degen: «A Velebit Flórája» kiadására befolyt összeg maradványa	50.—	—
Budapest Föv. 1932. évi jutalomtétele	900.—	224·10
Átvitel:	250.104·45	35.831·20

	Tőke P	Kamat P
Áthozat :	250.104.45	35.831.20
Budapest Főv. 1934. évi jutalomtétele	800.—	82.52
" " 1937. " " 	800.—	24.18
Döbrentey Gábor síremlékére	237.96	—
Eötvös Lóránt "	232.74	—
Fraknói villa bérjövödelme	13.260.88	—
Győr város adománya	4.700.—	1.693.56
Halmos Izor hagyománya	1.973.15	—
Kőrössi Flóra hagyománya	47.000.—	1.200.75
Medveczky Frigyes síremlékére	115.79	—
Mikszáth Kálmán "	662.59	537.46
Molnár Kálmán jutalomtétele	1.000.—	798.52
Gróf Tisza István-emlékbizottság	444.90	—
Összesen :	321.332.46	40.168.19

Budapest, 1937. december 31-én.

A könyvelésért:

Voit Lajos s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk:

Jankovich Béla, ig. és t. tag, s. k.

Teleszky János, ig. tag, s. k.

VI.

Költségvetés

az 1938. év július—december hónapjaira.

I. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására és közleményeinek esetleges díjazására ...	1.500 P
II. A <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzeteinek tiszteletdíjaira	6.000 *
III. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzeteinek nyomdai kiállításához	1.000 *
Összesen	8.500 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések- és emlékbeszédekre	300 P
2. Bírálói díjakra	200 *
Összesen	500 P

b) Nyelvtudományi bizottság.

1. A <i>Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> új füzetére .	500 P
2. Tüzetes magyar helyesírási szótár	500 *
3. Csüry Bálint: <i>Szamosháti Szótár</i> c. művére (negyedik, utolsó részlet)	1.500 *
4. A <i>Kőrösi Csoma-Archívumra</i>	500 *
5. Zsirai Miklós <i>Nyelvrokonságunk</i> c. műve kiadására ...	1.879 *
6. A <i>Nyelvtudományi Közöny</i> folytatására	1.000 *
7. Az előadó úr tiszteletdíja	200 *
8. Bizottsági apróbb költségekre	60 *
Összesen	6.139 P

<i>Maradvány:</i> Gombocz Zoltán munkáinak kiadására...	1.900 P
A <i>Nyelvrokonságunk</i> kötetére az ezek után még fennálló 1,500 P a vallás és közokt. minisztérium hozzájárulásából lesz törleszthető.....	
Az <i>Etymologiai Szótár</i> új füzetére külön fedezet van. A Validi-kiadásra szolgál az együttesen kezelt adományok 1936. évi kamata	500 P

c) Nyelvművelő bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Szerkesztői tiszteletdíj	100 «
4. Egy segéderő félévi tiszteletdíja	250 «
5. Hatóságok tájékoztatása	300 «
6. Bizottsági költségekre	150 «
Összesen	4.000 P

d) Klasszikus filológiai bizottság.

1. Az <i>Egyetemes Philologiai Közlönyre</i>	1.000 P
2. Theokritos kiadására	1.000 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	2.250 P

<i>Maradvány:</i> Theokritos kiadására.....	1.000 P
Hegedűs István műfordításainak kiadására külön.....	2.829 «

e) Irodalomtörténeti bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> két füzetének szerkesztői és írói tiszteletdíjaira és nyomdai kiállítására	2.500 P
2. Egy kiadványra.....	1.000 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	3.750 P

f) Képzőművészeti bizottság.

1. Egy kiadványra	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
Összesen	1.200 P
<i>Maradvány:</i> (A magyar képzőművészet történetére) ..	1.700 P

g) Néptudományi bizottság.

1. A népzenei kiadvány előmunkálataira	1.760 P
2. A <i>Népélet</i> segélyére	600 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	40 «

Összesen 2.600 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 20.439 P

A maradványok 7.929 «

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Székfoglalókra és emlékbeszédekre	400 P
2. Thirring Gusztáv alábbi művére	1.500 «
3. Bírálati díjakra	100 «

Összesen 2.000 P

Maradvány: Thirring Gusztáv: A népszámlálás II. József

korában c. mű kiadására (két részlet) 1.500 P

b) Filozófiai bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> kiadásához	1.000
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «

Összesen 1.250 P

Maradvány Pauler Ákos munkái kiadására 850 P

c) Jogtudományi bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja	200 P
2. Bizottsági költségekre	50 «

Összesen 250 P

Maradvány: Egy mű kiadására 2.000 P

d) Történettudományi bizottság.

1. A Szent István-könyvre	2.000 P
2. A <i>Hunyadiak kora</i> következő kötetére	2.000 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «

Összesen 4.250 P

Maradvány: A Szent István-könyvre 18.000 P

e) Hadtörténeti bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> tiszteletdíjaira, nyomdai előállítására	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.750 P
<i>Maradvány</i> : Egy kiadványra	500 P

f) Nemzetgazdasági bizottság.

1. Értekezésekre	600 P
2. A <i>Közigazdasági Szemlére</i>	2.400 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	3.250 P

g) Archeológiai bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> írói, szerkesztői tiszteletdíjaira és nyomdai költségeire, pótlás	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.750 P
<i>Maradvány az Arch. Értesítőre</i>	1.500 P
<i>A II. osztály és bizottságai összesen</i>	14.500 «
<i>A maradványok</i>	24.350 «

C)**A III. osztály és bizottsága.****a) III. osztály.**

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítőre</i>	11.500 P
2. Természettudományi kutatásokra	4.500 «
3. Emlékbeszédekre	300 «
4. Bírálati tiszteletdíjakra	300 «
5. Régi tartozás kifizetésére	2.959 «
Összesen	19.559 P

b) Matematikai és Természettudományi bizottság.

1. Tudományos célokra	2000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
Összesen	2.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen..... 21.759 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai 56.698 «

A maradványok összege 32.279 «

Szótári bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre.....	400 «
3. A gyűjtött anyag rendezésére	1.000 «
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
Összesen	2.000 P

A Középkori Latinság Szótára költségeire 2.000 P

Könyvkiadó vállalat.

Újabb kötetek kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	6.000 P
Kiadványok szétküldési költségeire	5.000 «

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötések költségeire és könyvbeszerzésekre	5.000 P
---	---------

Tudományos társulatok és munkák segélyezésére.

Tudományos társulatok segélyezésére	5.000 P
A Bécsi Klebelsberg-Történetkutató Intézet Évkönyvére.....	750 «
A Revue des Études Hongroises segélye.....	750 «
Az Ungarische Jahrbücher segélye	1.250 «
Összesen	7.750 P

A Coopération Intellectuelle költségeire	1.000 P
Külön számlán történik Degen Árpád : <i>A Velebit flórája</i> c. mű kiadása.	

Összes tudományos kiadásokra	93.948 P
A maradványok.....	32.279 «

Személyzeti kiadások.

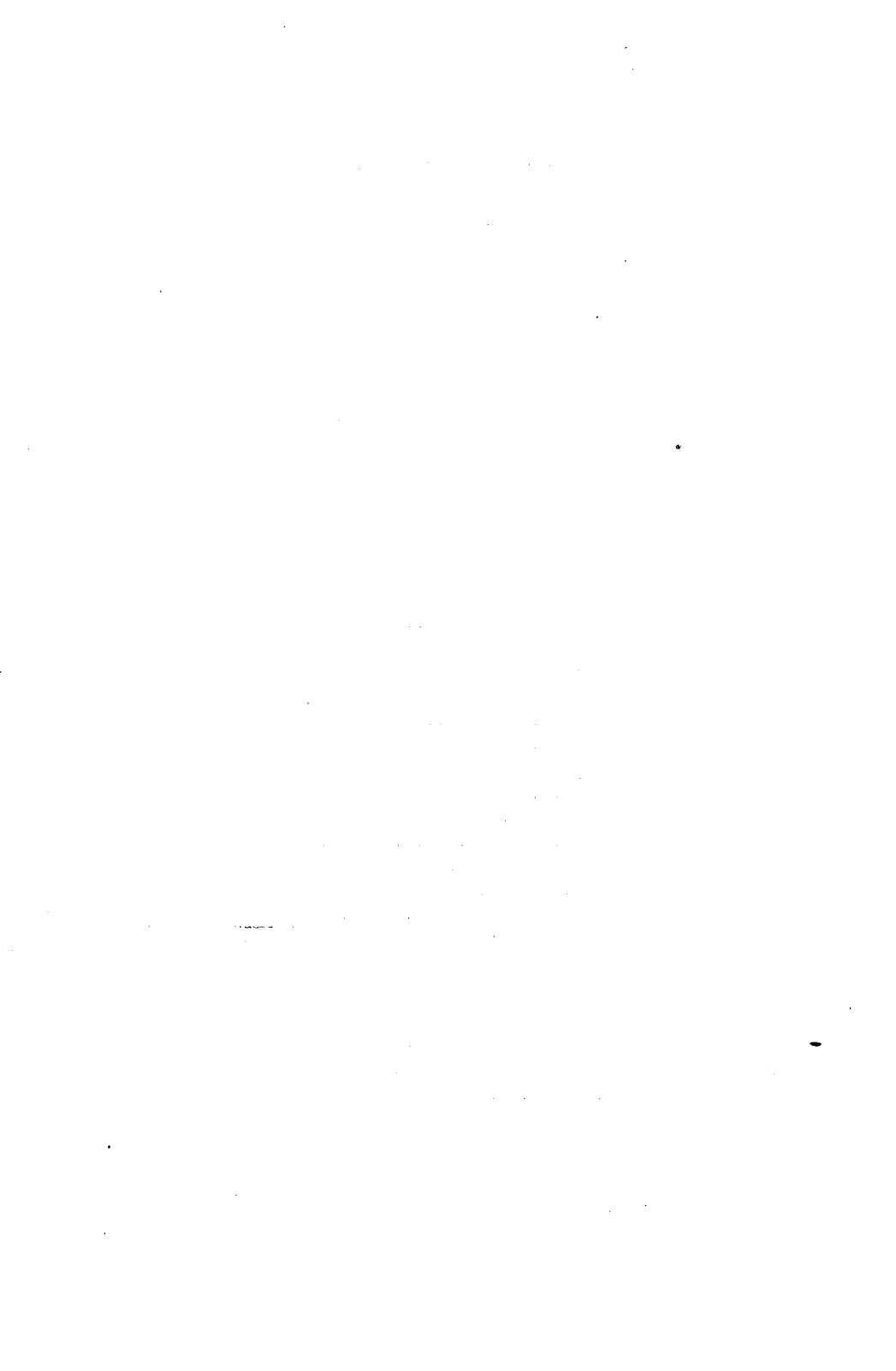
1. A főtitkár tiszteletdíja félévre	3.000 P
2. A főkönyvtárnok tiszteletdíja félévre.....	2.000 «
3. A három osztálytitkár tiszteletdíja félévre	3.000
4. A főtitkári iroda és a könyvtár alkalmazottainak tiszteletdíja félévre	9.000
5. Dudás Kálmán építész tiszteletdíja félévre	800 «
6. Voit Lajosnak könyvelésért félévre	800 «
7. Altisztek orvosi kezelésére	400 «
8. Altisztek gyógyszerreire	900 «
Összesen	19.900 P
Előre nem látott (kegyeleti) kiadásokra	3.000 P
Régi alkalmazottak nyugdíjára és rendkívüli segélyekre..	24.000 «
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 «
Összesen	29.000 P

Dologi kiadások félévre.

Adók	9.784 P
Palota és bérház fenntartása	7.000 «
Fűtőanyag (anyag 1.900, kiegészítő altiszt 600 P)	2.500 «
Villanyvilágítás (palota és bérház).....	1.800 «
Vízdíj	650 «
Kéményseprő.....	250 «
Telefon	700 «
Ülési meghívók költségeire	300 «
Postai költségekre	800 «
Kézbesítési költségekre.....	200 «
Illetékegyenértékre	400 «
Irodai kiadásokra	2.500 «
Felvonó	400 «
A Kazinczy-émlék fenntartási költsége	1.000 «
Összesen	28.284 P
Személyi és dologi kiadások összesen	77.184 P
Összes kiadás	171.132 «

Várható bevételek.

Államsegély	34.000 P
Házbérjövedelem	31.000 «
A Vigyázó-vagyonból igénybevehető	102.000 «
Könyvek eladásából várható	5.000 «
Magyarosan eladásából várható	1.000 «
Összesen	173.000 P

VII.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LEVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1937. DECEMBER 31-ÉN.

A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelések :</i>		
	1. a Budapest Szekesfővárosi Közs. Tkptárnál	13.434.—	
	2. az Országos Földhitelintézetnél	4.017.50	
	3. a Pesti Magyar Keresk. Banknál	302.—	
	4. a " " " " (Hitelszámla)	61.989.07	79.742.57
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon	83.786.83	
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle " "	33.175.82	116.962.65
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1.273 □-öl		
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3.455 hold 1.465 □-öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. sz. ház		11,455.043.81
4.	<i>Gazdasági felszerelések</i> (abonyi gazdaságban)		81.655.27
5.	<i>Követelések :</i>		
	M. Kir. Igazságügyminisztérium	534.000.—	
	Dr. Vályi Lajos ügyvéd (elszámolásban)	15.713.78	
	Tóth József erdőmérnök	214.45	
	Gerényi Jakab min. o. tan.	1.467.04	
	Garzó József mérnök	500.—	
	Óvadék	76.80	551.972.07
			12,285.376.37

Budapest, 1938. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla, ig. és t. tag

KIADÁSOK

A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek:</i>		
Közterhek	18.066·12	
Életjáradék	24.000—	
Kegydíjak, adományok	5.836—	
Illetmények	36.383·92	
Alkalmazottak készkiadásai	7.114·68	
Gazdasági alkalmazottak fizetése	6.930—	
Biztosítási díjak	2.745·50	
Bankköltségek	207·17	
Misedíjak	2.934—	
Feketehalmi iskola fenntartási költsége	1.571·64	
Gazdasági iroda „ „	1.658·10	
Abonyi gazdaság kiadásai	26.567·15	
Kötönypuszta: cselédház építés	8.277·88	
Abony: magtárépítés	17.639·80	
Feketehalom: ököristálló építés	2.162·29	
Szalkszentmárton: „ „	3.385·80	
Bátya: csószház és istálló „	4.884·24	
Károly-körúti ház építési tervei	15.000—	
Mosdós: templom tatarozás	400—	
Tószeg-Paládics: bérlőlakás tatarozás	561—	
Egyéb költségek	2.762·20	189.087·49
2. <i>Kifizetett kamatok</i>		31.854·14
3. <i>A folyó évi jövedelmekből felhasznált összeg</i>		215.000—
4. <i>Fennmaradó tiszta jövedelem</i>		8.817·32
		444.758·95

Budapest, 1938. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának
Jankovich Béla, ig. és t. tag.

jövedelmei 1937. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. Kamatbevételek		35.786-96
2. Értékpapírfővédelem :		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	6.750-—	
2. „ „ Ferenc „	2.063-83	8.813-83
3. Ingatlanok fővédelmei :		
1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
Nagyberki-Mosdós haszonbére	22.600-—	
Szalkszentmárton „	90.435-72	
Harta-Bojár „	15.339-12	
Csabony „	3.544-19	
Nagyberki erdőgazdaság bevételei	20.523-07	
Csabonyi „ „	26.440-97	
Kötönyi „ „	12.591-17	
Szalkszentmártoni erdőgazdaság bevételei	4.310-78	
Kötönyi erdőgazdaság bevételei	19.055-64	
Egyéb bevételek (vadászati, halászati és révbér)	2.491-90	217.332-56
2. gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
Abony haszonbére	21.696-78	
Tószeg-Paládicpuszta és Szántóhalom		
haszonbére	39.255-48	
Uszód-Nánapuszta haszonbére	4.224-77	
Bátya haszonbére	27.167-77	
Bátyai zátonyjővedelem	3.000-—	
Rákoskeresztúr (nagy rét) haszonbére	6.001-88	
Abonyi erdőgazdaság bevételei	3.059-09	
Bátyai „ „	6.129-76	
Bátyai gazdaság bevételei	27.117-88	
Egyéb bevételek (vadászati-halászati bér)	1.211-52	138.864-93
4. Házbérfővédelem :		
Befolyt házbérek	81.120-71	
Adó és fenntartási költség	37.160-04	43.960-67
		444.758-95

február hó 3-án.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János, ig. tag.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés:</i>		
a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél		2.260.—
2. <i>Értékpapírok</i>		151.155.47
3. <i>Ingatlanok:</i>		
Rákoskeresztúr 1.993 hold 734 □-öl		
· Vecsés 580 „ 1.172 „		
Pesti rétek 228 „ 391 „		
Összesen 2.802 hold 697 □-öl		1.664.401.41
4. <i>Követelések:</i>		
1. Rákoskeresztúron eladott háztelkekért ..	66.150.29	
2. a pengi birtok vételárhátraléka	21.384.47	
3. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyonról	402.934.93	490.469.69
		2.308.286.57

Budapest, 1938. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának
Jankovich Béla, ig. és t. tag

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek:</i>		
Illetmények.....	9.096.—	
Alkalmazottak készkiadásai.....	1.503.63	
Közterhek.....	6.579.50	
Bankköltség.....	45.60	
Rákoskeresztúri alkalmazottak fizetése.....	5.640.—	
Gazdasági iroda fenntartási költsége.....	414.52	
Biztosítási díjak.....	107.60	
Rákoskeresztúri erdőszlak tatarozása.....	874.90	
Vecsési gazdasági épületek tatarozása.....	4.800.—	
Rákoskeresztúri erdőszlak (bérletmegszün- tetésért kártérítés).....	2.000.—	
Egyéb költségek.....	540.—	31.601.75
2. <i>Tiszta jövedelem 1937. évben.....</i>		62.840.02
		94.441.77

Budapest, 1938. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának

Jankovich Béla, ig. és t. tag.

jövedelmei 1937. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem :</i>		
1. Folyószámla kamat _ _ _ _ _	6.185·36	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamatbevétele	5.164·93	
3. Penc kamatbevétele _ _ _ _ _	1.384·18	12.734·47
2. <i>Értékpapírjövedelem</i> _ _ _ _ _		7.142·20
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúri haszonbér _ _ _ _ _	2.986·13	
« szántóparcellázás bevétele _ _	33.974·38	
« erdőgazdaság » _ _ _	9.774·57	
« egyéb bevételek _ _ _ _ _	954·38	
Vecsés haszonbére _ _ _ _ _	18.569·99	
Pesti rétek haszonbére _ _ _ _ _	8.305·65	74.565·10
		94.441·77

február hó 3-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

megbízásából felülvizsgálták :

Telezsky János, ig. tag.

I. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelmei 1937. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény-jövedelem pengő
1.600 drb. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részv.	61.733·61	4.800·—
200 « Transdanubia-gőzmalom részv. — — —	—	—
336 « Stephaneum-nyomda részv. — — —	2.016·—	—
50 « Dunavecsei Takarékpénztár részv. — —	—	—
K 1,060.000·— n. é. kisors. Földhitelint. záloglevél	84·80	—
K 3.000·— « « O. M. B. záloglevél —	—·24	—
K 24.000·— « « P. K. K. B. záloglevél	1·92	—
K 124.200·— « « Agrárbank záloglevél —	9·94	—
K 54.000·— « « P. M. K. B. záloglevél	4·32	—
1 drb. elismervény lengyel valorizác. bejelentésről — — — — —	—	—
4 « elismervény K 39.220·— kényszerkölcsönről — — — — —	—	—
1 « elismervény K 300·— osztrák febr. járadékról — — — — —	—	—
K 487,500.000·— 5 %-os 1924. évi kényszerkölcs.	19.890·—	1.950·—
K 275.000·— 6 %-os nostr. magyar hadikölcsön	22·—	—
K 300.000·— 5½ %-os nostr. magyar «	24·—	—
	83.786·83	6.750·—

II. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövedelmei 1937. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény-jövedelem pengő
800.000 K n. é. nostr. 6 %-os m. h. kölcsön kötv.	64.—	—
220.000 „ „ 5½ %-os m. h. kölcs. kötv.	17·60	—
202.000 „ „ 4 %-os Pesti Hazai I. Takarékpénztár sorsolt záloglevél — — — — —	16·16	—
11.000 ar. frt. 4 %-os magyar aranyjáradék — —	1·76	—
48.000 K n. é. 4½ %-os Kisbirtokos Országos Földhitelintézeti záloglevél — — — — —	3·84	—
1 drb. 14.000 K n. é. Kaiser Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelent. biz. — —	—	—
1 drb. 158·54 P n. é. Magyar Földhitelint. alapítv. okirat — — — — —	1.158·54	—
66 drb. Pesti Hazai I. Takarékpénztár nyerem. kötvény (6.600 K n. é.) — — — — —	—	—
80 „ Magyar Ált. Kőszénbánya részvény — —	25.920.—	1.280.—
49 „ Pusztatényő-Kúnszentmárton hév. vas. törzs-részvény — — — — —	5.913·92	616·14
13 „ Pusztatényő-Kúnszentmárton hév. vasúti élvezeti jegy — — — — —	—	80·60
4 „ Hangya szövetkezeti üzletrész — — — —	80.—	—
6 „ Újpest Árpád-úti mozgószínház részv. — —	—	—
Eladott értékpapírok szelvény hozadéka — — —	—	87·09
	33.175·82	2.063·83

III. sz. Függelék.

A gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és ezek szelvényjövödelmei 1937. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény-jövedelem pengő
1.750 drb. Pesti Hazai I. Takptár Egyesület részv.	103.600.—	5.250.—
100 « Magyar Általános Hitelbank részvény...	2.260.—	—
93 « Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részv.	5.076.32	279.—
18 « Hazai Bank részvény...	295.20	18.—
50 « Földhitelbank részvény ...	—	—
6 « Krausz-Moskovits egyes.ipartelepek részv.	720.—	36.—
50 « Zabolai Faipar részvény ...	—	—
3 « Slavonia részvény ...	—	—
25 « Magnezit ipar részvény ...	5750.—	192.25
40 « Ganz és Társa Gépgyár részvény ...	728.—	—
37 « Salgótarjáni Kőszénbánya részvény ...	1.135.71	64.75
5 « Kühne-Mezőgazdasági Gépgyár részvény	—	—
100 « Rimamurányi Salgótarjáni Vasmű részv.	5.225.—	500.—
75 « Első Magyar Részvény Serfőződe részv.	12.750.—	360.—
76 « Magyar Ruggvanyagár részvény ...	4.446.—	228.—
15 « Franciscus részvény ...	255.—	—
24 « Első Budapesti Gőzmalom részvény ...	402.—	—
25 « Magyar Gázizzófény (Auer) részvény ...	475.—	—
25 « Egyesült Izzólámpa és Villamossági részv.	4.775.—	150.—
30 « Fővárosi Serfőző részvény ...	330.—	—
4 « Concordia Gőzmalom rt. részvény...	—	—
30 « Borsod-Miskolci Gőzmalom részvény...	282.—	—
12 « Cementia-Holding részvény ...	1.716.—	52.20
12 « Beocsini Cementgyár Unio részvény...	270.—	12.—
8 « Fémáru Fegyver- és Gépgyár részvény ...	584.—	—
1,003.000 K n. é. Magyar Földhitelintézeti 4 %-os záloglevél...	80.24	—
	151.155.47	7.142.20

IV. sz. Függelék.

A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában levő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1937. január hó 1-től december hó 31-ig.

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja	— — — — —	P 12.000.—
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya	— — — — —	„ 4.000.—
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja	— — — — —	„ 9.600.—
Garzó József kultúrmérnök tiszteletdíja	— — — — —	„ 9.519'92
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	— — — — —	„ 8.760.—
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	— — — — —	„ 1.600.—

Összes illetmények — P 45.479'92

VIII.

Üdvözlő beszédek.

Helyreigazítás.

Az *Akadémiai Értesítő* legutóbbi számába, mely Akadémiánk-
nak 1937. év július—december havában folytatott működéséről ad
számot, a 238. lapon sajnálatos *sajtóhiba* csúszott be.

Szinnyei József ig. és r. tag, főkönyvtárnok urat nem a főtít-
kár, hanem az elnök úr Ő királyi Fensége üdvözölte az 1937. május
31-én tartott összes ülésen.

**József kir. herceg Ő Fensége elnöki megnyitó szavai
Halecki Oszkár varsói egyetemi tanárnak a Comité
National Hongrois de Coopération Intellectuelle
Internationale ülésén «La reine Hedvige d'Anjou —
son rôle dans l'histoire de la Pologne, de la Hongrie
et de l'Europe» címen tartott előadása alkalmából
(1938. április 21.).**

J'ai l'honneur de présenter à l'auditoire Monsieur *Oscar
de Halecki*, illustre conférencier de notre séance, de le
saluer très cordialement et de lui souhaiter une sincère
bienvenue. Non seulement je me fais un plaisir de satisfaire
par là à un devoir de politesse, mais encore j'exprime la

sympathie générale des auditeurs pour un représentant de la vie scientifique polonaise, gardant toujours vif le souvenir des relations culturelles si étroites qui ont uni pendant des siècles nos pays étant liés aussi maintes fois par la communauté des dynasties.

Notre honorable hôte est professeur à l'Université et à l'École des Sciences Politiques de Varsovie, il est membre de l'Académie Polonaise, correspondant étranger de l'Institut de France et de la Royal Historical Society de Londres et d'autres institutions scientifiques et culturelles de grande importance.

Ses rapports avec la Hongrie et son intérêt pour l'histoire hongroise sont bien connus. En 1932 il a fait des conférences à l'Université de Budapest. Dans ses ouvrages sur l'époque des Jagellons il s'est occupé des relations historiques entre la Hongrie et la Pologne, dans son livre «Un empereur de Byzance à Rome» il traite les rapports de la Hongrie avec Byzance. Actuellement il étudie l'histoire de la reine Hedvige d'Anjou, celle de Ladislas I et de l'expédition de Varna.

C'est justement le rôle historique de la reine Hedvige qui fait le sujet de la conférence que Monsieur de Halecki tiendra tout à l'heure.

Avant de lui donner la parole, je tiens à saluer Son Excellence Léon Orlowski, qui nous honore de sa présence. Et maintenant je prie Monsieur de Halecki de bien vouloir commencer sa conférence.

Zárószavak:

Monsieur le Professeur, permettez moi de vous dire tant en mon propre nom qu'en celui du Comité National Hongrois de Coopération Intellectuelle et de l'auditoire tout le plaisir que nous avons eu d'assister à cette conférence éminente et extrêmement intéressante non seulement par son sujet tiré du passé commun polono-hongrois, mais aussi par la clarté de la suite des idées et par votre éloquence admirable.

Je vous exprime mes remerciements et notre très grande satisfaction.

**József kir. herceg Ö Fensége elnöki beszéde
a Berzeviczy Albert-, br. Wlassics Gyula- és
br. Wodianer Albert-jutalmak kiosztásakor,
az április 25-én tartott összes ülésen.**

Még a boldogabb időkben, 1892-ben kelt végrendeletében báró Wodianer Albert 25,000 forintnyi összeget hagyományozott Akadémiánkra, hogy kamataiból évenként két kiváló néptanítót jutalmazzunk, akik növendékeiket szeretettel nevelték s gyakorlati eredményt tudtak felmutatni. Az alapítvány a végrendelező halálakor, 1898-ban be is fizettetett, s attól fogva az Akadémia évenként eleget tett a hagyományozó kívánságának.

Mostoha idők ezt az alapítványt is megsemmisítették, de az Akadémia átérezte a néptanítói kar munkásságának fontosságát, s bár maga is gondok közé került, ez alapítványt sajátjából is fenn kívánta tartani; pótolta az elveszett kamatokat, hogy a magyar tanítóság kedvét nagy nemzeti feladata teljesítésére ébrentartsa.

A tanfelügyelők felterjesztése alapján a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak, a Magyarországi Tanítók Országos Szövetségének két-két kiküldöttjével együtt vizsgálják meg Akadémiánk részéről az osztályok elnökei és titkárai az ajánlásokat, így jelölik ki a jutalmazandókat. A jutalmat az Akadémia összes ülése ítéli oda, ami az idén a március 28-i összes ülésen történt meg.

A közeli években hazánk két kultuszminisztere hűnyta le örök álmra szemét. Utóduk, Hóman Bálint közoktatásügyi miniszter úr, emléküket a legméltóbban azzal kívánja megörökíteni, hogy az Akadémia régi jutalmához hasonlóan évente szintén két-két jutalmat oszt ki Akadémiánk útján Berzeviczy Albert és báró Wlassics Gyula nagyérdemű közoktatásügyi minisztereink emlékére a tanítóság közt. Ez most történik először.

Ez alkalommal a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelen kívánt volna lenni, ebben azonban a képviselőháznak most folyó tárgyalásai megakadályozzák. Képviselőtében Stolpa József államtitkár úr ő méltósága jelent meg körülünkben, akit tisztelettel, szívesen üdvözlök.

E jutalommal az Akadémia és a közoktatásügyi miniszter úr egyaránt elismerését kívánja kifejezni a népnevelés érdemes munkásai iránt. A miniszter úr különösen kiemelni

kívánja a gyermekekkel való szerető és gondos bánásmódot, a magyar nyelv tanítása körül szerzett érdemeket, úgyszintén az iskolánkívüli életben tanúsított közérdekű, hasznos, hazafias munkásságot.

Különösen fontos ez a munkásság a mi napjainkban, mikor nemzetünk ifjúságának kemény életküzdelemre kell felkészülni, mikor minden téren teljes erőfeszítésre, sőt erőfeszítésre van szükség, s a polgári jogok kiterjesztésével párhuzamosan fokozottan nemzeti érdek a közművelődés terjesztése.

E szempontok vezették a bizottságot, midőn az idén a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által a néhai Berzeviczy Albert és báró Wlassics Gyula emlékére felajánlott jutalmakkal s az Akadémia báró Wodianer-jutalmaival hat kiváló tanítót kíván kitüntetni, névszerint: a báró Wodianer-jutalommal: *vitéz Somogyi Dezső* záhonyi áll. népiskolai igazgatót és iskolafelügyelőt és *Jósa Ernő* veszprémi róm. kat. népiskolai igazgató-tanítót; a Berzeviczy Albert-jutalommal: *Tenkey József* szolnoki áll. népiskolai igazgató-tanítót és *Kisszebeni Ede* kesztölci igazgató-tanítót; a báró Wlassics Gyula-jutalommal: *Kiss Lajos* makói áll. népiskolai igazgató-tanítót és *Ehrenwert Hugó* csornai igazgató-tanítót.

Vitéz Somogyi Dezső záhonyi áll. népiskolai igazgató s iskolafelügyelő 40 év óta működik. Iskolai munkáján kívül tevékeny részt vett a község közművelődési és közgazdasági életében. Különös gondot fordított a felnőtt ifjúság nevelésére és magyar szellemben való megtartására. Érdemeket szerzett a levante-intézmény megalapozásában, nemkülönben a Hangya-szövetkezet működésében. 1924-ben vitézzé avatták. Nyolc gyermekét nevelte fel.

Jósa Ernő veszprémi róm. kat. népiskolai igazgató-tanító 38 év óta működik. Főhivatala mellett a községi iparostanonc-iskolának is igazgatója. A veszprémi iparosság egyesületének elnöke, s így a lakosság nagy részének bizalmi embere, a kerületi tanítótestületnek is elnöke. Résztvett a világháborúban. Öt fiút nevelt fel a hazának.

Tenkey József szolnoki áll. népiskolai igazgató-tanító 40 év óta működik, ebből 34 évet mostani helyén töltött. A megyei általános tanítóegyesület alelnöke. Az iparostanonc-iskola felügyelőbizottságának alelnöke. A balatonfüredi Erzsébet-szeretetház családfője is volt s ebben a minőségében nemcsak mint nevelő ért el kiváló eredményeket, hanem

tanulóit a kertgazdaság minden ágában és a szőlőművelésben kiképezte. Résztvett a világháborúban, ahol kétszer megsebesült. Kitünt az ifjúság vallásos és hazafias nevelésében is.

Kisszebeni Ede kesztölci igazgató-tanító 39 évi szolgálati idejét megszakítás nélkül egy helyen töltötte. Már az első években kitüntető oklevelet kapott a vármegye közigazgatási bizottságától a tanítás és a magyarosítás terén elért eredményeiért. 1933-ban megkapta a vármegye Thaly Ferenc-féle jutalmat. A kommun alatt az elmenekült jegyző helyett ő vezette a község ügyeit, s az ő érdeme, hogy a lakosság rendezavarás nélkül élte át azokat az időket. 28 évig vezette a Hangya-szövetkezetet. Az ő érdeme, hogy a lakosság ma már tisztán beszél magyarul. A templomba is bevette a magyar éneket.

Kiss Lajos makói áll. népiskolai igazgató-tanító, körzeti iskolafelügyelő 38 éve működik. Előzőleg a gyoroki, ménesi, majd a szentleányfalvi iskoláknál fejtett ki áldásos működést, ahol a román anyanyelvű, illetőleg németajkú tanulók magyar nyelvi oktatásában és iskolán kívüli nevelésében kiváló eredményeket ért el. Ismeretterjesztő előadásokat tart. Iskolájában ifjúsági Vöröskereszt-csoport, Szívgyárdista és Ref. vasárnapi iskola-csoport működik. Résztvett a világháborúban; több kitüntetés tulajdonosa.

Ehrenwert Hugó csornai igazgató-tanító 37 éve működik. Az iskolai oktatáson kívül élénken résztvesz Csorna nagyközség közművelődési és gazdasági, valamint szociális életében. Tanácsadója, irányítója kartársainak, lelkes munkása számos tanítói és társadalmi egyesületnek és intézménynek. Öt gyermeke van.

Kívánjuk, hogy e jutalmak örömet, megelégedést szerezzenek a kitüntetetteknek s az egész magyar tanítóságnak. Vegyék őket például fiatalabb pályatársaik, járjanak az ő nyomukban, hogy ők is megszerezzék maguknak a jól végzett munka elégtételségét s a nemzet elismerését.

**Melich János osztályelnök üdvözlő beszéde
Áprily Lajos 1. taghoz székfoglalója alkalmából
1938. január 10-én.**

* Mélyen tisztelt Tagtársam! Melegen üdvözlöm levelezőtagsági székének elfoglalása alkalmából. Akadémiánknak — alapszabályai értelmében — feladata a szépirodalmi, tehát a költői munkásság élesztése és irányítása is. Hogy Akadé-

miánk e feladatát teljesíthesse, jeles költőink közül is választ tagokat. Így esett választása igen tisztelt Tagtársamra, mint az újabb magyar líra egyik legkimagaslóbb művelőjére. Költői pályáját igen tisztelt Tagtársam Erdélyben kezdte. Ott laktak ősei, ott született, ott végezte tanulmányait. 1909-ben lett a nagyenyedi, később a kolozsvári ref. gimnázium tanára. Onnan került 1930-ban Budapestre, előbb a ref. gimnáziumba tanárnak, majd innen a Baár-Madas intézetbe, melynek jelenleg igazgatója. Erdélyben küzdötte fel magát a háború utáni erdélyi szellemi élet legelső irányítói közé, ott lett költői alkotásaival nemcsak az erdélyi, hanem az egész magyar szépirodalom egyik legjelesebb képviselőjévé. Költészetét és költészetének művészi hatását fényes, magasztaló szavakkal méltatták esztétikusaink. Kiemelték «gondolatainak mélységét, érzéseinek tisztaságát, finom ötvös-munkára emlékeztető nyelvművészetét, formaművészetének tökélyét, etikailag is tiszta és nemes világfelfogását» (vö. Tagajánlások 1933 : 10 ; 1934 : 12 ; Kelet, Észak, Dél. Szerk. Szondy Gy. Bpest, 1928 : 1—30 ; Keményfy János : Protestáns Szemle 1925. évf. ; Alszeghy Zsolt : Vázlatok. Bpest, 1935). Magam is ismertem már régebben egyes költeményeit, ilyen pl. *Az irisórai szarvas, Kolozsvári éjjel*, s olvastam a *Napkeletben*, a *Budapesti Szemlében* meg a *Protestáns Szemlében* időnként megjelent verseit. Ezek az alkotásai, valamint akadémiai székfoglalójának bejelentése, hogy költői nyelvének egy kifejező szavával éljek, «bujtogattak» arra, hogy megismerjem egész költészetét. Kezembe vettem összegyűjtött verseinek 1934-ben megjelent kötetét (*Az aranymosó balladája*. Kecskemét, 1934). S mikor ezt újra meg újra elolvastam, akkor kezdtem érezni, hogy mi, akik mindent az ész formáiban, hogy úgy mondjam, az intellektualizmus jármában fogunk fel, sokszor mennyire értetlenül állunk olyan műalkotásokkal szemben, amelyeknek semmi egyéb céljuk, mint érzelmeket felébreszteni, hangulatot teremteni. Teljes valójában kezdtem érteni, de nem mindenben helyeselni Jules Renardnak e következő mondását : «Mi megérteni való van egy versen? Egyáltalán semmi. A vers nem latin fordítási feladat. Nagyon szeretem Lamartinet, de verseinek zenéjével megelégszem. Nem sokat nyer az ember, ha a szavak mögé tekint . . . De miért akar-nók, hogy a zenének értelme legyen?» (idézi Gombocz, Jelentéstan 39). Igen tisztelt Tagtársamnak vannak költeményei, — egyik remeke közöttük a *Jaj, a vihar* című — amelyeknek semmi egyéb céljuk, mint érzelmeinket felébresz-

teni, hangulatot teremteni. S itt, az érzelmek felébresztésében, a hangulat megteremtésében látom én nemcsak a költői nagyságának egyik titkát, hanem látom azt is, milyen gondos a szavak alkalmazásában, művészi hatásuk megválogatásában, látom, milyen nagy művésze a magyar nyelvnek. A gondolat irányítja igen tisztelt Tagtársamnál is a formát, mégis mikor megtalálta a gondolatot, keresi azt a zenét, amely a gondolat jelölőjében, a névben van. Apácai Cseri Jánosné Aletta van der Maet emlékének szentelt versében, melynek a címe *Tavasz a házsongárdi temetőben*, így énekel:

«A tavasz jött a parttalan időben
s megállt a házsongárdi temetőben.
Én tört kövön és porladó kereszten
Aletta van der Maet nevét kerestem.
Tudtam, hogy itt ringatja rég az álom,
s tudtam, elmúlt nevét már nem találom.
De a vasárnap délutáni csendben
nagyon dalolt a név zenéje bennem.
S amíg dalolt, a századokba néztem
s a holt professzor szellemét idéztem.»,

majd a vége felé:

«A fényben, fenn a házsongárdi csendben
tovább dalolt a név zenéje bennem».

Az *Életrajz* címűben meg így:

«Aznapi sokáig néztem künn a holdat,
fátylak futását, rezgő csillagot,
s a magasságok szikrázó zenéje
elhullatott egy hangulat-magot.

Vers lett belőle. Kósza vers: dalolva,
rádió-szárnnyon járta be a Tért.
Nosztalgias vers volt: a csillagokba
a rádió-hullámon visszatért».

Ezek s ezekhez hasonló versei elevenítették fel bennem — a nyelvészben — azokat a fejtegetéseket, amelyeket Gombocz Zoltán Jelentéstanában a szavak, kifejezések hangulatkelte képességéről, erejéről, a hangsorok esztétikai hatásáról annyi finomsággal megírt. Igen tisztelt Tagtársam sok verse klasszikus bizonyosságot tesz Gombocz fejtegetésének mélységes igazságáról.

Amidőn levelezőtagságot oklevelét átnyujtom, kívánom, hogy még sokáig «játszhasson a csacska rímmel» (l. *Régi város integet* c. vers) — gazdagítva gyöngyökkel irodalmunkat. Érje meg, hogy arról a tündérkertről, amelyről anny

szépet énekelt, arról a régi városról, hol egykor «ércet formáló ötvös-ösei» laktak, újból elmondhassa: az enyém. Mert arra az őszre-télre, mely

«annyi árva lombot
annyi riadt szót: «Minden összeomlott»

ott a Tetőn egybesodort, jönni fog, jönnie kell egy tavasz-
nak, amelyben új, szabad élet fakad. Kívánom, érje meg ezt!

**Melich János osztályelnök üdvözlő beszéde
Laziczius Gyula 1. taghoz székfoglalója al-
kalmából 1938. április 4-én.**

Igen tisztelt Tagtársam! Szívből köszöntöm akadémiai székének elfoglalása alkalmából. Őszinte öröm tölti el lelke-
met nemcsak azért, mert ezzel elnöki tisztem egyik kedves kötelességét teljesíthetem, hanem azért is, mert olyan tudóst üdvözölhetek, aki hozzám szakja szerint is közel áll, s így a tudományban elért szép eredményeit annál jobban értékelhetem.

Igen tisztelt Tagtársam a háború kitörése évében iratkozott be a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karára, ott hallgatott magyar és német nyelvi és irodalomtörténeti előadásokat, e két szakból szerezte meg jeles képzettségéről szóló tanári oklevelét. Egyetemi hallgató korában katona lett, majd a harctérre ment, s 1916. július 16-án orosz fogságba esett. Ez az orosz fogsága döntő hatással volt eljövendő tudományos foglalkozására. Az orosz fogság keserveit az orosz nyelv tanulásával, majd az orosz szépirodalom jeles termékeinek tanulmányozásával enyhítette. Hazakerülve, első tudományos dolgozatai orosz írókról, filozófusokról, így Dosztojevszkijről, Tolsztojról, Csaadajevről, Belinszkijről szólnak. Már ezek a nagy orosz írókról szóló cikkei — miként Zsirai Miklós egyetemi ügyben írott előadói jelentésében is mondja — «kiforrott egyéniséget, mély gondolkodót és stilművészt árultak el». Igen tisztelt Tagtársam érdeklődését azonban csakhamar a nyelvtudomány köti le, leköti pedig kettős irányban. Az egyik a tények megismerésének iránya. Kitűnő ismereteket szerez az indogermán, az árja és a szláv, továbbá a finnugor s a szorosabb értelemben vett magyar nyelvtudomány terén. A másik irány elvi értékű. Mint kiváló filozófiai hajlamú és műveltségű tudóst mélyen

megragadják a nyelvi tények összefüggésében levő elvi értékű kérdések, mélyen megragadja az általános nyelvtudomány művelői közül az a tudós, kinek a háború utáni nyelvtudomány a legtöbbet köszön, megragadja de Saussure Ferdinand.

De Saussure Ferdinand «Cours de linguistique générale» (első kiadása 1916., második 1922.; német fordítása Lommel Hermanntól «Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft» címen 1931-ben) c. művére a magyar nyelvészek figyelmét Gombocz Zoltán hívta fel (l. Jelentéstana több helyén, megjelent 1926-ban). A nagy rendszeralkotó genfi nyelvész e művében a nyelvet (la langue) élesen szembeállítja a beszéddel (la parole), s ugyanakkor rendszerének tengelyévé a nyelvnél (la langue) a synchronikus és a diachronikus szemléletet teszi. A rendszer mindkét pillérének alapjai megvannak a De Saussure-t megelőző nyelvtudósoknál is, hozzákapcsolódik ez a rendszer az előzők kutatásaihoz. A nyelv és a beszéd megkülönböztetésének végső gyökér-szálát én Humboldt Vilmos azon meghatározásában látom, hogy a nyelv nem *εργον*, Werk, kész mű, hanem *ενεργεια*, Tätigkeit, működés. E meghatározás — De Saussure álláspontjáról nézve — a beszéd (la parole) meghatározása. Fontos volt Humboldtnak e meghatározása nyelvtudományunk történetében először azért, mert a nyelvészek Humboldt tanítása után a nyelvre nem mint nyomtatásban megörökített holt anyagra tekintettek, másodsor fontos volt azért, mert megindította a nyelv és a beszéd fogalmának kettéválasztását. A nyelvnek, ezen tudatunkban elraktározott jelrendszernek diachronikus és synchronikus szemlélete is kezdetében megvan már metachronia és diachronia néven Dittrich Otmárnak «Grundzüge der Sprachpsychologie» című művében (megjelent 1903-ban; e tényrt Schuchardt Hugónak De Saussure művéről írt bírálatából idézem). De Saussure nagy, elévülhetetlen érdeme, hogy ezen alappillérekre építi fel a maga rendszerét. Mélyen tisztelt Tagársam De Saussure nagy érdemei közül kiemeli, hogy a további fejlődést éppen az az éles és világos határvonal tette lehetővé, amelyet De Saussure a beszéd és a nyelv közé húzott. A nyelv «így a tudatunkban élő jelrendszer, a beszéd meg e nyelvi jelek tudatos és szándékos felhasználása gondolataink közlésére. E felfogás mellett a funkció-fogalom lesz a nyelvtudomány központi fogalmává» (Gombocz Z.). Így vetődik fel a kérdés: ha a szószerkezetek viszonykeltők, a

szavak meg képzetkeltők, van-e a harmadik nyelvi elemnek : a hangnak jelentés-funkciója. Ebből a harmadik pontból, a hang értelemmegkülönböztető funkciójának vizsgálatából sarjadt ki az a disciplina, amelyet fonológiának nevezünk. E disciplina keletkezése, kifejlesztése azonban nem De Saussure, hanem a háború előtt orosz földön élt s a háború után külföldre, Prágába és Bécsbe menekült orosz tudósok érdeme. Igen tisztelt Tagtársam kitűnő orosz nyelvi ismereteitől is segítve, ez orosz nyelvésziskola háborúelőtti munkásságát nagy gonddal áttanulmányozta, a forradalmak miatt külföldre menekült orosz tudósok munkásságát állandóan figyelemmel kísérte, saját kutatásaival meg e tudományág tanait nagy mértékben gazdagította. A mi tudományunkat e tanokkal igen tisztelt Tagtársam ismertette meg, s megmutatta, hogyan alkalmazhatók e tanok a magyar és a finn-ugor nyelvi tényekre. Legfontosabb idevágó jeles művei : *Bevezetés a fonológiába* (Budapest, 1932. 8° 109 l.) és *Jeltan, elemtan* (Nyelvtud. Közlemények XLIX. köt.). Mai székfoglalójának tárgyát is e tudományág köréből vette. Kijelöli ebben a fonétika és a fonológia körét, másszóval éles határvonalat von a hang mint fiziológiai termék és a hang mint értelem megkülönböztető, tehát szellemiséget kifejező termék közé. S azzal, hogy a nyelvtudomány ez újabb irányával, elveivel bennünket megismertetett, nyelvtudományunk történetében olyan elévülhetetlen érdemeket szerzett, amelyeket szereztek azok a jeleseink, akik az általános nyelvtudomány terén elért újabb és újabb haladással a magyar nyelvtudományt megismertették, s az újabb elveket a magyar nyelvtudományban alkalmazták, részben továbbfejlesztették. Riedl Szendére, Budenz Józsefre, Simonyi Zsigmondra, Szinnyei Józsefre és Gombocz Zoltánra gondolok, akik a nyelvtudományban az egymást felváltó, egymásból folyó s haladást jelentő alapelvekkel tudományosságunkat megismertették, ez alapelveket nyelvünkre alkalmazták.

Az általános nyelvtudomány egymásra következő, sokszor egymásból folyó újabb és újabb alapelveit én mindenkor — ha szabad e szót használnom — történeti szemmel néztem, s ma is azzal nézem. Erre különben hosszabb tudományos tapasztalat s tanulmányaim is kényszerítenek. Egész tudományos pályámon a legkedvesebb könyveim közé tartozott s tartozik Delbrücknek «*Einleitung in das Studium der indogermanischen Sprachen*» (Leipzig, 1904. 8° 175 l.) c. műve, amely a nyelvtudomány alapelveinek a történetét tárgyalja.

Tapasztalataim, s ez a könyvem tett képessé arra, hogy «merek ortodoxiával ne ragaszkodjam olyan felfogásokhoz, melyeknek eredeti kereteit a fejlődés szétfeszítette» (Kornis), s hogy általában az újabb irányokat túlságosan konzervatív szemmel ne nézzem, de ugyanezek képesítették és képesítettek arra is, hogy a mult jeleseinak munkásságát akkor is becsüljem, ha tévedtek, mert tévedéseik árán jutottunk el a helyesebb megismeréshez. Ez okokból sohasem vallanék olyan felfogást, amilyent pl. Hirt Hermann írt le, mondván a következőt: «Es ist wirklich traurig bestellt mit unsrer Wissenschaft, wenn man sieht, dass Männer wie Joh. Schmidt, Bechtel (Hauptprobleme) usw. ganz umsonst geschrieben zu haben scheinen» (Idg. Gramm. IV: 351).

Tapasztalataim és tanulmányaim óvtak meg a fonológiánál is attól, hogy azokhoz csatlakozzam, akik eleve állást foglaltak ellene. Éppen igen tisztelt Tagtársam munkái győztek meg arról, hogy a fonológiának már is köszönettel tartozik a nyelvtudomány, mert ez a disciplina adta a hangrendszer fiziológiai szemlélete mellé a pszichológiai szemléletet. S ezt az érdemét már is sokan elismerik (l. Debrunner : Idg. Forsch. 51 : 274).

S ezzel az az elismerés is vele jár, hogy a hangváltozások jó részének magyarázata, rendszerbe szedése fokozottabb mértékben megy át a társadalmi lélektan területére. Vannak sokan, akik a fonológiai iránynak fentemlített érdemét elismerik s mégis azt mondják, hogy a hangváltozások, hangtörvények ily irányú rendszerbe szedése terén lényegesebb haladás alig várható (l. Debrunner : Idg. Forsch. 51 : 274). Nem osztozom nézetükben, de nem osztozom a fonológusokéban sem. Hiszen egykor a fonetikához is a nyelvtudósok a legtúlzottabb reményeket fűzték, s ennek a többi közt egy ifjúkori cikkében Gombocz Zoltán is kifejezést adott (l. M. Pedag. 1900 : 180—7). A fonetika sem váltott be minden reményt, a fontos azonban az, hogy sokat beváltott.

Igen tisztelt Tagtársamnak megvan az úttörőket jellemző erős meggyőződése, megvan hozzá alapos, mélyreható pozitív nyelvészeti ismerete, erős filozófiai és lélektani felkészültsége. Azzal a kívánsággal nyújtom át levelező tagsági oklevelét, hogy Istentől adott kiváló tehetségével sok értékes művel gyarapíthassa tudományunkat Akadémiánk díszére, saját magának dicsőségére.

**Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszéde
Lepold Antal 1. tag székfoglalója alkalmával
1938. január 17-én.**

Tisztelt tagtársunk az egyházi művészet történetének kiváló bűvára, azé a művészeté, amely a keresztény gondolatokban és érzületben rejtőző szépet iparkodik az anyag közegén keresztül művészi módon kifejezni és érzéki hatások útján a lelket Istenhez emelni. Ennek a magasztos tárgyú, tartalomban mély és kifejezési módokban páratlanul gazdag művészetnek elindítója és mintája volt, magyarországi multját vizsgálja tisztelt tagtársunk alapos tudományos felkészültséggel, hatalmas egyháztörténeti műveltséggel és meglepő történetkritikai érzékkel.

Mint az Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár őre, alapvető tanulmányt írt e kincstár számos nagyjelentőségű darabjáról. Értékes vizsgálódást folytatott az Esztergomi Keresztény Múzeum kegyérmeiről és történeti érmeiről. Az *esztergomi székesegyház ereklyéinek* külön tanulmányt szentelt. Különösen jelentős ikonográfiai munkássága: így a *Szent Imre*, az *Esztergomban föltárt műemlékek* és *Árpádházi Szent Erzsébet ikonográfiájáról* írt alapos munkái, amelyek közül az utóbbit Akadémiánkon mutatta be.

De kiváltképen ki kell emelnem tudományos szervezőképességét és kezdeményező erejét, amelynek legfőbb tanúsága az *Árpádok esztergomi királyi palotájának* feltárása. Ennek megindításával és vezetésével több szolgálatot tett s nagyobb érdemeket szerzett a magyar művészettörténeti tudomány terén, mintha vastag könyveket írt volna.

Akadémiánk ezeket az érdemeit levelező-taggá választásával ismerte el. Melegen üdvözlöm t. tagtársunkat és őszinte örömmel s tisztelettel nyujtom át tagsági oklevelét.

**Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő szavai
Szűllő Géza kultaghoz előadása alkalmából
1938. március 14-én.**

Kültagok nem szoktak székfoglalót tartani Akadémiánkon. Tisztelt tagtársunk azonban előadásával felkeresett bennünket a távolból, ami jelképe annak, hogy nemcsak a *respublica litterarum* nemzetközi társaságában, a tudomány terén, hanem minden ízében a miénk.

Előadása elméleti vizsgálat volt a nemzetközi jog egyik ágának, a kisebbségi jognak gyakorlati érvényesüléséről, mégpedig oly formában, amely hitem szerint bármely nemzetközi tudományos fórum előtt megtámadhatatlan. A nekünk annyira érzelmeiktől átítatott kérdést föl tudta emelni a tudományos absztrakció hideg magaslátára. A kisebbségi jog formai ereje szempontjából közvetlen, hosszú tapasztalatai alapján kétségkívül és joggal pesszimista, de a nemzeti étosz fenntartó ereje szempontjából optimista: a nemzeti öntudat erejének képviselője.

Amely nemzet multjának állandó és éber történeti tudatában él, az örökké él. Avval a hő kívánsággal, hogy az elszakított magyarság ne a lótuszevők feledékenységének, hanem a nemzeti halhatatlanságnak örökké emlékező népe legyen, melegen köszöntöm tisztelt tagtársunknak mélyenjáró előadását.

**Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő szavai
Menyhárház Gáspár 1. taghoz székfoglalója alkalmából
1938. március 14-én.**

Akadémiánknak szívből jövő üdvözlétét tolmácsolom tisztelt tagtársunknak székfoglalója alkalmából. Immár 45 évre visszanyúló, rendkívüli szorgalomról és kitűnő jogi gondolkodásról tanúskodó magánjogi munkásságát óhajtott Akadémiánk jutalmazni, amikor levelező tagjává választotta.

Mindjárt első munkájában, amely az *özvegyi jogról* szól, megtaláljuk tudományos gondolkodásának egyik alapvető vonását: a hagyományos magyar jogi észjárás védelmét olyan magánjogi újítási törekvésekkel szemben, amelyek a történeti fejlődés folytonosságát megszakítva, merő racionalizmusból idegen minták utánzásába tévednek.

Ki kell emelnem munkásságának széles körét, téma-gazdagságát és változatosságát. Az *ajándékozás hatálytalansítására vonatkozó jogcselekményekről* szóló művétől kezdve, amelyet jogászaink maradandó értékűnek minősítettek, az *atyasági kereseten*, a *szavatosságon*, *elévülésen*, *érvénytelen-ségen* és *hatálytalanságon* keresztül egészen a *jelzálog megszüntetéséig* és az *értékpapír forgalmáig* s most a *családfenntartás elvéig* a legkülönbözőbb magánjogi problémák vizsgálatán mutatta meg jogászai elmejárásának erejét.

Még egyszer melegen köszöntve tisztelt tagtársunkat, tiszteletünk és elismerésünk jeléül levelező tagsági oklevelét átnyújtom.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Verebély Tibor r. taghoz székfoglalója alkalmából
1936. október 12-én.

Melegen üdvözlöm Verebély Tibor Tagtárs Urat abból az alkalomból, hogy mai előadásával Akadémiánk rendes tagsági székét elfoglalta. 1935-ben mutatta be Tagtárs Úr *Sebészklínikai előadások* című 21 kötetes nagy munkáját, melyben egyrészt összefoglalja sok éven át folytatott tudományos munkásságának eredményeit, másrészt benne mint szakmájának minden ágazatát teljesen uraló szakember mutatkozik be ritka tanítói képesség kíséretében. Külön megemlítem két monográfiáját *a törzs helyi érzéstelenítéséről* s *az izületek syphilisének önálló formáiról*. De Tagtárs Úr nemcsak sebési szakmájának kitűnő művelője, hanem sok dolgozatában általánosabb, magasabb filozófiai és szociológiai szempontból vizsgálja az orvostudomány szerepét és jelentőségét az emberiség szellemi életében. Tagtárs Úr kiterjedt gyakorlati tevékenysége mellett időt talált arra is, hogy jelentős tudós vizsgálatokat is végezzen; előbbi tevékenységét sokezer szenvedő ember hálája kíséri, utóbbival az Akadémia és a tudós körök elismerését szerezte meg. Szívből kívánom, hogy ez a jövőben is így legyen.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Gróh Gyula r. taghoz székfoglalója alkalmából
1936. november 23-án.

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat mint Akadémiánk rendes tagját. Örömmel teszem ezt, mert amikor Akadémiánk Tagtárs Urat rendes tagjává választotta, elismerését fejezte ki eddigi jelentős és sikeres tudományos munkájáért. Ha végigtekintek Tagtárs Úr tudományos tevékenységén, szembeötlik mindenekelőtt annak sokoldalúsága: kiterjedt ez kutatás, oktatás és népszerű terjesztés terére. Kutató munkája két vezető téma körül csoportosul.

Az egyik csoport *a nem vizes oldatokban oldott jód-*

molekula állapotára vonatkozik. Tagtárs Úr kimutatja, hogy a jód barna színű oldatokban szolvatálva, ibolya színűekben részben hat atomos molekulákká társul. Új eredményei a tankönyvekbe is átmentek.

A másik témakör a fehérjékre vonatkozik. Különösen úttörőek a *szérumglobulinra* vonatkozó vizsgálatai, amelyekben sikerült Tagtárs Úrnak spektroszkópiai módszerekkel az egyes vércsoportok szérumglobulinjában olyan jól meghatározott különbségeket megfigyelni, melyek azelőtt csak szérológiai módszerekkel voltak észlelhetők.

Szép eredményekre vezettek a rádióaktív módszerekkel végzett vizsgálatai ólomról és bizmutról, valamint kolloid-kémiai munkái is.

Rendkívüli sikert ért el főiskolai hallgatók számára írt *kémiai tankönyvével*. Kitűnőségét bizonyítja az, hogy 7000 példányban van forgalomban, s megjelent német és olasz fordításban is.

Kiemelem még Tagtárs Úr kiváló képességét, mellyel a legmodernebb problémákat világosan, magas nívón és mégis népszerűen tudja ismertetni laikus közönségnek is; népszerű előadásában igaz gyönyörűséget nyújtott a hallgatóságnak.

Röviden szóltam Tagtárs Úr tudományos multjáról, abban a biztos reményben, hogy a jövő ugyanilyen fényes lesz.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Riesz Frigyes r. taghoz székfoglalója alkalmából
1936. december 14-én.

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat, mint az Akadémia rendes tagját, üdvözlöm mint a matematika kiváló művelőjét, ki 34 éves tudományos munkájával fényes nevet szerzett magának a matematika világában. Galilei azt mondta, hogy a természet nagy könyve a matematika nyelvén van megírva. Ilyen értelemben Tagtárs Urat mint a nagy természet kiváló nyelvészét köszönhetem, ki sikerrel kutatja e nyelv törvényeit, mélyen behatol annak titokzatos szerkezetébe. E nyelv annyi szépséget rejt magában, hogy megérthetjük azt a tudóst, kit csak e nyelv maga érdekel, csak ebben gyönyörködik s nem törődik azzal, hogy a nagy természet mit is írt meg könyvében e nagyszerű nyelven. E nyelv

annyira titokzatos, hogy nem matematikusnak alig tudom megmondani, melyek azok az eredmények, melyekkel Tagtárs Úr olyan bőven gazdagította e tudományt. Vizsgálatai közül legsúlyosabbak azok, melyek a *Riesz—Fischer-féle tételre*, a *lineáris függvény-egyenletekre*, a *végtelen sok ismeretlent tartalmazó lineáris egyenletrendszerekre*, végre a *szubharmonikus függvényekre* vonatkoznak. Itt valójában a matematika négy fejezetével állunk szemben, melyek közül egyeteket egészen Tagtárs Úrnak köszönhetünk, másokat alapvető tételekkel gazdagított.

A matematikus tudós munkájának értékelésében legnagyobb súllyal esnek latba azok a tételek, melyeket ő fedezett fel; természetesen nemcsak a tételek száma, de súlyuk is számít. Tagtárs Úr munkásságában az új tételek hosszú sorozatát találjuk, benne igen sok súlyos taggal. Szívből kívánom, hogy Tagtárs Úr nevéhez fűződő ezen súlysorozat terjedelemben és súlyban tovább gyarapodjék.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Rohringer Sándor 1. taghoz székfoglalója alkalmából
1937. május 24-én.

Rohringer Sándor Tagtárs Úr mai előadásával elfoglalta akadémiai levelező tagsági székét. Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat ebből az alkalomból. Akadémiánk III. osztálya mindig súlyt helyezett arra, hogy nemcsak a tiszta természettudományokat, hanem a technikai tudományokat is ápolja és fejlessze; mert hisz nemcsak a technikai tudományok merítenek a tiszta természettudományokból, hanem a technikai tudományok is számos új feladatot, módszert nyújtanak a tiszta természettudományoknak. Tagtárs Urat első sorban mint a *hidrotechnikai laboratóriumi kutatásnak* hazánkban úttörő megalapítóját köszöntöm. E laboratórium a hidrotechnika kitűnő kutató intézete; itt végezték a folyómeder-modelleken ama értékes kísérleteket, melyeket pl. a Rába melletti duzzasztógát építésében, vagy a Körös szabályozásában nagy sikerrel lehetett alkalmazni. Eme és egyéb munkásságával Tagtárs Úr nemcsak előbbre vitte hazánkban a technikai tudományokat, hanem a folyószabályozás, csatornaépítés, öntözés, lecsapolás terén sok éven át kifejtett működésével kitűnő szolgáltatokat tett hazánk mezőgazdasági érdekeinek is.

Adja Isten, hogy sikeres tevékenységét még sokáig folytathassa.

**Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Illyés Géza 1. taghoz székfoglalója alkalmából
1937. október 25-én.**

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat, ki mai értekezésével elfoglalta akadémiai levelező tagsági székét. Köszöntöm Tagtárs Úrban a tudományos urológiai sebészet úttörőjét hazánkban, kit az egész tudományos világ mint szakmájának vezetőjét tiszteli. Bár munkásságának legszebb sikereit a gyakorlat terén érte el, melyekkel a nagyközönség nagyra-becsülését és háláját vívta ki, a Tudományos Akadémia különösen nagyon értékeli azt, hogy gyakorlati sikereinek gyökere mélyreható elméleti tudása. Tagtárs Úr munkássága fényes példája annak, hogy elmélet és gyakorlat szorosan egybekapcsolt tudományos egység, melyben az elmélet támogatja a gyakorlatot és a gyakorlat táplálja az elméletet.

Tagtárs Úr 1897 óta 100-nál több dolgozattal gazdagította az orvostudományt. Munkáinak nagy része a *veseműködés elméletével* foglalkozik, mely a Korányi-féle funkcionális vesevizsgálat gyakorlati értékesítéséhez vezetett. A *vese-sebészet* terén szerzett értékes tapasztalatait 1913-ban akadémiai támogatással megjelent könyvében foglalta össze. Az egész *urológiai sebészetet* a magyar irodalomban hézagpótló kézikönyvében írta meg. Külön kiemelem, hogy nagy tudását és lelkesedését tudománya iránt sok-sok tanítványába tudta átültetni, minek bizonyossága az a vagy 400 dolgozat, melyet tanítványai tettek közzé magyar és idegen nyelven.

Az Akadémia üdvözlétével átnyujton a tagsági oklevelet, de vegye Tagtárs Úr úgy, mintha átadnám sok ezerre menő embertársam háláját és köszönetét, kiknek Tagtárs Úr tudása visszaadta egészségét és életét.

**Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Jávorka Sándor 1. taghoz székfoglalója alkalmából
1937. november 22-én.**

Az Akadémia meleg üdvözlését adom át Tagtárs Úrnak székfoglalója alkalmából. Akik távolabb állnak a botanikai tudományoktól, gyönyörködnek a virágok pompázó színé-

ben, a fák, cserjék festői alakjában. Tagtárs Úr mint botanikus a növényekben más szépségeket is meglát: az egész növényvilágot átfogó törvényszerűségeket, azt a nagyszerű rendet, mely a növények sokféleségében megnyilvánul, látja életüknek legmélyebb forrásait, a végső elemeket, melyekből minden növény felépül. E szépségeket elsősorban a hazai flórában kereste, és kora ifjúságától kezdve egy cél lebegett szeme előtt, pontosan és a részletekbe menően megismerni a magyar flórát s annak teljes, hű és tudományos leírását adni. Ezt a célt szolgálta szaklapokban megjelent számos cikke, míg szinte 30 éves csodás szorgalommal végzett munkájának eredményeként megjelent a *Magyar Flóra* című 1409 lapos meghatározó könyve és a *Magyar Flóra Iconographiája*. A Tudományos Akadémia a Magyar Flóra című könyvét a Marczibányi-díjjal jutalmazta, a két mű a magyar botanikusok régen várt kincse. Értékes nemzetközi vonatkozásban is, hisz a kültöldi szakirodalom állandóan mint forrásmunkát idézi. Az Akadémia oklevelét Tagtárs Úrnak, a magyar flóra kitűnő kutatójának, azzal a kívánsággal nyújtom át, hogy tudományának törzse még sok virágot és gyümölcsöt hajtson.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Wellmann Oszkár 1. taghoz székfoglalója
 alkalmából 1937. november 22-én.

Örömmel üdvözlöm Tagtárs Urat mint Akadémiánk levelező tagját. Tagtárs Úr szinte 40 éves tudományos multra tekinthet vissza, mely a *biológia* és *biokémia* körébe vágó számos értékes eredményt foglal magában. Tudományos munkássága mellett fontos gyakorlati tevékenységet fejt ki a hazánkra oly fontos állattenyésztés terén is, tudományos felkészültséggel mint elsőrendű szaktekintély vevén részt a hazai állattenyésztés irányításában és megszervezésében. Számos tudományos kutatás közül csak arra mutatok rá, melyeket *Marek Józseffel* és részben *Urbányi Lászlóval* együtt végzett a *rachitis lényegének* kiderítésére. E vizsgálatok eredményét Marek Józseffel együtt 2 kötetes nagy munkában magyar és német nyelven tette közzé. E vizsgálatok bel- és külföldön méltó elismerésben részesültek, hiszen megdöntötték azt a szinte általánossá vált felfogást, hogy a rachistist kizárólag a D-vitamin hiánya okozza. Tag-

társ Úr döntő kísérletei kimutatták, hogy a rachitis ki nem elégítő vagy célszerűtlen kalcium és foszfor bevitel folytán is kifejlődik, hogy kellő kalcium és foszfor ellátás a D-vitamin hiánya ellenére is megakadályozza a rachitis kifejlődését, illetve megszünteti a már kifejlődött betegséget.

Az oklevelet azzal a kívánsággal nyújtom át, hogy munkássága mind tudományos, mind gyakorlati téren sok szép eredménnyel járjon.

**Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Hoor-Tempis Móric r. taghoz székfoglalója
alkalmából 1938. január 24-én.**

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat mint Akadémiánk rendes tagját. Tagtárs Úr 35 év óta tagja Akadémiánknak és ez idő alatt sokszor volt alkalma Akadémiánknak beszámolni értékes vizsgálatairól, melyek főképen az *elektrotechnika* és az *energia-gazdálkodás* körébe esnek. Vizsgálatai elsősorban gyakorlati célt szolgálnak, de kutatásai sok olyan eredményre vezettek, melyek tisztán tudományos szempontból is érdekesek. Így pl. a szigetelőkről megállapította, hogy az ú. n. dielektromos együttható csak szűk határok között tekinthető állandónak és növekvő igénybevétellel változik, hasonlóan a mágneses indukcióhoz. Hogy Tagtárs Úr érdeklődését tisztán tudományos kérdések is felkeltették, annak magyarázatát talán abban kereshetjük, hogy főiskolai tanulmányait tudományegyetemen végezte, hol Stefan kitűnő fizikus tanítványa volt. Az egyetemen a tiszta tudományos kiképzésre helyezik a súlyt, míg a technikai alkalmazások háttérbe szorulnak. Így az egyetemen fizikát, matematikát, kémiát tanult, és ez elegendő volt arra, hogy a technikai tudományokban nagy eredményeket érjen el, elegendő volt, mert a technikai tudományok a tiszta természettudományon épülnek fel.

1912 óta Tagtárs Úr figyelmét főként az energia-gazdálkodás kérdései kötötték le, ezzel az *energia-gazdálkodás* tanának felépítésében alapvető munkát végzett. E tanulmányaival úttörő munkásságot fejtett ki hazánk villamosításának és a városok közüzemi politikájának érdekében s megteremtette a városok és erőművek építővállalatainak egészséges kooperációját. Erőt és egészséget kívánok további munkáihoz.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Bay Zoltán 1. taghoz székfoglalója alkalmából
1938. április 11-én.

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat, osztályunk legfiatalabb tagját, amikor elfoglalja akadémiai székét. Tagtárs Úr tudományos kutatásaiban a fizika olyan jelenségeivel foglalkozott, melyek felderítése lényegesen hozzájárult az anyag szerkezetéről szóló kép kialakulásához ; dolgozatainak nagy része a *gázok színeképe*vel foglalkozik. Vizsgálatait részben *Steiner* német fizikussal együtt végezte ; kereste, hogy a ritkított gázokban történő elektromos kisüléskor a színekpvonalak erőssége miképpen függ a gerjesztés módjától. Különös gonddal elemezte az ú. n. *kondenzált kisüléseket*, melyeknek új elméletét dolgozta ki. Észleléseiből következtetést vonhatott arra, hogy milyen atomok, molekulák vesznek részt a fény kibocsátásában s milyen folyamatok útján. Elméleti megfontolások vezették Tagtárs Urat egy új rendszerű *elektromágneses, oszcillográf és elektrokardiográf* megszerkesztésére. Figyelme kiterjedt filozófiai természetű kérdésekre is, miről *A fizikai kauzalitás válsága* című ismeretelméleti dolgozata tanúskodik. Röviden vázoltam Tagtárs Úr munkásságát, melynek megindítója mindig a tisztán tudományos érdeklődés volt. Azért emelem ezt ki, mert Tagtárs Úr értékes munkaköre jelenleg olyan vállalat keretébe esik, mely nem tudományos célokra alakult. Ez a tény is élénken megvilágítja a tudományos kutatási üzem nagy átalakulását az újabb időkben. Régente a természettudományos kutató munka szinte kizárólag egyetemi és főiskolai laboratóriumokban folyt a tanítómunkával együtt. Amint ismereteink bővültek, velük együtt bővült a még ismeretlen. Pascal az emberi tudást gömbhöz hasonlította, mely felületén az ismeretlennel érintkezik. Minél többet tudunk, annál nagyobb lesz a gömb, de annál nagyobb is lesz az a felület is, melyen az ismeretlennel érintkezik. Egyetemi laboratóriumok nem tudták már kellő mértékben ellátni az oktató és kutató munkát. Ezért alapítottak sok országban, nálunk is, kutató intézeteket és laboratóriumokat, melyeket mentesítettek a tanítói munkától. De még ez sem volt elég. A nagy gyárak, technikai vállalatok is érezték, hogy csak úgy életképesek, ha újításukat kellő alapos tudományos vizsgálatok alapján vezetik be, s így ők is külön

kutató laboratóriumokat állítottak fel, melyekben ugyan csak komoly tudományos munka folyik. E laboratóriumok nagy előnye, hogy bőséges anyagi eszközök állnak rendelkezésükre. Tagtárs Úr jelenleg ilyen kutató laboratórium vezetője; őszinte szívből kívánom, hogy itt is sok újabb tudományos sikert érjen el.

IX.

Megemlékezések és gyászbeszéddek.

Berzeviczy Albert ig. és t. tag, néhai elnök emlékezete az Akadémián.

1938. január 13-án tartott rendkívüli összes ülés.

József kir. herceg elnök úr Ő Fensége elnöklete alatt a megnyitó beszédet Ravasz László ig. és t. tag másodelnök tartotta (megjelent a *Budapesti Szemle* 1938. évf. februári számában, 227—231. l.), az emlékbeszédet pedig Balogh Jenő ig. és t. tag, volt főtktár (megjelent az *Emlékbeszéddek* XXIII. köt. 5. sz.-ként). Az ülésen képviselve volt az Országgyűlés Felsőháza, a Képviselőház, a m. kir. kultuszminisztérium, valamennyi magyar egyetem, a Petőfi-Társaság, a Tisza István-Társaskör, a Külügyi Társaság, a Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat.

A főtktár megemlékezése Bajza József és Győry Tibor 1. tagok haláláról a M. T. Akadémia 1938. évi január 31-én tartott összes ülésén.

Január 8-án örökre lehúnyta élénk tekintetű szemét *Bajza József* 1. tag, életének derekán, java munkaerőben. Irodalomtörténeti munkásságának legértékesebb, maradandó termése nagy rokonának, *Bajza Józsefnek életrajza*, melyet 1914-ben Akadémiánk adott ki s Ipolyi-díjával is megkoszorúzott íróját 1926-ban tagjává is választotta. Egy tartós betegség ellen a déli dalmát partvidéken keresve gyógyulást, tökéletesen megtanulta a horvát és szerb nyelvet, s e népek történetének és irodalmának alapos bűvára, kitűnő tudósa lett. 1925-ben megírta *A magyar-horvát únió fel-*

bomlásának történetét; általában éber figyelemmel kísérte a délszlávok mozgalmait és törekvéseit. A horvát irodalom ismeretése körében kimagaslik a raguzai *Gundulić*-ről írt műve, mely a horvát irodalomtörténetírók ismereteit erősen kibővíti, s eleven rajzát adja a raguzai kis köztársaságnak, hol az olasz és horvát szellem találkozott. E tanulmánya a Budapesti Szemlében jelent meg, sok más, időszerű értekezéssel és könyvbírálattal együtt. A horvát nyelv és irodalom rendes tanára volt a budapesti egyetemen. Szakismereteinek a külügyminisztérium is állandóan hasznát vette. Ma nincs, aki őt e téren pótolhatná, úgyhogy korai halála valósággal veszteség a nemzetnek is, melynek éppen e korszakban nagy szüksége volna alapos és megbízható tanácsadókra a szomszéd nemzetek ügyeiben. Sírjára *Császár Elemér* társunk, a Bölcsészeti Kar dékánja tette le az Akadémia koszorúját is.

Egy nappal utóbb, január 9-én újabb veszteség érte Akadémiánkat *Győry Tibor* 1. tag halálával. Az ő munkássága is pótolhatatlan, legalább jó ideig, mert aligha van ma hazánkban másik tudós, ki az orvostudomány történetével oly alaposan, oly behatóan, annyi lelkesedéssel foglalkoznék, mint ő. Ő adta ki a nagy *Semmelweis* összegyűjtött munkáit német nyelven Jénában 1905-ben.

Hírnevét és tekintélyét éppen annak köszönte, hogy a nagy *Semmelweis* Ignácnak a gyermekágyi láz elleni hatásos védekezése elismerését ő vitte be az orvosi köztudatba, nemcsak itthon, hanem külföldön is, sőt nagy eréllyel és lankadatlan szorgalommal a nagyközönség tudatába is.

Száznál több tudományos dolgozat viseli nevét, melyekben oly fontos orvosi működések és eredmények történetét tisztázta, mint a *gégetükör feltalálása*, a *morbus hungaricus mibentéte és gyógyítása*, s több ilyenek. Érdekesen fejtegette és állapította meg nagy magyar térfiak betegségét és halálának okait, így *Nagy Lajosét*, *Thökölyét*, *Rákócziét*.

Kutató és feldolgozó volt egyben; megírta a *Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karának történetét*. Nagy szolgálatokat tett a Budapesti Orvos Egyletnek. Helyettes államtitkár is volt. Nagy általános műveltségét mutatja, hogy zenével is foglalkozott; több dala kirepült csöndes dolgozószobájából.

Sírjára méltán tettünk babérkoszorút. *Orsós Ferenc* társunk búcsúzott tőle Akadémiánk nevében.

**Császár Elemér r. tag gyászbeszéde Bajza József
1. tag ravatalánál (1938. január 10.).**

Megrendülve lépek ehhez a koporsóhoz, amelyben valódnak romlandó fele nyugszik, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem és bölcsészeti kara, valamint a M. Tud. Akadémia nevében utolsó Istenhozzád-ot mondjak Neked, akit amíg velünk bujdosnál a földi téreken, Bajza Józsefnek hívtak. Tudtam, hogy nemsokára szemben fogunk egymással állani — oh, de nem így, ezt nem gondolhattam. Úgy volt, hogy az aranyláncot, amely most engem ékesít, az év lejártával a Te nyakadba akasztom mint dékáni méltóságod szimbolumát — s most Neked már nem kell aranylánc, nem kell a földi lét hiú pompája, nem kell semmi, ami mulandó: lelked már szárnyal abba a világba, ahol nem csillog arany, ahol nincs pompa és hiúság, ahol nincs különbség évezredek és pillanatok között. Bennünket meg itt hagyta, sírva és siratva, siratva Téged, akire férfikorod delén, alkotó erőd teljében, váratlanul, orvul sujtott le a kegyetlen végzet, és sírva a magunk fájdalmát, akik Benned a lelkiismeretes tanárt, a kiváló tudóst és a közélet bátor harcosát veszítettük el.

Valóban az volt Bajza József pályatársai szemében, ilyennek látták azok, akik messziről nézve munkásságát, inkább csak irataiból ismerték őt, tudományos dolgozataiból, amelyek két nagy disciplina mezejéről kerültek ki, és vezércikkeiből, amelyek nemzeti életünk egyik legégetőbb és leg súlyosabb problémáját feszegették, a délnyugati kérdést. De mi, akik közel álltunk hozzá, akik évtizedes barátságunk alatt lelke mélyére tekinthettünk, tudtuk, hogy Bajza József több, mint szürke tudós, és több, mint metsző szavú publicista. Bajza József a maga kicsiny, zárt világában valódi hős volt: Ifjúsága óta egy halálos kór csíráját hordta testében, és ami még szomorúbb, annak tudatát lelkében, s némán szenvedett testi, meg abból sarjazó lelki gyötrelmei között, — de volt ereje kiemelkedni a kínzó érzések és a sötét gondolatok köréből, volt ereje tette nézni magát, dolgozni a tudományért, küzdeni a nemzeti érdekért, az elvhűségnek, a jellemiszilárd ságnak, a férfiaságnak olyan példáját adva, amilyennel rendszerint csak az egészséges szervezeteket áldja meg az Úr.

Egy *férfival*, törekény testben erős lélekkel kevesebb van a földön, egy sajgó fájdalommal, egy gyöttrő emlékekkel

több jutott nekünk. Ha megválthatnók vele! Hiú vágy! El kell válnunk, s Neked menned kell, amerre rendeltetésed hív, abba a világba, amelyre éltedben, mint jó keresztény, lelki szemedet függesztetted. Menj, szeretett barátunk, mindannyiunktól megkönnyezetten, menj! Isten Veled, Isten Veled !

**Orsós Ferenc 1. tag gyászbeszéde Győry Tibor
1. tag ravatalánál (1938. január 12.).**

A Magyar Tudományos Akadémia, a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karának és a Budapesti Kir. Orvosegyesület nevében búcsúzom nagyrabecsült kartásunktól és kedves barátunktól, Nádudvari Győry Tibortól.

Mélyen megrendített bennünket munkatársunk elvesztése, hiszen még a minap együtt működött velünk lankadatlan buzgalommal, mint akinek még nagy, megoldatlan feladatai vannak.

Most, hogy pihenni tér, eszmélünk reá, hogy élete művével nagy alkotást hagyott *befejezetten* az utókorra. Megteremtette a *magyar orvostudomány történelmét*, a feledés és az enyészet hamujából a halhatatlanság fényébe helyezte a magyar orvostudomány első kiválóságait és ezzel egyszerűs mind magának is el nem múltó emléket emelt, a kőnél és ércnél maradandóbbat. Mert ameddig Semmelweis és Högyes emléke él, és ameddig a Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi fakultása fennáll, addig Győry Tibor neve sem homályosodik el.

Győry Tibor élete folyását szerencsésnek mondhatjuk, mert bár a közegészség szolgálatában használta el ereje javát és csak szabad óráit szentelhette az orvostörténelem tanítására és a magyar orvostudomány történelmének kutatására, de ezen áldozat fejében megőrizte mindenkor szenvedélyes lelkesedését a tudomány iránt, sohasem erőtlenedett el reá nézve a tudomány magasztosságának illúziója, mindig ünnepi hangulattal közeledett a tudomány oltárához.

Az elismerés sem maradt el, mert mind a hazai, mind a külföldi tudományos egyesületek kitüntetésekkel fejezték ki elismerésüket hervadhatatlan tudományos érdemeiért.

Az a szellem, mely Győry Tibort hevítette, személyiségének bélyegét alkotta, nem múlhatik el soha, ha nem látjuk

is földi szemünkkel halhatatlanságának jelenségét, érezni és tapasztalni fogjuk azt mindenkoron, ha a magyar orvosi és történelmi tudomány forrásai, úttörő egyéniségei, multja és jövője felé fordítjuk tekintetünket.

Kedves Barátom! Az út, melyen most egy pillanatra eltűnni látszol, a világ kezdetétől indult ki és a végtelenségbe vezet. Utadnak azt a részét, melyet szemünk előtt tettél meg, nemes lélekkel jártad. Ezért büszkék vagyunk Reád és híven őrizzük meg emlékedet. Isten Veled!

X.

Kornis Gyula ig. és r. tag, osztályelnök beszéde az Akadémia ünnepélyes közülését követő diszebedjén 1938. április 8-án.

A nemzetet a közös történelmi tudat és értékelés avatja a többi néptől sajátos módon elütő nemzetté. A magyar nemzetet a Gondviselés azzal tüntette ki, hogy egy százados európai léte után az első s mindmáig legnagyobb királyában, az országépítő Szent Istvánban, a tőle teremtetett hagyománytökében már megadta egy évezredre a nemzetnek sajátos történelmi hivatástudatát és összetartó erejét. Melyik uralkodó adott nemzetének ily hosszú időre szilárdabb és időtállóbb történelmi keretet, mint Szent István? Akadémiánknak, amely a nemzet történelmi öntudatának tudományos őre, mai ünnepélyes közülése valóban történelmi ünnep volt Szent István szellemében, aki bár a nemzet életében mindezekig a legnagyobb újításokat életbeléptető király, mégis az *imitatio maiorum*-ot, az ősök követését, a magyar történelmi tudat ápolását tette meg politikája alapelvevé s követeli meg ma is tőlünk.

József kir. herceg ő fensége, a mi szeretve tisztelt elnökünk, aki Sabácot bevéve, az oroszokat az Uzsoki hágó-ból kiemelve, a Karszt fennsíkján kilenc súlyos csatában küzdve, négy esztendőn át a tűzvonalat élte kockáztatásával naponként járva, védte a magyar birodalom határait, most tollal kezében plasztikusan rajzolta meg nekünk ezen birodalom, a magyar nemzeti állam megalapítójának, Szent Istvánnak országépítő történelmi szerepét, eddig felül nem múlt jelentőségét. Elnöki megnyitó beszédéből mindnyájan elevenen

éreztük a történet méltatójának élményszerűségét, annak a férfúnak történelmi bölcsességét, aki maga is nagy történeti események cselekvő részese volt, akinek különös érzéke van a sok századon áthúzódó hagyományok arányainak jelentősége iránt.

Szent István 969 táján, tehát három évtized híjján ezer esztendeje született Esztergomban. S most az esztergomi érsek, Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás úr ő emenciája tárta eléink kivételes tudományosságával és mély történeti ihletével azt az utat, hogyan civilizálta és szelídítette meg, szervezte és nevelte az apostoli lelkű szent király a római jogon és az egykorú kánonjogon alapuló törvényeivel, a nyugati kereszténység jogrendszerével a nehezen fékezhető, fürgeteges lelkű keleti magyart. Valamennyiünk lelkét megkapta az a vérbeli jogász művészet, ahogyan ő emenciája Szent István törvényeit elemezte: milyen intézkedésekkel iparkodott a kereszténység és a nemzeti állam megszervezője megvédeni az egyházat, ennek intézményeit és papjait, a lakosságnak személyes szabadságát és szabad vagyoni rendelkezési jogát, az özvegyet és árvát; milyen jogszabályokkal törekedett lebírni az ázsiai magyarság izzó szenvedélyeinek és önző ösztöneinek kirobbanását. A hercegprímás úr jogtörténeti előadásából egyszersmind klasszikusan domborodott ki az államnak magasabbrendű szentistváni felfogása is: az államnak végső célja nemcsak a jogi és a gazdasági rend szabályozása, hanem a nemzet fiai lelki szükségleteinek kielégítése, szellemi-vallási javainak ápolása is. Ma azt mondanók: az állam nemcsak hatalmi és jogállam, hanem kultúrállam is.

Szent István nem hódított, hanem a nemzetet egy évezredre megszervezte s fennmaradásának politikai alapelveit kitűzte; az üdvös idegen intézményeket tisztelte, de úgy fogadta be, hogy a nemzeti hagyományos életrend kereteibe építette be, azaz szellemében megmaradt magyarnak. Ez a tanulság tör felénk legélénkebb erővel és színekkel Hóman Bálint miniszter úr ő nagyméltóságának nagyszerű szellemi portréjából, amelyet a történésznek igazi beleérző, a mult lelki indítékait egy évezred távolából is megértő és rekonstruálni tudó képességével megfestett. Ezen a biztos vonalú arcképen a nagy király egységes lelki alkata s ennek vonásai, a kor szellemének általános színeibe belemártva, különös jellemző erővel szöktek szemünkbe: vallásossága, politikai bölcsesége és erélye, katonai képessége, nemzetnevelő

hatása, apostoli buzgalma, elméjének jövőbe látó prófétai ereje.

Mind a három beszéd illusztris szerzőjének, akikben a legmagasabb hivatalos tekintély a tudományos kiválóság személyes tekintélyével párosul, Akadémiánk hódolatos benső köszönetét fejezem ki.

De ugyancsak őszinte hálás köszönetünk illeti meg Voinovich Géza főtitkár urat, Arany János életének és szellemének kiváló bűvarát, de egyben Arany Jánosnak a főtitkári székhelyben méltó és hivatott utódját. Alig két esztendeje, hogy a főtitkári székhelyben ül, máris az Akadémia ügyeinek nemcsak mint buzgó és önzetlen intézője, hanem egyben mint mozgató lelke is maradandó módon bevészte nevét intézményünk szellemi és anyagi történetébe. Először is Akadémiánk szellemi javainak nagyszerű ökonómusa : kitűnő érzéke van az Akadémia sokféle, sokszor ellentétesnek látszó feladatainak összhangba hozása iránt. Egyforma gondja van az öncélú tudományos kutatásra és az ismeretek terjesztésére ; élénk figyelemmel vigyáz a szellemi tudományok és a természettudományok akadémikus művelésének és segítésének illő egyensúlyára ; szívén viseli a sajátyszerűen magyar nemzeti, népünk multját vizsgáló és jövőjére kiható tudományos kutatást éppúgy, mint a nemzetközi tudományossággal való szoros kapcsolatot. Ennek a nagyszerű egyensúlyozó érzéknek alapja rendkívül mély tudományossága és széles kultúrpolitikai látóhatára. De viszont mint régi kiváló gazda Akadémiánk anyagi ügyeinek is nagy kezdeményező erejű és sikerekben gazdag sáfára. Birtokainkat kitűnő rendben tartja s hozamukat növeli ; részvényeink egy részének kellő időben való eladásával adósságunkat tetemesen csökkentette ; az új akadémiai bérpalotának gondos körültekintéssel való megépítésével pedig új jövedelmek forrását nyitja meg Akadémiánk számára. Ma elhangzott évi jelentése csak szerény vázrajz, amely mögött folyton lüktető s gazdag munka rejtőzik.

Mindnyájunk őszinte érzelmének adok kifejezést, amikor poharamat ünnepélyes közülésünk előadójára emelem. Isten éltesse őket!

XI.

A M. T. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLVII. k. 264. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti Voinovich Géza. XLVII. k. 465. f. 1937. júl.—dec. 156—269, I—VIII. l. 250 P.
- Magyar Tudományos Akadémiai *Almanach* 1937-re. 310 l. 4.—P.
- Balás Károly:* A vásárlóerő és a gazdasági szabadság összefüggései. (Ért. a nemzetgazd. és statisztika kör. Új sorozat I. k. 4. f.) 23 l. —50 P.
- Balogh Jenő:* Berzeviczy Albert emlékezete. (Emlékbeszédek XXIII. k. 5. sz.) 39 lap, arcképpel. 1.—P.
- Bárczi Géza:* A magyar nyelv francia jövevényszavai. (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve I. köt. 12 f. α.) 45 l. 130 P.
- Degen Árpád:* Flora Velebitica. III. Band. 4° 597 l. 20.—P, IV. kötet (Magyar nyelvű összefoglalás.) 4° LXXIX, 99 l. 4.—P.
- A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott *emlékbeszédek*. XXIII. k. 4. sz. Laky Dezső: A magyar statisztika nagy korszakának akadémikus képviselői. (Megemlékezés Kőrösy Józsefről, Vízaknai Antalról, báró Láng Lajosról és Vargha Gyuláról.) 20 l. —50 P. XXIII. k. 5. sz.: Balogh Jenő: Berzeviczy Albert emlékezete. (Arcképpel.) 39 l. 1.—P.
- Emlékkönyv Szent István király halálának 900. évfordulóján.* A M. T. Akadémia felkérésére szerkesztette Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, ig. és t. t. I. kötet. 4° 604 l. A Szent István-Társulat bizománya. A 3 kötet ára 50.—P lesz.
- Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből.* V. köt. 4. sz.: Irk Albert: A büntetőjog racionális és irracionális elemei. 46 l. —50 P.
- Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből.* Új sorozat I. köt. 4. f.: Balás Károly: A vásárlóerő és a gazdasági szabadság összefüggései. 23 l. —50 P.
- Gombocz Zoltán összegyűjtött művei* I. köt. A kötet anyagát összeválogatta és a kiadást gondozta Zsirai Miklós. 156 l. 5.—P.
- Hadtörténelmi Közlemények.* Szerkeszti Gyalókay Jenő. XXXIX. évf. I—II. füz. 131 l. 3.—P.
- Irk Albert:* A büntetőjog racionális és irracionális elemei. (Ért. a fil. és társ. tud. kör. V. k. 4. sz.) 46 l. —50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti Császár Elemér. 48. évf. I. füz. 104 l. 3.—P.
- Kormos József:* Fejlődéstani vizsgálatok a Szívókásokon. (Suctoria.) (Mat. és Term. Tud. Közl. XXXVIII. k. 1. sz.) 95 l., 10 szövegközi ábrával. 250 P.
- Közgazdasági Szemle.* Szerkeszti Heller Farkas. LXI. évf. 80. k. 9—10. sz. szept.—okt. 1—12, 577—728. l. 3.—P, 11—12. sz. nov.—dec. 1—16, 729—888. l. 3.—P, LXII. évf. 81. k. 1—2. sz. 1938. jan.—febr. 1—16, 184 l. 3.—P, 3—4. sz. 1938. márc.—ápr. 1—16, 185—344. l. 3.—P.
- Laky Dezső:* A magyar statisztika nagy korszakának akadémikus képviselői. (Megemlékezés Kőrösy Józsefről, Vízaknai

- Antalról, báró Láng Lajosról és Vargha Gyuláról.)
(Emlékbeszédék XXIII. k. 4. sz.) 20 l. — 50 P.
- A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. Szerkeszti Melich János.
I. k. 12. f. a.: Bárczi Géza: A magyar nyelv francia
jövevényszavai. 45 l. 1'30 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő. Szerkeszti Mauritz Béla.
LVI. k. III. rész. 729—1235. l., tartalomjegyzék és
10 tábla. 8.— P.
- Matematikai és Természettudományi Közlemények. Szerkeszti Mauritz
Béla. XXXVIII. köt. 1. sz.: Kormos József: Fejlődés-
tani vizsgálatok a Szívókásokon. (Suctoria.) 95 l., 10 szö-
vegközi ábrával. 2'50 P.
- Voinovich Géza: Arany János életrajza. [III. kötet] 1860—1882.
352 l. Fűzve 4.— P, kötve 5.— P.
-

INHALT.

	Seite
I. Innere Mitglieder der Akademie	I
II. XCVIII. Generalversammlung der Akademie.	
Protokolle der Sitzungen	5
Feierliche Gesamtsitzung :	
a) Eröffnungsrede des Präsidenten Sr. K. H. Erz h. Josef : St. Stephan, Ungarns grösster König	15
b) Bericht des Generalsekretärs Géza Voinovich	24
c) Fürstprimas D. u. E. M. Justinian Serédi : St. Stephans Gesetze im Vergleich zum römischen Recht und zum kanonischen Recht desselben Zeitalters	31
d) Unterrichtsminister o. M. Valentin Hóman : St. Stephan	31
III. Berichte über die Preisausschreibungen :	
a) über den Gross-Preis und den Marczibányi-Preis ...	32
b) über die Preise : Albert Berzeviczy, Julius Wlassics und Albert Wodianer für Volksschullehrer	36
c) über den Preis aus der Stiftung von Gabriel Kazinczy und seiner Gemahlin	37
d) über den Sámuel—Kölber-Preis	37
e) über den Nikolaus Horthy-Preis	39
f) über den Franz Chorin-Preis	44
g) über den Albert Berzeviczy-Preis	51
h) über den Emanuel Kónyi-Preis	57
i) über den Koloman Molnár-Preis	57
j) über den kunstgeschichtlichen Preis der Haupt- und Residenzstadt Budapest	63
k) über den kriegsgeschichtlichen Preis der Haupt- und Residenzstadt Budapest	68
l) über den Philipp Weiss-Preis	69
m) über den Preis der gemeinsam verwalteten Spenden und Vermächtnisse	72
IV. Preissätze der Akademie für das Jahr 1938	77
V. Kassenbericht der Akademie vom Jahre 1937	81
VI. Kostenvorschlag der Akademie für die zweite Jahreshälfte 1938	90
VII. Ausweis über die beiden Vigyázó-Vermögen vom 31. De- zember 1937	97
VIII. Begrüssungsreden :	
a) Eröffnungsworte des Präsidenten Sr. K. H. Erz h. Josef zum Vortrag des Herrn Oskar von Halecki, Prof. an der Universität Warschau in der Sitzung des Ung. Nat. Ausschusses für geistiges Zusammen- wirken am 21. April 1938	109
b) Begrüssungsworte des Präsidenten Sr. K. H. Erz h. Josef an die Volksschullehrer bei der Übergabe der Berzeviczy-, Wlassics- und Wodianer-Preise	III

c)	Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Johann Melich gelegentlich der Antrittsvorträge der k. Mitglieder Ludwig Aprily und Julius Laziczius	113
d)	Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Julius Kornis gelegentlich der Antrittsvorträge des k. M. Anton Lepold, des a. M. Géza Szüllő, des k. M. Kaspar Menyhárth	120
e)	Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Karl Tangl gelegentlich der Antrittsvorträge des o. M. Tibor Verebely, des o. M. Julius Gróh, des o. M. Friedrich Riesz, des k. M. Alexander Rohringer, des k. M. Géza Illyés, des k. M. Alexander Jávorka, des k. M. Oskar Wellmann, des o. M. Mauritius Hoor-Tempis, des k. M. Zoltán Bay	122
IX. Nekrologe :		
a)	Erinnerung an den verstorbenen Präsidenten Albert von Berzeviczy	129
b)	Erinnerung des Generalsekretärs Géza Voinovich an die k. Mitglieder József Bajza und Tibor Gyóry ..	129
c)	Trauerrede des o. M. Elemér Császár an der Bahre des k. M. Josef Bajza	131
d)	Trauerrede des k. M. Franz Orsós an der Bahre des k. M. Tibor Gyóry	132
X. Rede des Klassenpräsidenten Julius Kornis an dem der feierlichen Sitzung folgenden Festessen		
XI. Neuere Veröffentlichungen der Akademie		133
XII. Deutsche, französische und englische Übersetzungen des Inhaltsverzeichnisses		138

SOMMAIRE.

I. Membres internes de l'Académie	I
II. XCVIII-ème assemblée générale de l'Académie :	
Procès-verbaux des séances	5
Séance solennelle :	
a) discours d'ouverture du président S. A. R. l'Archiduc Joseph : Saint Etienne, le roi le plus éminent de la Hongrie.....	15
b) rapport du secrétaire général Géza Voinovich	24
c) prince-primat Justinien Serédi m. h. : Les lois de Saint Etienne comparées au droit romain et au droit canonique contemporain	31
d) ministre de l'instruction publique Valentin Hóman de l'Académie : Saint Etienne	31
III. Rapports sur les prix à décerner :	
a) le Grand-Prix et le prix Marczibányi	32
b) les prix Albert Berzeviczy, Jules Wlassics et Albert Wodianer (offerts pour récompenser des instituteurs d'écoles primaires)	36
c) le prix de Gabriel Kazinczy et son épouse	37
d) le prix Sámuel—Kölber	37

	Page
e) le prix Nicolas Horthy	39
f) le prix François Chorin	44
g) le prix Albert Berzeviczy	51
h) le prix Emmanuel Kónyi	57
i) le prix Coloman Molnár	57
j) le prix de la capitale Budapest pour l'histoire de l'art	63
k) le prix de la capitale Budapest pour l'histoire militaire	68
l) le prix Philippe Weiss	69
m) le prix fondé des dons et des legs administrés collectivement	72
IV. Nouveaux prix de l'Académie	77
V. Rapport sur l'exercice 1937 de l'Académie	81
VI. Budget de l'Académie pour la seconde moitié de l'exercice 1938	90
VII. Compte-rendu des deux fonds Vigyázó du 31 décembre 1937	97
VIII. Discours de félicitation :	
a) discours d'ouverture du président S. A. R. l'Archiduc Joseph à la conférence de M. Oscar de Halecki prof. à l'Université de Varsovie, tenue dans la séance du Comité Nat. Hongrois de C. I. le 21 avril 1938 ...	109
b) discours du président S. A. R. l'Archiduc Joseph à l'occasion de la distribution des prix Berzeviczy, Wlassics, et Wodianer (pour instituteurs d'écoles primaires)	111
c) allocutions prononcées par Jean Melich prés. de section à l'occasion des discours de réception de Louis Áprily m. c., Jules Laziczius m. c.	113
d) allocutions prononcées par Jules Kornis prés. de section à l'occasion des discours de réception d'Antoine Lepold m. c., Géza Szüllő m. ext., Gaspar Menyhárth m. c.	120
e) allocutions de Charles Tangl prés. de section à l'occasion des discours de réception de Tibor Verebely m. o., Jules Gróh m. o., Frédéric Riesz m. o., Alexandre Rohringer m. c., Géza Illyés m. c., Alexandre Jávorka m. c., Oscar Wellmann m. c., Maurice Hoor-Tempis m. o., Zoltán Bay m. c.	122
IX. Nécrologie :	
a) commémoration de feu Albert de Berzeviczy ancien président de l'Académie	129
b) secrétaire général Géza Voinovich : commémoration de Joseph Bajza et Tibor Győry membres c.	129
c) discours d'Elemér Császár de l'Académie aux funérailles de Joseph Bajza m. c.	131
d) discours de François Orsós m. c. aux funérailles de Tibor Győry m. c.	132
X. Discours de Jules Kornis prés. de section au banquet tenu après la séance solennelle	133
XI. Publications récentes de l'Académie	136
XII. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	138

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Members of the Hungarian Academy of Sciences	I
II. 98th solemn meeting of the Academy	
Protocols of the meetings	5
Solemn plenary meeting:	
<i>a)</i> Opening speech of H. R. H. the President Archduke Joseph: St. Stephen the greatest king of Hungary	15
<i>b)</i> Report of General Secretary Géza Voinovich	24
<i>c)</i> Prince Cardinal Justinian Serédi hon. member: The laws of St. Stephen compared to the Roman Right and the contemporary Canon	31
<i>d)</i> Minister for Public Education Valentin Hóman ord. member: St. Stephen	31
III. Reports of the awarding of prizes:	
<i>a)</i> on the Great Prize and the Marczibányi Additional Prize	32
<i>b)</i> on the Albert Berzeviczy, Julius Wlassics and Albert Wodianer Prizes, for teachers of Primary Schools.	36
<i>c)</i> on the Gabriel Kazinczy Prize	37
<i>d)</i> on the Samuel—Kölber Prize	37
<i>e)</i> on the Nicholas Horthy Prize	39
<i>f)</i> on the Francis Chorin Prize	44
<i>g)</i> on the Albert Berzeviczy Prize	51
<i>h)</i> on the Emmanuel Kónyi Prize	57
<i>i)</i> on the Coloman Molnár Prize	57
<i>j)</i> on the Prize for History of Arts of the Municipality of Budapest	63
<i>k)</i> on the Prize for Military History of the Municipality of Budapest	68
<i>l)</i> on the Philip Weiss Prize	69
<i>m)</i> on the Prize established from the collectively administered donations and legacies	72
IV. New awards of the Academy for the year 1938	77
V. Financial report of the Academy of the year 1937	81
VI. Budget estimate of the Academy for the months July to December 1938	90
VII. Financial report of the two Count Vigyázó estates on December 31th 1937	97
VIII. Adresses of welcome:	
<i>a)</i> by H. R. H. the President Archduke Joseph at the lecture of Mr. Oscar Halecki Prof. of the Warsaw University at the meeting of the Hungarian National Committee for Intellectual Cooperation held on 21st April 1938	109
<i>b)</i> by H. R. H. the President Archduke Joseph to those teachers to whom the Berzeviczy, Wlassics, and Wodianer Prizes have been awarded	III
<i>c)</i> President of Section John Melich: Addresses to Lewis Áprily and Julius Laziczius corr. members on the occasion of their inaugural addresses	III
<i>d)</i> President of Section Julius Kornis: Addresses to	

	Page
Anton Lepold corr. member, Géza Szüllő hon. member, Caspar Menyhárth corr. member on the occasion of their inaugural addresses	120
e) President of Section Charles Tangl: Address to Tibor Verebély ord. member, Julius Gróh ord. member, Frederic Riesz ord. member, Alexander Rohringer corr. member, Géza Illyés corr. member, Alexander Jávorka corr. member, Oscar Wellmann corr. member, Maurice Hoor-Tempis ord. member, Zoltán Bay corr. member on the occasion of their inaugural addresses	122
IX. Necrology :	
a) commemoration of the late President Albert Berzeviczy	129
b) General Secretary Géza Voinovich : Commemoration of the deceased corr. members Joseph Bajza and Tibor Győry	129
c) commemorative speech of Elemér Császár ord. member at the bier of Joseph Bajza corr. member	131
d) commemorative speech of Francis Orsós corr. member at the bier of Tibor Győry corr. member	132
X. Address by Julius Kornis President of Section at the banquet given after the Solemn Plenary Meeting	133
XI. Recent publications of the Academy	136
XII. German, French and English translation of the table of contents	138

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA

XLVIII. KÖTET

1938

JÚNIUS—DECEMBER

I.

Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei gróf Sándor Mórichoz.

Közzéteszi: LUKINICH IMRE.

Gróf Sándor Móric nem tartozott Széchenyi szűkebb baráti köréhez. Eleinte csak egy feltűnést kereső, vakmerő lovasbravúrokban kedvét találó fiatal mágnást látott benne, akiről alig volt hajlandó feltételezni a komoly kérdések iránt való tartósabb érdeklődést.¹ 1827. dec. 13-án azt jegyzi fel róla, hogy nemcsak a falkavadászatot szidta, hanem azt is hangoztatta, hogy olyan ügyre, mint az akadémia, egy krajcárt sem ad, ellenben hídra és effélékre félévi jövedelmét is feláldozná.² Széchenyi annyit mindenesetre elismert gróf Sándorról, hogy megfelelő irányítás mellett valamikor hasznos tagja lehet a magyar társadalomnak,³ de a közügyek iránt való érdeklődésének megnyilvánulását csak a távolabbi jövőben várta tőle. Éppen ezért nagy meglepetés volt számára gróf Sándor Mórinak 1828. július 30-i kelettel Londonból hozzá intézett és szeptember 3-án kézhez vett levele, melyben azt olvasta, hogy gróf Sándor az ő külföldi tartózkodását arra kívánja felhasználni, hogy régi kedvelt tervének, a Pest és Buda városokat összekötő

¹ V. ö. Gr. Széchenyi István naplói. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta *Viszota Gyula* III. k. 1826—1830. Budapest, 1932. 100. 147. 184. ll.

² Naplói III. k. 184. l. Továbbá a Bevezetés LXXII. l.

³ «Die Alten sind alle nicht mehr zu repariren, trachten wir die jungen Leute, Sándor, Lamberg etc. zu etwas Besseres bilden, wie die alten liederlichen Taugenichtse, wovon ich unter uns gesagt, gestern in Gödöllő ein trauriges Exemplar sah!» Gr. Esterházy Mihályhoz írt leveleiből. 1827. okt. 6. Naplói III. k. 769. l.

állandó hídnak megvalósítása érdekében megtegye a kezdeményező lépéseket; összeköttetésbe lépett tehát egy Brunel nevű ismert angol mérnökkel, akivel közölte elgondolásait, mivel azonban pontos adatok nem állottak rendelkezésére, Brunel viszont ilyenek nélkül semmitéle tájékoztatást nem tudott adni, Sándor arra kéri most Széchenyit, hogy a Brunel által megfogalmazott és leveléhez mellékelte kérdőpontokra adassa meg a szükséges válaszokat.¹

«Sándortól ma vettem levelet Londonból, — írta Széchenyi 1828. szeptember 4-én br. Wesselényi Miklósnak — gondold csak, minden erővel hidat akar rakni Buda s Pest közt. Brunel maga kézírásával kérdi, hány öles, hány öl szélességű a Duna, mi az ára a vasnak, mi a dolognak stb. Sándornak egy igen patriotikus levelet írtam, itt pedig szándékát hirdetem.»² Ugyanekkor naplójában azt jegyzi fel, hogy «dieser Fall montirte mich sehr. Gott sey Dank, es greift um sich das Gute, was wir säen.»³ Gróf Sándor Móríc kezdeményezése azonban elsősorban magára Széchenyire hatott. Széchenyi lelkében 1821. januáriusának elején egy kellemetlen eset kapcsán felötlött ugyan már egy állandó budapesti híd létesítésének szüksége és egy ilyen hídra naplója tanúsága szerint egyévi jövedelmét is szívesen felajánlotta volna, erről az ötletről azonban közben teljesen megfeledkezett, vagy legalább is komolyan nem foglalkozott vele. Most azonban, Sándor levelének hatása alatt maga is foglalkozni kezdett a budapesti állandó híd tervével, sőt ettől fogva ez lett törekvéseinek egyik legközelebbi célja is.⁴

Széchenyi — mint említettük — azonnal egy «igen patriotikus» levélben válaszolt gróf Sándor Mórícnak, akitől szeptember 30-án is, október 21-én is levelet kapott a híddügyben.⁵ E két utóbbira Széchenyi csak november 11-én adta meg a feleletet, mert közben heteket töltött vidéken, —

¹ Gróf Sándor Móríc levele és Brunel kérdései kiadva Gr. Széchenyi István naplói. III. k. 759—760. l. L. azonfelül *Viszota Gyula*: A Széchenyi-híd története. Budapest, 1935. 22—25. ll.

² Kiadva *Majláth Béla*: Gr. Széchenyi István levelei. I. k. (Budapest, 1889.) 84—85. ll.

³ 1828. szept. 3. Naplói. III. 251. l.

⁴ V. ö. *Viszota Gyula* bevezetésével. Gr. Széchenyi István naplói. IV. k. LXI. l.

⁵ Az előbbi kiadva Széchenyi naplói III. k. 761. l. Az utóbbi — úgy látszik — lappang.

de ezt az alkalmat arra akarta felhasználni, hogy Sándorban megerősítse a közügyek iránt való érdeklődést s azonfelül azokról a kérdésekről is tájékoztassa, melyek Széchenyit és a magyar társadalmat ezidőszerint foglalkoztatták, pl. az Akadémia, a Kaszinó, a lóversenyek, bizonyára azzal a célzattal, hogy gróf Sándorban is érdeklődést keltsen irántok és esetleg munkatársául is megnyerje őt. Ez a törekvés teljesen beleillett programjába. Széchenyi azt hirdette, hogy a magyar arisztokráciától fokozottabb kötelességteljesítést, több megértést és nagyobb áldozatkészséget kell kívánni a haza és annak szükségletei iránt, mint azoktól, akik kevesebb anyagi eszközök felett rendelkeznek. Abból sem csinált titkot, hogy elítéli és megveti azokat, akik nem érzik, vagy nem akarják megérezni, hogy a nagy vagyonnal nagy kötelességek is járnak együtt. Megállapíthatónak véli azonban, hogy a fiatalabb nemzedékben nagyobb az érzék a közügyek iránt, több abban az áldozatkészség is, s ez őt nagy lelki megnyugvással tölti el. «Hidd el, — írta 1828. október 26-án gróf Esterházy Károlynak, a későbbi tolnamegyei főispánnak — hogy mindig örül szívem, hogy ha látom, mely különbség vagyon a mostani magyarok és a múlt s mulandó generáció közt. Újabb időkbe Pálffy herceg, Eszterházy Károly, Batthyányi Antal haltak meg. Semmire valók a szónak egész kiterjedésében. És a Hazánk legszebb nevei. Nem eszelős az és bizonyára nem holdas, aki hazánknak ily rothadtságát elismeri és kínos megilletődéssel mindenekben tapasztalja. De annyira elromlottak Mágnás Társaink s Nemeseink egyáltalában, hogy nem is érzik s nem is sejtítik, mennyire elaljasodtak s mennyire rosszak... Már mi ugyan csak más emberek vagyunk, akárki mit mond és minden kétségen kívül a Hazánkra sok jót, sok áldást fogunk hozni.»¹

A magyar arisztokrácia egy részéről mondott kemény bírálatát most november 11-én, a gróf Sándor Mórichoz írt levelében is megismételte, bizonyára azért, hogy gróf Sándort megerősítse jószándékú törekvéseiben s meggyőződéssé érlelje meg benne azt is, hogy áldozatkészség nélkül credmények nem várhatók. Áldozatkészség pedig csak ott van, ahol hazaszeretet van. Az új nemzedéket tehát hazaszereztetre kell nevelni. Ezzel kapcsolatosan igen jellemző az, amit

¹ Kiadva *Majláth Béla*: Gr. Széchenyi István levelei. I. k. 102—103. ll.

Széchenyi a M. Tud. Akadémia megalapításáról írt gróf Sándornak. Az Akadémia egyik főfeladatát abban látja, hogy hatással legyen a hazaszeretet kifejtésére; mert ha meg lesz a hazaszeretet, akkor lesz vasút, lesz híd is.

Széchenyinek 1835. augusztus 2-án Sándor Mórichoz írt levele is a hidépítés ügyével áll kapcsolatban. Az a meggyőződése, hogy Sándor Móricnak mindenütt nagy a befolyása¹ és ennek következtében ő van hivatva elhárítani az útból az esetleges akadályokat.

Mindkét levél eredetije a herceg Metternich-Sándor család biai Levéltárában volt, jelenleg azonban már az Országos Levéltárban letétképpen van elhelyezve.

I.

Pest, 1828. november 11.

Pesth, 11 November, 1828.

Lieber Freund, deine beiden Briefe von 30-ten Sept. und 21 October² fand ich gestern bey meiner Ankunft allhier. Die Luftpölder wurden mir vor 10 Tagen in Wien übergeben. Nehme meinen Herzlichen Dank und lasse mir wissen, was die letzteren kosten *und an wen ich deren Werth erlegen soll*. Du weist ich liebe die Ordnung, denn die ist die Seele von Allem!

Ich habe recht viel zu thun, indessen will ich nicht säumen deine beiden Briefe, die mir eine rechte Freude gemacht haben, zu beantworten, bevor ich auch die Beantwortung der Fragen des Brunel,³ dir übersenden werde können. Indessen wird diess letztere nun auch bald folgen.⁴ Du kennst aber den gewöhnlichen Schnekegang unserer Geschäfte, der sich auf das Kleinste, so wie auf die unabhängigen Leute erstreckt und so zu sagen alles ansteckt. Indessen ist die Lösung der von Brunel gestellten Fragen, nichts weniger als leicht! Es scheint der Mann versteht seine Sache, denn seine Fragen erschöpfen den Gegenstand

¹ Széchenyi 1835. aug. 7-i és aug. 12-i naplójegyzetei. (Naplók IV. k. 591, 593. ll.)

² Az előbbi kiadva Széchenyi naplói. III. k. 761. l. Az utóbbi talán lappang.

³ Brunel, Sir Marc Isambard (1769—1849) angol mérnök, a Themse-alagút építője. (*Viszota Gyula* jegyzete. Naplók. III. k. 251. l.)

⁴ *Viszota Gy.*: A Széchenyi-híd tört.

gänzlich. Übrigens will ich die Sache gut ausgearbeitet übersenden, damit wir — sollte es Ernst werden — keine Schande aufheben.

Ich selbst war nun über 6 Wochen nicht hier,¹ und so musste ich das Geschäft anderen Leuten übertragen, die indessen ganz sachte, arbeiteten. Nun will ich's aber mit energie vornehmen und gedenke in 14 Tagen das Ganze an Dich abzusenden.

Seit dem ich in Fiume² war, bin ich beynahe immer kränklich gewesen, — bin auch jetzt nicht wohl —, so dass ich ruhig in Zinkendorf³ blieb und alle Einladungen ausschlug.

Dass Schloss Megyer⁴ stehet nun schon auf den Glanz da, und soll ein allerliebstes Établissement seyn, — es sind einige Leute dort, in Tallos⁵ wird viel gejagd [így] und es soll gut gehen. Vinzenz Esterházy⁶ ist in Magendorf,⁷ in Feldsparg⁸ oder vielmehr Eisgrub soll es recht angenehm gewesen seyn.

Hier ist nicht sehr unterhaltlich, aber allmählich werden mehr und mehr Menschen hier zusammenströmen. Ich erwarte G. L. S. Karoly⁹. M. C. Esterhazy¹⁰, Andrássy¹¹ Wesselényi¹² etc. Die Deputationen arbeiten fleissig und wir hoffen dass manches Gute, vom Fleiss und guten Willen quillen wird.

Der Nachbarkrieg¹³ wirkt auch wohltätig auf das ganze Land. Schon jetzt tragen die Güter um 10, 20 procent mehr ein und es ist zu vermuten, dass sich alles dies noch verbessern wird.

¹ V. ö. 1828. szept. 4-én br. Wesselényi Miklóshoz írt levelével. Majláth B.: Gr. Széchenyi István levelei. I. k. 84. l. Ugyanerről 1828. szept. 26-án gr. Dessewffy Józsefnek és szept. 27-én újból Wesselényinek. (U. o. I. 94. 95. ll.)

² 1828. júliusában tartózkodott Fiumében. 1828. júl. 23-i levele Döbrentey Gáborhoz. (U. o. I. k. 83. l.)

³ Nagycenk k., Sopron vm.

⁴ Tótmegyer k., Nyitra vm., ekkor gr. Károlyi Lajos birtoka.

⁵ Tallos k., Pozsony, vm., gr. Esterházy Mihály birtoka.

⁶ Gr. Esterházy Vince tábornok (1781—1835).

⁷ Nagymagyar k., Pozsony vm.

⁸ Feldsparg (Ausztia), hg. Lichtenstein János birtoka. Gr. Esterházy Vince felesége Lichtenstein Zsófia hgnő volt.

⁹ Gr. Károlyi György, Lajos és István.

¹⁰ Gr. Esterházy Mihály és Károly (1799—1856).

¹¹ Gr. Andrássy György.

¹² Br. Wesselényi Miklós.

¹³ Célzás a még mindig folyó török-görög háborúra.

Der Gemeingeist ist auch gut, *Wir taugen mehr als unsere Vorfahren!* Ein jeder fühlt, dass er Pflichten für das Allgemeine Beste hat und wenige sind, die sich nicht schämen würden zu dem Blühen zu dem Wohl [*áthízva*: seines] ihres Vaterlandes nicht beizutragen. Solche Lumpen und Taugenichtse, wie die jüngst verstorben Fürst P . . . , C. E . . . , A. B . . . (die 3 schönsten Namen in Ungarn!) werden, wie man hofft, das Land nicht mit ihrer Gegenwart mehr beschmutzen und besudeln!!!¹ Kommende Generationen werden sich zur Würde des Mannes, besser und tüchtiger ausbilden-, und geschätzt bey Hof und geliebt im Lande seyn.

Das Casino² gehet ordentlich. — Nun wollen wir eine neue Subscription auf 6 Jahre machen — NB *jeder eine Actie und à 50 fl.* anstatt auf das Jahr 1829 200 fl. zu zahlen, — kömmt, wenn du unterschreibst, zu zahlen 300 fl. *in 6 Jahren. Wir alle hoffen, dass du dich nicht ausschliessen wirst!*

Das Wettrennen³ scheint fundirt zu seyn. Wir haben über 12.000 # Foundationen. In der Sache hast du nichts gethan —, est ist aber auch nicht mehr nöthig, — es gehet ohne Deiner auch. Du könntest aber eine Subscription für eine Trainir Anstalt eröffnen und *einen Guten Trainer mitbringen. Denke darüber nach. Das Gute, das du thun würdest, wäre unberechenbaar.*

Die Gelehrte Gesellschaft⁴ wird auch den kommenden Winter in das Leben treten und nach und nach die Vaterlandsliebe dermassen entwickeln, dass *wir eine Subscription auf eine Hengebrücke* zusammenbringen können. Jetzt wäre es schwer, denn Keiner [*áthízva*: gehe] gibt gerne ohne Nutzen und eine Brücke würde so viel kosten, *dass von*

¹ V. ö. Széchenyinek] 1828. okt. 26-án gr. Esterházi Károlyhoz írt levelével. (*Majláth B.*: I. k. 102—103. ll.)

² A Casinóra I. Széchenyinek 1828. szept. 4. és 27-én br. Wesselényihez írt leveleit. (U. o. I. k. 84, 95. ll.)

³ Erről Széchenyi 1828. áprilisában azt írta Rochaunak, a párizsi Journal des Cours szerkesztőjének, hogy «c'est la seconde année que des courses de chevaux réunissent la noblesse hongroise et l'étranger dans cette capitale.» (U. o. I. k. 81. l.)

⁴ 1828. március és április havában dolgozta ki az 1825—27. évi XI. tc. által elrendelt és a nádor által egybehívott bizottság az Akadémia tervezetét és szabályzatát. Ebben a munkában Széchenyi tevékeny részt vett. (V. ö. *Viszota Gy.* bevezetésével. Naplók. III. k. XII. l.)

Nutzen keine Rede wäre, es müsste aus Patriotismus geschehen. Deshalb proponirte ich eine Gelehrte Gesellschaft, denn aus der, hoffe ich, wird die Brücke, Eisenbahn etc. entstehen und nicht verkehrt!!!

Lebe indess wohl und glaube mir, dass wir alle dich lieben und achten und von dir viel Grosses, Edles und Schönes hoffen, dein wahrer Freund

Széchenyi.

2.

Pest, 1835. augusztus 2.

Liebster Freund

Nehme meinen herzlichsten Dank für deine Zeilen vom 2-ten August,¹ die ich so eben erhalten habe.

Deine Gegenwart ist in Ofen stets von dem besten Effect und wird es ohne Zweifel auch in der Brücken Angelegenheit seyn, denn die Leute müssen «Nur geweckt... und zum Sehen und Nachdenken gespornt werden, damit sie Ihren eigenen Nutzen einsehen». So z. B. handelt sich's gar nicht, dass Ofen ihre Brücken Einkünfte (die NB. nicht sehr solid basirt sind) verliere... aber eine¹/₂ Million als Entschädigung erhalte. Wenn die Sache nur mit Klarheit und wahr wie sie ist — ihnen vorgetragen wird, so bin ich vom Succes sicher. Ich kann aber an den Berathungen in Ofen keinen Theil nehmen, — da ich weder Wahlbürger, noch Bürger bin. Erscheinst du zur rechten Zeit, so ist von *der* Seite die Schlacht gewonnen.

Wenn die Sitzung in Ofen gehalten wird, weiss ich noch nicht. Du wirst es gewiss erfahren und kömmt du den Vorabend herein, so lasse mich doch auf der Stelle davon avertiren, damit ich dich von Allem in Kenntniss setzen könne.

Gestern war ich in Tokod et Csolnok², was ganz nahe bei Bajna³ sein muss, um alldort die Kohlen Gruben anzusehen.

¹ 1835. aug. 2-i napló feljegyzése szerint «Sandor schreibt mir passablen Brief.» (Naplók. IV. k. 1830—1836. Budapest, 1934. 588—89. ll.)

² Tokod és Csolnok esztergommegyei helységek. Széchenyi útjára I. Naplók. IV. k. 588. l.

³ Bajna k. Esztergom vm. Gr. Sándor Móric birtoka.

Vor 14 Tagen werde ich schwerlich von hier abkommen können. Das Leben ist hier nicht am Unterhaltigsten. Wenn ich nur Einiges von dem begründe und durchführe, was ich begonnen, so bin ich indess reichlich belohnt.

In Eile. Dein Dich schätzender

Freund und Diener

2-ten August 1835
Pest

St. Széchenyi.

II.

Jelentések.

Jelentés az 1938. évi Vojnits-jutalomról.

Egy év magyar drámatermése.

Az elmúlt színházi esztendőnek legkimagaslóbb eseménye kétségtelenül a Nemzeti Színház centennáriuma volt. Száz esztendeje immár, hogy állandó hajlékot emelt az ország fővárosában a nemzeti jobbainak áldozatkész lelkesedése a magyar színjátszás számára. Dicsőséges, emlékében is fölemelő győzelme volt ez a hivatásszeretnek s a nemzeti nyelv és művelődés önzetlen és munkás szolgálatának a közöny és meg nem értés fölött. Méltán gondoltak az ünneplő utódok elismeréssel és hálával a derék elődökre, akik otthont teremtettek drámairodalmunknak is, melynek legnagyobb alkotásai és legforróbb sikerei elválaszthatatlanok ettől a színháztól.

Nem minden keserűség nélkül kell megállapítanunk, hogy drámairodalmunk semmi tekintetben sem adta bizonyosságát, hogy ez a nagy forduló ihlető hatással lett volna rá. Herczeg Ferencnek költői szépségű alkalmi prologusán kívül semmi visszhangja sem maradt ennek a lélekemelő ünnepi alkalomnak. A színház megrendezte a maga hivatalos ünnepét, a társadalom bizonyosságát adta együttérzésének, de drámairodalmunknak élő művelői közül éppen a leg-hivatottabbak teljesen távol maradtak az ország ünneplő első színházának újdonság-műsorától.

Pedig általában eléggé gazdag termésre tekinthetünk vissza ebben az évben is. A következő magyar újdonságok kerültek színre ebben az évben:

Molnár Ferenc: *Delila*. Vigj. 3 felv. Pesti Színház, 1937. szept. 17.

Bókay János : *Szakíts helyettem*. Vigj. 3 felv. Belvárosi Színház, 1937. szept. 18.

Lengyel Menyhért : *Királyi vér*. Színmű 11 képben, Művész Színház, 1937. szept. 25.

Matolcsy Andor : *Az utolsó fórum*. Színmű 8 képben, Magyar Színház, 1937. okt. 2.

Nyíró József : *Jézusfaragó ember*. Havasi színjáték, Nemzeti Színház, 1937. okt. 8.

Lakatos László : *Láz*. Színmű 3 felv. Művész Színház, 1937. okt. 16.

Vaszary Gábor : *Szerelemről szó sincs*. Bohózat, Royal-színház, 1937. nov. 13.

Békeffy István—Stella Adorján : *Holnap ágyban marad*. Vigj. Magyar Színház, 1937. dec. 1.

Bibó Lajos : *Eszter*. Dráma 3 felv. Nemzeti Színház, 1937. dec. 17.

Kállay Miklós : *Godiva*. Játék a lélek értékéről 3. felv. Nemzeti Színház, 1938. jan. 14.

Meller Rózsi : *Dr. Barabás Irén*. Színmű 3 felv. Belvárosi Színház, 1938. jan. 21.

Bókay János : *A rossz asszony*. Színmű 3 felv. Pesti Színház, 1938. jan. 22.

Fodor László : *Hajnali vendég*. Színjáték 3 felv. Vígszínház, 1938. jan. 29.

Vaszary János : *Ketten egyedül*. Vigj. 3 felv. Magyar Színház, 1938. febr. 1.

Aszlányi Károly : *Amerikai komédia*. Komédia 3 felv. Belvárosi Színház, 1938. febr. 9.

Hunyady Sándor : *Bors István*. Színjáték 3 felv. Vígszínház, 1938. febr. 26.

Andai Ernő : *Harang és kalapács*. Színjáték 3 felv. Nemzeti Színház, 1938. márc. 11.

Csathó Kálmán : *Fűszer és csemege*. Egy régi bolt története 3 felv. Vígszínház, 1938. márc. 26.

Németh László : *Villámfénynél*. Színjáték 4 felv. Nemzeti Színház Kamaraszínháza, 1938. márc. 30.

Dékány András : *Aranysziget*. Színmű 3 felv. Nemzeti Színház, 1938. ápr. 8.

Solt Endre : *Nincsenek véletlenek*. Vigj. 3 felv. Belvárosi Színház, 1938. ápr. 27.

Székely Júlia : *Nóra leányai*. Színmű 3 felv. Nemzeti Színház Kamaraszínháza, 1938. ápr. 28.

A színházi esztendő mindjárt olyan fényes sikerű darabokkal indult meg, mint Molnár Ferenc *Delilája* és Nyíró József *Jézusfaragó embere*. A későbbiek közül is sorozatos előadásokat értek meg Bókay János vígjátékai, Csathó Kálmán *Fűszer és csemegéje* s Hunyady Sándor *Bors Istvánja*. De komoly értékeket mutatott néhány olyan darab is, melyeknek bemutatását nem kísérte kasszasiker, mint Kállay Miklós *Godivája* s Székely Júliának művészi kérdésekben teljesen illetéktelenek fenyegetésére elhallgattatott *Nóra leányai*.

Legnagyobb sikere azonban kétségtelenül annak a darabnak volt, mely a jutalmazás szempontjából ez alkalommal nem kerülhetett szóba: Herczeg Ferenc 20 évi szünet után felújított pompás vígjátékának, a világot azóta diadallal bejárt *Kék rókának*, melynek 225. előadását is megünnepelhette a Nemzeti Színház Kamaraszínháza s diadalmas pályafutását előreláthatólag ebben a színházi évben is folytatni fogja. Kerek, szigorú drámai szerkezete, élénken pergő jelenetei és szellemesen sziporkázó párbeszédei valamennyi idei darab fölé emelik s bizonyítják, hogy a jól felépített darab időálló értéket mutat akkor is, ha témája nem magasabbrendű vagy éppen a kor problémáiba merülő, hanem csak egyszerűen kora társadalmi életének egy szelvényét híven feltüntető. Drámai felépítésben a tavaly színrekerültek közül csak egyetlenegy darab versenyezhetne vele, de az külföldi: Verneuil *Duója*, mely mindössze két színész szerepeltetésével három felvonáson keresztül oly nagyszerű drámai feszültséget tud éreztetni, hogy szinte hihetetlennek látszik minmagunk előtt is, hogy csupán két színész mesteri játékában gyönyörködünk.

A *Kék róka* nagyszerű sikere nem hagyott időt arra, hogy Herczeg Ferencnek már készen álló új darabja, *Az utolsó tánc*, az elmúlt színházi év folyamán színre kerülhetett volna.

Még egy felújítás járt jelentékeny sikerrel: Zilahy Lajosnak 15 évvel ezelőtt írt drámája, a *Hazajáró lélek* ez. Szerzője alaposan átdolgozta, de természetesen még így sem kerülhet szóba a jutalmazásnál.

Ami az elmúlt esztendő termését illeti, ez nemcsak nagy egészben közepes, hanem még a sikerültebb darabok sem igen emelkednek

felül ezen a színvonalon. Figyelmen kívül hagyva a mulattatásnak fontos eszközeivel készült, gyári termékeket, az évnek említésre érdemes darabjairól a következőkben emlékezhetünk meg.

Kezdjük beszámolóinkat Bókay János két darabjával, melyek közül az első, a *Szakíts helyettem* című, még szeptemberben került színre és hónapokig műsoron maradt. Vidám, szórakoztató játék s nem is akar több lenni. Témája voltaképp ismétlése az előbbi évben színrekerült darabjának (*Megvédtém egy nőt*). Itt is azt a tréfás igazságot teszi játékának központjává, hogy a szerelemben nem a nő a gyöngébb fél, hanem a férfi. Abból indul ki, hogy egy ügyvéd arra kéri orvos-barátját, szakítson helyette kedvesével, kinek féltékenységét idegei már nem bírják tovább, de akivel szakítani a maga erejéből mégsem képes. A hű barát vállalja a feladatot. Képtelen, de igen mulatságos helyzetek során halad aztán a darab, amelyek főként abból fakadnak, hogy a hagyományos háromszög rendjét megbontva, minden előnyt a szakítani akaró barátnak juttat a szerző s a szakításra vállalkozónak jut osztályrészül minden kényelmetlenség, a nő minden szeszélye.

Komolyabb tartalmú másik darabja, *A rossz asszony*, mely a régi és a modern nő problémáját veti fel, nem nagyon szerencsésen. A régi nagyasszonyt a gazdag és előkelő özv. Bodory Istvánné képviseli, ki sehogysem akar belenyugodni, hogy fia egy kínálkozó gazdag házasság helyett egy alacsony származású, vagyontalan hivatalnokleánnyal lépjen házasságra. Lassankint azonban megismeri a leányt s már-már hajlandó engedni ridegségéből, de akkor meg arról értesül, hogy fia és a leány már régen szerelmi viszonyt folytatnak. A leány ezt nem tagadja, sőt büszkén vallja, hogy ez az igazi szerelem, amely odaadja magát, a nélkül, hogy a házasság kötelékére számítana. A nagyasszony ellenállása végül is megtörik. Ez rendjén is van ebben az esetben, de nem tagadhatjuk, hogy veszedelmes és talán nem is nagyon ízléses épp ebben a kényes pontban láttatni a dolgozó nő modernségét s merészen állást foglalni az efféle próbaházasság mellett. Hogy komolyan vehessük a problémának ilyen felfogását, ahhoz a darab nem eléggé komoly. Nem iránydarab, csak annyit akar hirdetni, hogy a jószág, megértés és megbocsátás diadalmaszkodik a hagyományok, előítéletek, sőt még az erkölcsi törvények felett is. Ezt a tanítást vallja és testesíti meg a darab legköltőibb alakja: a nagyasszonynak vénleány-nővére. Egyébként a darab hatását nagyon kockáztatja, hogy szerzője nem hatol mélyebbre, csak mulattatni

akar, játszik témájával s ennek következtében a darab folyton ingadozik a komoly színnű és a vígjáték közt.

Szintén a mai fiatal leány áll Matolesy Andor *Utolsó fórum* című darabjának központjában. Cselekvénye kettős: egy modern leány tévelygései, ki születendő gyermekétől akar szabadulni, — s egy orvos lelki harca, ki belészeret a leányba, s akivel ez gyermekét meg akarná öletni születése előtt. Ez azonban meggyőződik a leány aljasságáról s attól fél, hogy ennek a hatása alatt operáció közben a leányt akaratlanul is megölné. A problémát az «utolsó» (helyesebben: a legfelső) «fórum» oldja meg: a leány az operáció előtt váratlanul meghal. Lehet, hogy megmérgezte magát, de ezt a pontot a szerző homályban hagyja. Az a tárgy ez, amelyet Zilahy Lajos is feldolgozott a *Tűzmadárban*; annak a mai fiatal leánynak a drámája, aki összekuszálja életét, bűnbeesését újabb bűnökkel próbálja jóvátenni s a magára hagyatottság és meg nem értettség mártíriumában tetszeleg. Szerzőjének első színpadi próbálkozása, inkább rutin, mint ihlet műve, de bizonyos színpadi feszültség keltése nem tagadható meg tőle.

A mai nő probléma-köréből veszi tárgyát Meller Rózsi Dr. *Barabás Irénje* is. A hivatásérzet és szerelem ütközését rajzolja a «kereső» nő lelkében. Elcsépelet téma már ez, s a darab szerzője sem volt képes éreztetni sem újszerűségét, sem igazságát. Egy, a darabban erős akaratú s éleseszűnek mondott orvosnő professzora iránt érzett reménytelen szerelmének keserűségében belebolondul egy szélhámosná züllött gyermekkori pajtásába. Kiválóságából keveset látunk a darabban, annál többet érzéki szédületében elkövetett ostobaságaiból. Ez semmiesetre sem a komoly és felelősségteljes munkát végző nő lelki komplikációjára világító eset, hanem, Stefan Zweig divatos kifejezésének némi módosításával szólva, csak «az érzékek zűrzavara».

Hasonlóképpen a mai nő életkérdései foglalkoztatják Székely Júliát is *Nóra leányai* című színművében. Ibsen híres darabját, melyre a címben vonatkozás történik, a mai közönség már bizonyára más érzéssel nézi, mint nézte a múlt század nyolcvanas éveinek közönsége. A mai jelszó már nem az, hogy elszakadni a családtól, hanem az, hogy vissza a családba. Ebben az irányban hatnak maguk a gazdasági viszonyok is, különösen az, hogy a nő ma már nehezen kap állást, amely függetlenítené a családtól. De a nő a családi életen kívül még biztos állásban sem boldog, a hivatás maga nem elégíti ki teljesen. A férfinak meg rendszerint nem igen kell a nálánál okosabb

nő, fölényét nem bírja elviselni. Három nő sorsából tárulnak elénk az emancipált nő sorsának ezek a mozzanatai. Mindegyiknek a sorsa a «férfi-kérdés» szempontjából van megvilágítva s azt példázza, hogy a tehetséges nőben is sokszor csak a fantázia nagy, de nem a szigorú logika, s férfi kell mellé, hogy tehetsége érvényesülhessen. Nóra eszméi nem váltak be, az önálló, tehetséges nő nem boldog s irigyli az egyszerű, igazi nő helyzetét. A darabon kétségtelenül érzik a tézisszerűség, bizonyos kiszámítottság, de annak a bizonyosságát is érezzük, hogy szerzője becsületes komolysággal mélyedt a fölvetett kérdésekbe. Tagadhatatlan színpadi érzékkel kitűnő helyzeteket teremt s valóban sokatmondóan és jellemzetesen beszélgeti alakjait.

Különös darab Lakatos László *Láz* című drámája, amely társadalmi dráma gyanánt indul, aztán mint bűnügyi történet folytatódik és mint lélektani színmű fejeződik be. Hőse egy fiatal szanatóriumi főorvos, aki gyanúba kerül, hogy megmérgezte nála jóval idősebb, gyógyíthatatlanul beteg s elviselhetetlenül féltékeny feleségét. Nagy rendőri kihallgatás alá fogják, s itt feleségének volt ápolónője vall ellene a legterhelőbben. Később kiderül az orvos ártatlansága, s az ápolónő bevallja, hogy ő mérgezte meg az asszonyt s ő keverte gyanúba az orvost szenvedélyes féltékenységből. A szerző egészen külsőséges eszközökkel keresi a hatást s céljának határozatlanságával folyton megzavarja a nézőt.

Ezek közt a problémákat feszegető darabok közt legérdekesebb Németh Lászlónak *Villámfény* című darabja, a sokoldalú írónak első színpadi munkája. Különös, egészen problematikus munka; nézői közül egyeseket elragadott, másokat felháborított, akik lázadást láttak benne a dramaturgiának minden törvénye ellen. Kétségtelen, hogy nem elsősorban drámaírássra hivatott tehetség munkája. Ehhez járul az első munkák legáltalánosabb szervi baja: a túlszűfolttság. A legtöbb író első munkájában ki akar találni mindent, ami a szívében fekszik. Németh Lászlónak nagyon sok mondanivalója van: nyugtalan gondolatok és nyugtalanító problémák, amelyeket mind a színpad éles világításába akar állítani. Ezek a problémák, úgy látszik, első sorban önmagával való vonatkozásban zaklatják lelkét, és így a darab színpadon meglehetősen ritka mértékben szubjektív. A színpad hivatásának sajátos felfogására vall a szerzőnek egy nyilatkozata, mely a színpadot az összetört emberek szószékének mondotta. Erre a szószékre Ibsennek s még inkább Tolsztojnak egy szenvedélyes tanítványa lép föl előttünk, s a keresztyén aszketiz-

musnak és a túlzásokba csapongó lelkiismeretnek igéi áradnak ajkáról. Azt hirdeti, hogy a vagyon bűn, melyet ki kell engesztelni azzal, hogy a szegények gyámoltására fordítsuk, sőt ezek javára le is kell mondanunk róla. Hőse, egy vidéki körorvos, nem képes elviselni, hogy az emberek tömegei szegénységben sínylődnek és nyomorban pusztulnak el, amíg ő jómódban, anyagi gondok nélkül él. Ezt a társadalmi igazságtalanságot végletesen érzékeny lelke nem bírja el, s megérlelődik benne az az elhatározás, hogy szakít addigi életével, elhagyja állását és családját, vagyonát pedig a szegény emberek kórházára adozza, maga is elmegy koldusok orvosságának és megosztja sorsukat. Egy fiatal leány megjelenése lobbantja föl előtte ezt a *Villámfény*-t, mely rávilágít addigi életének ő általa vallott hazugságára. Úgy hiszi, hogy ebben a leányban megtalálta végre a hozzá illő, őt megértő nőt, de ebben is csalódik s csalódásában a férfi örök magányosságának tudatára eszmél. Ezt ki is mondja ezekkel a szavakkal: «A nagy szerelmesek épp oly magányosak, mint a nagy gondolkodók». Ennek szomorú hangulata adja meg a dráma különös hangulatát. Az egész darab voltaképpen a hős önmagával való vívódásának párbeszédekre szaggatása, a hős mögött pedig ott érezzük magát az író, ki szakadatlanul és fájdalmasan szenved az életért való felelősséget, nem képes az életben kikerülhetetlen megalkuvásokra s nem tudja elhallgattatni önkínzó erkölcsi radikalizmusának parancsszavát. Csupa tételből és ellentételből van fölépítve az egész darab, csupa probléma, amelyekre hiába várunk feleletet a darab végén is. Ez a megoldatlanság a legtöbb esetben megoldhatatlanságot jelent, s ebben mélyen eszméltető tragikai erő rejlik. Egyik bírálója, Kárpáti Aurél, ki ugyancsak nem vádolható az újszerű jelenségek iránt való érzéketlenséggel, «zavaros, fegyelmezetlen, velejében elhibázott munká»-nak mondta a darabot, mely «koncentráció nélkül csillogó, laza törmelék-ként omlik szét a színpadon, megnehezítve az áttekintést, s meglehetősen bizonytalanságban hagy bennünket az író mondanivalójának mibenléte felől. Össze-visszakuszált, tisztázatlan, vegyes eszme-felvágottal teletömött, rapszódikus darab».

A problémáknak e ködös világából ismét a való élet körébe, az alacsonyorsú emberek világába vezet bennünket Bibó Lajos *Eszter* című darabja. Tárgya a nagyváros fertőjébe került fiatal falusi cselédleány tragédiája. Eszter már a züllés útjára jutott, mikor megmenti s nőül veszi egy földije, a kubikos Mihály. Nagy szomorúságuk, hogy nem kíséri házasságukat gyermek-áldás. Eszter e miatt

attól remeg, hogy elveszti ura szerelmét. Egy kerítőnő biztatására találkat beszél meg előbbi csábítójával, de Mihály váratlanul hazaérkezik, a csábítót megöli, Esztert pedig elűzi a háztól. A tragédia ezzel azonban nincs megoldva. Mihály szíve sajog Eszterért, ezé pedig Mihályért. Mikor Mihály már kitöltötte büntetését, Eszter karácsonyeste visszatér házukba, de már nagybetegen s hamarosan meg is hal. Ez a falusi tragédia inkább tarka képekben, mint lélektanilag fejlesztett cselekvényben zajlik le előttünk. Különféle elemek vegyülnek benne: egy fővárosi kültelki kávéház éjjeli életébe visz az első felvonás, a második egy külvárosi proletár-lakásba, nazarénusok találkozhelyére, a harmadik falusi parasztszobába. Sokféle ember mozog benne, az életnek sokféle mozzanata közt, az egész mégis egyhangú és összefüzetlen. Naturalisztikusan komor színek, sívár környezet, visszataszító alakok teszik még keservesebben lehangolóvá a darab hatását.

Vidámabb és egészségében is talpraesettebb darab Hunyady Sándor *Bors Istvánja*. Olyan népies tárgyat választ, mely a mai átlag-közönség előtt is népszerű: csoda folytán magasra jutott parasztleány szerencséjét. A csoda egy végrendelet. Szinte a népmeséhez jár közel a derék igáskocsis sorsa, aki máról-holnapra nagy földbirtokba, kastélyba csöppen bele. Egészeben a darab meglehetősen távol jár az élet valóságától, de részleteiben sok a jóízű életszerűség és egészséges vidámság.

Nem hanyagolták el drámaíróink a költészetnek egyik legdúsabb lelőhelyét, a multat sem. A középkor misztikus világába ment vissza Kállay Miklós *Godiva* című darabjának tárgyáért. Kállay általában szereti a nemzetközi vagy exotikus témákat. Előbbi darabja, *A Roninok kincse*, a messze keletre vitt, most a távol Nyugatról hoz színpadunkra egy középkori legendát. Szereti azokat a tárgyakat is, melyekben nagy lelki és erkölcsi érzések szolgálnak a cselekvény rugójául, még pedig földöntúli tisztaságukban s emberfölötti méretükben. *A lilomos királyfi*ban a lelki és testi tisztaságnak, *A Roninok kincse*ben a becsületnek, itt a szeretetnek ilyen hőseit szólaltatja meg a színpadon. *Godiva* tárgyát egy középkori angol monda szolgáltatta a szentéletű «fehér galamb»-ról, ki várnépét megmenti azzal, hogy szegyenérzetén győzedelmeskedve, meztelenül lovagol végig a városon. Kállay a mondat szimbolikus jelentésűvé és vallásos célzatúvá formálta. A meztelenül lovaglás szegyenét itt azért vállalja a hősnő, hogy gonosz férje lelkét megmentse a kárhozattól, mert egy veszendő

lélek minden áldozatot megér. Önfeláldozása valóban csodát tesz, a gonosz ember magába száll s megtisztult lélekkel hal meg. Godiva mondájához hozzáfűzte a szerző a középkori Griseldis-témát is, a minden megalázást és megszégyenítést alázatos szívvel tűrő, végtelenen hű hitves mondáját. A kárhozaton győzedelmeskedő szeretet legendáját írta meg; nem drámát írt, hanem áhítatos «játékot a lélek értékéről». Hősenek feladata így természetesen inkább hivatásnak érzik, mint drámai küzdelemnek. Ezzel az járt együtt, hogy a jellemek nem fejlődnek, az eszmék nem küzdenek. Ilyen álló jellem Godiva, a tökéletes jóság, s férje, Leofric gróf, a pokoli gonoszság megtestesülése. Godivát egy pillanatra sem tántorítja el hivatásától semmi, pedig erre adva volna az alkalom is: Godiva szereti Haroltot, gyermekkori pajtását; de ez is küldetéses jellem: a meztelen lovaglásra összecsiszóduló kandi népséget kardjával veri szét, de előbb megvakította magát, hogy ő se lássa Godiva meztelen testét, melyet egyébként Isten óv a profán szemektől, mert galambsereget küld, s ez nagy tömegben körülrepdesi Godivát. Magának a szerzőnek sincs eszében a meztelen lovaglás pikantériájának kiaknázása, még annyira sem, ahogy kiaknázza Maeterlink a meztelen váll motívumát *Monna Vanná*jában. A cselekvénybe egy közjáték is ékelődik, mintegy rejtettebb értelmének magyarázatására. Ez csupa dialektika s minduntalan megakasztja a cselekvény menetét.

Közelebbi időből veszi tárgyát Andai Ernő *Harang és kalapács* című színműve: az 1848-i müncheni «ör-forradalom»-ból, amely azért tört ki, mert Lajos bajor király grófnői rangra emelte szeretőjét, Lola Montezt, az angol származású, de spanyol néven szereplő, kalandos életű táncosnőt. Lola Montez iránt szerelemre lobbán a városi aljegyző, Vogt János is, ki őt véletlenül ismerte meg, mikor egy záporosó elől házukba menekült, és nevét sem tudja meg soha. Nagy rajongója az aljegyző a szabadságnak s egészen véletlenül élére sodródik a müncheniek forradalmi megmozdulásának, a nélkül, hogy tudatában volna annak, hogy szerelmese ellen lázít. A király végül száműzi a táncosnőt, hogy lecsillapíthassa a forradalmat. E melodramatikusan tarka, és regényes jelenetek inkább filmszerű, mint drámai cselekvényben vonulnak el szemünk előtt, s a jól választott tárgy erősebb hatás nélkül pereg le az egyenkint jól megírt színpadi képek során. Az író t szömmel láthatóan jobban érdekelték a német polgári élet biedermeier jelenetei, mint a forradalom eszméi, s elejti

a legizgalmasabbnak ígérkező összetükközést is: a király és a forradalmár találkozását.

Sikerültebb Lengyel Menyhért drámája, a *Királyi vér*. A hirhett gyémántnyaklánc-pert viszi színre, amelyben Carlyle a francia forradalom kitörésének közvetlen okát látja. Egy genialis kalandornő, Jeanne de la Motte, áll az események központjában, ki elszánt vakmerőséggel hajt végre egy csalást, melybe a királyné személyét is belekeveri. A darab tulajdonképpen bűnügyi regény történelmi környezetben; egy érdekes, körmönfont család lejátéztatása 11 képben. A szerző nagy színpadi gyakorlata a nyers hatásokat igyekszik kiaknázni, még pedig egészen filmszerű eszközökkel.

Az oroszok legnagyobb uralkodóját, Nagy Péter cárt, akarja divatos módon, bizalmas közelségből bemutatni Dékány András darabja, az *Aranysziget*. A cár lelkében a szabadságvágy és a kötelességteljesítés vívja állandó harcát. Szeretne tengerészeivel a szabad tengeren hajózni s megkeresni a legendás aranyszigetet, ahol a földön hever az arany; de visszahívja a cári kötelesség s erélyes hitvese, az egykori markotányosnő, ki kemény papucskormány alatt tartja. Mindez nem vezet drámai ütközéshez, nincs is igazi drámai élet a darabban, mely egyes jelenetekre tördelőzik, ezek a darab folyamán egyre nehezebben mozdulnak s egyre üresebbekké válnak.

Az év terméséből három darabot emelt ki a bizottság mint különösebb figyelemre érdemeseket s a jutalmazás szempontjából számbavehetőket. Az egyik Nyíró József *Jézusfaragó embere*. Nyíró «havasi színjáték»-nak mondja darabját, melyet a közönség nagy tetszéssel fogadott, de a kritika részéről már — joggal — nem talált teljes elismertetésre. Maga az író úgy nyilatkozott darabjáról, hogy benne formailag is újat akart nyújtani. Ennek az újszerűségnek mibenléte magából a darabból nem tűnik ki. Színművének világául a székelýföldet jelöli meg, azt az erdős és havasi világot, melyet könyveiből már jól ismer a közönség. Céljául pedig azt vallja, hogy «a székelý nép belső lelki világát a színpadon is közelebb hozza az egységes magyar irodalomhoz és a magyar közönséghez». Ez a cél ugyancsak távol esik attól, amelyet a dramaturgia tűz a dráma elé. Nem is dráma Nyíró munkája és sikerét is más természetű jelességeinek köszönheti. Az újszerű környezet az, ami első sorban megkapta közönségünket. A csíki havasok közt játszódik le, szegény favágók körében. Ezeknek a lelkébe világít be a szerző, mélységes együttérzéssel, megértő szeretettel. Bemutatja ősi egyszerűségüket, meg-

szóaltata jószívűségüket, vallásos hitüket, de vad bosszúérzéseiket is. A természet gyermekei, ebben és ennek módja szerint élnek. Az egyszerű szívek poézise árad a színpadról, szívből fakadó és szívhez szóló költészet. Ami igazán lényeges dramaturgiai követelmény, abban sokkal kevésbé sikerült a darab. Cselekvénye széttöredezik. Az első felvonás Ajnádinak, a székely szobrásznak történetével indul, kit csalódása és nyomora visszaűz a városból havasi szülőfalujába. A meghasonlott lelkű embert csapás csapás után éri. Minden reményét egy nagy Jézus-szobrára veti: ha ezt el tudja adni templomuk számára, megmenekül családjával együtt egyidőre az éhenhalástól. Minden csalódását és szenvedését belevitte a szenvedő Krisztus ábrázolásába, s e miatt az olyan ijesztő lett, hogy a pap nem veheti meg, mert áhitat helyett megborzadnának tőle a hívei. A szobrász erre egyik szomszédja segítségével beáll favágónak a havasokra. A második felvonásban ez a történet megszakad, s Ajnádinak csak annyi szerepe van, hogy az ő gyámoltalansága következtében egy szálla agyonüti azt a társát, aki őt ehhez a keserves keresethez juttatta. Az egész felvonás mintha csak arra szolgálna, hogy az író aprólékos vonásokkal bemutassa a havasi favágók életét s az egész felvonással egy nagy szentimentális jelenetet, a haldoklás jelenetét készítse elő. A harmadik felvonás nagy része is etnografikus jelenetekbe vész, a helyzethez nem illő adomákat hallunk, s csak a felvonás végén tér vissza ismét a cselekvény Ajnádihoz, akit társainak a gyermeki ártatlanság felé forduló gyöngéd szeretete megengesztel s Krisztus lényének igazi megismerésére és szívhez szóló ábrázolására vezet. Mintha maga az író se lett volna tisztában azzal, hogyan fejezze be darabját. Megoldása ebben a formában csaknem úgy hat, mintha a megigazulás apoteózisa volna, amelyet a szívjóságnak s a megbocsátó szeretetnek annyi nyilvánulása előz meg, amennyi szétrepesztí a dráma kereteit.

Amennyire kezdetleges Nyíró színpadi technikája, annyira káprázatosan ügyes ebben Molnár Ferenc. Témái évek óta szembe-tűnően egyre egyszerűbbek és könnyedebbek, de nála nem is az a fontos, mit mond el, hanem az, hogyan mondja el. Egyszerű, szinte semmitmondó ez időszakra eső darabjának, a *Delilának* a témája is. Az ószövegségi történetnek, Sámson és Delila történetének ötletes, modern változatát nyújtja. Ma már Sámson ereje nem a hajában, hanem a pénzében van, s ha elveszik pénzét, oda az ereje. A darabban egy pénzhez jutott vendéglősről van szó, kire egy pénzéhes pincér-

leány kiveti a hálót, el akarja választani feleségétől, s a derék, okos asszony csak úgy tudja kimenteni gyöngé akaratú férjét a számító démon karmaiból, hogy a válásba-egyezés ellenértékéül elszedi tőle erejét: pénzét, mire a pincérleány cserben hagyja őt. Ezt a sovány ötletet az író valóságos virtuózitással szélesíti három felvonásos játékká. Csakugyan játék ez, a játéknak minden szórakoztató kedves-ségével. De a kitűnő színpadi szerkesztésnek is mintaképe a darab. Tagadhatatlan, hogy Molnár Ferenc itt is inkább szerepeket ír, mint jellemeket és sok benne a kiszámítottság, de a szeretet melegét is érezteti, s megszokott élcelő kedve helyett is inkább meleg és tiszta humor árad a darabból a nézőtér felé, sőt helyenkint jólesően a szerző szívének dobbanását is érezzük.

Szintén nagy technikai ügyességgel, de komolyabb problémát visz színpadra Csathó Kálmán *Fűszer és csemege* című darabjában. A szürke, prózai cím mögött a magyar társadalomnak egy sokat vitatott problémája rejtezik: miért nem akar a magyar úri osztály a kereskedői pályán elhelyezkedni, s mi az oka annak, hogy a munkából meggazdagodott családok második nemzedéke a legtöbbször már inkább eltékozolja, mint gyarapítja az öröklött vagyont.

A Nemzeti Színháznak írt darabjaiban a vidéki magyar úri életnek kissé félszeg, de szeretetreméltó alakjait vitte színpadra Csathó Kálmán, egy kis enyhe maliciával és elnéző szatirával. Mióta magánszínházakban kerülnek előadásra darabjai, mintha tárgyát, célzatot és hangot változtatott volna. A vidék derűs világa helyett a városi élet felé fordul érdeklődésével s a dzsentrinek problémáktól kevésbé nyugtalanított osztálya helyett a városi polgárságot szerepelteti a maga életkérdéseivel. Ez a darabja már teljesen polgári darab s a tisztes polgári hagyományok védelmét szolgálja. Egy nagy-kereskedő család tagjai szerepelnek benne, s a legtipikusabb polgári foglalkozás, a kereskedői jut méltányló elismeréshez. Valósággal pellengérré állítja az író a családnak azt a tagját, aki renegátként el akar pártolni apáinak biztos megélhetést és vagyoni gyarapodást nyújtó foglalkozásától, a dzsentri között keres elhelyezkedést s úri semmittevessel akarja fölcserélni családjuk jólétének szilárd alapját, a becsületes polgári munkát. Az uraskodó kereskedő-unoka szégyenpadra ültetése némi mértékben voltaképpen az egész magyar úri osztálynak szól, amiért nem akar az országvezető hivatalok helyett a pult mellett fűszert és csemegét árulni. A darab tendenciája kissé túlzottan egyoldalú, szereplői mintegy kereskedelem-párti és keres-

kedelem-ellenes csoportra oszlanak s határozottan ez utóbbiak húzzák a rövidebbet: parlagi és léha figuráknak mutatja be őket az író, míg a kereskedelem-pártiak egytől-egyig rokonszenvesek. Mintha azzal az áramlattal úsznék az író, amely mindenkép igyekszik a magyar ifjúságot a gyakorlati pályák, első sorban a kereskedelem felé irányítani. Kissé túl is lő a célon, kissé túlfeszíti a tendenciát, mikor azzal a felfogással, mely a kereskedői tisztességnak föléje helyezi az úri-emberséget, a legkeményebb erkölcsi ítéletet állítja szembe: A léha uraskodás heréinek nem úri mivolta összeférhetetlen a kereskedőséggel; ellenkezőleg: azért nem válhatnak be új kereskedőnek, mert lelkük szerint *nem igazi úri emberek*. Hiszen ha minden kereskedő ilyen tündöklően becsületes volna! Hiszen azért az úri emberek közt is vannak becsültesek és munkaszeretők! Kissé igazságtalan beállítás az is, mintha a magyar úri osztály csak léhasághból nem akarna kereskedő lenni. Ez a kérdés kevésbé is időszerű ma, mikor a sokát hánytorgatott mulatós élet nagyon megcsappant, s a középosztály fia szegénysége miatt nem törhet a kereskedőség magas polcára, hanem kénytelen megelégedni azzal, ha villamoskalauz lehet.

A darab technikai fölépítése elsőrangú, s különös becset ad neki, hogy a színpadismeret mellett a drámaismeret követelményeiről sem feledkezik meg. Nem csábítja a filmszerűsége törekvés hóbortja a szerkezet széttördelésére, hanem három jól szerkesztett felvonásba tömöríti mondanivalóit. Nem igen érezzük ugyan a darabból az ihlet vagy a tárgytól áthatott érzés melegét, de látjuk, hogy gondos számítással dolgozott a szerző. Alakjai rajzában is élesebb és határozottabb vonások tűnnek szemünkbe, mint eddigi darabjaiban, épp ezért úgy érezzük, hogy a szerzőnek finomabb eszközök is állának rendelkezésére komikus hatás keltése céljából, mint pl. egy nagyothalló asszony szerepeltetése három felvonáson keresztül.

Irodalmi tekintetben is határozott haladást jelent a darab Csathó Kálmán pályáján s igen szíves fogadtatásra talált a közönség részéről is, úgyhogy az év termékei közül legteljesebben ez felel meg az irodalmi bees és a színpadi siker követelményeinek.

Annak előre bocsátása után, hogy a bizottság egyik tagja Molnár Ferenc *Deliláját* óhajtotta jutalmazásra ajánlani, a bizottság, melynek tagjai Császár Elemér r., Zlinszky Aladár és Kéký Lajos l. tagok voltak, szótöbbséggel azt a tiszteletteljes javaslatot terjeszti a Tekin-

III.

A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás módja	1937	1936
Nyomdai kötelesepéldány	3201	3147
Hatóságok, tud. társaságok stb. kiadványai	1821	1586
A főtitkári hivatal útján	68	109
Magánosok ajándéka	368	566
Vétel útján	204	245
Vigyázó Ferenc-könyvtár	—	1516
A francia kormány ajándéka	217	—
Összesen:	5879	7169

A kézirattárban 49 köteget katalogizáltunk.

A Széchenyi-múzeum gyarapodása 13 db. füzet és újságlap.

A Goethe-gyűjtemény nem gyarapodott.

A nyomdavállalatok a törvényes rendelkezések értelmében beküldték nyomdatermékeiket.

Kiadványaikat megküldték a következő hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, múzeumok, könyvtárak és szerkesztőségek:

a) **Hazaiak:** *Budapest:* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala; Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara; Fővárosi Pedagógiai Könyvtár; Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti kara dékáni hivatala; Kir. Magy. Tudományegyetemi Füvészkert; La Gazette de Hongrie szerk.; M. kir. földművelésügyi minisztérium; M. Kir. Hadilevéltár; M. kir. kereskedelemügyi minisztérium; M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal; M. kir. legfelsőbb számvevőszék; M. kir. postavezérgazgatóság; M. Mérnök- és Építészegylet; Magyar Nemzeti Múzeum; Olasz Kultúr-intézet; Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ; Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület; Orsz. Magy. Kir. Képzőművészeti Főiskola; Országos Testnevelési Tanács; Tudományos Társulatok és Intézmények Orsz. Szövetsége. *Debrecen:* Debreceni Turul Szövetség; Tisza István Tudományegyetem. *Eger:* Egri érseki iroda; Egri érseki jogakadémia. *Kaposvár:* Berzsenyi-Társaság. *Pécs:* Erzsébet-Tudomány-

egyetemi Könyvtár. *Szeged*: Ferenc József Tudományegyetem rektori hivatala; Egyetemi könyvtár.

b) Elcsatolt területiek és külföldiek: *Adelaide*: University. *Aix*: Faculté de droit, Faculté des lettres de l'Université d'Aix-Marseille. *Amsterdam*: Kon. Akademijsche van Wetenschappen. *Ankara*: Belügyminisztérium; Egyetem. *Arad*: Vasárnap szerk. *Athén*: Akadémia Athenón. *Bad Dürkheim*: Pfälzischer Verein f. Naturkunde u. Naturschutz Pollichia. *Baltimore*: Linguistic Society of America. *Batavia*: Royal Magnetical and Meteorological Observatory. *Bázel*: Naturforschende Gesellschaft. *Bécs*: Akademie der Wissenschaften; Archäol.-epigraphisches Seminar der Universität; Österr. Archäologisches Institut; Österr. Institut f. Geschichtsforschung; Pan-Europa-Verlag; Verein f. Geschichte der Stadt Wien; Zoologisch-botanischer Verein. *Belgrád*: Académie Royale Serbe. *Bergen*: Chr. Michelsens Institutt for Videnskap og åndsfrihet. *Berkeley*: University of California. *Berlin*: Ausland-Hochschule an der Universität Berlin; Berliner Anthropologische Gesellschaft; Berliner Gesellschaft f. Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte; Berliner Monatshefte szerk.; Botanischer Garten und Museum zu Berlin—Dahlem; Deutsche Rundschau szerk.; Deutsches Arch. Institut, Römisch-germanische Kommission; Forschungen und Fortschritte szerk.; Physikalisch-technische Reichsanstalt; Preussische Akademie der Wissenschaften; Preussische Staatsbibliothek; Ungarisches Institut; Yach Turkestan szerk. *Bern*: Schweizerische Naturforschende Gesellschaft. *Boroszló*: Landesamt f. vorgeschichtliche Denkmalspflege; Schlesischer Altertumsverein; Sternwarte; Verein f. Geschichte Schlesiens. *Boston*: American Academy of Arts and Sciences. *Brünn*: Université, Faculté des Sciences. *Brüsszel*: Académie Royale de Belgique; Bureau International de Statistique Commerciale; Comité Central Industrielle Belgique; Union Académique Internationale. *Buenos Aires*: Sociedad Científica Argentina. *Bukarest*: Külügyminisztérium. *Calcutta*: R. Asiatic Society of Bengal. *Cambridge (Engl.)*: Cambridge Philosophical Society. *Cambridge (USA)*: Museum of Comparative Zoology at Harvard College; Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University. *Catania*: Societas Gioniae Catinensis Naturalium Scientiarum. *Chicago*: The John Crerar Library. *Cincinnati*: The Lloyd Library. *Colombo*: Colombo Museum. *Columbia*: University of Missouri. *Danzig*: Westpreussischer

Botanisch-zoologischer Verein. *Darmstadt*: Historischer Verein f. Hessen. *Davos*: Naturforschende Gesellschaft. *Delhi*: Secretary of State for India Council. *Drezda*: Sächsischer Altertumsverein; Verein zur Förderung des deutschen Volkstums. *Dublin*: R. Dublin Society; R. Irish Academy. *Edinburgh*: R. Society of Edinburgh. *Erlangen*: Friedrich-Alexander-Universität; Physikalisch-medizinische Sozietät. *Formosa*: Taihoku Imp. University. *Frankfurt a. M.*: Physikalischer Verein zu Frankfurt a. M.; Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft. *Freiburg i. Br.*: Badischer Landesverein f. Naturkunde u. Naturschutz in Freiburg i. Br. *Fukuoka*: Kyushu Imp. University. *Gand*: Musée Royal d'Histoire Naturelle de Belgique. *Genf*: Bureau Central des Minorités; Institut International de Coopération Intellectuelle; Société de Physique et d'Histoire Naturelle; Société des Nations; Université, Faculté des Sciences. *Giessen*: Universität. *Göteborg*: Föranstalt af Läkets Forminesförening; Göteborgs Högskola; Kungl. Vetenskaps-och Vitterhets-Samhälle. *Göttinga*: Gesellschaft der Wissenschaften. *Grdc*: Karl-Franzens-Universität. *Groningen*: Neophilologus szerk. *Hága*: Bibliothèque du Palais de la Paix; Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde szerk.; Institut International de Statistique; Kon. Nederlandsch Meteorologisch Institut. *Halle a. S.*: Kaiserl. Leopoldinisch-Carolinische Deutsche Akademie der Naturforscher. *Hamburg*: Mathematisches Seminar der Hansischen Universität. *Harlem*: Société Hollandaise des Sciences; Teyler's Tweede Genootschap. *Hebbal (Bangalore)*: India Academy of Sciences. *Helsinki*: Academia Scientiarum Fennica; Commission Géologique de Finlande; Eurasia septentrionalis antiqua szerk.; Finnisch-ugrische Forschungen szerk.; Merentutkimuslaitos; Societas Geographica Fennica; Societas Medicorum Fennica; Societas pro fauna et flora Fenniae; Societas Scientiarum Fennica; Société Finlandaise d'Archéologie; Statisztikai Hivatal; Suomalais-ugrilainen Seura; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Suomen Historiallinen Seura. *Hiroshima*: Hiroshima University. *Hsinking*: Institute of Scientific Research Manchoukuo. *Indianapolis*: Indiana Academy of Sciences. *Jena*: Verein f. thüringische Geschichte und Altertumskunde. *Jeruzsálem*: Library of the Hebrew University. *Késmárk*: Karpathenverein. *Kiev*: Ukrán Akadémia. *Kioto*: Imperial University. *Kolozsvár*: Erdélyi Helikon szerk.; Erdélyi Múzeumegyesület; Keresztény Magvető szerk.; Pásztortűz szerk. *Koppen-*

hága: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. *Königsberg*: Physikalisch-ökonomische Gesellschaft zu Königsberg. *Krakkó*: Lengyel Tudományos Akadémia. *Lancaster (USA)*: The Marine Biological Laboratory. *Laibach*: Muzej Društvo za Slovenijo. *La Plata*: Universidad Nacional. *Leiden*: Bibliotheca Academiae Lugduno-Bataviae; Mnemosyne szerk.; Museum szerk.; Rijksmuseum van Oudheden. *Lemberg*: Egyetemi Könyvtár; Institut de géophysique et de météorologie de l'Université; Kopernik Tudományos Társaság. *Leningrád*: Bubnoff birodalmi egyetem; Institut Scientifique Lesshaft; Orosz Tudományos Akadémia; Société des naturalistes de Leningrad. *Lipce*: Deutsche Morgenländische Gesellschaft; Gesellschaft deutscher Naturforscher u. Ärzte; Sächsische Akademie der Wissenschaften. *London*: India Office; International Society of Medical Hydrology; Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland; Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland; The Royal Society. *Lund*: Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund; Universitas Lundensis. *Lyon*: Université. *Madison*: University of Wisconsin; Wisconsin Academy of Sciences, Arts and Letters. *Mainz*: Römisch-germanische Kommission des D. Arch. Institutes; Röm.-germ. Zentralmuseum zu Mainz. *Manila*: National Research Council of the Philippine Islands. *Marburg*: Société Historique. *Marosvásárhely*: Magyar népegészségügyi szemle szerk. *Marseille*: Faculté des sciences de l'Université d'Aix-Marseille. *Menasha*: American Mathematical Society. *Milano*: R. Commissione Geodetica Italiana; Università Cattolica de Sacro Cuore. *Moszkva*: Birodalmi Egyetem; Société des naturalistes. *München*: Bajor Tudományos Akadémia; Deutsche Akademie; Geographische Gesellschaft in München; Institut zur Erforschung des deutschen Volkstums im Süden u. Südosten in München; Nationalsozialistische Monatshefte szerk. *Münster*: Landesmuseum der Provinz Westfalen f. Naturkunde; Verein f. Geschicht eund Altertumskunde Westfalens. *Nagyszeben*: Verein f. siebenbürgische Landeskunde. *Nápoly*: Società Reale di Napoli. *New York*: New York Academy of Sciences; New York Public Library. *Odessza*: Egyetem. *Oslo*: Kgl. Frederiks Universitet; Norvég Tudományos Akadémia. *Ottawa*: Dominion Bureau of Statistics Canada. *Oxford*: Bodleian Library. *Padova*: Seminario matematico della R. Università di Padova. *Párizs*: Centre Européen de la dotation Carnegie; Institut de France, Académie des Beaux-

Arts, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Académie des Sciences ; Le Monde Slave szerk. ; Société Chimique de France ; Union Géodésique et Géophysique International. *Peiping*: National Library of Peiping. *Perm*: Birodalmi Gorkij-egyetem. *Philadelphia*: Academy of Natural Sciences of Philadelphia ; American Philosophical Society ; University of Pennsylvania. *Poona (India)*: The Mimansa Prakash szerk. *Pozsony*: Judaica szerk. ; Tátra kiadó. *Prága*: Archiv Země Česká ; Association Russe pour les recherches scientifiques à Prague ; Cseh Tudományos Akadémia ; Deutsche Universität ; Historický Klub ; Národní Museum ; Slovanský Ústav ; Société Royale des Lettres et des Sciences de Bohême ; Universitas Carolina Pragensis. *Rangoon*: Arch. Survey of Burma. *Reichenberg*: Anstalt f. sudetendeutsche Heimatforschung. *Rennes*: Société Scientifique de Brétagne. *Reykjavík*: Societas Scientiarum Islandica. *Riga*: Systematisch.-zoologisches Institut der Universität Lettlands ; Universitas Latviensis. *Rio de Janeiro*: Directoria Nacional de Saude e Assistencia Medico-Social. *Róma*: Consiglio Nazionale delle Ricerche ; Deutsches Arch. Institut, Römische Abteilung ; Institut International de l'Agriculture ; R. Accademia d'Italia ; R. Accademia d'Ungheria di Roma ; R. Accademia Nazionale dei Lincei ; R. Museo Preistorico-Etnografico ; Seminario matematico della R. Università di Roma ; Società Romana di Antropologia. *Rostock*: Verein der Freunde der Naturgeschichte i. Mecklenburg. *St. Louis*: Missouri Botanical Garden. *Sanghai*: The Chinese National Committee of Intellectual Cooperation. *Sapporo*: Hokkaido Imp. University. *Schwerin*: Verein f. mecklenburgische Geschichte u. Altertumskunde. *Sendai*: The Saito Gratitude Foundation ; Tōhoku Imp. University. *Siena*: R. Accademia dei Fisiocratici in Siena. *Speyer*: Historischer Verein der Pfalz. *Stockholm*: Statens Meteorologisk hydrografisk Anstalt ; Sveriges Geologiska Undersökning ; The Museum of Far Eastern Antiquities. *Szarajevo*: Zemalski Muzeja. *Szaratov*: Egyetem. *Székelyudvarhely*: Székelység szerk. *Szófia*: Bolgár Akadémia ; Wocnen Journal szerk. *Tartu*: Archives de la langue Estonienne szerk. ; Gelehrte Esthnische Gesellschaft ; Universitas Tartuensis. *Temesvár*: Luceafărul szerk. *Tokio*: Chemical Society of Japan ; Imperial Academy ; Imperial University ; Institute of Physical and Chemical Research of Japan ; Japanische Chirurgische Gesellschaft ; National Research Council of Japan ; Physico-chemical Society of

Japan ; Physico-mathematical Society of Japan ; Society of Mechanical Engineers ; Tôkyo Geographical Society ; University of Literature and Science ; Waseda University. *Trieszt*: Museo Civico di Storia Naturale di Trieste ; Società Adriatica di scienze naturali in Trieste. *Tromsö*: Tromsö Museum. *Túrócszentmárton*: Matica Slovenská ; Société du Musée Slovaque. *Turku*: Egyetem. *Uppsala*: Egyetemi Könyvtár ; Ekonomisk Tidskrift szerk. *Urbana*: State of Illinois, State Geological Survey ; University of Illinois. *Varsó*: Fundamenta Mathematicae szerk. ; Institut Scientifique Ukrainien ; Museum Zoologicum Polonicum ; Societas Botanicorum Poloniae ; Société des Sciences et des Lettres de Varsovie, *Vatikánváros*: Pontificia Accademia delle Scienze. *Velençe*: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti ; Városi Tanács. *Vilna*: Société des amis des sciences. *Washington*: American Council of Learned Societies ; Carnegie endowment for international peace ; National Academy of Sciences of the U. S. A. ; National Research Council ; Smithsonian Institution ; Smiths. Inst., Bureau of American Ethnology ; U. S. Department of Agriculture ; U. S. Geological Survey ; U. S. National Museum. *Wellington*: Alexander Turnbull Library ; R. Society of New Zealand. *Wiesbaden*: Verein f. Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. *Zágráb*: Jugoszláv Akadémia ; Kir. Áll. Levéltár ; Narodna Starina szerk. *Zürich*: Schweizerische Naturforschende Gesellschaft.

Adományaikkal a következő magánosok gyarapították a könyvtár állományát: Áldásy J., Antalfy A., Babinger F. C. J. (Leiden), Bakos J. (Nyíregyháza), Bányai J. (Székelyudvarhely), Barna K. (Szeged), Bartal A. (Fadd), Behic E., Birinyi K. L. (Cleveland), Biró H., Bodor A., Bonomi J., Del Vecchio G. (Róma 7 db.), Divéky A. (Varsó), Elekes Gy. (Debrecen, 7 db.), Fail A. (Kroměříž), Frater L., Geszti J., Gyalóky J., Győry T. (60 db.), Hajdu J., Hampel A., Hankiss J. (Debrecen), Harsányi Zs., Hetey J. (Kaposvár), Hoffmann E., Horváth E., Hunyady I., Jellinek E. (Szatmár), Kalmár E., Kenyeres B., Keréjkártó B. (Szeged), Kertész J., Kissházy Á., Kókai L., Komját A. (Párizs), Komlós O., Korányi S. br., Korompay E., Krompecher I., Láng N., Leszlényi I., Lewy E. (Berlin, 6 db.), Lobmayer G. (36 db.), Lósy-Schmidt E., Lukinich I., Magyary-Kossa G. (112 db.), Márffy O. (Milano, 11 db.), Mártonffy K., Mayer E., Metzger F.

(Yokohama), Moesz G. (22 db.), Molnár D., Molnár E., Pavićević M. M. (Zágráb), Pivány J., Radó A. (6. db.), Riegler I., Schaffer K., Schoen A. (Innsbruck), B. Schroeder A., Schumann R. (Bécs, 9 db.), Simon B. (8 db.), Sipos S., Domahidi Sipos Zs., Solth K., Somos L., Stein A. (Oxford), Stumme G. (Lipcse), Szentmártoni K. (Kolozsvár), Szilágyi L., Tátray I., Thirring G., Tiboldi J., Tóth L., Varga N. L., Voinovich G., Westermann W. B. (Hága).

IV.

Az olvasóterem forgalma volt:

Év	Rendes látogatók száma	Hány ízben?	Használt kötetek száma
1937	151	3061	12789
1936	129	2753	11225

A könyvkölcsönzési forgalom:

Év	Kölcsönzők száma	Kivett kötetek száma
1937	2474	3666
1936	2309	3998

(L. a jelentéshez csatolt részletes táblázatokat.)

Az ösnyomtatványok közé, a régi magyar irodalomba és a Kaufmann-könyvtárba tartozó művek közül 84 kutató 317 ízben 189 munkát használt, a kéziratár anyagából 97 kutató 278 köteget 507 ízben.

A Széchenyi-múzeumot 1164, a Vörösmarty-szobát 4038, a Goethe-szobát 1747 látogató nézte meg.

1937-ben a könyvtár a következő könyvtárakkal és intézetekkel érintkezett könyvek és kéziratok kölcsönzése ügyében:

a) **Hazaiak:** Budapest: Budapest székesfőváros kir. tanfelügyelősége; Magyar Idegenforgalmi Érdekeltségek Szövetsége; Magyar Revíziós Liga; Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ; Országos Levéltár; Orsz. Magyar Kat. Főiskolai Diákszövetség; Orsz. Széchenyi-Könyvtár;

Orsz. Zöldmező Szövetség. *Csurgó*: Ref. reálgimnázium.
Debrecen: Debreceni középisk. tanárképzőintézet gyakorló
 gimnáziuma; Egyetemi Könyvtár. *Gyöngyös*: M. kir. áll.
 Koháry István gimnázium. *Győr*: M. kir. áll. Révai Miklós
 gimnázium; Városi női felső kereskedelmi iskola. *Miskolc*:
 Jogakadémia; *Pécs*: Egyetemi Könyvtár. *Szeged*: Egyetemi
 Könyvtár; M. kir. áll. Klauzál Gábor gimnázium. *Szeghalom*:
 Ref. Péter András gimnázium.

b) **Külföldiek**: *Bécs*: Bibliothek der Akademie der
 Wissenschaften; Nationalbibliothek; Universitätsbibliothek.
Berlin: Preussische Staatsbibliothek.

Budapest, 1938. március 5-én.

Szinnyei József

ig. és r. t., főkönyvtárnok.

I. táblázat.

Kimutatás az olvasóterem rendes látogatóinak
 foglalkozásáról.

	1937	1936
Bíró	2	—
Főiskolai hallgató	72	69
Földbirtokos	—	1
Hírlapíró	—	1
Író	4	1
Katonatiszt	3	1
Középiskolai tanuló	14	10
Köztisztviselő	8	17
Lelkész	2	—
Magántisztviselő	13	3
Magánzó	2	—
Mérnök	3	2
Orvos	7	1
Tanár	19	21
Ügyvéd	2	9
Összesen :	151	129

II. táblázat.

Kimutatás az akadémiai könyvtár olvasótermének forgalmáról.

Hónap	Olvasók száma		Használt kötetek száma	
	1937	1936	1937	1936
Január	300	334	744	1600
Február	160	361	700	1650
Március	390	270	1660	1042
Április	400	310	1700	1050
Május	316	255	1250	1012
Június	250	152	920	265
Július	—	42	—	120
Augusztus	—	20	—	90
Szeptember	325	170	1345	820
Október	300	252	1220	1250
November	350	327	1800	1326
December	270	260	1450	1060
Összesen :	3061	2753	12789	11225

III. táblázat.

Kimutatás az akadémiai könyvtár kölcsönzési forgalmáról.

Hónap	Kölcsönzők száma		Kivett kötetek száma	
	1937	1936	1937	1936
Január	236	204	332	762
Február	235	200	358	284
Március	313	240	466	400
Április	245	245	380	372
Május	195	145	358	230
Június	225	127	348	192
Július	—	49	—	182
Augusztus	—	60	—	80
Szeptember	310	284	412	403
Október	246	290	332	425
November	274	240	394	328
December	195	225	286	340
Összesen :	2474	2309	3666	3998

A Történettudományi Bizottság jelentése 1937—38. évi működéséről.

A Történettudományi Bizottság tevékenységére a közelmúlt évek alatt főleg az esedékes évfordulók voltak irányító hatással. Ilyenek *II. Rákóczi Ferenc* halálának kétszáz éves fordulója 1935-ben, *Szent István király* halálának kilencszázadik évfordulója 1938-ban és ilyen lesz *Mátyás király* születésének ötszázadik évfordulója 1940-ben. A Történettudományi Bizottság hagyományaihoz híven a maga részéről is mindig hozzájárult az évfordulók emlékeztetésé tételéhez, abban a felfogásban, hogy az évfordulók emlékét nem annyira az ilyenkor szokásos külsőségek szokták megőrizni, hanem a tudományos, irodalmi, vagy művészi alkotások. A Rákóczi-centennárium adott alkalmat az *Archivum Rakocianum* XI. és XII. köteteinek kiadására, nemkülönben e sorozat folytatása szükségességének elvi kijelentésére. A Szent István-évforduló szolgált alkalmul a *Szent István-Emlékkönyv* összeállítására, mely Akadémiánk kiadásában három kötetben ez év első felében meg is jelent. Az Emlékkönyv kiadásának gondolata a Történettudományi Bizottságból indult ki, megvalósításában is ugyanez a Bizottság vitte az irányító szerepet. Megjelenése, a tartalmat és a külső kiállítást tekintve, tudományos esemény, mert első, szigorúan tudományos összeállítása a Szent Istvánra és korára vonatkozó eddigi kutatásoknak, de egyúttal a jövő kutatásoknak többé nem mellőzhető alapja is. Bár az Emlékkönyvben megjelent tanulmányok tudományos értéke különböző, mégis minden túlzás nélkül megállapítható, hogy ez a kiadvány a Szent István jubileumi évnek jóformán egyetlen maradandó értékű emléke. Itt kell fölemlíteni azt is, hogy az Emlékkönyv tanulmányai közül hat latin, német, angol, francia és olasz fordításban az *Archivum Europae Centro-Orientalis* IV. kötetében is megjelent, mintegy 26 ív terjedelemben.

A Történettudományi Bizottság ülésein több ízben esett szó arról, hogy *Csánki Dezső* forrásértékű nagy művének (*Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*) befejezésén Bizottságunk megbízásából az Országos Levéltár tisztviselői évek óta tervszerűen dolgoznak. A befejező kötet tudvalevőleg az Északnyugati Felföld megyéinek történeti földrajzát fogja tartalmazni, tehát annak a területnek közép-kori történetét világítja meg, melynek túlnyomó része

továbbra is idegen impérium alatt maradt. Jelenthetem, hogy *Fekete Nagy Antal* országos allelvéltárnok egyetemi magántanár *Trencsén megye* középkori történeti földrajzát körülbelül 15 ív terjedelemben már elkészítette és kiadásra benyújtotta. Több megye történeti földrajza szintén közel áll már a befejezéshez és belátható időn belül rendelkezésünkre fog állni. Így a Történettudományi Bizottság részéről semmi akadályja nem lesz annak, hogy Mátyás király születésének ötszázadik évfordulójára a kétségkívül költséges befejező kötet nyomdai munkálatai meginduljanak. A készülő kötetet azért jeleztem költségesnek, mert a készen lévő és a készülő megyék történeti földrajzának feldolgozási módja azonos azzal a módszerrel, melyet Csánki Dezső az ő történeti földrajzának V. kötetében alkalmazott. Vagyis, éppenúgy, mint Csánkinál, itt is feldolgozás alá kerül 1526-ig az Északnyugati Felvidék középkori történetére vonatkozó lehetőleg teljes okleveles anyag, az összes névváltozatok, a helynevekre vonatkozó okleveles történeti adatok és a birtokos családok is. A gyakorlatból tudjuk, hogy Csánki Történeti Földrajzának V. kötete csodálatos anyaggazdagságánál fogva kimeríthetetlen forrása a benne tárgyalt erdélyi vármegyéknek. Ugyanilyen forrása lesz a befejező kötet az Északnyugati Felföld középkori történetének. Minthogy a kollektív természetű műveknél elkerülhetetlenek a kéziratok késedelmes beadásából származó zökkenők, a kiadás nyugodt menetének biztosítása végett kívánatos volna a kéziratoknak a beérkezés sorrendjéhez igazodó kinyomtatása. Célszerűnek látszik tehát a nyomtatásban megjelenő anyagot a IV. kötet füzeteiként vagy félköteteiként forgalomba hozni, bár ez a kiadási mód kétségkívül jelentékenyen megnöveli majd az egész kötet terjedelmét. Tekintettel arra, hogy a kérdéses kötet nyomdai költségei nagy összegbe fognak kerülni, kívánatos volna, hogy Bizottságunk a szükséges költségvetési fedezet biztosítása végett már most keresse meg a II. osztály útján az Akadémia összeségét, hogy az elnökségnek ideje és módja lehessen a szükségeseknek ítélt intézkedések megtételére.

Az Északnyugati Felföld magyar területeinek visszacsatolásával az anyaggyűjtő levéltári kutatások itt-ott talán könnyebbekké válnak, mert számos köz- és magánlevéltár került vissza hozzánk, viszont számolni kell azzal, hogy a többi területen nehézségek fognak támasztatni a gyűjtőmunka olyan arányú folytatása ellen, amennyiben az a mi részünkről megindult és néhány éven át eredményesen folyt

is. A múlt évben például az Országos Levéltár nem kapott kutatási engedélyt az északnyugati megyék területén lévő levéltárakban való fényképfelvételvezésekre, és amikor a folyó évi zürichi történeti kongresszus alkalmával e miatt kérdést intéztem az egyik illetékes volt pozsonyi egyetemi tanárhoz, attól azt a választ nyertem, hogy felfogása szerint valószínűleg bürokratikus zavarokról van szó és nem arról, mint hogyha a kormány akadályozni akarná a magyar kutatások folytatását. Ellenben, s ez a lényeg, minthogy egyidejűleg a cseh kormány is megkezdte az Északnyugati Felvidék köz- és magánlevéltárai középkori anyagának rendszeres lefényképezését, így például a pozsonyi káptalan levéltárának középkori anyaga már le is van fényképezve, szerinte semmi akadálya nem volna annak, hogy e fényképfelvételek egyenként, vagy összeségükben a magyar kutatók, vagy az Országos Levéltár rendelkezésére bocsátassanak. Ez a nyilatkozat arra mutat, hogy az Országos Levéltár kutatómunkájának akadályozása tudatosan és tervszerűen történik, mert a cseh kormány az északnyugati köz- és magánlevéltárak anyagának szabad felhasználását a maga szempontjából aggályosnak tartja s ennek következtében maga kívánja meghatározni, hogy mit bocsát idegen, főleg magyar kutatók rendelkezésére és mit tart vissza. Minthogy ez az eljárás nem egyeztethető össze a levéltári kutatómunka természetével és a magyar érdekeket is sérti, bátor vagyok javasolni, hogy arra kérjük a II. osztály útján az Akadémiát, intézzen megkeresést a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz abban az értelemben, hogy gondoskodjék a közeljövőben állítólag meginduló magyar-csehszlovák kulturális tárgyalások során a levéltári kutatások kérdésének a magyar érdekeknek megfelelő rendezéséről.

A Történettudományi Bizottság működése a múlt évek során természetesen nem merült ki az alkalmi, a jubileumi évfordulókkal vonatkozásban álló tevékenységgel. Vannak olyan kérdések, amelyek régóta foglalkoztatják a Bizottságot és megoldásuk csak az Akadémia anyagi helyzetének jobbrafordulásától függ. Ilyen pl. az *Anjoukori Okmánytár* ügye, melynek újabb két kötete nyomtatásra jóformán készen áll; ilyen az újabban sűrűn használt *Zsigmondkori Okmánytár* kiadásának kérdése, mely legsürgősebb teendőink közé tartozik. *Károlyi Árpád* t. tagtársunk a *Magyar Országgyűlési Emlékek* újabb kötetét készíti sajtó alá, és nem lehetetlen, hogy kiváló tagtársunk kész kézirata a jövő év folyamán Bizottságunk elé fog kerülni. A nagy magyar történeti biblio-

gráfia előkészítése is folyamatban van, és számítunk arra is, hogy belátható időn belül az *Árpádkori Regeszták* következő kötetének kiadása is időszerűvé válik. Megoldásra váró tudományos feladatokban, munkaerőkben, vállalkozó kedvben nincs hiány, de híjával vagyunk a kellő anyagi eszközöknek. Éppen ezért reméljük, hogy az Akadémia anyagi helyzetének javulásával Bizottságunknak újból módjában lesz teljesíteni hivatását abban a mértékben, amintőre 84 éves multja és a mai történeti idők kötelezik.

Lukinich Imre ig. és r. t., előadó.

III.

Költségvetés

az 1939. év január—június hónapjaira.

I. Az <i>Akadémiai Almanach</i> és a tagok munkálatai jegyzékének kinyomatására	1.800 P
II. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására és közleményeinek esetleges díjazására ...	1.500
III. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzeteinek tiszteletdíjaira	6.000
IV. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzeteinek nyomdai kiállításához	1.000 *
Összesen	10.300 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések- és emlékbeszédekre	200 P
2. Bírálói díjakra	200 *
Összesen	400 P

b) Nyelvtudományi bizottság.

1. A <i>Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> új füzetére .	500 P
2. Tüzetes magyar helyesírási szótár	500 *
3. A <i>Kőrösi Csoma-Archívumra</i>	500 *
4. Gombocz Zoltán kötetére szükséges még	150 *
5. Zsirai Miklós <i>Nyelvrokonságunk</i> c. művére végfizetség.	857 *
6. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> folytatására	1.000 *
7. Az előadó úr tiszteletdíja	200 *
8. Bizottsági apróbb költségekre	60 *
Összesen	3.767 P

<i>Maradvány</i> az előző félévről: a <i>Nyelvtudományi Közleményekre</i>	1.000 P
A Validi-kiadásra szolgál az együttesen kezelt adományok 1936. évi kamata...	500 P

c) Nyelvművelő bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	300 «
3. Szerkesztői tiszteletdíj	100 «
4. Egy segéderő félévi tiszteletdíja	250 «
5. Hatóságok tájékoztatása	300 «
6. Bizottsági költségekre	150 «
Összesen	4.100 P

d) Klasszikus filológiai bizottság.

1. Az <i>Egyetemes Philológiai Közlönyre</i>	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.250 P

Maradvány: Theokritos kiadására..... 1.700 «

e) Irodalomtörténeti bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> két füzetének szerkesztői és írói tiszteletdíjaira és nyomdai kiállítására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	2.750 P

Maradt egy kiadványra..... 1.000

f) Képzőművészeti bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja	200 P
<i>Maradvány</i> az előbbi évről	536 «
A magyar képzőművészet történetére...	1.700 »

g) Néptudományi bizottság.

1. A népzenei kiadvány előmunkálataira	1.760
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	40 «
Összesen...	2.000 P ₁

Az I. osztály és bizottságai összesen..... 14.467 P

A maradványok..... 6.436 «

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Székfoglalókra és emlékbeszédekre	200 P
2. Thirring Gusztáv alábbi művére.....	1.000 «
3. Bírálati díjakra	100 «
Összesen	1.300 P

Marad tartozás: Thirring Gusztáv: *Magyarország népe-
sége II. József korában* c. mű kiadásért 921.55 P

b) Filozófiai bizottság.

1. Az <i>Athenaeum</i> kiadásához	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.250 P

Marad tartozás: Pauler Ákos munkáinak kiadására... 580 P

c) Jogtudományi bizottság.

1. Az előadó úr tiszteletdíja	200 P
2. Egy mű kiadására	1.000 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.250 P

d) Történettudományi bizottság.

1. A <i>Hunyadiak kora</i> következő kötetére	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.250 P

e) Hadtörténeti bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> tiszteletdíjaira, nyomdai előállítására	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.750 P

Maradvány: Egy kiadványra 500 P

f) Nemzetgazdasági bizottság.

1. Értekezésekre	300 P
2. A Közgazdasági Szemlére	2.400 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	2.950 P

g) Archeológiai bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> írói, szerkesztői tiszteletdíjaira és nyomdai költségeire	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.250 P

Maradvány az Arch. Értesítőre 2.700 P

A II. osztály és bizottsági összesen..... 11.000 «

A maradványok..... 3.200 «

Tartozás marad..... 1.501'55 P.

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítőre</i>	10.000 P
2. Természettudományi kutatásokra	4.500 «
3. Emlékbeszédekre	200 «
4. Bírálati tiszteletdíjakra	200 «
Összesen	14.900 P

b) Matematikai és Természettudományi bizottság.

1. Tudományos célokra.....	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
Összesen	2.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen..... 17.100 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai 42.567 «

A maradványok összege 9.636 «

Nagygyűlési költségek.

1. Költségekre.....	600 P
2. Tagajánlások kinyomatása	600 «
3. Jutalmakra.....	4.400 «
4. Jutalmak kiegészítésére.....	4.400 «
5. Felolvasások tiszteletdíja.....	400 «
6. Bírálók tiszteletdíjai	3.000 «
Összesen	13.400 P

Szótári bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre.....	400 «
3. A gyűjtött anyag rendezésére	1.000 «
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
Összesen	2 000 P

A Középkori Latinság Szótára költségeire 2.000 P

Könyvkiadó vállalat.

Újabb kötetek kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	4.000 P
Kiadványok szétküldési költségeire	5.000 «

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötések költségeire és könyvbeszerzésekre	5.000 P
---	---------

Tudományos társulatok és munkák segélyezésére.

Tudományos társulatok segélyezésére	5.000 P
A Bécsi Klebelsberg-Történetkutató Intézet Évkönyvére.....	750 «
A Revue des Études Hongroises segélye.....	750 «
Az Ungarische Jahrbücher segélye	1.250 «
Összesen	7.750 P

A Coopération Intellectuelle költségeire 400 P

Összes tudományos kiadásokra	92.417 «
A maradványok	9.636 «

Személyzeti kiadások.

1. A főtitkár tiszteletdíja félévre	3.000 P
2. A főkönyvtárnok tiszteletdíja félévre.....	2.000 «
3. A három osztálytitkár tiszteletdíja félévre	3.000 «
4. A főtitkári iroda és a könyvtár alkalmazottainak tiszteletdíja félévre	9.000 «
5. Dudás Kálmán építész tiszteletdíja félévre	800 «
6. Voit Lajosnak könyvelésért félévre	800 «
7. Altisztek orvosi kezelésére	400 «
8. Altisztek gyógyszerreire	900 «
Összesen	19.900 P
Előre nem látott (kegyeleti) kiadásokra	3.000 P
Régi alkalmazottak nyugdíjára és rendkívüli segélyekre..	24.000 «
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 «
Összesen	29.000 P

Dologi kiadások félévre.

Adók	9.784 P
Palota és bérház fenntartása	7.000 «
Fűtőanyag (anyag 1.900, kisegítő altiszt 600 P)	2.500 «
Villanyvilágítás (palota és bérház).....	1.800 «
Vízdíj	650 «
Kéményseprő.....	250 «
Telefon	700 «
Ülési meghívók költségeire	300 «
Postai költségekre	800 «
Kézbesítési költségekre	200 «
Illetékegyenértékre	400 «
Irodai kiadásokra	2.500 «
Felvonó	400 «
A Kazinczy-emlék fenntartási költsége	1.000 «
Összesen	28.284 P
Személyi és dologi kiadások összesen	77.184 P
Összes kiadás	169.601 «

Várható bevételek.

Államsegély	35.040 P
Házbérlőjövedelem	31.000 «
A Vigyázó-vagyonból igénybevehető	100.000 «
Könyvek eladásából várható	3.600 «
Összesen	169.640 P

IV.

Az Akadémia ülései 1938-ban.

Az I. osztály:

Január 10. *Áprily Lajos* l. t.: 1. Tizenennyolc kínai vers. (Műfordítások.) 2. Eredeti költemények. (Székfoglaló.) — Február 7. *Szinnyei Ferenc* r. t.: A francia romantikus regény. — Március 7. *Németh Gyula* r. t.: Újabb adalékok a régi török irodalom ismeretéhez. — Április 4. *Laziczius Gyula* l. t.: A nyelv és a beszéd megkülönböztetése a hangtani kutatásban. (Székfoglaló.) — Május 2. *Zsirai Miklós* l. t.: Alapszó-besugárzás a szóképzésben. — Május 23. *Pukánszky Béla* l. t.: A német népi öntudat hazai formái. — Október 10. *Moravcsik Gyula* l. t.: A konstantinói «De administrando imperio» kritikai kiadása. — November 7. *Vikár Béla* l. t.: A «Júlia szép leány» problémája. (Folklorisztikai tanulmány.) — December 5. *Viszota Gyula* r. t.: Négy év Széchenyi életében.

A II. osztály:

Január 17. *Lepold Antal* l. t.: Szent István király születéshelye. (Székfoglaló.) — Február 14. *Alföldi András* l. t.: A római front összeomlása Keleten Valerianus alatt és ennek kihatásai a birodalomra. — Március 14. *Szüllő Géza* k. t.: A kisebbségi jog és a gyakorlat. *Menyhárth Gáspár* l. t.: A családfenntartás elve legújabb jogunkban. (Székfoglaló.) — Május 9. *Fekete Lajos* l. t.: Török birtokszervezet a hódoltsági Magyarországon. (Székfoglaló.) — Október 17. *Irk Albert* l. t.: Schopenhauer jogfilozófiája. — November 14. *Hekler Antal* r. t.: Római archeológiai kutatásaim eredményei. *Fettich Nándor* l. t.: Az ú. n. Nagy Károly-kard. (Régészeti emléanyag mint történeti kútforrás.) (Székfoglaló.) Mindkét előadás vetített képekkel. — December 19. *Illyefalvi Lajos* l. t.: Budapest jelentősége hazánk őstermelése szempontjából az áruforgalmi statisztika tükrében. (Székfoglaló.)

A III. osztály:

Január 24. *Hoor-Tempis Móric* r. t.: A művelt nemzetek elektromos energiafogyasztásának évtizedes fejlődési analó-

giáiból következő tanulságok. A hazai energiagazdálkodás haladó irányzatának biztosítására szükséges sürgős teendők. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* t. t.: Orthogonális helyettesítés ciklikus voltának szükséges és elegendő feltétele. *Riesz Frigyes* r. t.: A Tordan-féle görbetételről. *Császár Elemér* l. t.: A fekete sugárzás törvényei. I. rész. A röntgensugárzás energiájának mérése. V. rész. *Entz Géza* r. t.: Az utóbbi évek Balaton-kutatásáról. *Szabó Zoltán* l. t. bemutatja «Az átöröklés» című kézikönyvét. *Krompecher István* vendég: Csontfejlődés és mechanikai igénybevétel. Bemutatja *Zimmermann Agoston* r. t. — Február 21. *Rados Gusztáv* t. t.: Brioschi tételének rövid bebizonyítása. *Gelei József* l. t.: A véglények lüktetőhólyagjának néhány élettudományi jelentősége. *Mauthner Nándor* l. t.: A gluko-chinacetonphenonmonomethylaether szintézise. A 4-methylpyrogallolaldehid egy új szintézise. *Jelítai József* vendég: Bernoulli Dániel és Clairant levelei gróf Teleki Józsefhez. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Rédei László* vendég: Egy új számelméleti jel alkalmazása a másodfokú számtestek elméletére. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Sztrókey Kálmán* vendég: Antimonit Kishányáról és Borpatakról (Szatmár vármegye). Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Szádeczky-Kardos Elemér* vendég: A fluviális ferde rétegzések fajai és szemnagyság eloszlási viszonyai. Az egykori folyásirány meghatározása a ferde-rétegzések alapján. Bemutatja *Vendl Aladár* r. t. — Március 21. *Mauritz Béla* r. t. és *H. F. Hawood* vendég (London): A Somló bazaltja. *Mauritz Béla* r. t. és *L. S. Theobald* vendég (London): A Kabhegyecsoport bazaltjai. *Pell Mária* vendég: Az Adria Hydromedusáiról. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Bodenstein Max* és *Szabó Zoltán* vendégek: A klórmonoxid termikus bomlásáról. Bemutatja *Groh Gyula* r. t. *Száva-Kovács József* vendég: A légnedvesség évi járása a Földön. Bemutatja *Cholnoky Jenő* l. t. *Párducz Béla* vendég: Örvénylő életmód és sessilizmus. Bemutatja *Gelei József* r. t. — Április 11. *Bay Zoltán* l. t.: Elektronsokszorozó mint elektronszámláló. (Székfoglaló.) *Finkey József* l. t.: A pneumatikus szénelőkészítés mechanikai alapegyenletei. *Tokody László* vendég: Persbergi kalcit és barit. Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Wolszky Sándor* vendég: Kísérleti vizsgálatok a rovarok szemének fejlődés-életteni determinációjáról. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Náray-Szabó István* vendég: A pollucit $\text{CsAlSi}_2\text{O}_6 \cdot x\text{H}_2\text{O}$ szerkezete. Bemutatja *Groh Gyula* r. t. *Barta József* vendég: Egy erő által előidézhető legnagyobb rugalmas elmozdulásról. Bemu-

tatja *Mihailich Győző* l. t. *Cotel Ernő* vendég: Az acél-
 ötvöztetés fejlődésének iránya, különös tekintettel az acél
 kopására és hőállására. Bemutatja *Finkey József* l. t. —
 Május 16. *Rados Gusztáv* t. t.: Unitárius matrix spektrumá-
 ról. *Zemplén Géza* r. t.: A scillabióz szekezete. *Vitális István*
 l. t.: Az első magyar fossarulósok a fertőrákosi alsó-pontusi
 üledékekben. *Papyrotheca mirabilis* Brus. és *Succinea gracilis*
 Lőrent. a sopronvidéki alsó-pontusi üledékekben. *Császár*
Elemér l. t.: A hullámmechanikai perturbáció-számítás egy-
 szerű megalapozása. *Szabó Zoltán* l. t.: A Vogézek Knautiái.
Soó Rezső vendég: A Nyírség vegetációja II. A Nyírség
 vízi, mocsári és réti növénysszövetkezetei. Bemutatja *Szabó*
Zoltán l. t. *Wagner János* vendég: Vasvári Miklós második
 kisázsiai kutatóútjának állattani eredményei. I. Puhatestű
 állatok (Mollusca). Bemutatja *Dudich Endre* l. t. *Tury Pál*
 vendég: Molybdénben oldódó nitrogén technológiai effek-
 tusa. Bemutatja *Bay Zoltán* l. t. — Június 20. *Marek József*
 r. t. bemutatja *Marek József* r. t. és *Manninger Rezső* l. t.
 «Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere» című mun-
 kájának 7-ik kiadását. *Marek József* r. t., *Wellmann Oszkár*
 l. t. és *Urbányi László* vendég: A takarmány ásványi
 sóarányának lényege és jelentősége az állati szervezet més-
 és foszforellátásában. Előterjeszti *Marek József* r. t. *Malán*
Mihály vendég: Tájékozódási kísérletek ikrekkel. Bemutatja
Entz Géza r. t. *Zilahi Sebes Géza* vendég: Magyarország
 Heleidái. Bemutatja *Entz Géza* r. t. *Egerváry Jenő* vendég:
 Elektromágneses térben lefolyó elektronmozgás differenciál-
 egyenleteiről. Bemutatja *Ortvay Rudolf* l. t. — Október 24.
Rados Gusztáv t. t.: Unitárius helyettesítés levezetett helyet-
 tesítései. *Schaffer Károly* t. t.: A piramispálya kisagyi
 részének finomabb anatómiájáról. *Zimmermann Ágoston* r. t.:
 A fasciák funkcionális szerkezetéről. *Konek Frigyes* l. t.:
 Alkaloidbetainek. I. A chinin és chinidin α -betainjai. *Hutýra*
Ferenc † t. t., *Marek József* r. t. és *Manninger Rezső* l. t.:
 «Special Pathology and Therapeutics of the Diseases of
 domestic Animals» című munkájuk 4. kiadását bemutatja
Manninger Rezső l. t. *Zimmermann Gusztáv* vendég: Adatok
 a cseplesz összehasonlító anatómiájához és fejlődéséhez.
 Bemutatja *Zimmermann Ágoston* r. t. *Sasvári Kálmán* vendég:
 Az ezüstpermanganát kristályszerkezetének Fourier-analí-
 zise. Bemutatja *Ortvay Rudolf* l. t. *Buza László* vendég: A lép-
 fenebacillus vérsejtoldó hatása. Bemutatja *Manninger Rezső*
 l. t. *Lipka István* vendég: Hatványsorok zéróhelyeiről. II.

Bemutatja Szőkefalvi *Nagy Gyula* l. t. — November 21. *Prinz Gyula* l. t.: Közép-Ázsia tönkfelszíne. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* t. t.: Unitárius helyettesítés együttthatói között fennálló feltételi egyenletek függetlensége. *Zemplén Géza* r. t.: A primveróznak és származékainak új, kiadós szintézise. *Jelitai József* vendég: Bolyai János önéletrajza. Bemutatja *Rados Gusztáv* t. t. *Hermann Margit* és *Zombory László* vendégek: A Biharkapu (Portale) kristályos mészkövének telérközete. Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Entz Géza* r. t. és *Sebestyén Olga* vendég: Biometriai variációs tanulmányok a balatoni *Ceratium hirundinellán*. *Vitális István* l. t.: Magyarország szénvagyonja. *Jugovics Lajos* vendég: Adatok a dunántúli bazaltok ismeretéhez. Bemutatja *Vitális István* l. t. — December 12. *Buzágh Aladár* l. t.: Az adszorpciós rétegek szerkezete és az adhézió folyékony közegekben. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* t. t.: Adalék az unitárius helyettesítések elméletéhez. *Marek József* r. t., *Wellmann Oszkár* l. t. és *Urbányi László* vendég: A malacvér összetételének változása különböző ásványi anyagtartalmú takarmány hatására. Bemutatja *Wellmann Oszkár* l. t. *Mauthner Nándor* l. t.: Egy új glukogallussav szintézise. *Mauthner Nándor* l. t.: A 6 oxy 8-methoxycumarin szintézise. *Bogsch László* vendég: Adatok az *Ervilia pusilla* és *Ervilia miopusilla* fajok ismeretéhez. Bemutatja *Mauritz Béla* r. t. *Erdélyi Arthur* vendég: A Sturm—Liouville-féle határérték-feladat sajátértékéről. Bemutatja *Fejér Lipót* r. t. *Lipka István* vendég: Kúpszelethálózatokról. Bemutatja *Kérékjártó Béla* l. t.

Összes ülések:

Január 13. Rendkívüli összes ülés Berzeviczy Albert ig. és t. t., volt elnök emlékezetére. *Ravasz László* ig. és t. t. másodelnök megnyitó beszéde. *Balogh Jenő* ig. és t. t.: Berzeviczy Albert emlékezete. — Január 31. *Nagy Miklós* l. t.: A Szent Korona eszméje. — Február 28. *Szász Károly* l. t.: A népszínmű Szigligeti után. — Március 28. *Divéky Adorján* l. t.: Az Aranybulla hatása a lengyel jogra. — Április 25. *József királyi herceg* Ő Fensége, a M. T. Akadémia elnöke átadja a Berzeviczy Albert-, br. Wlassics Gyula- és br. Wodianer-jutalmakat a kitüntetett érdemes tanítóknak. *Solymossy Sándor* r. t.: Két közismert népmese eredete. — Május 6. XCVIII. Ünnepélyes Közülés. *József királyi herceg* Ő Fensége ig. és t. t., elnök elnöki megnyitóbeszéde: Szent

István, a legnagyobb magyar király. *Voinovich Géza* t. t., főtitkár: Főtitkári jelentés. *Serédi Jusztinián* bíboros hercegprímás, ig. és t. t.: Szent István törvényei a római joggal és az egykorú kánonjoggal összehasonlítva. *Hóman Bálint* vallás- és közoktatásügyi miniszter, ig. és r. t.: Szent István király. — Június 13. *Hegedüs Loránt* ig. és t. t.: Az újabb pénzüleletek hatása a valutapolitikára. — Október 3. *Kékyl Lajos* l. t.: Jelentés az 1938. évi Vojnits-jutalomról. — Október 31. *Angyal Dávid* t. t.: I. Ferenc József kormányzása a szabadságharc éveiben. — November 28. *Lukinich Imre* ig. és r. t.: A lengyel kérdés és a magyar kormány 1914—1917.

V.

Üdvözlő beszédek.

**József kir. herceg Ö Fensége, elnök üdvözlő szavai
Herczeg Ferenc ig. és t. taghoz 75. születésénapija
alkalmából az 1938. okt. 3-i összes ülésen.**

Herczeg Ferenc tiszteleti és igazgató tagtársunk sok sikerben és elismerésben gazdag pályáján nagy évfordulóhoz ért. Ő ugyan ki akarna térni minden megemlékezés elől, de Akadémiánk nem mehet el e nap mellett a nélkül, hogy őt ne köszöntené.

Szépírói és közírói érdemeit nem szükség megvilágítani, — ismeri azokat mindenki, nemcsak körünkben, hanem az egész országban is.

Elég itt arról emlékeznem, hogy Akadémiánkhoz szoros kapcsolat fűzi. 1899-ben választatott levelező taggá, tehát 39 évvel ezelőtt, 1910-ben rendes taggá, 1914-ben tiszteleti, 1922-ben pedig igazgató taggá. Kétízben viselte a másodelnök tisztjét. Regényeit, színműveit sokszor koszorúta meg jutalmaival az Akadémia, a legutóbbi nagygyűlés a revízió érdekében kifejtett közírói munkásságát is, összegyűjtött munkáit pedig nagyjutalmával tüntette ki. Méltán tekintjük tehát a mostani évfordulót mintegy családtagunk ünnepének, kívánva, hogy fényes pályáját az eddigihez hasonlóan folytassa.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő szavai
Fettich Nándor 1. tag székfoglalója alkalmából,
1938. november 14-én.

Melegen üdvözlöm tisztelt tagtársunkat mai székfoglalója alkalmából. Akadémiánk örömét fejezem ki, amikor a népvándorlás korának ilyen kitűnő bűvárát tagjai sorába iktatja. Azok a nagyszámú alapvető tanulmányai, amelyek a hazánk területén található szkíta, hún, avar és honfoglalás-kori magyar emlékek tüzetes és rendszeres tudományos feldolgozásai, sok tekintetben egészen új fényt vetettek az itt átvonuló népek műveltségére s ennek a többi népekével való kapcsolataira. Ezeknek a tanulmányoknak értékét különösen fokozza, hogy az itteni emlékeket széles összehasonlító archeológiai háttérbe állítják, másrészt a régészeti emléksanyagot mint történeti kútforrást a történettudomány számára sikeresen felhasználják. Az utóbbira szép példát nyújt most elhangzott székfoglaló értekezése is. Az előbbire pedig a sok közül az a tanulmánya, amelyben a régészeti emléksanyag élesszemű vizsgálata alapján az ősmagyarságnak a normann és a szláv, másfelől a kazár és az arab kultúrákkal való érintkezését igazolja, vagy az az értekezése, amelyben az avar és a szkíta műveltség összefüggését mutatja ki.

Üttörő régészeti bűvárkodásának további sikereket kívánva, őszinte tisztelettel nyújtom át Akadémiánk lev. tagsági oklevelét.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő szavai
Illyefalvi Lajos 1. tag székfoglalója alkalmából,
1938. december 19-én.

Szívből üdvözlöm tisztelt tagtársamat osztályunk nevében mint a M. T. Akadémia levelező tagját. Köszöntöm először is mint a statisztikai tudománynak kiváló bűvárát, aki három évtized alatt kifejtett munkásságával, nagyszámú tudományos értekezésével, a magyar társadalmi és gazdasági életnek számos területét új szempontokból világította át. Ezt az érdemét a Nemzetközi Statisztikai Intézet is méltányolta, amikor tagjává s a nagyvárosi statisztikai bizottság állandó előadójává választotta.

De köszöntöm — másodszor — mint a magyar statisztikai kutatásnak kivételes erővel és páratlan lendülettel dol-

gozó szervező talentumát. Mint a Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatal igazgatója újjászervezte e nagymúltú intézmény munkásságát s ennek történetében új korszakot nyitott meg a különleges statisztikai felvételek egész hatalmas sorát átölelő programjával, amely a társadalmi és gazdasági életnek valamennyi modern kérdéskörére kiterjed. Fényes tanúság erre a Statisztikai Közlemények 80 kötete. Közigazgatási irodalmunkat pedig a Városi Szemle gondos szerkesztésével nagy mértékben gyarapította.

Kutató és tudományszervező munkássága elismeréseül fogadja tiszelt tagtársunk Akadémiánk levelező tagsági oklevelét, amelyet örömmel és tisztelettel átnyujtok.

**Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai Prinz Gyula
1. taghoz székfoglalója alkalmából, 1938. nov. 21-én.**

Melegen üdvözlöm Tagtárs Urat, mint Akadémiánk levelező-tagját, üdvözlöm, mint a földrajz tudományának kitűnő művelőjét. A földrajz a természettudományok közt különleges helyet foglal el. Hiszen nem szorítkozik a föld felületeinek egyszerű hű leírására, hanem keresi azokat a tényezőket, erőket, melyek a földfelület kialakulását megszabják, a szárazföld és tengerek eloszlását, a hegyek, síkságok, vizek szerkezetét, alakját létrehozzák, az emberiség, az állat és növényvilág elterjedését, nagyobb csoportokba tömörülését, életük berendezését befolyásolják. Így nem csoda, ha a földrajzba szinte valamennyi természettudománynak van beleszólása, s a kutató földrajztudósnak szinte az összes természettudományokban járatosnak kell lennie. Azt is megértjük, hogy a földrajz tudományát a legkülönbözőbb irányokban lehet művelni. Tagtárs Úr tudományos munkájában a geomorfológiai szempont az uralkodó.

Tagtárs Úr pályája elején gyakorlati irányban dolgozott, a tudomány szeretete azonban csakhamar a tisztán tudományos feladatok felé terelte. Almásy György hívására ment ki először Belső-Ázsiába, majd tőle különválva kutatta az akkor még alig ismert Tien San-hegységet. Második ázsiai útját a Magy. Tud. Akadémia 4000 aranykoronával támogatta. A Tien San-t igen sűrű úthálózatban járta be s a gyűjtött geológiai, morfológiai és glaciobiológiai eredményei a legkitűnőbbek a világirodalomban. Sokszor vakmerő bátorsággal oldotta meg feladatát; különösen kiemelem áthato-

lását a Szari-Dzsasz szurdokján. Talán megemlíthetem mint érdekességet, hogy az egyik felfedezte 6000 m magas csúcsnak, Cholnokys-csúcs nevet adta. Értékesek néprajzi megfigyelései a hegyi pásztorok életéről.

Ázsiából hazaérkezve, tovább dolgozott geomorfológiai irányban; nagyobb munkái: Budapest földrajza; a Kluthe-féle Handbuch der Geographischen Wissenschaft-ban talpraesett rövidséggel megírt Magyarország földrajza; a magyarországi falvak településének topográfiájáról szóló tanulmányai; végre legnagyobb munkája az Egyetemi Nyomda kiadásában megjelent Magyar Föld és Népe gyűjteményben Magyarország földrajza.

Átnyujtom Tagtárs Úrnak a levelezőtagsági oklevelet abban a meggyőződésben, hogy a földrajz tudományát további szép és értékes eredményekkel fogja gazdagítani.

Tangl Károly osztályelnök üdvözlő szavai
Buzágh Aladár 1. taghoz székfoglalója alkalmából,
1938. december 12-én.

Melegen üdvözlöm tagtárs urat mint a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagját. Tagtárs úr a kémianak aránylag fiatal ágát műveli kitartással és eredménnyel, az ú. n. kolloidkémiaát. Eme új ág keletkezési ideje 1861-re tehető, amikor Graham Tamás észrevette, hogy bizonyos anyagok, mint az enyv (görögül kolla), fehérje vizes oldatból igen lassan diffundál át pergamenen vagy állati hártyákon, míg más anyagok, mint pl. a sók, cukor diffúziója sokkal gyorsabb. Az előbbieket kolloid anyagoknak nevezte. A kolloidkémia felé akkor fordult a kémikusok, biológusok nagy érdeklődése, mikor kitűnt, hogy nincsenek külön kolloid és nemkolloid anyagok, hanem minden anyag juthat kolloid állapotba, tehát hogy a kolloid szó nem különleges anyagot jelöl meg, hanem bármely anyag különleges állapotát.

E különleges állapottal foglalkozik tagtárs úr számos maradandó értékű tudományos dolgozata. Elvi jelentőségű az a megállapítása, hogy a földfémek karbonátjai is hozhatók kolloid állapotba. Kolloidkémiai munkásságának súlypontja azokra a vizsgálatokra esik, amelyek a mikroszkópos és ultramikroszkópos részecskék közt működő erőkre vonatkoznak. Tanulmányozásukra bevezeti a *szakadási szög* fogalmát és készüléket szerkeszt ennek mérésére. Kiderült, hogy a ré-

szecskék közti vonzó hatás nem tömegvonzás, hanem felületi hatás, mely szorosan összefügg a szakadási szöggel. Ezzel sikerült a koaguláció és peptizálás szabályait szabatosan értelmeznie.

A kolloidkéimiai irodalom sokat köszönhet tagtárs úrnak. «A kolloidok természettudományi jelentősége» 1931-ben megjelent könyvét 1936-ban a német nyelven megjelent «Kolloidik» című könyve, majd 1937-ben ennek angol fordítása követte. A magyar tudomány hírnevét öregbítette külföldön tartott sok előadásával.

Átnyujtom a levelezőtagsági oklevelet s tudományos munkájában továbbra is sok eredményt és sikert kívánok.

VI.

A M. Tud. Akadémia halottai 1938-ban.

Bajza József l. t., 1938. január 8.
 Győry Tibor l. t., 1938. január 9.
 Stammer Rudolf k. t., 1938. április 25.
 Zahlbruckner Sándor l. t., 1938. május 8.
 Kuzsinszky Bálint r. t., 1938. augusztus 23.
 Reiner János l. t., 1938. augusztus 27.
 Gróf Andrássy Géza ig. t., 1938. augusztus 29.
 Grosschmid Béni l. t., 1938. szeptember 7.
 Zdziechowski Maryan k. t., 1938. október 7.
 Gombos Ferenc Albin r. t., 1938. december 25.

VII.

A főtítkárs megemlékezése elhunyt tagokról az 1938. október 3-i összes ülésen.

Számos veszteség után a jelen év elején a halál kíméletes volt tudományos életünkhöz, Akadémiánkhöz, — a nyáron azonban számos veszteség ért.

Elköltözött *Kuzsinszky Bálint* r. tag, régész; mint egyetemi tanár a görög és római történet előadója volt. Pannónia emlékeinek buzgó és szerencsés kutatója. Évtizedeken át vezetője volt az aquincumi ásatásoknak s e leletek-

ből alkotta meg az aquincumi múzeumot. Buzgólkodott a fővárosi múzeum létesítésén is. Le is írta ez emlékeket; munkatársa volt az Archaeologiai Értesítőnek, az Ókori Lexikonba 200-nál több cikket írt, a Szilágyi-féle magyar történetben ő írta Pannónia és Dácia ismertetését, a Corpus Inscriptionum Latinarum c. nagy műnek is dolgozótársa volt. Akadémiánknak 1907 óta tagja, az Archeológiai Bizottságnak elnöke volt. Koporsójára Hekler Antal r. tag tette le koszorúnkat.

Másik halottunk *Reiner János* l. tag, az egyházjog egyetemi tanára, akit az Akadémia 1902-ben választott tagjai sorába. Már akkor gazdag és kiváló munkásságra hivatkozhattak ajánlói. Különösen a házassági jogról szóló kötete találkozott nagy elismeréssel, de nagy érdeme Zlinszky régebbi magánjogi könyvének korszerű átdolgozása is. Buzgólkodása sokban segített létrehozni a katolikus Szent István-Akadémiát, melynek haláláig főtítkára volt. Koszorúnkat koporsójára Viszota Gyula r. tag tette le.

Elhunyt *Zsögöd Grosschmid Benő* is, a magyar magánjog és kötelmi jog kiváló művelője. Őt Akadémiánk még 1901-ben kapcsolta magához, — sajnos, az Akadémia életében kevésbé vett részt, de személyes kiválóságai és tekintélye Akadémiánknak is díszére vált. Sírjánál Szladits Károly tagtársunk vett tőle búcsút s tette le koszorúnkat.

Elküldtük koszorúnkat *gróf Andrássy Géza* ig. tag ravatalára is.

VIII

Ünnepi beszédek.

Voinovich Géza t. t., főtítkár beszéde Kölcsey Ferenc újon emelt síremlékének felavatásán, Csekén, 1938. szeptember 8-án.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság hódolatát és háláját teszem le koszorúikkal Kölcsey Ferenc sírhalmára, melyen az emlékezet követ száz esztendő múltán is megújítja a nemzet kegyelete.

Egy szellemes műbíráló azzal jellemezte: e gazdag frónk voltakép több írófoglal magában. Való igaz; sokban úttörő, sokban kimagasló. Költői egyénisége mély érzésével, bölcselkedő hajlamával külön áll kortásai közt: bírál-

lataival kezdődik a magyar műbírálat; szónoklatai mintái az ékesszólás művészetének; a Parainesisben összefoglalta életnézetét, a család, haza, emberiség iránti köteleességeket; egyéb munkáiból egész világfelfogást olvasott ki ez emlék megújításának kezdeményezője s felavató ünnepi szónoka, Kornis Gyula. Mindebben a szív embere volt. Költeményei a legnemesebb érzésektől lobognak; emlékbeszédeivel író-társai emlékének áldozott, mint törvénytudó, a barátság hevével védelmezte a pörbe fogott Wesselényit. «Az én lelkem sympathiából van alkotva», mondotta magáról, amit kiegészít másik önvallomása: «Búsongás az érzés mélységének következtése».

Léleknesesítő munkáinak bélyege, tanulsága, hogy az élethajszs a száraz ismeretek közepett az élet sója az érzés, meg az átértett gondolat. Amint ő mondta a költeményről, hogy az: «harmóniás szavakba öntése a gondolattá érlelt érzeménynék». A korban, melyben élt, közélet és költészet lemondón málázott a régi dicsőség káprázatán s dermedtségeért a mult nagy csapásait okolta. Kölcsey búra hajló lelkében is Várna és Mohács merült fel, sötét órák később is a nemzetpusztulás rémítő jóslatát súgták fülébe Zrínyi két énekében, — a de a török-tatár dúlás emléke mellett nemzeti nagylétünk napjaira mutat, egyensúlyt keres, s költői igazságszolgáltatással a mult szenvedések árán jobb jövőt követel: Megbűnhődte már e nép a multat s jövőndőt. Ez Hymnusának főgondolata; e költemény fohász a nemzetért s a nemzet fohásza lett.

Midőn Széchenyi varázsígei fölrázták a nemzetet s szemét a multról a jövőre fordították, Kölcsey lelkében vetett lobbót egyik elsőnek a szikra. Egy évvel a *Hitel* megjelenése után Huszt várának dőledékei alatt nem a letűnt nagyságon mereng, hanem a jövőre buzdít:

Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?

Hass, alkoss, gyarapíts, s a Haza fényre derül.

Ez üzenete hozzánk és minden jövődő korokhoz.

Csodálatra méltó, hogy aki életét — munkásságához mérten oly rövid életét — csöndes falusi írószobában töltötte, egyszerre mint a haladás bajnoka s mint magával ragadó szónok jelenik meg az országgyűlésen. Csodálatos, hogy gyöngéd természete mellett az irodalom eszményi felfogásából útmutatója lett a kemény kritikának. Csodálni való, hogy bár fényes új tehetségek hamar túlhaladták az ő

korának szentimentális poézisét, Kölcseynek vannak költeményei, melyek túlnőttek korukon, együtt szállnak az idővel, egymást váltó nemzedékek érzését fogadják magukba, — s mint a fák, új meg új évgyűrűkkel izmosodnak.

Itt a mulandóság háza előtt állunk, de szellemét nem itt keressük. Neve körül nagy fényesség támadt, és a dicsőség angyala elhengeríté sírjáról a követ. Aki műveiben lapoz, élő érzéseket és éltető gondolatokat merít belőlük: aki olvasni nem tud is, tudja legalább egy versét, egy sorát, mely — mint a Marseillaise — egymagában halhatatlanná teszi költőjét, mert ez a fohász együtt él a nemzettel, örökké:

Isten, áldd meg a magyart!

**Thirring Gusztáv r. tag beszéde Magyar László
Afrika-kutató 1. tag, emlékművének felavatásán,
Szombathelyen 1938. szeptember 18-án.**

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Mély meghatottsággal állunk e díszes emlék előtt, hogy egy férfiú előtt rójuk le a kegyelet adóját, aki nevét a magyar földrajzi kutatások történetének könyvébe aranybetűkkel írta be. Ünnepeünk egy férfiút, aki négy év híján száz évvel ezelőtt szakadt el hazájától és a művelt világtól, egy férfiút, aki a Gondviselés rendeletéből rövidre szabott életének java-részét, 17 évet Afrika ismeretlen vidékeinek felkutatására fordította s végül is a sötét kontinens áldozata lett. Százhusz éve, hogy ez a férfi itt született Szombathely városában, de miként nem tudjuk biztosan, ki volt anyja, nem ismerjük a házat sem, amelyben bölcsője ringott, úgy egész életét is csak fogyatékosan ismerjük, mert nincs már senki sem életben, ki őt ismerhette, és még kortársai is alig ismerték őt, a távoli Afrika vadonjait kutató utazót, aki 24 éves korában hagyta el hazáját, s azóta magyar ember nem látta őt.

Ötömösi Magyar László élete a rendkívüli ember pályafutása volt. Neve hirtelen tűnt fel, egyideig fényesen ragyogott a tudomány egén, majd aztán gyorsan eltűnt. Amióta fiatal-korában elhagyta hazáját, azóta megszakadtak azok a szálak, melyek őt hazájához és az európai civilizációhoz fűzték. Atyján és testvérein kívül senki sem ismerte őt személyesen, pályájának kialakításában senki sem támogatta, nem akadt barát, vagy rokon, ki tanáccsal, útbaigazítással ellátta volna,

anyagi támogatást nem remélhetett sehonnan, magára hagyatva küzdötté végig viszontagságos életét s amikor végre sikereinek magaslatán megpihenhetett volna s immár a hazatérés vágya gyötörte, akkor sorsának rosszra fordultával elvesztette azt a támaszt is, melyet addig az afrikai bennszülöttek között elfoglalt előkelő állása neki biztosított; afrikai otthonából elűzve, nélkülözések és szenvedések közepette tengette életének utolsó éveit, majd végül a fekete kontinens földje fogadta magába az emberfölkötti küzdelemben kifáradt vándor testét. Ott húnyt el az idegen világban, rokonok, barátok nem állták körül koporsóját, magányos sírját fehér ember nem látta és soha nem is fogja meglátni, mert ez a sír 74 év alatt bizonyára már el is pusztult, valamint elpusztult minden, ami az elhunytban földi és múlandó volt.

Kőrösi Csoma Sándor is idegenben húnyt el 22 évi küzdelmes munka után; de sírját a Himalája csodás ormainak tövében az angol tudós világ hálájából emelt obeliszk és a Magyar Tudományos Akadémia emléktáblája díszíti. Magyar László sírhantjára az afrikai perzselő sivatagok szélén talán még egy szerény fakereszt sem jutott és sírját immár senki sem keresheti fel, hogy ott kegyelettel áldozzék emlékének. Kőrösi Csoma Sándor sokévi fáradságos kutatásainak eredményeit közzébocsátotta a tudomány mérhetetlen hasznára. Magyar László munkássága eredményeinek javarészükből ott kellett pusztulniuk Afrika vadonjában, mert hazája nem volt arra képes, hogy az első magyar Afrika kutató hagyatékának megmentését biztosítsa. Nem akadt mecénás, aki e célra áldozni kész lett volna. Nem akadt egy magyar Stanley, aki a magyar Liwingstone felkeresésére és megmentésére induljon!

Íme ez Magyar Lászlónak szomorú sorsa. Tragédiája intő példa kell hogy legyen az utókornak, kell, hogy ezt felrázza a közömbösségből és az igazi érdem elismerésére ösztökélje, mely, ha már életében nem, legalább haló porában megadja neki azt az elismerést és tiszteletet, mely méltán megilleti a hazai tudományosság egyik legrajongóbb képviselőjét, kinek áldozatkészsége ragyogó példája a hazaszeretetnek és a tudomány iránti lelkesedésnek. Ezt az elismerést kívánja megadni ez az emlék, mely Magyar László rokonsága és tisztelői áldozatkészségének köszöni létrejöttét.

Micsoda erők és indítókok lehettek azok, amelyek

Magyar Lászlót a fekete kontinens felé hajtották? Vajjon pusztán csak a kalandok utáni vágy volt-e ez, vagy más nemesebb indítókai is voltak? Magyar László természetében tényleg benne volt az a vágy, hogy ismeretlen vidékeket keressen fel. Már tanulókorában rajongott a tengerért, külföldi utazások lelkesítették, barátai körében mindig csak ilyenekről ábrándozott, ezért a gazdasági pálya, melyre atyja őt szánta, semmikép sem elégítette ki. Tengerre vágyott. Fiumében elvégezte a tengerészeti iskolát, beállt tengerésznek s viszontagságos évek után elnyerte a flottahadnagyi rangot. «Soha boldogabbnak nem érezte magát, — írja egyik levelében — mint akkor, amikor először látta vállain ragyogni a díszes arany epaulettet, ezzel látá gyermekkori álmát beteljesedve».

Hivatása elvitte őt a földgömb minden részébe. Braziliától Madagaszkárig és a Jóreménység fokától Szumatráig. Végül a sors 1847-ben Délafrika nyugati partjaira sodorta, egy kalabári néger fejedelem szolgálatában töltött el két évet, de az öldöklő afrikai éghajlat egészségesebb vidékek felkeresésére készítette őt. Ezt az egészséges klímát megtalálta Bihében, egy áldott természetű négerországban, 300 kilométernyire a tengerparttól, ahol letelepedett, családot alapított, feleségül véve a fekete fejedelem leányát, amivel tekintélyre, befolyásra, mondhatnók hatalomra tett szert. Ekkor már testet öltött ifjúkori vágya, hogy életét Afrika ismeretlen belsejének kikutatására szentelje. «Szükség volt — írja egyik levelében — Délafrika rengeteg vadonjait és lakosait már valaha megismerni, kitűzém tehát magamnak, vagy ezen még kevésbé ismert országokat beutazva megvizsgálni és tapasztalataimat a tudós világgal tudatni, vagy dicső vállalatomban elveszni».

Felesége fegyveres rabszolgáinak védelme alatt, nagy karavánok élén bejárta Délafrika belsejének alig ismert tájait, ahol előtte más fehér ember még nem járt, ahonnan ő küldhette az első megbízható híreket. «Az Isten — írja — vagy más alkotóerők szabják meg, hogy tervem sikerül: öt esztendei folytonos utazással Délafrika nagy részét bejártam. Lelkem nagyon boldog, amidőn nézem Délafrika mappáját, amely az annyi századok óta erősen haladó civilizáció ellenére is, még mindig üres, mert az isteni gondviselés úgy akarta, hogy azt én tölthessem be».

Így telnek el évek. Európa felfigyel Magyar László felfedezéseire, boldogemlékű Hunfalvy János felkarolja őt,

Magyar László elküldi munkájának első kötetét, a Magyar Tudományos Akadémia azt kiadja és őt tagjává választja, munkáját Hunfalvy János németre is fordítja. A bécsi földrajzi társaság tiszteletbeli tagjává választja, a legkiválóbb német és angol geográfusok nagy elismeréssel nyilatkoznak a híres Afrikakutatóról. A portugál kormány előnyös szerződést kínál neki és munkáját ki akarja adni, de ő elutasítja az ajánlatot, mert a magyar tudományosságnak akar szolgálatot tenni, és ha a mű portugál nyelven jelenik meg, az már nem lesz magyar munka.

Utazásaival azért ért el Magyar László ilyen sikert, mert bár tudományos előképzettsége hiányos volt, kitűnő észlelőnek bizonyult, akinek figyelme kiterjedt mindenre, amit útjában látott s aki különösen a bejárt vidékek lakóinak szokásait és erkölceit igen élesen figyelte meg és tüzetesen írta le. Alig van az egész afrikai irodalomban valamely néptörzsről oly kitűnő, szinte klasszikusnak mondható monográfia, minőt Magyar László nyújtott a kimbunda népekről. De kevés utazónak volt is alkalmá annyi évet tölteni egy néptörzs tanulmányozására, mint Magyar Lászlónak, aki beházasodván a bennszülöttek legelőkelőbb családjába, rokoni kapcsolataiból eredő tekintélye folytán, a legalaposabban ismerhette meg e vad népeket. Munkájának első kötete fogalmat adhat arról, mily pótolhatatlan az a veszteség, mely a földrajzi irodalmat érte azzal, hogy munkájának hátralevő két kötete, mely Magyar Lászlónak eddig teljesen ismeretlen belafrikai országokban tett felfedező útjainak leírását adta volna, elveszett. Ezekről a vidékekről, melyeken Magyar László legnagyobbbrészt mint első fehér ember járt, csak töredékes naplókivonatok, rövid tudósítások és egyes levelek jutottak birtokunkba, s ezek csak halvány képet adnak Magyar László kutatásainak eredményeiről. De ebből a halvány képből mégis kibontakozik utazásainak jelentősége, hiszen útvonalainak hossza meghaladja a 10,000 km-t s ezeknek $\frac{3}{4}$ részét gyalogosan tette meg. Utazásai alatt megállapította 20-nál több nagy folyónak futását, megoldotta a délafrikai nagy vízválasztó kérdését, addig teljesen ismeretlen népeket, köztük világos színű néger törzseket fedezett fel s Délafrika térképéről nagy fehér foltokat tüntetett el. És mindezt minden idegen segítség, anyagi támogatás nélkül, tisztán saját szívós akaratára támaszkodva és fiatalos erejében bízva!

És amikor nagy belföldi utazásainak befejeztével sikerei-

nek tetőpontjára érve, immár haza készül és már jelzi az időpontot, amikor hajóra akar szállni, akkor tragikus módon megfordul a sorsa. Bihében belviszályok dúlnak. A bihei fejedelmet, Magyar László apósát meggyilkolják, híveit kiüldözik, Magyar László is hátrahagyva s elveszítve minden szerzett vagyonát, menekülni kénytelen. Mindenkitől elhagyatva, Benguelától délre, a tengerparton telepszik meg, ott tengeti életét még 7 évig, cserekeresséssel és vadászattal tartva fenn magát és csekély számú hívét. Égeti a vágy, hogy hazájába visszatérjen, sokévi tapasztalatait és gyűjtött anyagát feldolgozza. Nagy nyomorban, nélkülözések között folynak le napjai. Levelei mind gyérebben érkeznek haza. Hunfalvy János és Toldy Ferenc biztatják, hogy térjen haza, küldenek neki könyveket, földrajzi munkákat és magyar írók és költők műveit. Magyar László boldogan és elragadtatással olvassa ezeket a könyveket, de még sem tud megválni a fekete földrésztől. Utolsó levelét 1862. június 9-én írja Toldy Ferencnek, amikor is panaszkodik, hogy egész vagyona elpusztult és hozzáteszi, hogy ilyen csapások nélkül is ott élni valóságos tahtaluszi kín. Évek telnek el ezután a nélkül, hogy tőle bármiféle hír érkezne. Csak 1868-ban értesíti a portugál kormány a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy Magyar László már 1864. november 9-én 46 éves korában elhunyt.

Halála óta 74 év telt el. Az azóta felnevelkedett új nemzedékek a modern idők rohanása mellett szinte már elfelejtették az afrikai kontinensnek sok-sok érdemet szerzett, de sokat küszködött és nélkülözött magános vándorát, akit a fekete földrész belsejében is hazája iránti szeretete és a tudomány iránti lelkesedése hevített egyedül.

Magyar László tiszteletreméltó alakja ma is az akadályt nem ismerő erős akaratnak és a nemes önfeláldozásnak ragyogó mintaképe, amely követendő és ideálja legyen a szépért és nemesért lelkesedő fiatalságnak. Ez a díszes mű pedig örökítse meg az Ő emlékét az idők végtelenségéig!

IX.

Gyászbeszédék.

**Hekler Antal r. tag gyászbeszéde Kuzsinszky Bálint
r. tag ravatalánál, 1938. augusztus 26-án.**

Mélyen tisztelt gyászoló gyülekezet!

Mialatt körülöttünk zajlik és iramlík az élet, mindenütt, hol emberek laknak e véges földtekén, szüntelen folyik egy nagy és csöndes mozgósítás: az élet és a halál, ez a két ellenséges nagyhatalom, egyre küldi szét a behívójegyeket, s a behívó parancsok nyomán végeláthatatlan tömegek áramlanak szünet nélkül be és ki az élet és halál nagy kapuján. És mi erről a mozgósításról, erről a tragikus vándorlásról rendesen csak akkor veszünk tudomást, amikor olyasvalaki lép át a halál kapuján, aki hozzánk tartozott, aki valamiképpen belékapcsolódott a mi életünkbe. A fájdalom, a megilletődés és a magábaszállás percei ezek. Most is ezek az érzések nehezeden a lelkünkre, mert ismét eltávozott közülünk valaki, akit a miénknek éreztünk, akinek az élete számunkra érték volt, halála pedig veszteség. Mélységes megindulással álljuk körül Kuzsinszky Bálint ravatalát, melyhez elhoztam a budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem és a Magyar Tudományos Akadémia minden gyászát és fájdalmát. Ez a két testület volt az, melyek keretében a megboldogult tudós pályája legmagasabbra ívelt. Útja a Nemzeti Múzeum régiségtárában szerzett gyakorlaton és emlékismereten át vezetett az egyetemi katedrához, melyről az ókori történelmet tanította mindaddig, amíg visszatérhetett oda, hová rátérmettsége és szíve legjobban vonzotta, a pannóniai régészethez. Sohasem kereste a nagy elvi kérdéseket, elméje sohasem szárnyalt kétes és ködös magasságokba, kutató munkájában is a mindennapi életnek volt a problematikusa. Mint született reárlcheológust az emlékeken nem az ábrázolás mikéntje, hanem annak tárgya, a mindennapi élethez való ezernyi vonatkozása érdekelte. Nagy avatottsággal és megértő szívvel hallgatta ki a római feliratok tanulságait, s munkája nyomán a kövek mögött egyéni sorsok támadtak föl újra. Az a lelkiismeretes és odaadó gyűjtő- és kutatómunka, amit Kuzsinszky Aquincumban és a Balaton

vidékén végzett, szilárd tartópillére marad mindenkorra a magyar archeológiai tudománynak.

Kuzsinszky Bálintban azonban mi nemcsak a tudóst siratjuk, hanem siratjuk a nemes, tisztalelkű, jóakarátú embert, aki egész életét csöndes visszavonultságban töltötte, aki szinte irtózott a közszerepléstől s a tolakodók, törtető és cselszövők portyázó csapatait messze elkerülte. A nyilvánosság előtt csak olyankor jelent meg, mikor a kötelesség hívta, de ilyenkor aztán mindenkinek éreznie kellett, hogy a néha talán kissé érdes külső nemes, meleg és hű szívet takar. Életének a legtermékenyebb és legboldogabb órái Aquincumhoz fűzték. Itt voltak az ő legmeghittebb és legmegbízhatóbb barátai, kiknek minden ügyes-bajos dolgával annyi szeretettel foglalkozott. És ezek a hűséges barátok, az aquincumi római helyőrségnek a világ minden tájáról összesereglett katonái és veteránjai, derék kürtösei és zászlótartói most mind eljöttek és itt állanak a ravatal körül néma díszőrséget. Szinte hallom, amint megismétlik az egyik aquincumi felirat komoly intelmét: «Si quis aliquid spurci velle fecerit, habeat et superos et inferos deos iratos».

Kuzsinszky Bálint kedves kartársunk és barátunk nyugodjál békében, emlékedet tisztán és kegyelettel fogjuk megőrizni!

Isten veled!

Viszota Gyula r. tag gyászbeszéde Reiner János l. tag ravatalánál, 1938. augusztus 30-án.

Igen tisztelt gyászoló közönség!

Az előttünk levő koporsó egy érzésekben és tudásban egyaránt kimagasló férfúnak: dr. Reiner Jánosnak, a Pázmány Péter Tudományegyetem egyházjogi tanszéke nyug. nyilv. rendes tanárának, a Magyar Tudományos Akadémia lev. tagjának, a Szent István Akadémia tiszteleti, igazgató-tanácsi tagjának és alakulása óta főtitkárának, továbbá a Szent István Társulat igazgató-választmányja tagjának földi porhüvelyét zárja magába. Megilletődött szívvel és lesújtott lélekkel állok a koporsó előtt, hogy két akadémia: a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Akadémia, azonkívül a Szent István-Társulat nevében elbúcsúzzam régi és kedves társunktól. Nehéz a búcsú, mert az elhunyt ragasz-

kodó barátunk is volt, és nem egy jellemvonása, erénye tiszteltté tette előttünk jellegzetes egyéniségét.

Reiner Jánosnak, az embernek a benső vallásos és a rendíthetetlen magyar hazafias érzés volt a legjellegzetesebb jellemvonása, de jószívű ember is volt, hűségesen vonzódott barátaihoz és példaadó módon, meleg szívvel szerette hozzá közel álló övéit. Vallásos, tudományos és politikai meggyőződése és elvei mellett rendületlenül kitartott. Magyar katolikusnak vallotta magát és e két eszme érdekében kész volt mindenkor síkra szállani, ha kellett *tollal*: hírlapban vagy könyvben; ha kellett *szóval*: az előadásztal mellől vagy a közéletben.

Hasonló erények jellemzik Reinert, mint író-tudóst is. Mint az egyházjognak a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen előbb magán-, rendkívüli, majd nyilvános tanára nagy szorgalommal, kitartással és sikerrel művelte szaktudományát és a magyar jog majdnem minden ágát. Körülbelül száz tudományos és politikai cikke és értekezése, több önálló könyve jelent meg a honi és a külföldi szaklapokban, jogi és egyéb lexikonokban. Önálló művei közül csak kettőre hivatkozom: Teljesen átdolgozta és tetemesen kibővítette Zlinszky Imre *Magyar magánjogát*, és e mű több kiadásában, 72 íves vaskos kötetben kézikönyv lett a szakembereknek; továbbá *Az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjai* c. művére, amellyel a Magyar Tudományos Akadémiában széket foglalt. Mindkét művét a kritika nagy méltánnyal fogadta.

Írói munkássága nagy figyelmet keltett, úgyhogy előbb a Szent István Társulat irodalmi és tudományos osztálya, majd 1902-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választotta. Ez utóbbi helyen két nagynevű ajánlója írói és tudományos érdemeit felsorolva, kiemelte, hogy műveiben «alapos tanulmányt, beható és széles szakkészültséget, szorgalmat és tudományához teljes odaadást tanúsít».

Reinert a cselekvésben való erélyes és friss mozgékony-ság is jellemezte. Tevékeny részt vett abban, hogy a Szent István-Társulat irodalmi és tudományos osztálya 1916-ban Szent István Akadémiává alakuljon. Tudós érdemeiért az új Akadémia előbb három évre, majd élete fogyatáig főtítkárává választotta, azonkívül igazgatótanácsi, továbbá legutóbb tiszteleti tagjává is. Reiner fentvázolt írói és tudományos munkásságát a Szent István Akadémiában, annak javára folytatta. Több tudományos mű az ő buzgó fáradozásának

köszönhette létrejöttét és megjelenését; számos szép és tartalmas ünnepi ülés megszervezésével is gyarapította a Szent István Akadémia tudományos súlyát. Mondhatjuk: féltő éberséggel, fáradságot nem kímélő buzgósággal, önzetlenül, sőt áldozatkészséggel örködött azon, hogy a Szent István Akadémia kitűzött célját igen szerény viszonyai között is minél jobban megközelítse.

Íme, rövid vonásokban ez Reinernek, az embernek és tudós írónak távlati rajza!

És most szomorú szívvel elkísérjük porladni kezdő tetemedet utolsó földi útjára, hogy átvegye az anyaföld azt, ami az övé. Megadjuk neked a végtisztességet! Halhatatlan lelked, szellemed leplezetlenül ott áll immár az Örök Igazság trónja előtt. Oda elkísér szeretetünk, ajánlva a Végtelen Irgalmasság kegyelmébe.

Kedves Barátunk, Reiner János, emléked tovább él emlékezetünkben! Búcsúzunk tőled: Isten veled!

**Szladits Károly 1. tag gyászbeszéde Grosschmid Béni
1. tag ravatalánál, 1938. szeptember 10-én.**

A férfiú, akinek ravatalát mélységes gyászba borulva állja körül a magyar jogászság, nemcsak nagy tudós és nagy tanár volt, nemcsak egyetemünknek dísz, büszkesége és örök dicsősége, hanem mindezeknél még sokkal több. Grosschmid Béni egyike volt azoknak a kivételes lángelméknek, akiket a Gondviselés kegyelme koronként a nemzet nevelőivé rendel és ő ennek a küldetésnek mindvégig híven megfelelt.

A mult század utolsó negyedének nemzetközien nivelláló irányzata már-már teljes elsöpréssel fenyegette ősi magánjogunk megmaradt intézményeit. Ekkor a fiatal Grosschmid szállott síkra perdöntő bajnokként ősi jogintézményeink védelmében. Egyedül, de hatalmas tudásának kivédhetetlen fegyvereivel és a hagyományos magyar jogrendszer kiválóságába vetett rendíthetetlen hittel. Fényes vitairataival és remekbe készült tanulmányaival sikerült is véglegesen biztosítania családi és öröklési jogunk nemzeti intézményeinek fennmaradását és ezzel megalapozta magánjogunk további önálló nemzeti fejlődését.

A másik veszedelem, amely ugyanakkor jogfejlődésünket fenyegette, az uralkodó sivár jogi pozitivizmus volt,

mely fojtó ködként nehezedett a jogéletre. Az akkori jogtudomány lélektelen fogalomkultuszával szemben Grossschmid visszatért a Hármaskönyvön nyugvó magyar nemzeti hagyományhoz, mely azt vallotta, hogy a tételes jognak mindíg az igazságosság szolgálatában kell állnia. Werbóczy tanítása szerint iustitia est inter virtutes summum bonum, ius medium, iurisprudentia infimum. Grossschmid monumentális főművében, a Fejezetekben Kötelmi Jogunk Köréből a jogtudományt fogalomtudományból igazságtudománnyá formálta át. Elemző tudományos módszerének lényege az igazságos megoldások keresése a tételes jog formái mögött. A jog külső «plasztikai» tételein keresztül a «meritorius» jogot, a méltányos és emberies érdekiegyenlítést megtalálni: ez a törekvés vonul végig írásainak minden során. Előtte fel sem merült az a kétség, amely nem egy külföldi jogrendszer válságából válságba sodort: a tudományos szerkesztésmódok és az élet parancsai közti ellentétnek a kérdése. A divináció távolbalátásával felismerte a haladó kor követelményeit a jognak életszerűbbé alakítása körül. Mint a maga útjain járó zseni, ügyet sem vetve a külföldön dúló metodikai háborúra, önmagából fejlesztette ki és terjesztette el jogéletünkben mindazt az értéket, amelyet nyugaton 30 év irodalmi küzdelmei a jogi érdekkutatás terén megérleltek.

Igy alakult ki az a csodálatos szintézis, hogy ugyanaz a Grossschmid, aki a magyar családi és öröklési jogot visszavezette ősi alapjaihoz, a forgalmi élet jogában évtizedekkel előzte meg Középeurópa jogrendszereit a konkrét igazságosság követelményeinek a formális jog elé helyezésével. Az emberiesség és méltányosság örök gondolatait teljes összhangba hozta régi nemzeti jogintézményeink rajongó szeretetével.

E mellett ingeniumának roppant ereje a magánjog elméletét is a tökéletesség magas fokára emelte és dogmatikai elemzésével addig nem ismert mélységeket és finomságokat tárt fel. Kivált a kötelem jogi szerkezetének boncolásával olyan eredményeket ért el, amelyek őt a világirodalom legnagyobb jogászainak sorába emelik.

Tudományos működésének e hármas tagozatával vált Grossschmid egészen új magyar jogiskola megteremtőjévé, amely eredetiségben, életszerűségben és tudományos mélységben nyugodtan felveheti a versenyt a külföld nagy jogi iskoláival. Grossschmid alakító és kifejező ereje oly átütő és lenyűgöző volt, hogy az egész magyar magánjogi tudo-

mányra rányomta egyénisége bélyegét. Akik ma ebben az országban magánjogot művelünk, elmondhatjuk a koszorús költővel, hogy: «ő az, ki által lettünk és vagyunk».

Ily módon lett Grosschmid elismerten a magyar jogászság egyetemes nagy tanítómesterévé, kit a Praeceptor Hungariae névvel tisztelünk. Ő valóban 46 évi tanársága alatt mindenkor csak tanár volt és semmi más. De ez a «csak» szócska ebben az esetben nem diminutívus, hanem a legmagasabb superlatívus, mert azt jelenti, hogy ez a hatalmas elme sohase váltotta fel aprópénzre dús lelke kincsét, hanem távol az élet vásári zsivajától valóságos monachikus önfeláldozással szentelte életét e jogeszmé szolgálatának. Csodálatosan harmonikus volt ez az élet szerető család boldog körében; puritán egyszerűségű élet, de telve a teremtmény munkának hihetetlen gazdagságával. Igazi nagy ember élete, akinek zárkózottsága is jóságos lágy szívet takart.

Grosschmidnek a magyar jogéletre gyakorolt mély és egyetemes hatása szinte páratlan a jogtudomány történetében. A magyar magánjogi törvényhozás, tudomány és igazságszolgáltatás immáron évtizedek óta Grosschmid eszméinek sugarait tükrözteti vissza. És ez a hatás nem szűnt meg akkor sem, amikor pátriárkai korban nyugalomba vonult. Valami bűvöletes szuggesztív erő áradt ki az ő magányos elzárkózottságából, amely a távolból is irányította törekvéseit. Alakja még életében «egy éltető eszmévé finomult». És ez az eszme koszorús költőnk szavaival élve «fennmarad és nőttön nő tiszta fénye, amint időben, térben távozik.»

Grosschmid életének munkája korszakot jelent a magyar jog történetében; jelentőségében méltán sorakozik országunk legnagyobb jogászaival mellé. Ezért Grosschmidnek már életében történetivé vált hatalmas egyénisége az egész nemzeté. De családján kívül mégis hozzánk a Pázmány-egyetemhez állott legközelebb, hiszen 38 éven át volt ennek az egyetemnek büszkesége, innen árasztotta szét tanításának fényét az egész országra. Egyetemünk történetében az ő működése tetőzi be a katedrán volt elődeinek, Kelemen Imrének, Frank Ignácnak és Vencell Gusztávnak életművét. Ezért mindenekelőtt a Pázmány Péter-Tudományegyetem rektora és tanácsa, valamint jog- és államtudományi kara nevében meghatott tanítványi hálával és kartársi hódolattal teszem le kegyeletünk palmaágát elköltözött nagy pályatársunk ravatalára. De úgy, miként az Egyetem, a Magyar Tudományos Akadémia is, amely 100 éves fennállása alatt annyi kiváló jogászt

egyesített kötelékébe, méltó büszkeséggel vallja Grosschmid Bénit, a magyar jogtudomány egyik legnagyobbját, a magáénak. A Magyar Tudományos Akadémia volt az, amely a 22 éves ifjú első irodalmi művét 1873-ban a Sztrókay-díjjal koszorúzta, élete delén tagjai sorába választotta és most mélyen megilletődve övezi elismerésének babérával az elhunyt agg tudós koporsóját.

E ravatal előtt a «hic numen adest» áhítata fog el bennünket, magyar jogászokat. Érezzük, hogy hatalmas génusz indul el most körünkől a halhatatlanság útjára. Megdicsőült szelleme lángoszlopként fog haladni a magyar jogászság előtt, bevilágítva az irányt az örökkévaló jogeszmé sarkcsillaga felé. Azért itt, ebben az ünnepélyes órában szent fogadalmat teszünk, hogy azokat a szellemi kincseket, melyeket tőle kaptunk, híven megőrizzük és tehetségünk szerint átszármaztatjuk a jövő magyar nemzedékre. Grosschmid-hoz hasonló lángelméje sokáig nem lesz a magyar jogtudománynak, de erős eltökélésünk, hogy továbbra is az ő útján haladunk, szellemét állandó erőforrásként itt marasztjuk köztünk.

Szeretett Mesterünk, pihenj békén nagy halhatatlanjaink panteonjában, nagy mestereid, Werbőczy és Frank Ignác mellett, akiknek oly méltó utódja lettél. Csodálatunk, soha meg nem szűnő hálánk és forró szeretetünk kíséri az örökkévalóság útjára. Isten veled!

Divéky Adorján 1. tag gyászbeszéde Zdziechowski Marián kültag temetésén, Wilnóban 1938. okt. 8-án.

A legmélyebb meghatódottsággal állok itt a megboldogult Zdziechowski Mariánnak, ennek a nagy lengyelnek, nagy tudósnak, mély gondolkodónak és Magyarország lelkes barátjának koporsója mellett.

A magyar királyi követség, a Magyar Tudományos Akadémia, a Varsói Magyar Intézet s bátran mondhatom, hogy az egész magyar nemzet nevében búcsúzom tőle. Eljöttem ide, hogy koporsója mellett köszönetet mondjak neki mindazért, amit ő a magyar nemzetért és a magyar-lengyel barátságért tett. Mi magyarok sohasem felejtjük el azt, hogy amikor nemzetünket oly borzalmasan megcsönkítették, amikor minket, magyarokat, oly rettenetes nagy tragédia ért, amikor oly mélységesen elhagyatottnak éreztük magunkat, akkor megszólalt az ő nemes hangja Magyar-

ország védelmében. Rettenthetetlen harcosa volt ő annak a nagy, történelmi, ezeréves eszmének, a magyar-lengyel barátság eszméjének, mely a Piasztoknak és Jagellóknak volt az eszménye, mely eszménye volt Báthory Istvánnak, Bem tábornoknak és Pilsudski Józsefnek.

Milyen szép és jelképes az, hogy a nagy halott tanára és rektora volt annak az egyetemnek, melyet a nagy Báthory alapított és Pilsudski József támasztott ismét fel. Itt, ebben a városban hirdette ő az ő gyönyörű eszméit, abban a városban, mely annyira össze van kötve Báthory Istvánnak és Pilsudski Józsefnek emlékével.

Most látjuk az ő áldásos munkájának eredményeit, mikor a magyar-lengyel barátság oly élénken lobog úgy a lengyeleknél, mint a magyaroknál.

Mi, magyarok, mindnyájan mélységes fájdalommal búcsúzunk Tőled, a lelkes, nagy magyarbaráttól. Isten veled!

Lukinich Imre ig. és r. tag gyászbeszéde Gombos Ferenc Albin r. tag ravatalánál, 1938. december 29-én.

A Magyar Tudományos Akadémia, a Szent István Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat nevében veszek örök búcsút kedves társunktól és barátunktól. Nehéz ez a búcsú, mert nemcsak egy jólelkű, megértő és önzetlen barátot veszítettünk el benne, hanem a magyar történetírásnak csodálatos szorgalmú, pontos és lelkiismeretes munkását is. Kora ifjúságától fogva égett benne a munka szeretete. Szabadidejének nagy részét könyvek között töltötte és fáradhatatlanul, egy középkori szerzetes türelméhez és szorgalmához fogható buzgósággal kutatta, gyűjtötte és másolta a magyar középkor történetére vonatkozó anyagot. A Gondviselés kegyelméből megérhette, hogy három évtizedre terjedő tervszerű kutatómunkájának eredményei a *Catalogus fontium historiae Hungariae* három hatalmas kötetében a Szent István Akadémia kiadásában megjelenhettek. Ez a kiadvány, melyet latin nyelvű jegyzetei a külföld számára is hozzáférhetővé tesznek, fogalomná avatta az ő nevét, de egyúttal megbecsülést szerzett a magyar tudományosságnak külföldön is. Ez a kiadvány nincs befejezve, hiányzik az összegyűjtött történeti anyag használhatóságát megkönnyítő név- és tárgymutató. Elhunyt kedves társunk ezen a nagy utánjárást, éleslátást és kritikai érzéket kívánó munkán dol-

gozott az utolsó hónapok alatt mindaddig, míg a toll ki nem hullott kezéből. És ezzel a nagy tudományos vállalattal egyidejűleg végezte a *Szent István-Emlékkönyv* szerkesztési munkájának nagy részét is, a kiadvány szerkesztőjének, Magyarország bíboros hercegprímásának irányítása mellett. Boldog volt, amikor fáradságos évek munkájának gyümölcseként a Magyar Tudományos Akadémiának ez a három-kötetes, a tartalmat és a külső kiállítást tekintve, egyaránt páratlan kiadványa tervszerűen ez év folyamán megjelent. Boldog volt, mert úgy érezte, hogy meg tudott felelni önként magára vállalt tudományos kötelezettségeinek, melyek elvégzése ifjú erőket is kemény próbára tett volna. Boldog volt, mert úgy érezte, hogy nem élt hiába. Mi, az ő társai és barátai nagyon jól tudjuk, hogy valóban nem élt hiába. Hiszen elég, ha az általa szerkesztett és utóbb az Akadémia anyagi támogatásával kiadott *Középkori Krónikások* 14 kötetére gondolunk, melyek egy része az ő tollából került ki; vagy ha azokat a kitűnő forrástanulmányokat idézzük emlékezetünkbe, melyek a szívéhez annyira közelálló Magyar Történelmi Társulat folyóiratának, az általa is szerkesztett *Századoknak* hasábjain jelentek meg, melyek a magyar történelem egy-egy vitás kérdését végérvényesen tisztázták.

Elhunyt kedves barátunk nemcsak tudós felkészültségű forráskutató és a történeti anyagot éles szemmel bíráló történetíró volt, hanem legkiválóbb *ifjúsági íróinknak* egyike is. Igazi egyénisége talán ifjúsági regényeiben tűnt ki leginkább: emberszeretete, melegen érző, önzetlen és türelmes lelkülete, derült világnézete, az isteni igazságba vetett rendíthetetlen hite és megalkuvást nem ismerő magyar jelleme. Nem csoda, hogy csak barátai voltak és hogy személyét tanítványainak hálás szeretete vette körül mindvégig. Ezért is nehéz most nekünk, társainak és barátainak a tőle való búcsúvétel, akiknek nevében én csak annyit tudok mondani, hogy nem felejtünk el Téged kedves Albin! Isten veled!

Horger Antal 1. tag beszéde Tolnai Vilmos r. tag síremlékének felavatásán, Sopronban 1938. július 29-én.

Tisztelt Gyászolók!

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének megbízásából jelentem meg, hogy képviseljem az Akadémiát nagyérdemű néhai tagtársunk, az én kedves Tolnai Vilmos

barátom síremlékének leleplezésén. Mert az ő egykori otthonának szeretett tagjain, feleségén, gyermekein és unokáin kívül az ő szellemi otthonának, a Magyar Tudományos Akadémiának tagjai is szeretettel, hálával és szomorúsággal gondolnak rá. Szeretettel, mert egyénileg rendkívül kedves tagtársunk volt, hálával, mert tudományos kutatásaival igen sok ponton előbbre vitte a magyar tudományt, és szomorúsággal, mert korai halála lehetetlenné tette még sok szép tudományos tervének megvalósítását.

Kedves elhunyt Tagtársunk! A Te szeretett családod ma fejfa helyett köemléket állított sírodra. Kemény kőből való ez az emlék, de egészen bizonyos, hogy már rég el lesz porladva minden részecskéje, mikor a magyar nyelvnek és a magyar irodalomnak szerelmesei még mindig áldva fogják emlegetni a Te nevedet. Nyugodj békében!

X.

A M. T. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Akad. Értesítő XLVIII. k. 136. l.)

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti Voinovich Géza. XLVIII. köt. 466. füz. 1938. január—május. 142 l. Melléklet 5 l. 2.50 P; 467. füz. 1938. június—december. I—VIII, 143—212. l. 2.50 P.

Berzsenyi Dániel ismeretlen és kiadatlan levelei. Kiadta és bevezetéssel, jegyzetekkel ellátta Merényi Oszkár. 121 l. 2.— P.

Berzsenyi Dániel verseinek kiadatlan összövegei. Kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Merényi Oszkár. 91 l. 2.— P.

Emlékkönyv Szent István király halálának 900. évfordulóján. A M. T. Akadémia felkérésére szerkesztette Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás ig. és t. t. 4° II. kötet 658 l., III. kötet 691 l. Képekkel. (A Szent István-Társulat bizománya.) A 3 kötet ára kötve 50.— P.

Az Akadémia Filozófiai Könyvtára. 10. kötet: Pauler Ákos: Metafizika. 4.— P.

Hadtörténelmi Közlemények. Szerkeszti Gyalókey Jenő. XXXIX. évf. III—IV. füz. 133—277. l. 2.50 P.

Irodalomtörténeti Közlemények. Szerkeszti Császár Elemér. 48. évf. II. füz. 105—216. l. 3.— P; III. füz. 217—328. l. 3.— P; IV. füz. 329—428., I—XII. l. 3.— P.

Janus Pannonius költeményei. Hegedüs István fordításában. XVIII, 238 l. 4.— P.

A M. T. Akadémia *Jogtudományi Bizottságának* kiadványsorozata. 8. szám: Tóth Lajos: Magyar magánjog. Kötelmi jog. 6.— P.

9. szám: Szászy István: Nemzetközi magánjog. 10.— P.

Közgazdasági Szemle. Szerkeszti Heller Farkas. LXII. évf. 81. köt. 5—6. sz. 1938. máj.—jún. 1—12, 345—512. l. 3.— P; 7—8. sz. 1938. júl.—aug. 1—16, 513—672. l. 3.— P; 9—10. sz. 1938. szept.—okt. 1—12, 673—864. l. 3.— P.

A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. Szerkeszti Melich János és Németh Gyula. I. köt. 8. füz.: Viski Károly: Etnikai csoportok, vidékek. 25 l. —. 80 P.

Magyarosan. Nyelvművelő folyóirat. Szerkeszti Putnoky Imre. VII. évf. 1938. 1—2. sz. jan.—febr. 1—48. l., 3—4. sz. márc.—ápr. 49—96. l., 5—6. sz. máj.—jún. 97—144. l., 7—8. sz. júl.—okt. 145—192. l., 9—10. sz. nov.—dec. 193—240., 1—8. l. Füzetenként —. 30 P.

Matematikai és Természettudományi Értesítő. Szerkeszti Mauritz Béla. LVII. kötet. I. rész. 1—446. l., 5 tábla. 8.— P, II. rész 447—942. l. 8.— P.

Matematikai és Természettudományi Közlemények. Szerkeszti Mauritz Béla. XXXVIII. köt. 2. szám: Tokody László: Magyarországi piritek kristálytani vizsgálata. 55 l. 2.50 P.

Melich János: Magyar Etymologiai Szótár. Gombocz Zoltán könyvészeti jegyzetei felhasználásával írta —. XIII. füz. foglalár—franacu. 4° 322—480 hasáb. 8.— P.

Pauler Ákos: Metafizika. A szerző kézirati hagyatékából sajtó alá rendezte és előszóval ellátta Dékány István. (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 10. kötete.) I—X, 153 l. 4.— P.

Szász Béla: A verses Edda. — Ó-skandináv eredetiből fordította Szász Béla. 277 l. Füzve 3.— P, kötve 4.— P.

Szászy István: Nemzetközi magánjog. (A M. T. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 9. sz.) XII, 531. l. 10.— P.

Thüring Gusztáv: Magyarország népessége II. József korában. VIII, 192 l. 5.— P.

Tokody László: Magyarországi piritek kristálytani vizsgálata. (Matematikai és Természettudományi Közlemények XXXVIII. köt. 2. sz.) 55 l. 2.50 P.

- Tóth Lajos*: Magyar magánjog. Kötelmi jog. (A M. T. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 8. sz.) 385 l. 6.— P.
- A verses Edda*. Ó-skandináv eredetiből fordította Szász Béla. (A M. T. Akad. könyvk. vállalata.) 277 l. Fűzvé 3.— P, kötve 4.— P.
- Viski Károly*: Etnikai csoportok, vidékek. (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve. I. k. 8. f.) 25 l. —.80 P.
- Ybl Ervin*: Lotz Károly élete és művészete. (A M. T. Akad. könyvk. vállalata.) 520 l., XLV tábla. Fűzve 8.— P, kötve 9.— P, vállalati tagoknak: fűzve 4.— P, kötve 4.50 P.

A Magyar Tudományos Akadémia előfizetést hirdet a következő műre:

*Szó- és Tárgymutató
a Nyelvtudományi Közlemények I—L. kötetéhez.*

Szerkesztette dr. Juhász Jenő egyetemi m. tanár, székesfővárosi polgári iskolai igazgató.

A mű 30 nyomtatott ívnyi terjedelemben fog megjelenni, előfizetési ára 20 pengő. Bolti ára 25 pengő lesz.

*A Magyar Tudományos Akadémia
Főtitkári Hivatala.*

INHALT.

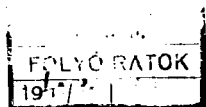
	Seite
I. Graf Stefan Széchenyi's unbekannte Briefe an Grafen Moritz Sándor, veröffentlicht von Klassensekr. Emmerich Lukinich	143
II. Berichte :	
a) Bericht über den Vojnits-Preis	150
b) Bericht über den Zustand der Bibliothek im Jahre 1937.	163
c) Bericht des Ausschusses für Geschichtswissenschaft	173
III. Kostenvorschlag der Akademie für die erste Jahreshelfte 1939.	176
IV. Sitzungen der Akademie im Jahre 1938.	182
V. Begrüßungsreden :	
a) Begrüßungsworte des Präsidenten Sr. K. H. Erzherz. Josef an E. M. Franz Herczeg	186
b) Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Julius Kornis gelegentlich der Antrittsvorträge der k. Mitglieder Ferdinand Fettich und Ludwig Illyefalvi	187
c) Begrüßungsworte des Klassenpräsidenten Karl Tangl gelegentlich der Antrittsvorträge der k. Mitglieder Julius Prinz und Aladár Buzágh	188
VI. Die im Jahre 1938. verstorbenen Mitglieder der Akademie	190
VII. Nachruf des Generalsekretärs Géza Voinovich an die verstorbenen Mitglieder der Akademie	190
VIII. Festreden :	
a) Rede des Generalsekretärs Géza Voinovich gelegentlich der Enthüllung des Grabmals von Franz Kölcsey in Cseke	191
b) Rede des o. M. Gustav Thirring bei der Enthüllung des Denkmals des Afrika-Forschers Ladislaus Magyar in Szombathely	193
IX. Nekrologe :	
a) Trauerrede des o. M. Anton Hekler an der Bahre des o. M. Valentin Kuzsinszky	198
b) Trauerrede des o. M. Julius Vízota an der Bahre des k. M. Johann Reiner	199
c) Trauerrede des k. M. Karl Szladits an der Bahre des k. M. Benjamin Grosschmid	201
d) Trauerrede des k. M. Adrian Divéky an der Bahre des a. M. Maryan Zdziechowski in Wilno.	204
e) Trauerrede des Klassensekr. Emmerich Lukinich an der Bahre des o. M. Albin Franz Gombos	205
f) Trauerrede des k. M. Anton Horger gelegentlich der Enthüllung des Grabmals des o. M. Wilhelm Tolnai	206
X. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	207
XI. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	210

SOMMAIRE.

	Page
I. Lettres inédites du comte Etienne Széchenyi au comte Maurice Sándor, publiées par Emeric Lukinich secr. de section	143
II. Rapports :	
a) rapport sur le prix Vojnits	150
b) rapport sur l'état de la bibliothèque en 1937.	163
c) rapport du Comité d'Histoire	173
III. Budget de l'Académie pour la première moitié de l'exercice 1939.	176
IV. Séances de l'Académie en 1938.	182
V. Discours de félicitation :	
a) salutation adressée à François Herczeg m. h. par S. A. R. l'Archiduc Joseph prés. de l'Académie	186
b) allocutions prononcées par Jules Kornis prés. de section à l'occasion des discours de réception de Ferdinand Fettich m. c., Louis Illyefalvi m. c.	187
c) allocutions prononcées par Charles Tangl prés. de section à l'occasion des discours de réception de Jules Prinz m. c., Aladár Buzágh m. c.	188
VI. Membres de l'Académie morts en 1938.	190
VII. Commémoration des membres défunts, par Géza Voinovich, secr. général de l'Académie	190
VIII. Discours solennels :	
a) discours de Géza Voinovich secr. général de l'Académie à l'inauguration du tombeau de François Kölcsey à Cseke	191
b) discours de Gustave Thirring de l'Académie à l'inauguration du monument commémoratif de l'explorateur Ladislav Magyar à Szombathely	193
IX. Nécrologie :	
a) discours d'Antoine Hekler de l'Académie aux funérailles de Valentin Kuzsinszky de l'Académie	198
b) discours de Jules Vizota de l'Académie aux funérailles de Jean Reiner m. c.	199
c) discours de Charles Szladits m. c. aux funérailles de Benjamin Grosschmid m. c.	201
d) discours d'Adrien Divéky m. c. aux funérailles de Maryan Zdziechowski m. e. à Vilno	204
e) discours d'Emeric Lukinich secr. de section aux funérailles d'Albin François Gombos de l'Académie ...	205
f) discours d'Antoine Horger m. c. à l'inauguration du tombeau de feu Guillaume Tolnai de l'Académie..	206
X. Publications récentes de l'Académie	207
XI. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	210

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Inedited letters of Count Stephen Széchenyi to Count Maurice Sándor, published by Emeric Lukinich secr. of section	143
II. Reports :	
a) Report on the Vojnits-prize	150
b) Situation of the library of the Academy in 1937.	163
c) Report of the Committee for History	173
III. Budget estimate of the Academy for the first six months of 1939.	176
IV. Sessions of the Academy in 1938.	182
V. Addresses :	
a) Address of H. R. H. the President Archduke Joseph to Francis Herczeg hon. member	186
b) Addresses of Julius Kornis pres. of section to Ferdinand Fettich and Louis Illyefalvi corr. members on the occasion of their inaugural speeches	187
c) Addresses of Charles Tangl pres. of section to Julius Prinz and Aladár Buzágh corr. members on the occasion of their inaugural speeches	188
VI. Deceased members of the Academy in 1938.	190
VII. Gen. Secretary Géza Voinovich's commemorative speech of the deceased members	190
VIII. Official speeches :	
a) Gen. Secretary Géza Voinovich's speech at the unveiling of the tomb of Francis Kölcsey at Cseke	191
b) Gustavus Thirring ord. member's speech at Szombathely at the unveiling of the memorial of the explorer Ladislás Magyar	193
IX. Necrologies :	
a) Funeral speech of Anthony Hekler ord. m. at the bier of Valentin Kuzsinszky ord. m.	198
b) Funeral speech of Julius Viszota ord. m. at the bier of John Reiner corr. m.	199
c) Funeral speech of Charles Szladits corr. m. at the bier of Benjamin Grosschmid corr. m.	201
d) Funeral speech of Adrian Divéky corr. m. at the bier of Maryan Zdziechowski associate m. at Vilno ...	204
e) Funeral speech of Emeric Lukinich secr. of sect. at the bier of Alwin Francis Gombos ord. m.	205
f) Commemorative speech of Anthony Horger corr. m. at the unveiling of the tomb of William Tolnai ord. m.	206
X. Recent publications of the Academy	207
XI. German, French and English translation of the table of contents	210

Jelentés a Kónyi Manó-jutalom odaítéléséről.

Tekintetes Akadémia!

A Kónyi Manó-jutalomdíjat az Akadémia az alapítólevél II. pontja értelmében három évenként «a napi pártpolitika teljes kizárásával, valamely publicisztikai, legújabbkori történelmi, esetleg közjogi munka jutalmazására» használja fel. A jutalmazandó mű kiválasztásánál követendő irányelvre nézve a III. pont ekként rendelkezik: «Jutalmazható olyan publicisztikai munka (könyv, röpirat, tanulmány), amely az utolsó három év folyamán akár önállóan, akár folyóiratban, vagy napilapban nyomtatásban megjelent. A jutalmazásnál a lehetőséghez képest elsősorban fog tekintetbe vétetni annak a műve, aki legeredményesebben működik közre Nagymagyarország területének békés úton való visszaállításában.»

Az alapító-levél szerint tehát ez alkalommal az 1935—1937. években megjelent oly publicisztikai mű jutalmazandó, ha van ilyen, amely a legmeggyőzőbb erővel és a legnagyobb hatással hirdeti a trianoni békeparancsnak nemcsak a magyar nemzetre, hanem az egész művelt világra is egyre veszedelmesebbé váló durva igazságtalanságait és következképpen a békés revízió szükségességét. Csak ha ily mű nem jelent volna meg, az esetben jöhetne szóba valamely legújabbkori történelmi avagy közjogi munka.

A bizottság megnyugvással állapítja meg, hogy a békés revízió hazai és külföldi irodalma értékes művekkel, tanulmányokkal és cikkekkel gyarapodott az említett évkörben is. Annál inkább látja örömmel a revízió gondolatának térhódítását, mert darabokra szagatott, kicsiny nemzetünk nem követheti sem a törökök, sem a németek példáját, akik saját erejükből tépték szét az elvakult bosszúvágyban, a telhetetlenségben és tudatlanságban fogant párizskörnyéki békeparancsokat. Számunkra, miként a bolgárok számára is, mert hiszen ma már csak ez a két nemzet kénytelen túrni a rájuk kényszerített diktátumokat, továbbra is csak a békés felvilágosítás fegyvere áll rendelkezésre; itthon azért, hogy fásult közvéleményünket állandóan ébrentartsuk, a jobb jövő

íránti reményt kialudni ne engedjük és figyelmeztessük tragikus helyzetünk legfőbb okára : Trianonra és arra a kötelességünkre, hogy egységesen álljon egész nemzetünk az elcsatolt területeken szenvedő magyar kisebbségek mellett, a külföld felé pedig azért, hogy soha nem fogyó türelemmel s elsősorban az angol és francia kormányoknak a békeparancsokhoz való merev ragaszkodásából származó végzetes következményeknek felelősségteljes feltárásával igyekezzünk meggyőzni a művelt világot arról, hogy a békés revízió nélkül az események — mint azt a Rajna vidékének katonai megszállása és napjainkban Ausztriának a Németbirodalomba való beolvasztása mutatja — szükségképpen robbanásszerűen mennek végbe. Ennek további logikus következménye, hogy Európa politikai nyugalma, nemzetközi egyensúlyhelyzete és zavartalan gazdasági fejlődése nem állhat helyre, sőt a parancsbékék rendszeréből folyó katasztrófa-politika egyre biztosabban sodorja az emberiséget az újabb, minden eddiginél borzalmasabb háború, vagy kedvezőbb esetben a fokozódó arányú fegyverkezéssel járó gazdasági összeomlás és a vele együttjáró társadalmi telfordulás felé.

A revízióval foglalkozó publicisztikai irodalomnak az 1935—1937. évekre eső gazdag termékeiből első helyen kell a bizottságnak foglalkoznia Herczeg Ferencnek a *Pesti Hírlap*-ban napvilágot látott cikkeivel, amelyek közül egy formás kötetre valót az 1937. évi magyar könyvnapon összegyűjtve is közreadott *Napkelte előtt. Gondolatok Nagymagyarországról* cím alatt (Budapest, Singer és Wolfner, 1937. 238. l.).

Herczeg Ferencet, a ma élő legnagyobb magyar regény- és drámaíró, kinek számos, idegen nyelvekre is lefordított színműve nem egy kültöldi színháznak is rendes műsor-darabja s akinek regényeit itthon és a külföldön százezrek olvassák, ismeri az egész művelt világ. Éppen ez a körülmény ad különös súlyt és jelentőséget a revízió szolgálatába állított publicisztikai munkásságának, melyből itt 50 cikket kap az olvasó, köztük több olyant is, amely annakidején egyszersmind angol, illetőleg francia, azaz olasz nyelven is megjelent.

Herczeg e cikkeiben, mint a nemzet hivatott védő-ügyvédje, ugyanazzal a magyar lélekkel, a magyarságnak ugyanazzal a történeti küldetéstudatával szólal meg, melynek 1256 körül IV. Ince pápához intézett levelében IV. Béla adott először kifejezést, amikor nagy királyunk elmondja, hogy az új tatár veszedelem nemcsak a külföldi segítséget

hasztalanul váró Magyarország ellen, hanem contra totam Christianitatem, contra totam Europam irányul, s ugyanazzal a lélekkel, mely eltöltötte egykor a törökkel folytatott százados küzdelmeink során is magára hagyott nemzetünket.

Herczeg nemzetünknek ezt a történeti hivatását, önfeláldozását e meggyőző szavakba önti: «Amikor a keleti barbárság a félhold jegyében megtámadta Európát, a keresztény Nyugat ölbetett kézzel nézte, hogyan vérzik el a magyar kapuórség». A roskadozó nemzet végre is — folytatja — a Habsburgoktól kapott segítséget, de drága árat fizetett érte. «A bécsi kormány hatalmi vágyai szolgálatába állította a magyar vért és a magyar aranyat . . . , így jutott Magyarország abba a tragikus helyzetbe, hogy gyarapítania kellett azt az erőt, amelytől leginkább féltette nemzeti életét, gyakran pedig harcolnia kellett oly nemzetek ellen, amelyekhez a szíve vonzotta . . . », ma pedig «a magyarság egyharmada idegen népek szolgája, a maradék meg kifosztottan és védtelenül áll a mellének szegezett fegyverek vaskörében. Az elnyomásnak és szolgaságnak ezt a rendszerét Franciaország tartja fenn a Duna völgyében . . . » Végül fölremlik előtte a kérdés, mi lesz, «ha egyszer majd Sopronnál kezdődik a 70 milliós nagy Németország határa? Nem fog-e akkor az azonos helyzetben újból érvényesülni a régi «befolyás, amely Mohács után magához ragadta az összetört nemzetet?» (33—34. lap. 1933. március).

Tárgyukat tekintve, bármily változatosak is, mindenkor a legmagasabb emberiességi szempontokat figyelembe vevő cikkei, alapgondolata valamennyinek a magyarság tragikus helyzete. És ennek, úgyszintén a revíziónak Európa békéjére, egyensúlyviszonyaira való visszahatása, jelentősége, a kettőnek szoros összefüggése. «A magyarságot fenyegető veszedelem — úgymond — egyszersmind az emberi kultúra végveszedelme. Európa csak úgy mentheti meg a saját jövőjét, ha visszahelyezi jogaiba az igazságot. A mi kis népünk, midőn saját léteért harcol, Európa jövőjéért is küzd. Ez a harc magasan minden ellenfele fölé emeli és méltó ahhoz a nemzethez, mely egykor a keresztény Európától magárahagyottan, egyedül küzdött a keresztény kultúráért» (201. lap, 1936. március).

Nem kevésbé szépen fejti ki, hogy: «Nemzetünk szerencséje és erőssége, hogy az út, mely a jobb magyar jövőbe vezet, összevág az egyetlen úttal, melyen az európai művelődés és az emberi haladás járhat. Az emberiség pedig csak úgy menekülhet ki a szakadékból, amelybe tudatlan és lel-

ketlen vezérek csalták, ha visszatér az örök igazsághoz. Mi magyarok, egyebet sem kívánunk, egyebet sem várunk» (236. lap, 1934. április).

Cikkeiben verhetetlen logikája mellett élénken érvényesül az az ötletessége, az emberek nagyszerű megfigyelése és finom írásművészete, amely képességeivel mint regény- és drámaíró is annyira megfogja közönségét. Cikkeiben továbbá mintegy tükördarabokban benne van Európa utolsó hat éve történetének hazánkat érintő majd minden fontos eseménye, természetesen nem a történetíró, hanem egy nagyműveltségű, európai szemhatárú, sokat tapasztalt, nemzete igazságáért, de egyszersmind az igaz erkölcsi érdekekért is küzdő higgadt, de szókimondó, bölcs férfiúnak megvilágításában. Remekül jellemez néhány odavatott vonással, csak úgy tollhegygel politikusokat, nemzeteket, a Népszövetséget. Például ez utóbbiról így ír: «A Szövetséget annakidején azért alapították, hogy a nemzetközi érintkezésben az erőszak helyébe az igazság és az emberség uralmát állítsa. Gent azonban a hivatásával összeegyeztethetőnek találta, hogy bürokratikus lelketlenséggel fedezze a vérnek és szennynek azt a rendszerét, melyet a nagyzsolástól és a kapzsiságtól megfertőzött agyú államférfiak és kalandorok kényszerítettek reá a Duna völgyére . . . Az utóbbi időben a Népszövetség működése jóformán már abban merült ki, hogy óvatos vargabetűvel elkerülte mindazokat a feladatokat, melyeknek megoldását reábizta az emberiség lelkiismerete. Erkölcsi hitele le is szállott a fagypontra.» (180. lap, 1936. szeptember).

Könnyednek látszó írásai mélységét, megfontoltságát mutatják a megjelenésük pillanatában jóslatszerűen hangzó, de azóta beteljesült következtetései. Ezért oly megnyugtató, de egyszersmind további kitaró küzdelemre serkentő az a megállapítása, hogy a «világszerte végzett felvilágosító munka eddigi eredményeiből» ítélve, «a revíziós mozgalom el fogja érni célját» (136. lap, 1935. január), mely nem lehet más, mint az, hogy «földrajzilag, gazdaságilag és érzelmileg megteremtse azokat a feltételeket, amelyek közt lehetséges a dunavölgyi népek szabad és békés élete» (189. lap, 1936. október). Mert «csak a revízió teremthet állandó békét abban az Európában, amelynek levegője ma megint telítve van gyűlölettel, rettegéssel, hazugsággal és fegyvercsörgéssel» (27. lap, 1933. február).

Az előadottak alapján tisztelettel javasolja a bizottság az alapítólevél értelmében döntésre illetékes nagygyűlésnek,

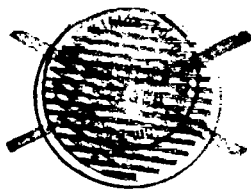
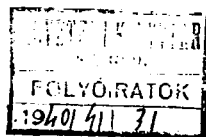
hogy az 1938-ra esedékes Kónyi Manó-jutalom adassék a *Napkelte előtt* című kötetéért *Herczeg Ferenc*nek, aki nemzeti létünk mindeddig legnehezebb, legszomorúbb szakában rendületlenül hirdette és hirdeti bátor szavával ma is az erőszak, az elnyomás, a hazugságok és a képmutatás jelenlegi nemzetközi rendje helyett a méltányosság, az igazság szellemétől áthatott, a természet és a gazdasági élet törvényeinek alapján kötendő új európai békét és ennek egyik legfontosabb előfeltételét: a történeti Magyarország helyreállítását.

Budapest, 1938. március 28-án.

Kornis Gyula ig. és r. t.,
elnök,

Nagy Miklós l. t.,
előadó,

Erekly István r. t., *Láng Nándor* r. t., *Szász Károly* l. t.,
a bizottság tagjai.

466-67 5

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLVIII. KÖTET

466. FÜZET — 1938. JANUÁR—MÁJUS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1938.

TARTALOM.

	Lap
I. A M. T. Akadémia belső tagjai	I
II. A M. T. Akadémia 98. nagygyűlése :	
I. nap 1938. május 3-án	5
II. nap 1938. május 4-én	5
III. nap 1938. május 6-án.....	12
IV. nap 1938. május 8-án.....	15
Ünnepélyes közülés :	
a) József kir. herceg Ő fensége ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde : Szent István, a legnagyobb magyar király	15
b) Voinovich Géza ig. és r. t. főtitkári jelentése	24
c) Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, ig. és t. t. : Szent István törvényei a római joggal és az egykorú kánonjoggal összehasonlítva	31
d) Hóman Bálint vall. és közokt. miniszter, ig. és r. t. : Szent István király	31
III. Jelentések a pályázatokról :	
a) a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról	32
b) a Berzeviczy Albert-, báró Wlassics Gyula- és báró Wodianer Albert-jutalomról	36
c) a Kazinczy Gábor és neje-jutalomról	37
d) a Sámuel—Kölber-jutalomról	37
e) a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Horthy Miklós-jutalmáról	39
f) a Chorin Ferenc-jutalomról	44
g) a Magyar Általános Köszénbánya R. T. Berzeviczy Albert-jutalmáról	51
h) a Kónyi Manó-jutalomról.....	57
i) a Molnár Kálmán-jutalomról	57
j) Budapest székesfőváros művészettörténeti jutalmáról	63
k) Budapest székesfőváros hadtörténelmi jutalmáról ...	68
l) a Weiss Fülöp-jutalomról	69
m) az együttesen kezelt hagyományok- és adományokból létesített jutalomról	72
IV. A M. T. Akadémia jutalomtétellei 1938-ban	77
V. A M. T. Akadémia pénztári számadása 1937-ről	81
VI. A M. T. Akadémia költségvetése 1938. július—decemberre	90

Folytatását lásd a boríték 3. lapján.

	Lap
VII. A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1937. december 31-én	97
VIII. <i>Üdvözlő beszédek:</i>	
Helyreigazítás	109
a) József kir. herceg Ő Fensége ig. és t. t., elnök megnyitó szavai Halecki Oszkár varsói egyetemi tanárnak előadása alkalmából a szellemi együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén	109
b) József kir. herceg Ő Fensége ig. és t. t., elnök beszéde a Berzeviczy Albert-, báró Wlassics Gyula- és báró Wodianer Albert-jutalmak kiosztásakor	111
c) Melich János ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei Áprily Lajos l. t. székfoglalója alkalmából	113
Laziczius Gyula l. t. székfoglalója alkalmából	116
d) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei Lepold Antal l. t. székfoglalója alkalmából	120
Szüllő Géza k. t. előadása alkalmából	120
Menyhárház Gáspár l. t. székfoglalója alkalmából	121
e) Tangl Károly ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő szavai Verebely Tibor r. t. székfoglalója alkalmából	122
Gróh Gyula r. t. székfoglalója alkalmából	122
Riesz Frigyes r. t. székfoglalója alkalmából	123
Rohringer Sándor l. t. székfoglalója alkalmából ..	124
Illyés Géza l. t. székfoglalója alkalmából	125
Jávorka Sándor l. t. székfoglalója alkalmából	125
Wellmann Oszkár l. t. székfoglalója alkalmából ..	126
Hoor-Tempis Mór r. t. székfoglalója alkalmából	127
Bay Zoltán l. t. székfoglalója alkalmából	128
IX. <i>Megemlékezések és gyászbeszédek:</i>	
a) Berzeviczy Albert ig. és t. t., néhai elnök emlékezete az Akadémián.	17
b) A főtitkár megemlékezése Bajza József és Győry Tibor l. tagok haláláról	29
c) Császár Elemér r. t. gyászbeszéde Bajza József l. t. ravatalánál	131
d) Orsós Ferenc l. t. gyászbeszéde Győry Tibor l. ravatalánál	132
X. Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök beszéde az Akadémia ünnepélyes közlését követő díszebédjén ...	133
XI. A M. T. Akadémia újabb kiadványai	136
XII. A tartalommutató német, francia és angol fordítás ...	138

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

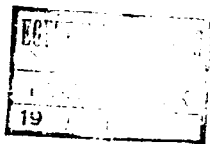
SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLVIII. KÖTET

467. FÜZET — 1938. JÚNIUS--DECEMBER

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1938.

TARTALOM.

	Lap
I. Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei gróf Sándor Móric-hoz. Közzéteszi Lukinich Imre ig. és r. t.	143
II. <i>Jelentések:</i>	
a) Kéký Lajos l. t.: Jelentés az 1938. évi Vojnits-jutalomról	150
b) A M. T. Akadémia könyvtárának 1937. évi állapota	163
c) A Történettudományi Bizottság jelentése 1937—38. évi működéséről	173
III. A M. T. Akadémia költségvetése 1939. első felére	176
IV. A M. T. Akadémia ülései 1938-ban	182
V. <i>Üdvözlő beszédek:</i>	
a) József kir. herceg Ő Fensége ig. és t. t., elnök üdvözlő szavai Herczeg Ferenc ig. és t. taghoz 75. születésnapja alkalmából	186
b) Kornis Gyula ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei Fettich Nándor l. t. székfoglalója alkalmából.....	187
c) Tangl Károly ig. és r. t., osztályelnök üdvözlő beszédei Prinz Gyula l. t. székfoglalója alkalmából	188
Buzágh Aladár l. t. székfoglalója alkalmából	189
VI. A M. T. Akadémia halottai 1938-ban	190
VII. A főtítkár megemlékezése elhunyt tagokról	190
VIII. <i>Ünnepi beszédek:</i>	
Voinovich Géza t. t., főtítkár beszéde Kölcsy Ferenc síremlékének felavatásán (Cseke, 1938. szept. 8.) ..	191
Thirring Gusztáv r. t. beszéde Magyar László l. t., Afrika-kutató emlékművének felavatásán (Szombathely, 1938. szept. 18.)	193
IX. <i>Gyászbeszédek:</i>	
a) Hekler Antal r. t. gyászbeszéde Kuzsinszky Bálint r. t. ravatalánál	198
b) Viszota Gyula r. t. gyászbeszéde Reiner János l. t. ravatalánál	199
c) Szladits Károly l. t. gyászbeszéde Grosschmid Béni l. t. ravatalánál	201
d) Divéky Adorján l. t. gyászbeszéde Zdziechowski Marián k. t. temetésén Wilnoban	204
e) Lukinich Imre ig. és r. t., osztálytitkár gyászbeszéde Gombos Ferenc Albin r. t. ravatalánál	205
f) Horger Antal l. t. beszéde Tolnai Vilmos r. t. síremlékének felavatása alkalmából	206
X. A M. T. Akadémia újabb kiadványai	207
XI. A tartalommutató német, francia, angol fordítása	210

A Magyar Tudományos Akadémia ülésora

1939-re.

Január

- 9. I. (Nyelv- és széptudományi) osztály.
- 16. II. (Bölcs., társad. és történettudományi) osztály.
- 23. III. (Matem. és természettudományi) osztály.
- 30. *Összes ülés.*

Február

- 6. I. osztály.
- 13. II. osztály.
- 20. III. osztály.
- 27. *Összes ülés.*

Március

- 6. I. osztály.
- 13. II. osztály.
- 20. III. osztály.
- 27. *Összes ülés.*

Április

- 3. I. osztály.
- 17. III. osztály.
- 24. II. osztály és
Összes ülés. — A kitüntett tanítók jutalmazása.

Május

- 8. I. osztály.
- 9., 10., 12. **Kedd, szerda, péntek: Nagygyűlés.**
- 14. **Vasárnap: Ünnepestélyes közülés.**
- 15. III. osztály.
- 22. II. osztály és
Összes ülés.

Június

- 5. I. osztály.
- 12. II. osztály.
- 19. *Összes ülés.*
- 26. III. osztály.

Október

- 2. *Összes ülés.* — Jelentés a Vojnits-jutalomról.
- 9. I. osztály.
- 16. II. osztály.
- 23. III. osztály.
- 30. *Összes ülés.*

November

- 6. I. osztály.
- 13. II. osztály.
- 20. III. osztály.
- 27. *Összes ülés.*

December

- 4. I. osztály.
- 11. III. osztály.
- 18. II. osztály és
Összes ülés.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.